Hüccetü'l-İslâm, Zeynü'd-Dîn, Müceddid-i Kebîr, Âlim-i Rabbânî, Mürşid-i Kâmil, Hâdim-i Şeriat-ı Mutahhara, Ehl-i Sünnetin Gözbebeği

İmâm Ebû Hâmid Muhammed

el - GAZALÎ

(Rahmetullahi aleyh)

إحياء علوم الدين

İHYÂU 'ULÛMİ'D-DÎN

TERCÜMESİ

(BİRİNCİ CİLD)

(Müellifin mukaddimesi ve on «Kitâb»dan müteşekkildir)

www.ihya.org

ASLINA SADIK kalınarak — çıkartma ve ilâve yapılmaksızın — hazırlanan bu İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn Tercümesi, eserin ARAPÇA ASLI GİBİ dört cilt hâlinde neşr edilmektedir.

Tercüme eden :

Ahmed SERDAROĞLU

Diyânet İşleri Reisliği Müfettişlerinden

İSTEME ADRESİ:
HUZUR
YAYIN-DAĞITIM
FARUK SAĞLAM
Çatalçeşme Sok. Yücer Han.
No:46 / Kat: 2 Cağaloğlu-İST.
Tel: 513 50 57

BEDİR YAYINEVİ
P.K. 1060 - İstânbûl

İhyâu 'Ulûmi'd - Dîn (Cilt: 1)

Rub'u'l-İbâdât

DÖRDÜNCÜ KİTAB

KiTÂBU ESRÂRi'S-SALÂT VE MÜHiMMÂTiHi

(YEDİ BÂB'DAN MÜTEŞEKKİLDİR)

1 inci BÂB: EZÂN, NAMÂZ, SECDE, CEMÂAT VE DİĞER KISIMLARININ FAZÎLETİNE DÂİRDİR.

2 nci BÂB: NAMÂZ, TEKBÎR, TEKBÎRDEN EVVEL VE SONRAKİ HÂLLER GİBİ ZÂHİR AMELLERİN KEYFİYETİ BEYÂNINDADIR.

3 üncü BÂB: KALBİN AMELLERİNDEN OLAN BÂTINÎ ŞARTLAR BEYÂNINDADIR.

4 üncü BÂB: İMÂMET, ERKÂN-I SALÂT VE SELÂMDAN SONRAKİ MES'ELELER BEYÂNINDADIR.

5 inci BÂB: CUM'ANIN FAZÎLETİ, ÂDÂBI, SÜNNETİ VE ŞARTLARI BEYÂNINDADIR.

6 ncı BÂB: HERKESİN BİLMEĞE MUHTÂÇ OLDUĞU, NAMÂZLA ALÂKALI UMÛMÎ MES'ELELER BEYÂNINDADIR.

7 nci BÂB: NÂFİLE NAMÂZLAR BEYÂNINDADIR.

بسم الله الرحمن الرحيم

Namâzın Sırları ve Mühim Cihetleri

Hamd bütün kullarına merhamet eden, gönüllerini dinin nûrları ve dinî vazîfeler ile doldurup aydınlatan Allah'a mahsûstur. (O'na hamdederim) O, azamet ve kibriyâlığı ile bütün meliklerden ayrıldığı hâlde kullarını duâya teşvîk ve kendisinden istemeğe tergîb için yalnız rahmetinin ve lûtf u kereminin eseri olarak Celâlinin arşından dünyâ semâsına (354) tenezzül ederek (yâni Celâl sıfatıyle değil, Cemâl sıfatıyle tecelli ederek), **«Yok mu duâ eden, ona icâbet edeyim! Yok mu istiğfar eden, onu mağfiret edeyim»** buyurur.

Kapıları açıp aradan perdeleri kaldırmak ile sultanlardan ayrılan, cemâatte, halvette ve her ne hâl üzerinde olursa olsun, kullarına namaz kılmak sûretiyle kendisine münâcâta ruhsat veren, hattâ ruhsat ile yetinmeyip belki bu husûsa teşvîk ve dâvet ile kullarına lûtufta bulunmuştur. Halbuki diğer melikler hediye ve rüşvet almadan bu gibi halvetlere müsâade etmezler. O'nu noksan sıfatlardan tenzîh ederim, O'nun şânı âli ve kadri yücedir. Velâyeti ve saltanatı, bürhan ve hücceti kuvvetlidir. Lûtfu tamam, ihsânı bütün kullarına şâmildir. Salât, O'nun Peygamberi ve kulları arasından seçtiği Mustafa'ya (Sallâllahu aleyhi ve sellem), hidâyetin anahtarı, zulmetin aydınlığı olan âl ve eshâbı üzerine olsun.

Bundan sonra deriz ki: **Namaz dînin direği**, yakînin dayanağı, yakınlığın başı ve tâatların en parlağı olduğuna şüphe yoktur. Lüzûmunda mürâcaat etmek üzere müftüye bir sermâye olmak için, ender ve şâz olan mes'elelerine varıncaya kadar son derece i'tina göstermek sûretiyle, namazın usûl ve fürûuyle alâkalı bütün mes'elelerini fıkha âit **BASİT**, **VASİT** ve **VECİZ** adlı kitâblarımızda tafsilâtıyle anlattık. Şimdi biz bu mevzûda âhiret yolcusuna namazın zâhirî erkâniyle, bâtınî sırlarından bahsedecek; fıkıh ilminde kendisinden bahsedilmiyen

---

(354) Bunlar mecazdır. Arş bilinen mânâda değildir. Tenezzül cisimde olur. Allah cisim değildir.

niyet, ihlâs ve huşûun gizli ve ince mânâlarını açığa çıkarmaya çalışacak ve bu kitâbı yedi bâb üzere tertîb edeceğiz :

1 — Birinci bâb : Namazın fazîleti,

2 — İkinci bâb : Namazın erkân-ı zâhiresinin tafsîli,

3 — Üçüncü bâb : Namazın a'mâl-i bâtınasının tafsîli,

4 — Dördüncü bâb : İmâmet ve iktidanın keyfiyeti,

5 — Beşinci bâb : Cuma namazı ve âdâbı,

6 — Altıncı bâb : Âhiret yolcusunun muhtâç olduğu ve umûmun mübtelâ olduğu müteferrik mes'elelerin îzâhı,

7 — Yedinci bâb : Nâfile, tetavvu ve benzeri ibâdetlerin açıklanması beyânındadır.

BİRİNCİ BÂB

EZÂN, NAMÂZ, SECDE CEMÂAT VE DİĞER KISIMLARININ FAZÎLETİNE DÂİRDİR

EZÂNIN FAZÎLETİ

(Ezânın fazîletini ifâde eden hadîsler):

1 — Peygamber Efendimiz buyuruyor:

«ثَلاثَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى كَثِيبٍ مِنْ مِسْكٍ أَسْوَدَ لا يَهُولُهُمْ حِسَابٌ وَلا يَنَالُهُمْ فَزَعٌ حَتَّى يُفْرَغَ مَا بَيْنَ النَّاسِ: رَجُلٌ قَرَأَ الْقُرْآنَ ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ وَأَمَّ بِقَوْمٍ وَهُمْ بِهِ رَاضُونَ، وَرَجُلٌ أَذَّنَ فِي مَسْجِدٍ وَدَعَا إِلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللهِ، وَرَجُلٌ ابْتُلِيَ بِالرِّزْقِ فِي الدُّنْيَا فَلَمْ يَشْغَلْهُ ذٰلِكَ عَنْ عَمَلِ الآخِرَةِ»

«Kıyâmet günü, insânlar hesabı bitirinceye kadar üç kimse siyah miskden mâmûl bir tepe üzerinde oturur, onlar için ne korku ve ne de hesâp münâkaşası vardır. (Birincisi) Kur'ânı yalnız azîz ve celîl olan Allah rızâsı için okuyan ve kendisinden râzı oldukları hâlde bir kavme imâmlık yapan kimsedir. (İkincisi) azîz ve celîl olan Allah rızâsı için mescitte müezzinlik edip insânları ibâdete dâvet eden kimsedir. (Üçüncüsü) dünyâda mal ve servete sâhip olup bu servet kendisini Allaha kulluktan ve âhiret amelinden alıkoymıyan kimsedir.» (Diğer tabı'da «bi'r - rizki» yerine «bi'r - rikki» yazılmıştır. Buna göre: Kölelikle ibtilâ edildiği hâlde efendisinin hizmetini yaparken hakkın, hakkını da ihmâl etmiyen demek olur ki bu ibâre daha güzeldir.) (355)

---

(355) Tirmizî, İbn Ömer'den.

2 — Yine Peygamber Efendimiz buyuruyor :

«لاَ يَسْمَعُ نِدَاءَ الْمُؤَذِّنِ جِنٌّ وَلاَ إِنْسٌ وَلاَ شَيْئٌ إِلاَّ شَهِدَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

«Müezzinin ezanını duyan, cin, ins ve her şey kıyâmet günü onun lehine şehâdet edecektir.» (356)

3 — Yine Peygamber Efendimiz buyuruyor :

«يَدُالرَّحْمَنِ عَلَى رَأْسِ الْمُؤَذِّنِ حَتَّى يَفْرَغَ مِنْ أَذَانِهِ»

«Allahu Teâlâ'nın yed-i kudreti [lûtf u inâyeti] müezzinin başı üzerindedir tâ ezânı bitirinceye kadar.» (357)

Allahu Teâlâ'nın :

« وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلاً مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللهِ وَ عَمِلَ صَالِحاً »

«Allaha dâvet edip sâlih ameller işleyenden daha güzel sözlü kim olur?» (41 - Fussılet : 33) buyurduğu âyet-i celîlesinin tefsirinde, âyetin müezzinler hakkında nâzil olduğu söylenmiştir.

4 — Yine Peygamber Efendimiz buyuruyor :

« إِذَا سَمِعْتُمُ النِّدَاءَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ الْمُؤَذِّنُ »

«Ezân sesini duyduğunuzda müezzinin dediği gibi siz de söyleyin.» (358)

Bu, müstehabdır. Yalnız **«Hayye ale's - salâh»** ve **«Hayye ale'l-felâh»** dediği zaman **«Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh»** der; **«Kad kaameti's - salâh»** dediği zaman **«Ekaamehallahü ve edâmeha mâdâmeti's - semâvâtü ve'l - erdu»** der, sabah ezanında **«Es - salâtü hayrün**

(356) Buhârî, Ebû Saîd'den.
(357) Taberânî, Hasan b. Saîd'den
(358) Buhârî ve Müslim, Ebû Saîd'den.

mine'n - nevm» dediği zaman da **«Sadekte ve bererte ve nasahte» der.** Ezan bitince:

« اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّدً اَلْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَالدَّرَجَةَ الرَّفِيعَةَ وَابْعَثْهُ الْمَقَامَ الْمَحْمُودَ اَلَّذِى وَعَدْتَهُ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادِ »

«Ey şu dâveti tâmme ve salât-ı kaaimenin rabbi olan Allahım, Muhammed aleyhi's - selâma, vesîle, fazîlet ve üstün dereceler ver, makaam-ı mahmûdu [büyük şefaat makaamını] **ona ver, sen onu va'dettin, sözünden dönmezsin Allahım.»** duâsını okur. Said İbn Müseyyeb der ki: «Kırlarda namaz kılan kimsenin sağında ve solunda iki melek durur ve onunla kılarlar. Ezan okur ve kamet getirirse arkasında dağlar gibi melekler saf bağlar.»

FARZ NAMÂZLARIN FAZİLETİ

Âyet:

« إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا »

«Muhakkak namaz mü'minler üzerine vakitlenmiş olarak Farzdır.» (4 - Nisâ : 103)

Bu husûstaki Hadîsler:

Peygamber Efendimiz:

« خَمْسُ صَلَوَاتٍ كَتَبَهُنَّ اللّٰهُ عَلَى الْعِبَادِ فَمَنْ جَاءَ بِهِنَّ وَلَمْ يُضَيِّعْ مِنْهُنَّ شَيْئًا إِسْتِخْفَافًا بِحَقِّهِنَّ كَانَ لَهُ عِنْدَ اللّٰهِ عَهْدٌ أَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ، وَمَنْ لَمْ يَأْتِ بِهِنَّ فَلَيْسَ لَهُ عِنْدَ اللّٰهِ عَهْدٌ إِنْ شَاءَ عَذَّبَهُ وَإِنْ شَاءَ أَدْخَلَهُ الْجَنَّةَ »

«Beş vakit namazı Allah, kullarına farz etmiştir. Eksiksiz olarak erkân ve âdâbına riâyetle o namâzları kılan kimseyi Allahu Teâlâ'nın cennete koyacağına vaadi vardır. İstenildiği gibi o namazları kılmıyan kimseye Allahu Teâlâ'nın vaadi yoktur. Dilerse onu ta'zib eder, dilerse de cennete kor.» (359) buyurdu.

Yine Peygamber Efendimiz buyuruyor:

«مَثَلُ الصَّلَوٰاتِ الْخَمْسِ كَمَثَلِ نَهْرٍ عَذْبٍ غَمْرٍ بِبَابِ أَحَدِكُمْ يَقْتَحِمُ فِيهِ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ فَمَا تَرَوْنَ ذٰلِكَ يُبْقِي مِنْ دَرَنِهِ؟ قَالُوا لَا شَيْءَ، قَالَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَإِنَّ الصَّلَوٰاةَ الْخَمْسَ تُذْهِبُ الذُّنُوبَ كَمَا يُذْهِبُ الْمَاءُ الدَّرَنَ»

«Beş vakit namaz (kılan) evin önünde bol miktarda akan tatlı bir suya günde beş defa dalıp yıkanan gibidir. Bu adamda kir nâmına bir şey kalır mı? Hayır, bir şey kalmaz dediler, Peygamber Efendimiz, işte su kiri giderdiği gibi beş vakit namaz da günâhları mahveder.» (360)

Yine Peygamberimiz buyuruyor:

«إِنَّ الصَّلَوٰاتِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ مَا اُجْتُنِبَتِ الْكَبَائِرُ»

«Muhakkak ki (beş vakit) namaz kebâirden kaçınmak şartıyle aralarındaki (küçük) günâhlara kefâret olurlar.» (361)

Yine Peygamber Efendimiz buyuruyor:

«بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْمُنَافِقِينَ شُهُودُ الْعَتَمَةِ وَالصُّبْحِ لَا يَسْتَطِيعُونَهُمَا»

«Bizim ile münâfıklar arasındaki fark, yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılmaktır. Onlar bunlara güç yetiremez.» (362)

---

(359) Ebû Dâvûd, Nesei, İbn Mâce ve İbn Hibban, Ubâde b. es - Sâmit'den.
(360) Müslim, Câbir'den.
(361) Müslim, Ebû Hureyre'den.
(362) Mâlik, Said İbnü'l - Müseyyeb'den.

Yine Peygamber Efendimiz :

«مَنْ لَقِيَ اللّٰهَ وَهُوَ مُضَيِّعٌ لِلصَّلَاةِ لَمْ يَعْبَأِ اللّٰهُ بِشَيْءٍ مِنْ حَسَنَاتِهِ»

«Namazını zâyi ettiği hâlde Allaha mülâki olan kimsenin diğer iyiliklerine Allah değer vermez.» (363)

Diğer bir hadîsinde :

«أَلصَّلَاةُ عِمَادُ الدِّينِ فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ هَدَمَ الدِّينَ»

«Namaz dinin direğidir, onu terkeden şüphesiz dîni yıkmış olur.» (364) buyuruyorlar.

«سُئِلَ رَسُولُ اللّٰهِ أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ ؟ فَقَالَ : أَلصَّلَاةُ لِوَقْتِهَا»

«Peygamber Efendimize hangi amel daha efdaldir diye sordular. Peygamberimiz de: "Vaktinde kılınan namazdır" diye cevap verdiler.» (365)

Diğer bir hadisinde :

«مَنْ حَافَظَ عَلَى الْخَمْسِ بِإِكْمَالِ طُهُورِهَا وَمَوَاقِيتِهَا كَانَتْ لَهُ نُوراً وَبُرْهَاناً يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ ضَيَّعَهَا حُشِرَ مَعَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ»

«Tahâretini ikmâl, ve vakitlerine riâyet ederek beş vakit namaza devâm eden kimseye (o namaz) kıyâmet gününde nûr, hüccet ve delîl olur. Kim namazı zâyi ederse (en fenâ insânlar olan) Fir'avun ve Hâmân ile haşrolur.» (366) buyurmuştur.

---

(363) Taberânî, Enes'den.
(364) Beyhâkî, Hz. Ömer'den.
(365) Buhârî ve Müslim, İbn Mesûd'dan.
(366) İmâm Ahmed, Abdullah b. Amr'dan.

Yine Peygamber Efendimiz:

«مِفْتَاحُ الْجَنَّةِ أَلصَّلَاةُ»

«Cennetin anahtarı namazdır.» (367) buyurmuştur.

Diğer bir hadisde:

«مَا افْتَرَضَ اللّٰهُ عَلَى خَلْقِهِ بَعْدَ التَّوْحِيدِ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنَ الصَّلَاةِ وَلَوْ كَانَ شَيْءٌ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْهَا لَتَعَبَّدَ بِهِ مَلَائِكَتَهُ: فَمِنْهُمْ رَاكِعٌ وَمِنْهُمْ سَاجِدٌ وَمِنْهُمْ قَائِمٌ وَقَاعِدٌ»

«Tevhîdden sonra namazdan daha sevimli bir ibâdeti Allahu Teâlâ kullarına farz etmemiştir. Eğer namazdan daha çok sevdiği bir ibâdet olsaydı şüphesiz melekler onunla ibâdet ederlerdi. Halbuki meleklerin kimisi râki, kimisi sâcid, kimisi kaim ve kimisi de kaiddir.»

Diğer bir hadîste Peygamber Efendimiz:

«مَنْ تَرَكَ الصَّلَاةَ مُتَعَمِّداً فَقَدْ كَفَرَ»

«Kasden namâzı terkeden kâfir olur.» buyururlar.

Yâni düğümünün çözülmesi ve direğinin yıkılmasiyle îmândan sıyrılıp küfre yaklaştı demektir. Bu ifâde, bir memlekete yaklaşan kimse için artık gitti ve oraya girdi, dediğimiz gibidir. (368) Diğer bir hadisinde:

«مَنْ تَرَكَ الصَّلَاةَ مُتَعَمِّداً فَقَدْ بَرِئَ مِنْ ذِمَّةِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ»

---

(367) Tayâlisi, Câbir'den.

(368) Biz Hanefîlere göre bunun te'vîli, farziyyetini münkir olarak kasden namaz kılmayan kâfir olur demektir, yoksa farz olduğunu kabûl ederek tembellik saikasiyle namâzını kılamıyanlar tekfîr edilmez. (Mütercim).

«Kasden bir namâzı terkeden Muhammedin (Aleyhisselâm) **zimmetinden uzaklaşmış olur.»** (369) buyurur ve: "Kim ki güzel abdest alır sonra namaza gitmeyi kasdederse bu niyeti devâm ettiği müddetçe namazda imiş gibi sayılır. Attığı her adımının yerine bir sevâb yazıldığı gibi, dîğer adımiyle de bir günâhı mahvolur. İkameti duyan kimsenin namazı te'hir etmesi uygun olmaz, namazda en çok ecir alan evi (câmiye) en uzak olanınızdır" diye ilâve ederler. Niçin böyledir sorularına da "fazla adım attığı için" diye cevâb vermiştir.

Rivâyet olundu ki:

«رُوِيَ أَنَّ أَوَّلَ مَا يُنْظَرُ فِيهِ مِنْ عَمَلِ الْعَبْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اَلصَّلَاةُ فَإِنْ وُجِدَتْ تَامَّةً قُبِلَتْ مِنْهُ وَسَائِرُ عَمَلِهِ وَإِنْ وُجِدَتْ نَاقِصَةً رُدَّتْ عَلَيْهِ وَسَائِرُ عَمَلِهِ»

«Kıyâmet gününde kulun ilk bakılacak ameli namazdır. Eğer namazı tamam bulunursa hem namazı ve hem de dîğer amelleri kabûl olunur. Eğer namazında noksanlığı var ise namazı da, dîğer amelleri de reddedilir.»

Dîğer bir hadîsinde Peygamber Efendimiz Ebû Hüreyre'ye hitâben:

«يَا أَبَا هُرَيْرَةَ مُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ فَإِنَّ اللّٰهَ يَأْتِيكَ بِالرِّزْقِ مِنْ حَيْثُ لَا تَحْتَسِبُ»:

«Yâ Ebâ Hüreyre, efrâd-ı ailene namaz ile emret, muhakkak Allahu Teâlâ ummadığın yerden rızkını sana gönderir.» (370) buyuruyorlar.

Namaz kılan sermâyesi hâlis olmadan kâr edemiyen tüccâr gibidir. Namaz kılan kimsenin de, farzları edâ etmeden nafileleri kabûl olmaz. Namaz vakti gelince, Hazret-i Ebû Bekir "Yaktığınız ateşi söndürmeye kalkın" buyururlardı.

(369) İmâm Ahmed ve İmâm-ı Beyhâkî, Ümmü Eymen'den.
(370) Kaynağı bulunamamıştır.

ERKÂN-I SALÂTI TAMÂMLAMANIN FAZÎLETİ

Peygamber Efendimiz buyuruyor:

«مَثَلُ الصَّلَاةِ الْمَكْتُوبَةِ كَمَثَلِ الْمِيزَانِ مَنْ أَوْفَى إِسْتَوْفَى»

«Farz namazlar mîzan gibidir. Kim ki namazı âdâbına riâyet ederek hakkıyle kılarsa mükâfatını da bol alır.» (371)

Yezid-i Rekkaşî diyor ki:

«كَانَتْ صَلَاةُ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُسْتَوِيَةً كَأَنَّهَا مَوْزُونَةٌ»

«Peygamber Efendimizin namazı birbirine denk, sanki tartılmış gibi idi.» (372)

Yine Peygamber Efendimiz buyuruyor:

«إِنَّ الرَّجُلَيْنِ مِنْ أُمَّتِي لَيَقُومَانِ إِلَى الصَّلَاةِ وَرُكُوعُهُمَا وَسُجُودُهُمَا وَاحِدٌ وَإِنَّ مَا بَيْنَ صَلَاتِهِمَا مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ»

«Benim ümmetimden iki kişi aynı şekilde bir namazı kılar, rükû ve secdeleri müsâvi fakat sevâbdaki dereceleri yer ile gök arası kadar farklıdır.» (373)

Peygamber Efendimiz burada huşûa işâret etmiştir (yâni her ne kadar ikisi de aynı âdâb ve şerâite riâyetle kıldıysalar da birisinde huşû daha fazla ise ecri de daha çok oldu, demektir). Yine Peygamber Efendimiz:

«لَا يَنْظُرُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَى الْعَبْدِ لَا يُقِيمُ صُلْبَهُ بَيْنَ رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ»

---

(371) İbn Mübârek «Zühd» ünde.
(372) İbn Mübârek «Zühd»ünde.
(373) İbnü'l-Muhber «el-Akl» de.

«Rükû ile secde arasında (ayağa kalkmak sûretiyle) belini ve sırtını doğrultmıyan kimseye, kıyâmet gününde Allahu Teâlâ bakmaz.» (374) buyurmuştur. (Sahîh isnâd ile Ahmed Ebû Hüreyre'den rivâyet etmiştir).

Yine Peygamber Efendimiz:

« أَمَا يَخَافُ الَّذِى يُحَوِّلُ وَجْهَهُ فِى الصَّلَاةِ أَنْ يُحَوِّلَ اللّٰهُ وَجْهَهُ وَجْهَ حِمَارٍ »

«Namaz kılarken yüzünü sağa sola çeviren kimse, yüzünü, Allahu Teâlâ'nın himar yüzüne çevireceğinden korkmaz mı?» buyurmuştur.

Yine Peygamber Efendimiz buyuruyorlar ki:

« مَنْ صَلَّى صَلَاةً لِوَقْتِهَا وَأَسْبَغَ وُضُوءَهَا وَأَتَمَّ رُكُوعَهَا وَسُجُودَهَا وَخُشُوعَهَا عَرَجَتْ وَهِىَ بَيْضَاءُ مُسْفِرَةٌ تَقُولُ: حَفِظَكَ اللّٰهُ كَمَا حَفِظْتَنِى، وَمَنْ صَلَّى لِغَيْرِ وَقْتِهَا وَلَمْ يُسْبِغْ وُضُوءَهَا وَلَمْ يُتِمَّ رُكُوعَهَا وَلَا سُجُودَهَا وَلَا خُشُوعَهَا عَرَجَتْ وَهِىَ سَوْدَاءُ مُظْلِمَةٌ تَقُولُ ضَيَّعَكَ اللّٰهُ كَمَا ضَيَّعْتَنِى حَتَّى إِذَا كَانَتْ حَيْثُ شَاءَ اللّٰهُ لُفَّتْ كَمَا يُلَفُّ الثَّوْبُ الْخَلَقُ فَيُضْرَبُ بِهَا وَجْهُهُ »

«Kim ki abdestini güzel alır, namazını vaktinde kılar, rükû ve sücûdunu tamamlar, huşûuna riâyet ederse, beyaz ve parlak olduğu hâlde yükselir ve (lisân-ı hâliyle) benim hakkıma riâyet ettiğin gibi Allah da seni korusun der. Kim ki abdestini güzel almaz, namazı vaktinde kılmaz, rükû, sücûd ve huşûuna riâyet etmezse, siyah ve karanlık olduğu hâlde yükselir ve (lisân-ı hâliyle) beni zâyi' ettiğin gibi Allah da seni

(374) Ahmed, Ebû Hureyre'den.

zâyi' etsin der. Tâ ki Allahu Teâlânın dilediği yere gittikten sonra bir paçavra gibi dürülür ve adamın suratına çarptırılır.» (375)

Diğer bir hadisinde.

«أَسْوَأُ النَّاسِ سَرِقَةً الَّذِى يَسْرِقُ مِنْ صَلَاتِهِ»

«İnsânların en fenâ hırsızı, namazından çalandır.» (376) buyurmuştur.

İbn Mes'ûd ve Selmân (Allah onlardan razı olsun): "Namaz bir ölçektir. Kim ki dolu dolu ölçer, onu hakkiyle muhâfaza ederse bol mükâfat alır. Kim ki eksik ölçerse, eksik ölçenler hakkında Allahu Teâlânın buyurduğu (veyl)ini hatırlasın" buyurmuşlardır.

CEMÂATİN FAZİLETİ

Peygamber Efendimiz buyuruyor:

« صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ تَفْضُلُ صَلَاةَ الْفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً »

«Cemaatle kılınan namaz, münferit kılınan namazdan yirmi yedi derece faziletlidir.» (377)

(Buhârî ve Müslim, İbn Ömer'den rivâyet etmişlerdir). Ebû Hüreyre anlatıyor:

« أَنَّهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَدَ نَاساً فِى بَعْضِ الصَّلَوَاتِ فَقَالَ . لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ آمُرَ رَجُلاً يُصَلِّى بِالنَّاسِ ثُمَّ أُخَالِفَ إِلَى رِجَالٍ يَتَخَلَّفُونَ عَنْهَا فَأُحَرِّقَ بُيُوتَهُمْ »

«Aleyhi's - salâtü ve's-selâm Efendimiz bâzı vakitlerde bâzı kimseleri namazda göremeyince, buyurdu ki, (kendi kendime şöyle) **düşündüm. Bir kişiye namaz kıldırmayı emredeyim, sonra cemaate iştirâk etmiyenlerin evlerini yakayım.»** (378)

---

(375) Taberânî, Enes'den.
(376) Ahmed ve Hâkim, Ebû Katâde'den.
(377) Buhârî ve Müslim, İbn Ömer'den.
(378) Buharî ve Müslim.

Diğer bir rivâyet :

«ثُمَّ أُخَالِفَ إِلَى رِجَالٍ يَتَخَلَّفُونَ عَنْهَا فَآمُرَ بِهِمْ فَتُحَرَّقَ عَلَيْهِمْ بُيُوتُهُمْ بِحُزَمِ الْحَطَبِ وَلَوْ عَلِمَ أَحَدُهُمْ أَنَّهُ يَجِدُ عَظْماً سَمِيناً أَوْ مِرْمَاتَيْنِ لَشَهِدَهَا»

«Sonra namâza gelmiyenlere gideyim ve emredeyim de bir bağ odun ile evleri üzerlerine yaktırılsın. (Yâni içinde oldukları hâlde evleri yakılsın.) **Eğer onlardan bir tânesi yağlı bir kemik veyâ iki ok alacağını bilse o (yatsı) namâzına gelirdi.»**

Osmân (Radiyallahu Anh)'ın merfûan rivâyet ettiği bir hadisde:

«مَنْ شَهِدَ الْعِشَاءَ فَكَأَنَّمَا قَامَ نِصْفَ لَيْلَةٍ، وَمَنْ شَهِدَ الصُّبْحَ فَكَأَنَّمَا قَامَ لَيْلَةً»

«Yatsı namâzını (cemâat ile) kılan, yarı geceye kadar ibâdet etmiş, sabâh namâzını cemâat ile kılan ise gecenin tamâmını ibâdet ile geçirmiş sayılır.» (379)
deniliyor. (Müslim merfûan rivâyet etmiş. Tirmizî ise Osmân'dan mevkûfen rivâyet edildiğini söylemiştir.)

Yine Peygamber Efendimiz buyuruyorlar :

«مَنْ صَلَّى صَلَاةً فِي جَمَاعَةٍ فَقَدْ مَلَأَ نَحْرَهُ عِبَادَةً»

«Bir vakit cemâat ile namâz kılan, gününü ibâdet ile doldurmuş olur.» (380)

Saîd İbn Müseyyib diyor ki: "Yirmi senedir ben mescitte iken ezan okunur (yâni vaktinden evvel câmiye gider ve ezanı mescidde dinlerim.)" Muhammed İbn Vâsî (381) diyor ki, "Dünyâda yalnız üç şeye heves ettim :

---

(379) Müslim.

(380) Merfû olarak bulunamamıştır.

(381) Basra'lı olup sikatdandır. (127 Hicride ölmüştür.)

1 — Sapıtmıya eğrildiğim vakit beni doğrultacak, ikaz edip yola getirecek bir arkadaşa,

2 — Meşakkatsiz helâl nafakaya,

3 — Faziletini ihrâz etmek üzere huzûr içinde cemaat ile namaz kılmaya."

Rivâyet olundu ki Ebû Ubeyde İbnü'l-Cerrâh (382); bir defa bir cemaate namaz kıldırdı. Namazı bitirince cemaate dönerek: "Şeytanın bana verdiği vesvese ile kendimi herkesten üstün görmiye başladım Bir daha namaz kıldırmam." dedi.

Hasan-ı Basrî: "(Namazla alâkalı ve diğer dînî mes'eleleri öğrenmek için) âlimlere baş vurmayan kimsenin ardında namaz kılmayın" buyurmuştur. Nehâî: "Câhil imâm, deniz içinde su ölçen kimseye benzer, ziyâde ve noksanını ayırt edemez." Hâtem-i Esamm: "Bir vakit cemaat ile namazdan geri kaldığımda beni yalnız Ebû İshak (383) tâziye etti. Eğer bir çocuğum ölse en aşağı beni yirmi bin kişi tâziye ederdi. Çünkü insânlar katında dînî musibet dünyevî felâketten daha ehvendir." demiştir.

İbn Abbas (R.A.) der ki: "Ezanı duyduğu hâlde icâbet etmiyen kendisi hayrı düşünmediği gibi onun için de iyilik düşünülmemiştir." Ebû Hüreyre (R.A.) **"Kulağına erimiş kalayın dökülmesi, ezanı işitip namaza icâbet etmemekten daha hayırlıdır"** demiştir. Rivâyet olundu ki Meymun İbn Mihran (384) namaz kılmak için mescide gidiyordu. Namazın kılındığını kendisine haber verdiklerinde kendi kendine: "Cemaatle bir namazın fazîleti benim nazarımda Irak vâliliğinden daha sevimlidir" dedi. Aleyhissalâtu ves-Selâm Efendimiz bir hadîsinde :

«مَنْ صَلَّى أَرْبَعِينَ يَوْماً الصَّلَوَاتِ فِي جَمَاعَةٍ لَا تَفُوتُهُ فِيهَا تَكْبِيرَةُ الْإِحْرَامِ كَتَبَ اللّٰهُ لَهُ بَرَاءَتَيْنِ بَرَاءَةٌ مِنَ النِّفَاقِ وَبَرَاءَةٌ مِنَ النَّارِ»

«Kırk gün iftitah tekbirini kaçırmamak şartiyle beş vakit namazı cemaat ile kılan kimseye Allahu Teâlâ, biri nifaktan diğeri de cehennemden âzâd olmak üzere iki berat yazar.» (385)

Denildi ki: Kıyâmet gününde bir kavim, yüzleri parlak yıldız gibi olduğu hâlde haşrolacaktır. Melâikeler: «Sizin ameliniz ne idi ki yü-

---

(382) Âmir İbn Abdullah'dır. Kureyşî ve Aşere-i mübeşşeredendir. Bu ümmetin emînidir. 58 yaşında iken (18 Hicrî yılında) ölmüştür.

(383) Ahmed'in oğlu İshak'tır. İslâm binicilerinden ve sikatdan bir zâttır.

(384) 117 Hicride ölmüş sikatdan bir âlimdir.

(385) Tirmizî, Enes'den.

zünüz böyle parlaktır» diye sorarlar? Onlar: Ezânı duyunca başka hiç bir şeye bakmaz hemen abdest alır (namaza giderdik) derler. Bir tâife daha haşrolacak ki bunların da yüzleri ay gibi. Bunlara da aynı sual sorulunca: biz vaktinden evvel abdest alırdık diye cevâb verirler. Sonra yüzleri güneş gibi olan bir tâife görülecek bunlar da biz ezânı mescitlerde dinlerdik diyeceklerdir. Rivâyet olundu ki selef, iftitah tekbirine yetişemiyenleri üç gün, bir vakit cemaate yetişemiyenleri ise bir hafta tâziye ederlerdi.

SECDENİN FAZİLETİ

Peygamber Efendimiz buyuruyor :

«مَا تَقَرَّبَ الْعَبْدُ إِلَى اللّٰهِ بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِنْ سُجُودٍ خَفِيٍّ»

«Kul, gizli secdelerinden daha üstün hiç bir şey ile Allaha yaklaşamaz. Yâni kendisini Allaha en çok yaklaştıran evinde kıldığı nâfile namazlarıdır.» (386)

Diğer hadisinde :

«مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَسْجُدُ لِلّٰهِ سَجْدَةً إِلَّا رَفَعَهُ اللّٰهُ بِهَا دَرَجَةً
وَحَطَّ عَنْهُ بِهَا سَيِّئَةً»

«Herhangi bir Müslüman Allaha secde ederse Allahu Teâlâ onun bir günâhını mahveder ve kendisini bir derece yükseltir.» (387) buyurmuştur.

رُوِيَ «أَنَّ رَجُلاً قَالَ لِرَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اُدْعُ اللّٰهَ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْ أَهْلِ شَفَاعَتِكَ وَأَنْ يَرْزُقَنِي مُرَافَقَتَكَ فِي الْجَنَّةِ، فَقَالَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَعِنِّي بِكَثْرَةِ السُّجُودِ»

(386) İbnü'l - Mübârek «Zühd»ünde.
(387) İbn Mâce, Ubâde b. Sâmit'den.

«Rivâyet olundu ki bir zat Peygamber Efendimize: «Yâ Resûlallah. Allah'a duâ et, beni, senin şefaat edeceğin kimselerden kılsın ve cennette sana komşu olmamı nasîb etsin. Peygamber Efendimiz: Sen de (bu husûsta) **çok secde etmekle bana yardımcı ol buyurdular.»** (388)

« أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ إِلَى اللهِ تَعَالَى أَنْ يَكُونَ سَاجِداً »

«Kulun Allaha en yakın olduğu, secde hâlidir.» (389)

Kur'ân-ı Kerim'de :

« وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ »

«Secde et, yakın ol.» (96 - Alak : 19)

ve :

« سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ »

«Sîmâ ve alâmetlerinde, yüzlerinde secde eseri zâhirdir.» (48 - Fetih: 20) âyât-ı celilesi münâsebetiyle denildi ki, secdede yüzlerinden topraga değen kısmıdır. Yine denildi ki huşû nûrudur, bâtından zâhire, kalplerinden yüzlerine vurur ve parlar. Doğrusu da budur. Bâzıları da kıyâmet günü abdest eserinden yüzlerinde parlıyan nûrdur dedile:

Yine Peygamber Efendimiz şöyle buyuruyor :

« إِذَا قَرَأَ ابْنُ آدَمَ السَّجْدَةَ فَسَجَدَ اعْتَزَلَ الشَّيْطَانُ يَبْكِي وَيَقُولُ : يَا وَيْلَاهُ أُمِرَ هٰذَا بِالسُّجُودِ فَسَجَدَ فَلَهُ الْجَنَّةُ وَأُمِرْتُ أَنَا بِالسُّجُودِ فَعَصَيْتُ فَلِيَ النَّارُ »

«Âdem oğlu secde âyetini okuyup secde ettiği vakit şeytan uzaklaşarak vay bu adam secde ile emrolundu. Secde etti, cenneti kazandı,

(388) Müslim, Rebi'a b. Kâb el - Eslemi'den.
(389) Müslim, Ebû Hureyre'den.

ben ise secde ile emrolundum, isyân ettim, cehennemi boyladım diyerek ağlar.» (390)

Ali İbn Abdullah İbn Abbâs'dan (391) rivâyet olundu ki, her gün bin kere secde ederdi. Bu sebeble kendini "Seccâd" [çok secde edici] diye çağırırlardı. Ömer Bin Abdülâziz'in de dâimâ toprak üzerine secde ettiği rivâyet edilir. Yusuf İbn Esbat : "Ey gençler, fırsatı ganîmet bilin, hastalık ve ihtiyârlık gelmeden Allah'a secde edin. Benim hased ettiğim tek kişi âdâbına riâyetle rükû ve secde edendir. Ne yazık ki o benden geçti." dedi. (İhtiyarladığı için bunları uygun şekilde yapamıyordu). Saîd İbn Cübeyr: "Dünyâlıkta mahzûn olduğum tek şey secdedir. Yâni dünyâ hayatından kaybettiğim hiç bir şeye üzülmem, yalnız secde edemediğime üzülürüm" demiştir.

Ukbe İbn Müslim (392) "Allah katında en sevgili haslet, kulun Allaha mülâkatını sevmesidir. Kulun Allaha en yakın olduğu ânı, secdeye kapandığı ânıdır." demiştir. Ebû Hüreyre: " Kulun Allaha en yakın olduğu ân secde ettiği zamandır, secde hâlinde çok duâ edin" buyurmuştur.

HUŞÛUN FAZÎLETİ

Namazda huzûr-i kalbi emreden âyetler :

«وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِى»

«Beni zikretmek için namâzı kıl.» (20 - Tâhâ: 14)

Âyet-i celîle :

«وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ»

«Gâfillerden olma.» (7 - A'raf: 205)

---

(390) Müslim, Ebû Hüreyre'den.

(391) Hazret-i Abbas'ın oğlu Abdullah'ın oğludur. Hazret-i Ali'nin şehid olduğu Hicrî 40 yılının Ramazan-ı şerifinde doğduğu için bu ismi almıştır. Kureyşîlerin en güzellerinden ve sikatdandır.

(392) Necid'den olup Mısır câmiinin imâmı ve şeyhi ve aynı zamanda sikatdandır. 243'de ölmüştür.

Diğer âyet-i celîle :

لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ

«Sarhoş olduğunuz hâlde, söylediğinizi bilip anlayıncaya kadar namâza yaklaşmayın.» (4 - Nisâ: 43)

Bâzıları bu âyetteki sarhoşluk kelimesine dünyâ meşgalesi veya dünyâ sevgisi ile sarhoş olduğunuz vakitte de namaza yaklaşmayın mânâsını vermişlerdir. V e h b İ b n M ü n e b b i h (393) diyor ki, "Âyetten murad, zâhir mânâsıdır. Bu âyette yalnız içki değil, dünyâ meşgalesinin sarhoşluğuna da tenbih vardır. Çünkü Allahu Teâlâ illeti beyân ederek:

«حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ»

«Tâ ki dediğinizi bilinceye kadar.» (4 - Nisâ: 43) buyurmuştur. Nice namaz kılanlar var ki içki içmemişler, fakat namazda ne okuduğundan haberi yoktur. (Çünkü dünyâ meşgalesi, içmeden kendisini sarhoş etmiştir.)"

Peygamber Efendimiz bir mübârek kelâmında :

«مَنْ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ لَمْ يُحَدِّثْ نَفْسَهُ فِيهِمَا بِشَيْءٍ مِنَ الدُّنْيَا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ»

«Dünyâlıktan gönlüne bir şey geçmeden huzûr ile iki rekât namaz kılan kimsenin geçmiş günâhları mağfiret olunur.» (394) buyurmuştur.

Yine Peygamber Efendimiz :

«إِنَّمَا الصَّلَاةُ تَمَكُّنٌ وَتَوَاضُعٌ وَتَضَرُّعٌ وَتَأَوُّهٌ وَتَنَادُمٌ وَتَضَعُ يَدَيْكَ فَتَقُولُ اللَّهُمَّ اللَّهُمَّ فَمَنْ لَمْ يَفْعَلْ فَهِيَ خِدَاجٌ»

(393) Yemenlidir. Âlim ve zâhittir, San'a kadılığında bulunmuş, 40 sene yatağa girmemiştir. 116 Hicride ölmüştür.

(394) İbn Ebi Şeybe.

«Şüphesiz namaz, ancak, huzû, tevâzû, niyâz, elem, hasret ve nedâmettir. Elini kor, Allahım! Allahım! Dersin böyle yapmıyan noksandır.» (395)

Geçmiş Peygamberlere inen semâvî kitâblarda Allahu Teâlâ'nın şöyle buyurduğu rivâyet edilir: **"Ben herkesin namazını kabûl etmem, ancak azametim karşısında tevazû ile eğilen kullarıma kibir etmeden ve benim rızam için aç fakirleri doyuran kimselerin namazını kabûl ederim."**

Peygamber Efendimiz bir hadîsinde şöyle buyuruyor:

«إِنَّمَا فُرِضَتِ الصَّلَاةُ وَ أُمِرَ بِالْحَجِّ وَ الطَّوَافِ وَ أُشْعِرَتِ الْمَنَاسِكُ لِإِقَامَةِ ذِكْرِ اللّٰهِ تَعَالَى»

«Namazın farz olması, hac ve tavâf ile emredilmesi, menasikin bildirilmesi ancak Allahı hatırlamak ve zikrini ikame içindir.» (396)

Zikrettiğin maksûdun ve aradığın Allaha karşı gönlünde saygı ve heybet olmazsa zikrinin ne değeri olur?

Yine Peygamber Efendimiz tavsiyede bulunduğu bir kimseye:

«إِذَا صَلَّيْتَ فَصَلِّ صَلَاةَ مُوَدِّعٍ»

«Namaz kıldığın vakit (nefsine, hevâsına ve ömrüne) **vedâ eden** (ve mevlâsına teveccüh eden) **gibi namaz kıl.»** (397) buyurmuştur. Nitekim Allahu Teâlâ:

«يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَى رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ»

«Ey insân! Sen rabbının cezâsını bilir, dünyâda ona göre amele sa'y u gayret edersin ki elbette o amelin mükâfatına ulaşırsın.» (84-İnşikak: 6) buyuruluyor.

---

(395) Nesei, Fazl b. Abbas'den.

(396) Ebû Dâvûd ve Tirmizî, Hz. Âişe'den.

(397) İbn Mâce, Ebû Eyyûb'dan.

Diğer âyet-i celîlede:

«وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَ يُعَلِّمُكُمُ اللّٰهُ»

«Ve Allah'dan ittika edin Allah size her şeyi tâlim eder, öğretir.» (2 - Bakara : 282) deniliyor. Diğer âyet-i celîlede :

«وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَ اعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ»

«Allahdan korkun ve biliniz ki ona mülâki olacaksınız.» (2 - Bakara: 223) buyuruluyor.

Peygamber Efendimiz bir hadis-i şerifinde :

«مَنْ لَمْ تَنْهَهُ صَلَاتُهُ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ لَمْ يَزْدَدْ مِنَ اللّٰهِ إِلَّا بُعْداً»

«Sâhibini fenâlıktan alıkoymıyan namaz, Allah'dan uzak olmaktan başka bir şeyi arttırmaz.» (398)

Namaz, Allah'a münâcat, gizli yalvarıştır. Gaflet ile münâcat olur mu? Bekr İbn Abdullah (399): "Ey Âdem oğlu mevlânın huzûruna izinsiz girip tercümansız konuşmak istersen, bunu yapmak senin için mümkündür. Nasıl olur? diye sorarsan: Güzel abdest alır namaz kılacağın yere gidersin, işte müsaadesiz huzûra girmiş ve tercümansız olarak kendisiyle konuşmuş olursun."

Hazret-i Âişe'den (R.A.) :

« كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحَدِّثُنَا وَ نُحَدِّثُهُ فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَكَأَنَّهُ لَمْ يَعْرِفْنَا وَلَمْ نَعْرِفْهُ »

(398) Taberânî.

(399) Basralıdır. 108 Hicride ölmüştür.

«Peygamber Efendimiz bizimle, biz de onunla konuşur, güler ve sohbet ederdik, fakat namaz vakti gelince, (azamet-i ilâhîden olacak) **sanki o bizi bilmez ve biz de onu bilmez birbirimizi tanımaz gibi olurduk.»**

Peygamber Efendimiz başka bir hadîsinde:

« لاَ يَنْظُرُ اللّٰهُ إِلَى صَلاَةٍ لاَ يُحْضِرُ الرَّجُلُ فِيهَا قَلْبَهُ مَعَ بَدَنِهِ »

«Kişinin bedenile kalbini (huşû ile) hazırlamadığı bir namâza, Allahu Teâlâ bakmaz.. (Değer vermez)» (400) buyurmuştur.

Halil İbrahim aleyhisselâm namaza durduğu vakit kalbinin çarpması iki mil mesafeden duyulurdu. Said et-Tenûhî (401) namâza durduğu vakit göz yaşları devâmlı olarak akardı.

« رَأَى رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلاً يَعْبَثُ بِلِحْيَتِهِ فِي الصَّلاَةِ فَقَالَ لَوْ خَشَعَ قَلْبُ هَذَا لَخَشَعَتْ جَوَارِحُهُ »

«Peygamber Efendimiz, namazda sakalı ile oynayan bir kişi gördü ve: "Eğer bunun kalbinde huşû olsaydı âzalarında da olur ve sakalı ile oynamazdı."» (402) buyurmuştur.

Rivâyet olundu ki, Hasan-ı Basrî, bir kişinin (namaz kılarken) çakıl taşları ile oynadığını gördü ve sonra da "Allahım! Beni cennet hurileri ile evlendir" diye duâ ettiğini duydu. Kendisine; "Ne fenâ tâlibsin bir yandan hurileri isterken öte yandan çakıl taşları ile oynuyor ve mehr olarak onları takdim ediyorsun" dedi. Halef İbn Eyyûb'a (403) "Sinekler sana eziyet vermiyor mu, niçin elin ile onları kaçırmıyorsun?" diye sorduklarında: "Ben namazımı ifsâd edecek bir harekette bulunamam," diye cevâb vermiştir. "Peki bunların eziyetine nasıl tahammül ediyorsun?" diye sorduklarında da: "Padişahların kırbaç ce-

(400) Bu ifâde ile bulunamamıştır.

(401) Abdülâziz İbn Ebi Yahya'nın oğludur. Dımışk'lıdır. Şam fakihlerindendir. Evzâî'den sonra Dımışk müftüsü olmuştur. Mâlik İbn Enes Medine'de ne idiyse bu da Şam'da aynı olduğunu Hâkim söylemiştir. 168 Hicride ölmüştür.

(402) Tirmizi, Ebû Hüreyre'den.

(403) Âmiri kabilesindendir. Hâkim'in anlattığına göre sikatdan olup Belh müftüsü idi. Zâhidlerdendir. Kendisini ziyârete gelen Belh Vâlisini kabûl etmedi. 209'da öldü

zâsına çarpılan fenâ adamlar o kamçılara (muhtelif sebeblerle) tahammül eder hiç ses çıkarmaz ve bununla övünürlermiş. Ya ben Rabbimin huzûrunda dururken bir sinekten dolayı çırpınayım mı?" demiştir.

Müslim İbn Yesar (404) dan rivâyet olunduğuna göre, namaz kılacağı zaman, çoluk çocuğuna, siz istediğiniz kadar konuşun. Çünkü ben (huzûr-i İlâhide) sizi duymam, dermiş. Yine rivâyet edildiğine göre bu zât, Basra'da câmide namaz kılarken câminin bir tarafı yıkıldı, insânlar gürültüden ne oldu diye câmiye koştukları hâlde kendisinin, selâm verinceye kadar bu hâlden haberi bile olmadı. Hazret-i Ali İbn Ebî Tâlib (Kerrema'llahu Vechehu) namaza duracağı vakit benzi sararır ve vücûdu titrerdi. "Ne oluyorsun? Ya Emîre'l - Mü'minîn?" diye sorduklarında: "**Allahu Teâlâ'nın, yerlere, dağlara ve göklere arzedib de onların kabûlünden kaçındıkları ve benim boynuma aldığım ilâhî emâneti ödeme zamanı gelmiştir, nasıl korkmıyayım?**" diye cevâb verirdi. Hazret-i Hüseyin'in oğlu Hazret-i Ali'den rivâyet ediliyor ki abdest alırken rengi solardı. Bunun sebebini sorduklarında: "Kimin huzûruna çıkmak için hazırlandığımı bilmiyor musunuz?" diye cevâb verirdi. (Abdullah) İbn Abbas Radiyâllahu Anh'dan rivâyet olundu. Dâvûd Aleyhisselâm: "İlâhi, beytine [cennete] kim girecek ve kimin namâzını kabûl edeceksin?" diye vâki münâcatı üzerine Allahu Teâlâ: "Beytime girecek olan ve namazını kabûl edeceğim kimseler, benim azametim karşısında tevâzû gösteren, (gece ve) gündüzünde beni zikreden, benim rızâm uğrunda kendini şehvetlerinden çeken, açları doyuran, gariblere dost olan, musibetzedelere acıyan kimselerdir. İşte bu gibilerin nûrları göklerde güneş gibi parlar. Bunların duâlarına icâbet eder ve isteklerini veririm. Cehâletlerini hilim, gafletlerini zikir, zulmetlerini ise nûr kılarım. Bu gibiler, cennetin en üstün makamı olan "Firdevs" gibidir. Irmakları kurumaz, meyvaları solmaz." buyurmuştur.

Hâtem-i Esam'dan (R.A.) rivâyet olundu ki: Kendisine namazından soruldukta: "Vakit yaklaşınca güzelce abdestimi alır, namaz kılacağım yere gider, orada oturur, aklımı başıma alır, sonra namaz için ayağa kalkarım. Kâbe'yi iki kaşım arasına, Sırat'ı ayaklarımın altına, cenneti sağıma, cehennemi soluma alır, Azrail'i tepemde kabûl eder ve bu namâzı (ömrümün sonu olduğu için) son namâzım diye kabûl eder, korku ve ümit ile huzûr-ı Rabbü'l - Âleminde durur, tahkik ile tekbîr alır, ağır ağır ve mânâsını düşünerek Kur'ân okurum, tevâzu ile rükû eder huşû ile secdeye kapanırım. Sağ ayağımı diker sol ayağımı yatırır üzerine otururum, namazımı ihlâs ile kılarım. Ondan sonra da yine kabûl olup olmadığını bilemem korkusunu saklarım." diye cevâb vermiştir. (Abdullah) İbn Abbas (R.A.) mânâsını düşünerek huzûr ve

(404) Basrah zâhid ve fakihlerden olup H. 100 târihinde ölmüştür.

huşû ile kılınan iki rekât namaz, gâfil kalb ile akşamdan sabaha kadar kılınan namazdan hayırlıdır, buyurmuştur.

MESCİT VE NAMAZGÂHLARIN FAZİLETİ

Âyet :

«إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللهِ مَنْ آمَنَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ»

«Allahın mescidlerini, ancak Allaha ve âhiret gününe îmân edenler tâmîr eder.» (9 - Tevbe :18)

Peygamber Efendimiz bir mübârek sözünde :

«مَنْ بَنَى لِلّٰهِ مَسْجِداً وَلَوْ كَمِفْحَصِ قَطَاةٍ بَنَى اللهُ لَهُ قَصْراً فِي الْجَنَّةِ»

«Kim (kuşyuvası kadar olsun) bir mescid inşa ederse Allahu Teâlâ ona cennette bir köşk inşa ettirir.» (405)

Yine Peygamber Efendimizden :

«مَنْ أَلِفَ الْمَسْجِدَ أَلِفَهُ اللهُ تَعَالَى»

«Mescid ile ülfet edeni Allahu Teâlâ himâyesine alır.» (406)

Yine Peygamber Efendimiz :

«إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمَجْلِسَ فَلْيَرْكَعْ رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يَجْلِسَ»

«Sizden biriniz mescide girdiği vakit, oturmadan evvel iki rekât namaz kılsın.» (407 - 408)

---

(405) İbn Mâce, Câbir'den.

(406) Taberâni, Ebû Said'den.

(407) Buhâri ve Müslim, Ebû Katâde'den.

(408) Buna «Tahiyyatü'l-mescid» namâzı derler. Girdiği vakit namâz kılmayacaksa ve vakt-i kerahat olmayıp vaaz ve nasihat ve tilâvet-i Kur'ân gibi bir şey olmuyorsa, tahiyyatü'l-mescid niyyetiyle iki rekât namaz kılınır (Mütercim).

Yine Peygamber Efendimizden :

« لاَ صَلاَةَ لِجَارِ الْمَسْجِدِ إلاَّ فِي الْمَسْجِدِ »

«Mescidin içi dururken civârında namâz olmaz.» (409)

Yine Peygamber Efendimiz buyuruyorlar :

« اَلْمَلاَئِكَةُ تُصَلِّي عَلَى أَحَدِكُمْ مَادَامَ فِي مُصَلاَّهُ الَّذِي يُصَلِّي فِيهِ، تَقُولُ اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ، اَللَّهُمَّ ارْحَمْهُ، اَللَّهُمَّ اغْفِرْلَهُ مَا لَمْ يُحْدِثْ أَوْ يَخْرُجْ مِنَ الْمَسْجِدِ » .

«Namaz kıldığı yerde oturan kimse konuşmayıp mescidden çıkmadığı müddetçe, melekler onun için istiğfar eder. Ve Allahım: sen ona salât et, Allahım sen ona rahmet et, Allahım sen onun günâhlarını bağışla diye duâ eder.» (410)

Diğer bir hadisinde de :

« يَأْتِي فِي آخِرِ الزَّمَانِ نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي يَأْتُونَ الْمَسَاجِدَ فَيَقْعُدُونَ فِيهَا حِلَقاً حِلَقاً ذِكْرُهُمُ الدُّنْيَا وَحُبُّ الدُّنْيَا، لاَ تُجَالِسُوهُمْ فَلَيْسَ لِلَّهِ بِهِمْ حَاجَةٌ »

«Ümmetimden âhir zamanda öyle insânlar gelecek ki onlar mescidlerde halka halka oturacaklar (gâyeleri Allahı zikr değil) onların zikirleri dünyâlık ve dünyâ sevgisidir. Onlara arkadaş olmayın. Allahu Teâlâ'nın onlara ihtiyâcı yoktur.» (411)

Yine rivâyet ediliyor ki, Allahu Teâlâ diğer bâzı semâvi kitâblarda:

(409) Darekutnî, Câbir'den. Kâmil namaz olmaz demektir.
(410) Buhârî ve Müslim, Ebû Hüreyre'den.
(411) İbn Hıbban, İbn Mes'ûd'den.

«إِنَّ بُيُوتِي فِي أَرْضِي ٱلْمَسَاجِدُ وَإِنَّ زُوَّارِي فِيهَا عُمَّارُهَا ، فَطُوبَى لِعَبْدٍ تَطَهَّرَ فِي بَيْتِهِ ثُمَّ زَارَنِي فِي بَيْتِي فَحَقٌّ عَلَى الْمَزُورِ أَنْ يُكْرِمَ زَائِرَهُ»

«Yer yüzünde benim beytlerim mescidlerdir. Bu beytlerdeki ziyâretcilerim de onları (ibâdet ile) imar edenlerdir. Müjde ol kimseye ki evinde temizlendi sonra benim evimde beni ziyâret etti. Ziyâretçiye ikrâm, ziyâret olunana borçtur.» (412) buyurmuştur.

Diğer bir hadîs-i şerifte:

«إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ يَعْتَادُ الْمَسْجِدَ فَاشْهَدُوا لَهُ بِالْإِيمَانِ»

«Câmiye devâm edenin imânına şehâdet ediniz.» (413) buyurmuştur.

Said İbn Müseyyeb diyor ki: Mescidde oturan, Rabbinin huzûrunda oturmuş olduğundan kendisine lâyık olan böyle bir huzûrda hayır söylemektir. Hazret-i Peygamberden nakledildi ki :

«أَلْحَدِيثُ فِي الْمَسْجِدِ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ الْبَهَائِمُ الْحَشِيشَ»

«Hayvanlar kuru otu yediği gibi câmilerde (dünyâ kelâmı) konuşmak da sevâbları mahveder.» (414)

Nehaî diyor ki: Gece karanlığında câmilere gitmeyi Cennete girmenin sebeplerinden sayarlardı. Enes Bin Mâlik buyuruyor ki: Mescidde ışık yakan kimse için, o ışık devâm ettiği müddetçe istiğfar ederler. Hazret-i Ali (Kerrema'llahu Vechehu) insan öldüğü vakit namaz kıldığı yer ile, amelinin ref' olduğu yer, kendisi için ağlarlar, buyurdu. Ve sonra da :

---

(412) Ebû Nuaym, Ebû Said'den.
(413) Tirmizi, Ebû Said'den.
(414) Kaynağı bulunamamıştır.

«فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ»

«Küfür ve şirkleri sebebiyle onlara gök ve yerler ağlamadı ve onlara müsaade edilmedi.» (44 - Duhan: 29)

meâlindeki âyet-i celileyi okudu. İbn Abbas, ölen müslümanın namaz yeri kırk sabah onun için ağlar demiştir. Atâ-i Horasanî (415) **İnsan her nerede namaz kılarsa, o mekân öldüğü vakit ona ağlar.** Kıyâmet gününde lehine şehâdet eder, demiştir. Enes Bin Mâlik: **Her nerede namaz kılınır veyâ zikrullah yapılırsa, bütün etrafındaki yerlere karşı iftihar eder ve yedi kat yerlerden itibâren onu tebşir ederler.** Kim ki bir yerde namaz kılarsa orası ona karşı süslenir. Yine denildi ki neresi olursa olsun bir kavim bir yere indi mi o yer o kavme ya lânet eder, veyâ duâ eder.

(415) Atâ İbn Müslim-i Horasanî Belh'li olup Şam'a göç etmiştir. 135 Hicride Erîhâ'da ölmüştür. Beyt-i Makdis'de yatar.

İKİNCİ BÂB

NAMAZ, TEKBÎR, TEKBÎRDEN EVVEL VE SONRAKİ HALLER GİBİ ZÂHİR AMELLERİN KEYFİYETİ BEYÂNINDADIR

Tahâret : Beden, elbise ve mekân temizliğinden, göbekden diz kapağı altına kadar setr-i avret edip abdest aldıktan sonra namaz kılmayı isteyen kimseye lâyık olan, dimdik olarak kıbleye döner, ayaklarını birbirinden dört parmak aralar. Böyle durması onun fakîh olduğuna delâlet eder.

«وَقَدْ نَهٰى رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الصَّفْنِ وَالصَّفْدِ فِى الصَّلَاةِ»

«Peygamber Efendimiz namâzda ayağın birini dikip diğeri üzerinde durmaktan ve ikisini bir araya getirmekten men etmiştir.» (416)

"Safd" ayakları bitişt'rmektir ki:

«مُقَرَّنِينَ فِى الْأَصْفَادِ»

«Birbirine bağlanmış oldukları hâlde.» (14 - İbrâhim: 49) âyet-i celîlesi bunu ifâde eder. **"Safn"** ayağın birini dikip, diğeri üzerine durmaktır.

«اَلصَّافِنَاتُ الْجِيَادُ»

«Üç ayak üzerine durup birini diken ve sür'atli yürüyen atlar.» (38 - Sâd: 31) âyetinde geçer. İşte kıyâmda iken ayaklarını bu şekilde tutar.

---

(416) Kaynağı bulunamamıştır.

Ayak bileklerini, dizlerini ve belini de dik tutar. Başını da isterse iki omuzu arasında dik tutar, isterse göğsüne doğru biraz eğer. Az eğmesi huşuâ yakın olduğu gibi, gözünü de sağa sola bakmaktan korur ve secde mahalline diker. Hattâ icâbında önündeki duvara daha çok yaklaşır, eğer duvar yoksa önüne bir çizgi çizer. Böyle yapması hem gözünü korur, hem de bu sâyede düşüncesi etrafa dağılmamış olur. Artık gözünün secde mahallini aşmamasına dikkat eder, rükûâ varıncaya kadar bu şekilde kıyâmını muhâfaza eder. Kıyâmın usulü budur.

Bu şekilde ayakta durduktan sonra namaza girmeden önce şeytandan korunmak için Nâs sûresini okur (417). Sonra cemâat var ise evvelâ ezan okur (418). Sonra kamet ve sonra da niyet eder. Meselâ: Öğlenin edâ olarak, yâni kaza olmıyarak farzını kılacak olan, kalbiyle Allah için öğlenin farzını edâya niyet ettim der. Edâ demekle kaza olmadığını, farz demekle nafile olmadığını, öğle demekle de ikindi olmadığını ifâde etmiş olur. Bu mânâlar kalbinde bulundu mu niyet oldu demektir. Dilde konuşmak, bunların kalbde huzûru için bir sebebtir. (Yoksa niyetin mahalli kalbtir. Dille aleni söylemek yasak, gizli konuşmak Hanefilerce din âlimlerinin güzel gördüğü bir harekettir. Hazret-i Ömer yüksek ses ile niyet edeni dövmüştür. (Mütercim). Tekbirin sonuna kadar bu niyeti devâm ettirmeye gayret etmelidir.

NAMAZDA ELLERİ KALDIRMA KEYFİYETİ

Kalbinden böylece niyet ettikten sonra (erkekler) baş parmakları kulak yumuşağına değecek şekilde ellerini kaldırır. Bu husûstaki bütün rivâyetleri toplamak için baş parmaklarını kulak yumuşağına değdirir. El ayalarını kıbleye çevirir, parmaklarını uzatır ne fazla sıkar ve ne de fazla aralar. Hâli üzere bırakır. Şahâdet parmaklarını da kulaklarının yanlarına değdirir. Hadîsde parmakları sıkmak ve aralamak rivâyetleri bulunduğu için parmakları hâli üzere bırakmak iki tarafın ortası olur.

TAHRÎME TEKBÎRİ

Elleri böylece kaldırıp niyeti de kalbinde hazır olduktan sonra ellerini indirirken iftitah tekbîrini alır. Sonra (erkek) göğsü ile göbeği arasına sağ elini daha şerefli olduğu için, sol elinin üzerine koymak

---

(417) Hanefî fıkhında böyle bir kayıt olmamakla beraber okunması elbette faydalıdır. (Mütercim).

(418) Ezan okunmayan ve duyulmayan yerlerde cemaat olsun olmasın, Hanefî mezhebinde ezan okumak sünnettir (Mütercim).

sûretiyle ellerini bağlar (419) ve sağ elinin şahâdet parmağı ile orta büyük parmağını sol elinin bileği üstünde uzatır diğer üç parmağı ile de halka yaparak bileği kavrar (420). Tekbîr hakkında üç rivâyet vardır.

« إِنَّ التَّكْبِيرَ مَعَ رَفْعِ الْيَدَيْنِ وَمَعَ اسْتِقْرَارِهِمَا وَمَعَ الإِرْسَالِ »

«Tekbîr elleri kaldırmak ile başlar, tekbîr eller kalkmış iken alınır, tekbîr eller salıverilirken alınır.» (421, 422, 423)

Hiç birinde mâni olmamakla eller salıverilirken tekbîrin alınmasını daha uygun görürüm. Zîra tekbîr; mânâsına, kalbi bağlayan bir akit kelimesidir. Elleri birbiri üstüne koymak da bağlamak gibidir. Bunun için tekbîre elleri salıverirken başlamalı ve elleri bağlarken sona ermelidir. Aynı bunun gibi tekbîrin de evveli dimdik olan elif'dir, yâni «Allahü Ekber» deki «elif» harfidir ki, dimdiktir, sonu da «Rı» harfidir ki düğüm gibidir. İş ile bağlantı arasında yâni tekbîr ile el bağlamak arasında bir münasebet kurmak muvafıktır. Elleri kaldırmak ise, bu başlangıcın bir mukaddemesi gibidir. Binâenaleyh ellerini kaldırırken sağa sola öne ve arkaya sarkıtması uygun değildir. Tekbîri aldıktan sonra da sağa sola sarkıtmak yine uygun değil. Belki hafifçe ellerini indirir ve yukarıda anlattığımız gibi bağlar. Bâzı rivâyetlerde Peygamber Efendimiz:

«إِذَا كَبَّرَ أَرْسَلَ يَدَيْهِ وَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَقْرَأَ وَضَعَ الْيُمْنَى عَلَى الْيُسْرَى»

«Tekbir aldığı vakit ellerini salıverirdi, sonra okuyacağı zaman (ellerini bağlar ve) sağ elini sol eli üzerine kordu.» (424)

Eğer bu rivâyet sahih ise, bizim anlattığımızdan daha güzeldir. Tekbîr'in tarz-ı telâffuzuna gelince: Baştaki hemzeyi yukarıya doğru

---

(419) Hanefilere göre erkek ellerini göbeğinin altında bağlar. Çünkü bu daha kolay ve eller için daha rahattır.

(420) Hanefilere göre ortadaki 3 parmağı bilek üzerine uzatır, baş parmak ve küçük parmak ile de bileği kavrar, mamafih hiç kavramadan sağ elin bütün parmaklarını sol elin bileği üzerine koymakla da yetinir. Her ikisine dâir rivâyetler bulunduğundan en doğrusu bâzı öyle ve bâzen de öyle yapmaktır. Şüphesiz bunlar faziletli tarafı aramak içindir. Yoksa ellerini salıverse de yalnız sünneti terketmiş olur. (Mütercim).

(421) «İnne't-tekbîre mea ref'i'l-yedeyni» kısmı Buhârî, İbn Ömer'den.

(422) «Ve mea istikrâri himâ» kısmı Müslim İbn Ömer'den.

(423) «Ve mea'l-irsâli» kısmı Ebû Dâvûd, Ebû Hâmid'den rivâyet etmiştir.

(424) Taberânî, Muâz'dan.

çekmemek şeddeli lâmı yukarıya doğru çekmek, «ha» yı ötre okumak fakat çekmemek, «Ekber» kelimesinin başını çekmemek, «ra» yı cezimli okumak ötre okumamak, işte tekbîrin alınış şekli böyledir.

NAMÂZDA KIRÂAT

Bundan sonra istiftah duâsiyle başlar. Hattâ «Allahu Ekber» dedikten sonra :

«Allahu Ekber kebîren velhamdü lillâhi kesîren ve sübhanallahi bükreten ve esîlen» der Ondan sonra da : **«Veccehtü vechiye»** den **«Ve emmâ minelmüslimîne»** ye kadar okur (425). Sonra Sübhâneke'yi okur (426).

Eserlerde vârit olan ayrı ayrı rivâyetleri bir araya toplamak için böyle yapmak daha uygundur. Eğer imâma uymuş ve imâmın, aralarda uzun sekteleri yok ise sükût eder. Sonra «Eûzü Besmele» okur ve Fâtihayı Besmele ile (Şâfi'îlere göre Besmele Fâtihadandır) okur. Hareke ve şeddelerine harfleri mahreçlerinden çıkarmağa dikkat eder. Sonunda da uzatarak «âmîn» der. Fakat «Ve lâddâllîn. Âmin» deyip vasletmez; «âmin» kelimesini az sonra der. Eğer cemâat değil de imâm ise, sabah, akşam ve yatsı namazlarında âşikâre okur, cemâat ise gizli okur ve âşikâre âmîn der (427). Sonra bir sûre veyâ üç âyet veyâ daha ziyâde Kur'ân'dan okur. Kırâatin sonu ile rükû tekbiri arasını «Sübhanellâh» diyecek kadar ayırır. Sabah namazında «Tıvâl-i mufassal» dan, uzun sûrelerden, akşam da «Kısar-ı mufassal» kısa sûrelerden, öğle, ikindi ve yatsı da «Evsât» orta sûre yâni «Burûc» ve benzeri sûrelerden okur. Yolculuk esnasında (ve müsta'cel hâllerde) sabah namazında da, «Kâfirûn» ve «İhlâs» gibi sûreleri de okuyabilir, sabahın sünnetini, tavaf ve tahiyyet-ül mescit namazını da böyle kılar. Bütün bunları kılarken yukarıdaki şekilde kıyâmda durur ve ellerini bağlar.

RÜKÛ VE RÜKÛ İLE ALÂKALI OLANLAR

Sonra rükû eder, rükûda riâyet edeceği şeyler, önce rükûa varmak için tekbir alır ve tekbir ile beraber ellerini kaldırır (428), tekbiri rü-

(425) İftitah tekbirinden sonra bunları okumak Şâfi'î mezhebine göredir. Mâlikî mezhebine göre bütün bu duâları, hattâ Eûzü'yü de tekbirden evvel alır ve tekbirden sonra ancak Fâtiha okur. Hanbelî ve Hanefîlere göre de tekbirden sonra «Sübhâneke»yi okur. Sonra yalnız Eûzü.. ve Besmele ile okur, ne tekbirden evvel ve ne de sonra onları okumaya lüzûm yoktur.

(426) Bizim fıkıh âlimlerinden bâzılarına göre iki teâmül de bunun üzerinedir «ve celle senâüke» yalnız cenâze namazında okunur, diğer namazlarda okunmaz.

(427) Hanefî mezhebine göre imâma uyan Kur'ân okumaz. Aynı zamanda hem imâm ve hem cemaat «Âmin» kelimesini de âşikâre değil, gizli derler.

(428) İntikal tekbirinde elleri kaldırmak Şâfi'î mezhebindedir. Hanefî mezhebinde elleri kaldırmak yoktur.

kûa ininceye kadar uzatmak, rükûda avuçları açar parmaklarını düz olarak uzatır. El ayasını dizleri üstüne kor. (Hanefilere göre diz kapaklarını kavrar.) Dizlerini kırmaz dik tutar, sırtını düz şekilde eğer, boynu, başı, arkası düz gelir, başını fazla eğmez ve fazla kaldırmaz. Kollarını karnından ayırır. Kadın kollarını yapıştırır (ve fazla eğilmez) üç kere **«Sübhâne Rabbiye'l - âzîm»** der. İmâm değilse, yediye, ona kadar çıkması daha güzeldir. (Hanefilere göre beş, yedi dokuz yâni tek olmalıdır) sonra **«Semiallahu limen hamideh»** derken ayağa kalkar ve yine ellerini kaldırır (428 numaralı nota bak.) dimdik ayakta dururken **«Rabbenâ lekelhamdü mil'e's-semâvâti ve mil'e'l-erdi ve mil'e mâ şi'te min şey'in bâdehu.»** (429) bu kavmeyi, tesbîh, küsûf ve sabah namazlarından başka namazlarda, daha fazla uzatmaz. Sabah namazının ikinci rekâtında rükûdan kalkınca secdeye gitmeden muâyyen duâlar ile kunut duâsını okur (430). (Beyhaki, İbn Abbas'dan rivâyet etmiştir).

SECDE

Sonra tekbîr ile secdeye iner, evvelâ dizlerini, sonra ellerini, sonra alnını ve sonra da burnunu yere kor. Erkek koltuklarını, bacaklarını (431) açar, karnını yerden ve oyluklarından ayırır. Kadın ise bütün bunları bir araya getirir ve açılmaz. Ellerini omuzları hizâsında parmaklarını sıkarak hattâ baş parmağını da yanaştırmak sûretiyle kıbleye doğru yere kor, baş parmağını yanaştırmasa da beis yoktur. Dirseklerini köpek gibi yere döşemez. Bu memnûdur. (Peygamberimizin koltukları altından bir oğlak geçebilecek şekilde aralıklı idi.) Secdede üç kere **«Sübhâne Rabbiye'l - âlâ»** der. İmâm değilse (tek olarak) daha fazla söylemesi daha güzeldir. Sonra **«Allahü Ekber»** derken secdeden kalkar, sağ ayağını diker ve sol ayağı üzerine oturur, ellerini hâli üzerine dizleri üstüne kor **«Rabbiğfirlî verhamnî verzüknî ve ehdinî ve ecidnî ve âfinî va'fu annî»** diye okur (432). Bu celseyi yalnız tesbih namâzında uzatır, diğer namâzlarda fazla uzatmaz. İkinci secdeyi de birinci secde gibi yapar ve teşehhüdü olmıyan her rekâtta secdeden tekbîr ile kalkarken hafif bir istirahat oturuşu yapar (433) ve kalkarken ayağını öne atmıyarak ellerini yere dayamak

(429) Hanefiler yalnız «Rabbenâ leke'l-hamd» yahut «Rabbenâ ve leke'l-hamd» yahut «Allahümme rabbenâ ve leke'l-hamd» der, fazla ziyâde etmezler.

(430) Bu da Şâfı'ilere göredir. Hanefiler yalnız vitirde kunut duâsını okurlar.

(431) Hanefilere göre erkekler secdede ayak ökçelerini birleştirir.

(432) Celse dediğimiz iki secde arasındaki bu oturmalarda Hanefîlere göre bir şey okunmaz.

(433) Bu oturuş Hanefilerde yoktur; hattâ Hanefilere göre mekrûhtur. Bir rükün kadar oturursa secde-i sehv lâzım gelir.

sûretiyle kalkar (434) ve tekbîri kıyâmın yarısına kadar uzatır, şöyle ki, "Allahü" nün "h'" sini derken oturmuş olur, "ekber"in «kef»ini de ellerini yere dayadığı zaman "rı" sını da yarıya doğrulduğu vakit der. Bu sûretle başlangıçtan yarıya kadar tekbîr ile geçmiş olur ve son kısmı tekbîrsiz kalır ki tâzime uygun olan da budur. İkinci rekâtı da birinci rekât gibi kılar ve birinci rekâtta olduğu gibi «Eûzü» yü iâde eder. (435)

TEŞEHHÜD

Sonra ikinci rekâtta iki secde arasında oturduğu gibi sağ ayağını diker ve sol ayağı üzerine oturur. Sağ elinin şehâdet parmağını salıverir diğerlerini kapatır, baş parmağı da salıverebilir, ve sağ dizinin üzerine kor. Birinci teşehhüdü okur ve isbâtta yâni «İllallâh» da «İllâ» derken şehâdet parmağını kaldırır (436) sonra Peygamber ve âli üzerine salevat getirir (437). Son teşehhütte bunlar ile berâber diğer duâları da okur.

Son teşehhütün sünnetleri de aynı ilk teşehhütün sünnetleri gibidir. Şu kadar ki son teşehhütte artık ayağa kalkmıyacağı için sol oyluğu üzerine oturur. Sol ayağını altından çıkarır. Mümkünse baş parmağını kıbleye çevirir ve sağ ayağını dikerek oturur. (438). Sonra sağ arkasından yanağı görülecek şekilde başını sağa çevirir ve «Esselâmü aleyküm ve rahmetü'llâh» diyerek selâm verir. Aynı şekilde sola da selâm verir. Sağa selâm verdiği vakit sağındaki müslümanlara ve meleklere selâm vermeği, sola selâm verdiği vakit de solundakilere selâm vermeği niyet eder. Selâm verirken namâzdan çıkmaya da niyet eder (439). "Selâm" lâfzını uzatmadan kısa kesmek sünnettir. Şu anlattığımız tek başına namâz kılan kimsenin namâzıdır. Tekbîrlerde ve kırâatte kendi duyacak kadar sesini yükseltir.

---

(434) Bütün bunlar Şâfi'î'ye göredir. Hanefîlere göre değildir. Hanefîlerde mazûrlar kolayına geldiği gibi kalkar, diğerleri ellerini yere dayamaz.

(435) Bu da Şâfii'ilere göredir. Hanefîlere göre «Sübhâneke» okunduğu rekâtta «Eûzü» alınır, diğer rekâtlarda alınmaz.

(436) Hanefîlerde «Lâ» deyip nefy ettiği zamân kaldırır «illâ» dediği anda indirir. Parmak kaldırmanın üç şekli vardır. Bir şekli elini açar dizinin üzerine kor «Lâ» dediği zaman şehâdet parmağını kaldırır. İkinci şekil vaktiyle halka yapar ve yine «Lâ» dediği zaman kaldırır «illâ» da indirir. Üçüncü şekli, yine ellerini açar dizinin üstüne kor «Lâ» diyeceği sırada avucunu yumar ve şehâdet parmağını kaldırır «illâ» dediği anda parmağını indirir ve avucunu açar, en güzel şekli budur.

(437) Hanefîlere göre birinci teşehhüdde yalnız «Et-tehıyyatü»yü okur, fazla beklemez.

(438) Bütün bunlar Şâfi'îlere göredir. Hanefîler, ikinci teşehhüdde de birincide olduğu gibi otururlar.

(439) Hanefîlere göre selâm, namazdan çıkmak demek olduğu için niyete muhtâç değildir.

İmâm olan zât, fazîlet için imâmete de niyet eder, eğer kendisi imâm olmıya niyet etmez de cemâat ona uyarsa hem sahîh ve hem de cemâat fazileti ihraz ederler (440). İstiftah duâları ile «Eûzü» yü münferit gibi gizli okur, fâtiha ve sûreyi sabah namâzının her ikisinde, akşam ile yatsının ilk iki rekâtlarında âşikâre okur, yalnız kılan da böyledir (441). İmâm ve cemâat âşikâre namâzlarda âmîni de âşikâre alırlar (Hanefîler gizli alır) ve hepsi birden «Âmîn» derler. İmâm fâtihanın akabinde bir miktar sükût eder, âşikâre okunan fâtihayı dinleyebilmek için cemâat de bu sekteden istifâde ederek Fâtihayı okurlar (442). Sûreler âşikâre okunduğu vakit artık cemâat okumaz dinler, ancak imâmın sesini duymuyorsa o zaman sûreyi de okur (442 numaralı nota bak) aynı münferitte olduğu gibi rükû edildikten sonra kalkarken imâm ve cemâat **«Semi'allahü limen hamideh»** derler (443). İmâm, rükû ve sücûd tesbîhlerini üçten ziyâde etmez ve birinci teşehhütte **«Tahiyyât»**ı okuduktan sonra: **«Allahümme sallî a'lâ Muhammedin ve a'lâ Âl-i Muhammed.»** den fazla bir şey okumaz (444). Üçüncü ve dördüncü rekâtlarda yalnız fâtihayı okur, namâzı fazla uzatmaz. Son teşehhütte salevattan sonraki duâları okumaz. İmâm selâm verirken hem cemâati ve hem de melekleri niyet eder. Cemâat de aynı şekilde imâma mukabeleyi niyet ederler. İmâm biraz bekler. Cemâat selâmı bitirdiği vakit (445) cemâate yönelir, hattâ arkada kadınlar var ise onların kalkıp gitmesini de bekler ve sonra döner, imâm kalkmadan kimse kalkmaz. İmâm ister sağa, ister sola gider, fakat sağa gitmesi daha münâsiptir. Sabahın kunutunda imâm duâyı yalnız kendisi için değil, umûm için yapar ve âşikâre okur. Cemâat de ellerini göğüsleri hizâsına kaldırarak âmîn derler. Ve sonunda ellerini yüzlerine sürerler, hadîs böyle vârid oldu, yoksa kıyasa bakılırsa teşehhütte olduğu gibi eller kalkmamalıdır (446).

---

(440) Hanefîlere göre cemaatte kadın var ise, imâmın onlara imâm olmaya niyet etmesi şarttır, aksi takdirde kadınların iktidası sahîh değildir.

(441) Hanefîlere göre yalnız kılan muhayyerdir. İster âşikâr okur, ister gizli okur.

(442) İster âşikâre okusun ister gizli, Hanefîlere göre cemaat imâmın arkasında ne Fâtiha ve ne de başka âyet okur. Sükût eder. İmâm da Fâtihadan sonra hemen âyete geçer, beklemez.

(443) Hanefîlere göre cemaat «Rabbenâ leke'l-hamd» der.

(444) Hanefîlere göre «Tahiyyât» dan sonra bir şey okumaz. Eğer sehven okursa secde-i sehv lâzım gelir. Kasden okursa kerahat-i tahrimiyye olur.

(445) Şâfi'îlere göre cemaat imâmdan sonra selâm verir. Hanefîlerde cemaat imâm ile beraber selâm verirler.

(446) Sabah namâzının ikinci rekâtında Şâfi'îler kunut okurlar. Bu, onu anlatıyor. Hanefîlerde yoktur.

NAMÂZDA YASAK OLAN ŞEYLER

Peygamber Efendimiz, ayakları bir araya getirmekten veyâ birini boşa vermekten men etmiştir ki bunu anlatmıştık. Aşağıdaki hâllerde de namaz kılınması câiz görülmemiştir:

İk'â: Lûgat erbâbına göre: Dizlerini dikip ellerini yere koyarak oylukları üzerine köpek oturuşu gibi oturmaktır. Hadis âlimlerine göre de. Parmak uçları ile dizleri yere gelmek üzere her iki ayaklarını dikip oturmaktır.

Sedl: Bu da hadis âlimlerine göre gömleğin içine girip ellerini kollarını çıkarmadan rükû ve sücûd ederek kılmaktır. Bu, yahudilerin ibâdetlerindeki hareketleri olduğundan Peygamberimiz onlara benzememek için bundan menetmiştir. Giyilmesi mutâd olan bir gömlek ile kollar içeride iken rükû ve sücûd yapmak elbette doğru olmaz. Her ne kadar bâzıları bunun mânâsı İzâr'ini, [baştan ayaklara kadar giyilen bir elbise] başına alır kollarını giymez bu sûretle rükû ve sücûd eder mânâsındadır dedilerse de birinci mânâ daha doğrudur.

Keff: Bu da secdeye giderken önden veyâ arkadan eteklerini toplamak demektir. Bâzen saçlarını toplamak mânâsına da gelir. Erkekler örgülü saçlar ile namâza durmasın. Hadisde:

« أُمِرْتُ أَنْ أَسْجُدَ عَلَى سَبْعَةِ أَعْضَاءٍ وَلاَ أَكُفَّ شَعْراً وَلاَ كَفّاً »

«Yedi âzâ üzerine secde etmekle, bir de saç ve etek toplamamak ile emr olundum.» (447) buyurulmuştur.

Ahmed b. Hanbel gömlek üzerine kemer bağlamayı çirkin görmüş ve bunu memnûattan saymıştır.

İhtisâr: Ellerini böğürlerine koymak demektir.

Salb: Ayakta iken ellerini koltuklarına koyup dirseklerini dikerek yanlarından ayırmaktır.

Muvâsele: Ulaştırmak: Bu da beştir.

İkisi imâmda aranır:

1 - Tekbîr alır almaz hemen kırâate başlamayıp, azıcık beklemek.

---

(447) Buhârî ve Müslim, İbn Abbas'dan.

2 — Kırâat biter bitmez hemen rükûa varmayıp, cüz'i bir miktar duraklamak (448).

ikisi de cemâatte aranır :

1 — İftitah yâni ilk tekbîri imâmın tekbîri ile almamak biraz ara ile almak.

2 — Selâmını, imâmın selâmına ulaştırmayıp biraz tehir etmek.

Bir tânesi de her ikisi arasında müşterektir, o da :

İkinci selâmı, farz olan birinci selâma vasletmeyip biraz sekte vermek.

Hâkın : Saka: Yâni su dökünmesi olan, idrarı kendisini sıkıştıran demektir.

Hâkıb : Hamal, yâni kazâ-i haceti olan demektir. Bu hâllerde namaz kılmak mekrûh olur. (Bu hâllerde namaz mekrûhtur. Bunlar ne kadar sıkıştırırsa kerahat de o nisbette artar.)

Hâzık : Dar çorap veyâ mest giymek. Bütün bunlar namâzdaki huşûa mânidir. Açlık ile sıkıntı da bu cümledendir. Çünkü matlûb olan huzûr bulunmaz. Açlık hâlinde namazın mekrûh olması, Peygamber Efendimizin :

«اذَا حَضَرَتِ الْعَشَاءُ وَ اُقِيمَتِ الصَّلاَةُ فَابْدَءُوا بِالْعَشَاءِ»

«Yemek ile namaz bir araya geldiği vakit, yemeği namaz takdîm edin.» (449)

hadisinden anlaşılmıştır. (Çünkü yemek düşüncesiyle kılınan namazdan, namaz düşüncesiyle yenen yemek daha makbûldür). Ancak, vakit daralır veyâ açlık fazla derecede hissedilmezse o zaman namaz takdîm edilir. Yine haberde vârid oldu ki :

«لاَيَدْخُلَنَّ أَحَدُكُمُ الصَّلاَةَ وَهُوَ مُقَطِّبٌ وَلاَ يُصَلِّيَنَّ أَحَدُكُمْ وَهُوَ غَضْبَانٌ»

---

(448) Bize göre en makbûlü imâm ile tekbîr almaktır. Fakat imâmdan öne düşmek tehlikesi bakımından hemen imâmın tekbîrini müteakip tekbîr almalıdır. İmâm sola selâm verirken Şâfi'iler sağa selâm verir. Hanefîler için en makbûlü, imâmı tâkiben yâni imâm sağa selâm verip sola dönmeden sağa selâm vermektir. Burada farz olan selâm tâbiri de Şâfiîlere göredir. Çünkü bize göre farz olan son teşehhüttür. Selâm ise vâcibtir.

(449) Buhârî ve Müslim, İbn Ömer'den.

«Sizden biriniz ekşi suratlı olduğu hâlde namaza durmasın. Sizden biriniz gazablı olduğu hâlde namaz kılmasın.» (450) buyurulmuştur. Hasan-ı Basrî : «Kendisinde kalb huzûru bulunmıyan namâz, daha ziyâde ukubeti celbeder.» buyurur. Hadîs-i şerîfte :

«سَبْعَةُ أَشْيَاءَ فِي الصَّلَاةِ مِنَ الشَّيْطَانِ: أَلرُّعَافُ وَالنُّعَاسُ، وَالْوَسْوَسَةُ، وَالتَّثَاؤُبُ وَالْحَكَاكُ وَالْإِلْتِفَاتُ وَالْعَبَثُ بِالشَّيْءِ»

«Namazda yedi şey şeytandandır. (Onlar da) burun kanaması, uyuklamak, vesvese, esnemek, kaşınmak, sağa - sola bakmak ve herhangi bir şey ile oynamaktır.» (451) buyurulmuştur.

Ulemâ bu yediye şüphe ve yanılmayı da ilâve etmiştir. Seleften bâzıları: Namazda dört şey hatâdır dediler: Sağa sola meyletmek, yüzünü silmek, secde mahallini düzeltmek ve gelip geçilen yol üzerinde namâz kılmak. Yine Peygamber Efendimiz: **«Namâzda parmakları birbirine geçirmekten, parmak çıtlatmaktan, yüzüne perde almaktan, rükûda ellerini birbiri üzerine koyup bacakları arasına sıkıştırmaktan menetmiştir.»** Nitekim (Saad İbn Ebî Vakkas gibi) bâzı sahâbe: «Biz önceleri rükûda böyle yapardık, sonra bundan menedildik» buyurmuşlardır. Ayrıca secdeye gideceği sırada temizlik olsun diye üflemek, eliyle secde mahallini düzeltmek (452) mekrûhtur. Çünkü namaz içinde bunlara lüzûm yoktur. Namaz kılan ayağının birini kaldırıp öbürüne dinelemez. Kıyâmda duvara yaslanmaz, hattâ dayanağı alındığı zaman düşecek şekilde ise yaslanmakla namaz bâtıl olur.

FARZLAR İLE SÜNNETLERİN AYRI AYRI AÇIKLANMASI

Buraya kadar anlattığımız, âhiret yolcusunun namazda riâyet etmesi icâb eden, farz (vâcib), sünnet, âdâb ve heyeti içine alan bir şekildir.

Bunlardan farz olanlar 12 tânedir :

1 — Niyet,
2 — [İftitah] tekbîri, yâni (ilk) Allahü Ekber,

---

(450) Kaynağı bulunamamıştır.
(451) Tirmizi Adiyy b. Sâbit'ten.
(452) Secde mahallindeki taşlar secdede eziyet veriyorlarsa bir defaya mahsûs olmak üzere düzeltilebilir. Nitekim bu hususu soran Ebû Zerr'e cevâben Peygamber Efendimiz: «Bir kere yâ Ebâ Zerr! Mümkün olmazsa terkeyle» diye buyurmuştur.

3 — Kıyâm [gücü yetenler için ayakta kılmak],

4 — Fâtiha sûresini okumak (453),

5 — Rükûda el ayaları diz kapaklarına değecek ve beden hareketten kesilecek şekilde eğilmek (rükûda tumaninet) (454),

6 — Kavmede itidâl, yâni rükûdan doğrulduğu zaman dik ayağa kalkmak ve vücût hareketten kesilmek (455),

7 — Secdede tumaninet yâni vücût hareketten kesilmek, secdede elleri yere koymak farz değildir (Hanefîlere göre yedi âzanın ekserisi yerde olacaktır) (456),

8 — Celse, yâni iki secde arasında yine tumaninet sağlanacak şekilde oturmak. Mükerrerdir.

9 — Son teşehhütte oturmak,

10 — «Tahiyyât» okumak (457),

---

(453) Fâtihanın farz olması Şâfiîlere göredir. Hanefîlere göre ister Fâtihadan olsun ister diğer sûrelerden olsun, farz olan, bir uzun veyâ buna muâdil üç kısa âyettir. Bu da Kur'ân-ı Kerîmden bir satır ile ölçülmüştür. Hanefîlere göre sıra ile evvelâ Fâtiha, sonra zammı sûre vâcibtir. Fakat Şâfiîlerde vâcib yoktur.

(454) Rükûda tumaninet yâni âzaların hareketten durması Hanefîlere göre farz değil, belki sünnet diyenler varsa da vâcibtir.

(455) Bu da Hanefîlere göre farz değil vâcibtir.

(456) Tâdil-i erkân husûsunda iki mezheb arasında bu ayrılığın menşei, Peygamber Efendimizin huzûrunda tâdil-i erkânsız namaz kılan bir kimseye, üç defa Peygamber Efendimizin «Kılmadın kıl.» diye ihtar etmesi ve nihâyet adamın da «Nasıl kılacağım?» diye sorması üzerine Peygamberimizin kendisine tâdil-i erkânı telkin eden hadis-i şerîfidir.

İmâm Şâfiî buyuruyor ki, bir namazın namaz olmaması için, ancak farzlarından birinin eksik olması şarttır. Peygamberimizin, adama, «namaz kılmadın» buyurmasından bir farzının eksik olduğu kat'î olarak anlaşılır. Eksik olan bu farzı Peygamber Efendimiz «tâdil-i erkân» olarak göstermiştir. O hâlde tâdil-i erkân farzdır.

İmâm-ı Âzam: Bu namaz idi. Çünkü namaz olmasa, bedevî, Peygamber Efendimizin huzûrunda abes ile iştigal etmiş olurdu ki huzûr-ı risâlette abes ile iştigal memnûdur. Eğer, bedevî bunu nereden bilecekti dersen buna cevâb olarak hiç olmazsa ikinci ve üçüncü defa onun abesle iştigalini bizzat Peygamberimiz emir buyurmazdı. Şu hâlde kıldığı namaz namaz idi kâmil namaz değil idi. Nitekim bir kimse için onu bırak o adam değil, dediğimiz zamân onun olgun bir insân olmadığını kasdettiğimiz gibi. O hâlde namazda tâdil-i erkân farz değil belki vâcibtir.

Görülüyor ki ikisi de delillerini aynı kaynaktan almışlardır. Binaenaleyh bu izâhâtı burada dercetmemdeki gâye, büyük imâmların, edilleden ahkâm çıkarırlarken gösterdikleri titizliklerine nazar-ı dikkati çekmektir.

(457) Son teşehhüdde Tehiyyât okuyacak kadar bir müddet oturmak Hanefîlere göre farz, fakat Tehiyyâtı okumak vâcibtir. Çünkü Peygamberimiz İbn Mes'ûd'a Tehiyyâtı tâlim ettikten sonra «Bunu okur veyâ bu kadar zaman durursan namazın tamam olur» buyurmuştur. Birinci selâm, Hanefîlere göre farz değil belki vâcibtir. Binâenaleyh Hanefîlere göre namâzın farzları şartları hâriç 6'ya inmiş olur ki, bunlar: İftitâh tekbîri, kıyâm, kıraat, rükû, sücûd ve sonu teşehhüddür.

11 — Peygamber üzerine salât getirmek, salâvat-ı şerifeleri okumak,

12 — Birinci selâm fakat namazdan çıkmak için niyet farz değildir. İşte farz olanlar bu anlattıklarımızdır. Bunlardan mâadası farz değil, belki sünnettir ve sünnetler ile farzlar da bir heyet ve şekilden ibârettir.

Namazın sünnetleri: (Şâfi'îlere göre vâcib olmadığı için, farzlardan sünnetlere geçmiştir).

Fiil olarak namazın 4 sünneti var:

1 — İftitah tekbirinde elleri kaldırmak,

2 — Rükûa giderken yine elleri kaldırmak (bu Şâfi'îlere mahsûstur),

3 — Rükûdan kalkınca elleri yine kaldırmak (bu da Şâfi'îlere göredir),

4 — Birinci teşehhüde oturmak. (Hanefîlere göre vâcibdir).

Evvelce anlattığımız parmak kaldırmak ve keyfiyeti, sünnete tâbi şekillerdir. Oturma şekilleri ise celseye tâbi, gözleri muâyyen noktaya dikmek, sağa, sola iltifat etmemek ve bunları güzelleştiren heyet ve şekillerdir.

Secdeden Kıyâma kalkarken yapılan istirahat celsesi bizzat maksûd olmayıp, kıyâma kalkmaya yardımcı olduğu için bunu sünnetin asıllarından saymadık.

Zikirlerden olan sünnetlere gelince:

1 — İstiftah duâsı,

2 — Eûzü Besmele okumak,

3 — «Âmin» demek; bu, sünnet-i müekkededir,

4 — Sûre okumak (Hanefîlere göre vâcibtir),

5 — İntikal tekbirleri,

6 — Rükûda, sücûdda ve bunlardan doğrulurken okunan duâlar ve bu duâlarda itidâle riâyet.

7 — Birinci «Tahiyyât» ve salâvat-ı şerifeyi okumak,

8 — Selâm vereceği teşehhüdde duâ okumak,

9 — İkinci selâm, yâni sola selâm vermek.

Bunlara biz her ne kadar sünnet dedikse de bunların bâzıları bâzılarından kuvvetlidir. Hattâ bunlardan dört tânesi secde-i sehvi mucibtir.

Bunların bir tânesi fiillerdendir. O da birinci teşehhütte oturmaktır. Çünkü bu oturuş namazın tertîbini ve görenlere kaç rekâtlı namaz olduğunu anlatır. Fakat elleri kaldırmanın tanzîmde bir dahli

yoktur. Onun için bu teşehhüt, namâzın bir kısmı sayılmış ve terkinden secde-i sehv lâzımdır denilmiştir.

Zikirlerden yalnız 3 tânesi secde-i sehvi îcâb ettirir. Bunlar da kunut, birinci teşehhüt ve okunan salâvattır (Hanefîlerde salâvattan secde yoktur). Zâten birinci teşehhütte salâvat okunmaz. İntikalât tekbirleri, rükû ve sücûd tekbîrleri ve rükû ve secdelerden itidâl böyle değildir. Zîra rükû ve sücûd şekilleri ile âdeta muhâlif hareketler olduklarından, zikr ve intikalât tekbîrleri olmasa da onlarda ibâdet mânâsı mevcuttur, zikirlerin bulunmaması onların sûrette ibâdet olduklarını değiştirmez, bunun için tekbirler namazın cüzlerinden sayılmazlar.

Birinci oturuş, mûtad olan bir iştir. Bu «Tahiyyât» okumak için meşrû kılınmıştır. Onu terketmenin namaz üzerindeki te'siri âşikârdır. İstiftah duâsı ile sûreyi terketmek Fâtiha okumak ile mâmûr olup âdetten ayrılmış olan namaza te'sir etmez. Son teşehhütteki de bunun gibidir. Kunut ise secde-i sehv ile iktizâ edenlerin en uzağıdır. Çünkü sabah namazında rükûdan sonra ayakta durmanın uzaması, kunut için meşrû kılınmıştır. Bu, istirahat celsesinin teşehhüt ile uzaması sebebiyle teşehhüd-ü evvel celsesi olması gibidir. Bu kunut da kendisinde borç olarak zikr bulunmıyan ve mûtad olan tûl kıyâmdan ibâret kaldı. Uzun kıyâm demekle, sabah namazından başka olan diğer namazlardan kaçınılmıştır. Borç olan zikirlerden boştur demekle de namazın asıl kıyâmından kaçınılmıştır.

MÜTERCİMİN İKAZI

Bu mevzûda açıklananlar İmâm Şâfi'î Hazretlerinin görüşüdür. Çünkü Gazâlî merhûm onun mezhebini kabûl etmiştir. Bunun için burada teberrüken ve hülâsa olarak Hanefî mezhebine göre namazın farzı, vâcib ve sünnetlerini açıklamayı münâsip gördük.

Hanefîlere göre namazın farzları 12 dir. Vasatî olarak bunların altısı şart altısı da rükndür Şart olanlar:

1 — (Hadesten tahâret) yâni cünüp olan kimsenin, hayz ve nifastan temizlenen kadının yıkanması ve abdesti olmayan kimsenin abdest alması demektir.

2 — (Necâsetten tahâret) yâni bedeninde, elbisesinde ve namaz kılacağı yerde pislik var ise temizlemek.

3 — (Setr-i avret) yâni mahrem yerini örtmek, erkek göbek altından diz kapağı altına kadar, kadının bilekten aşağı elleri, topuktan aşağı bacakları ve yalnız yüzü müstesnâ diğer bütün âzalarını kapatmak.

4 — (İstikbal-i kıble) yâni kıbleye dönmek.

5 — (Vakit) yâni her namazı vakti içinde kılmak.

6 — (Niyet) kılacağı namazın vaktini, farz, vâcib, veyâ sünnet olduğunu kalbinden tâyin etmek. (Buna rükn diyenler de vardır).

Rükn olanlar, yâni namaz içerisinde fiilen yapılanlar :

1 — (İftitah tekbîri) yâni namaza ilk duruşta tekbîr almak.

2 — (Kıyâm) yâni gücü yetenlerin ayakta kılması.

3 — (Kırâat) yâni Kur'ân'ın neresinden olursa olsun, bir uzun âyet veya üç kısa âyet okumak.

4 — (Rükû) yâni yarıya eğilmek.

5 — (Sücûd) yâni alnını yere koymak.

6 — Kade-i âhirede teşehhüd miktarı oturmak, yâni selâm vereceği sırada «Tahiyyât» okuyacak kadar oturmak.

İşte Hanefîlere göre namazın farzları bunlardır. Bunlardan bir tânesi eksik kalırsa namaz olmaz, yeniden kılmak lâzımdır.

Ayrıca farz ile sünnet arasında farzdan zayıf ve sünnetten kuvvetli olmak üzere on dört kadar vâcibleri vardır. Bunlar :

1 — Namaza girerken «Allahü Ekber» demek.

2 — Nafilelerin hepsinde, farzların ilk iki rekâtında önceden Fâtihayı okumak.

3 — Nâfilelerin her iki rekâtında farzların ilk iki rekâtlarında Fâtiha'dan sonra bir sûre veyâ 3 âyet okumak.

4 — Her rekâttaki farz olan iki secdeyi hemen birbiri ardında yapmak ve alnını, burnunu yere koymak.

5 — Birinci (yâni iki rekât kılınca) teşehhüde oturmak ve «Tahiyyâtı» okumak. Ve beklemeden kalkmak.

6 — Farzların 3 ve 4 üncü rekâtlarında yalnız Fâtiha okumak.

7 — Ta'dil-i erkâna riâyet etmek, kıyâmda dosdoğru, rükû'da ve sücûdda aynıdır.

8 — Sondaki teşehhütte «Tahiyyâtı» okumak.

9 — «Selâm» lâfzıyle namazdan çıkmaktır.

10 — Cemâat ile kılındığı zaman sabah, cuma ve bayram namazlarının tamamında, akşam ve yatsı namazlarının ilk ikişer rekâtlarında âşikâre, öğle ve ikindi namazlarında gizli okumak (yalnız kılan muhayyerdir, isterse bu şekli tatbîk eder, isterse hepsinde de gizli okur).

11 — İmâma uyduğu zaman, Kur'ân okumayıp sükût etmek.

12 — Vitir namazının tamâmı ve kunut duâsını okumak.

13 — Yanılırsa secde-i sehv yapmak.

14 — Bayram tekbîrlerini almak. İşte bunlar namazın vâcibleridir.

Sünnetlerine gelince :

1 — İlk tekbir, kunut ve bayram tekbirlerinde elleri kaldırmak (kulak yumuşağına değdirmek müstehabtır) ve bunları gizli yapmak. Kadınların omuz hizasına kadar kaldırmaları.

2 — İmâmın ardından hemen tekbir almak, ayakları 4 parmak aralıklı olmak, el parmakları tabiî hâline terk edilmek.

3 — El bağlamak; sağ eli sol elin üzerine ve göbeğin altında bağlar, ellerini halka eder. Kadın göğsü üzerinde bağlar.

4 — Sübhâneke okumak ve akabinde «Eûzü Besmele» getirmek ve diğer rekâtlarda Fâtihaya başlarken yalnız Besmele çekmek. Fâtiha bitince gizlice «Âmîn» demek.

5 — Sabah ve öğle Fâtihadan sonra uzun, ikindi ve yatsıda orta, akşamda kısa sûre okumak.

6 — İntikal tekbirlerini almak, imâm ise bunları âşikâre almak, rükû ve secdelerde en az 3 ve tek olarak tesbîh etmek. Rükûda dizlerini elleri ile kaplamak, diz ve dirseklerini dik tutmak.

7 — Rükûdan kalkarken «Semi'allahü limen hamideh» demek ve ayakta «Rabbenâ lekel hamd» demek.

8 — Secdeye giderken önce dizlerini, sonra ellerini, sonra alnını burnu ile yere koymak, koltuklarını açarak karnını kaldırmak, parmaklarını birbirine yanaştırıp kıbleye uzatmak ve iki elleri arasında secde ederken ayaklarının baş parmaklarını kıbleye çevirerek alt kısmını yerde bulundurmaktır. Secdeden kalkarken evvelâ başını sonra da ellerini kaldırmak. Oturduğu zaman ellerini dizleri üstüne koyarak sağ ayağının parmaklarını kıbleye kırmak sûretiyle dikerek sol ayağı üzerine oturmak.

9 — Selâm vereceği zaman Salâvat-ı şerifeleri ve bunlardan sonra duâ okumak.

10 — Selâm verirken orak gibi değil, dosdoğru yanağı arkadan görülecek şekilde evvelâ başını sağa çevirerek orada, sonra aynı vaziyette sola çevirerek orada selâm vermek.

11 — Ayakta secde mahalline, rükûda parmak uçlarına, secdede yine secde yerine, «Tahiyyât» da dizleri üzerine bakmaktır.

Şâyet farzlardan birinin eksik kalması, namazın bozulmasına ve cezâsının tahakkukuna sebeb olup sünnetlerde böyle bir mahzûr bulunmaması bakımından, farz ile sünnetlerin ayrılması zarûri, fakat sünnetlerin hepsi istihbaben meşrû olup terklerinde cezâ bulunmadığına ve her birinin ifasında mükâfat bulunduğuna göre sünnetleri de yekdiğerinden ayırmaya ne lüzûm var dersen, bilmiş ol ki, sünnetlerin sevâb, ıkab ve istihbabta müşterek olmaları aralarındaki farkı kaldırmaz (Aralarında derece farkı mevcûttur). Biz bunu sana şöyle bir

misâl ile açıklayalım: İnsânın tam mânâsiyle bir insân olabilmesi, gizli kuvvetleri ve görülen âzaları iledir. İnsânın görülmeyen gizli ve iç kuvvetleri, hayât ve rûhtur. Görülen kuvvetleri ise beden ve âzalarıdır. Bu âzalardan bâzılarının yokluğu, insânın yokluğu demektir. Kalb, ciğer, beyin ve yokluğu ile insânın hayâtı yok olan diğer bâzı âzalar gibi. Bâzılarının yokluğu ile hayât yok olmaz, fakat hayâtın gâyesi kaybolur. Dil, göz, el ve ayak gibi. Diğer bâzıları ne hayâtı ve ne de hayâtın gâyesini kaybeder. Ancak onların yokluğu ile insânın güzelliği kaybolur. Kirpik, kaş, sakal ve renk güzelliği gibi. Diğer bir kısmı da var ki bunlar ile bunların hiç biri hattâ güzelliğin aslı da kaybolmaz. Yalnız kemâli kaybolur. Kaşların yay gibi hilâl şeklinde olmayışı, sakal ve kirpiklerin siyah olmayışı, âzalar arasında tenâsübün bulunmaması, renkte kırmızı ile beyazın karışmaması gibi. Görülüyor ki bunlar ayrı ayrı derecelerdir. İbâdetler de aynı bunlar gibi, Sâhib-i Şerî'atın tertîblediği sûret ve şekillerdir. Biz de bunları kazanmak için ibâdet ederiz. İbâdetlerin rûhî ve bâtınî hayâtı, ileride tafsilâtıyla izâh edileceği üzere, huşû, niyet, huzûr-u kalb ve ihlâsdır. Biz şimdi namazın dış âzalarındayız. Kıyâm, rükû, sücûd ve diğer rükınler, tıpkı bedenin kalbi, ciğeri ve başı gibidir. Zîra erkândan bir tânesi bulunmazsa namaz yok olur. Ve yukarıda anlattığımız elleri kaldırmak istiftah duâsı ve birinci teşehhüt gibi sünnetler ise bu bedenin eli, ayağı ve gözü gibidir. Bir insân bu âzaların yokluğu ile her ne kadar insânlıktan çıkmazsa da hilkati bozulup sevilmiyen bir şekil aldığı gibi, bu sünnetleri terk ederek namaz kılan, pâdişaha elsiz ve ayaksız, kör topal köle hediye eden kimse gibi olur.

O sünnetlere tâbi olan heyetlere gelince: Bunlar da; kaş, sakal, kirpik ve renk gibi güzellik sebepleridir.

Aralardaki zikir ve duâlar da, sakalın şekli, kaşların yay şeklinde olması gibi güzelliği tamamlayıcı âmillerdir. Senin katında namaz meliklere yaklaşmak için onlara takdîm edilen güzel câriyeler gibi, kendisine yaklaşmak için meliklerin melikine takdîm edilen bir hediyedir. İşte bu hediye önce Hazret-i Allah'a arzedilir, sonra da kıyâmet gününde sana iâde edilir. Artık sen muhayyersin, ister onun sûretini güzel yap ister çirkin... Güzel yaparsan senin için, çirkin yaparsan da yine senin içindir. Sakın fakîh olup sünneti farzdan ayırmak ile bunun terkinden bir şey lâzım gelmez deyip sünneti terketmeye kalkışma, sana yakışmaz. Böyle yapmak, tabîbin, gözün şaşılığı ve tomurcuklanması insânın bedenini iptâl etmez demesine benzer.

İşte sünnet, hey'et ve edebleri de böyle anlamak lâzımdır. (Kıyâmet gününde) insânın ilk hasmı, rükû ve sücûdu tamamlanmıyan namazdır. **"Beni zâyi ettiğin gibi, Allah da seni zâyi etsin"** der. Bu dediğimizi iyice anlayabilmen için, erkân-ı salâtın kemâlinde anlattığımız haberleri iyice oku.

ÜÇÜNCÜ BÂB

KALBİN AMELLERİNDEN OLAN BÂTINÎ ŞARTLAR BEYÂNINDADIR

Evvelâ namâzın huşû ve huzûr-u kalb ile irtibatını, sonra da bâtınî mânâlariyle bunların haddini, sebeb ve çârelerini, daha sonra da mükemmel bir âhiret azığı olabilmesi için namazın her rekâtında hazırlanması lâyık olan şeyleri tafsîlâtiyle anlatalım.

NAMAZDA HUZÛR VE KALB HUŞÛUNUN ŞART OLMASININ BEYÂNI

Bilmiş ol ki, huzûr ve huşûun namâzda şart olmasını emreden pek çok deliller vardır. Bunlardan bâzıları şu âyetlerdir :

« أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي »

«Zikrim için, beni hatırlamak için namazı kıl.» (20 - Tâhâ: 14)

Emrin zâhiri vücûbdur, gaflet zikre münâfidir. Bütün namazı gaflet ile geçen bir insân, namazda Allah'ı nasıl hatırlamış olabilir? Yine Allahu Teâlâ'nın :

« وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ »

«Ve gâfillerden olma.» (7 - A'raf: 205)

Âyet-i Celîlesi de bir nehiydir. Bunun zâhirî mânâsı gafletin haram olmasıdır. Yine Allahu Teâlâ'nın :

« حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ »

«Tâ ki dediğinizi (okuduğunuzu) bilinceye kadar namaza yaklaşmayın.» (4 - Nisâ : 43)

Âyet-i Celîlesidir. Bu sarhoşun namaza yaklaşmasının illetini göstermektedir. Tamâmen dünyâ düşünce ve vesvesesiyle namazını kılan kimse de aynı hükümdedir. Çünkü o da bu gâflet ile ne söylediğini, hattâ kaç rekât kıldığını bile bilemez. Bu husûstaki hadîsler :

« إِنَّمَا الصَّلاَةُ تَمَسْكُنٌ وَ تَوَاضُعٌ »

«Namaz, ancak zillet ve tevâzûdur.»

Fakîhler, Peygamber Efendimiz'in :

« إِنَّمَا الشُّفْعَةُ فِيمَا لَمْ يُقْسَمْ »

«Şuf'a, ancak bölünmesi kaabil olmayan maldadır.»

hadîsinden, hasr, isbât ve nefyi anlamışlardır. Yine Peygamber Efendimizin :

« مَنْ لَمْ تَنْهَهُ صَلاَتُهُ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ لَمْ يَزْدَدْ مِنَ اللهِ إِلاَّ بُعْداً »

«Kendilerini fenâlıktan menetmiyen, alıkoymıyan namâzın, Allahın rahmetinden uzaklaştırmaktan başka bir kârı olmaz. Gâfillerin namazı kendilerini fenâlıktan alıkoyamaz.»

Halbuki yine Peygamber Efendimizin :

« كَمْ مِنْ قَائِمٍ حَظُّهُ مِنْ صَلاَتِهِ التَّعَبُ وَالنَّصَبُ »

«Nice namâz kılanlar var ki, onların namâzdan nasîbi, yorgunluk ve zahmetten başka bir şey değildir.» (458)

Şüphesiz bu ifâde ile, gâfillerin namazını kasdetmiştir. Yine Peygamber Efendimizin :

« لَيْسَ لِلْعَبْدِ مِنْ صَلاَتِهِ إِلاَّ مَا عَقَلَ مِنْهَا »

(458) Nesei. Ebû Hüreyre'den.

«Kişinin kıldığı namazdan kendisine kârı dokunan ancak akıl erdirerek kıldığı kısımdır.» (Yâni aklı başka yerde iken kıldığı namazın kendisine kârı dokunmaz.) (459)

Bu husûsun hakîkati şudur ki : Hadîsde vârid olduğu gibi namaz kılan kimse Rabbine münâcat etmektedir (Buhâri, Müslim, Ebû Hüreyre'den). Gaflet ile söylenen sözlerin münâcat olamıyacağı meydandadır. Bunun izâhı şöyledir : Meselâ zekât, insân zekâtını gafletle verse de olur, çünkü o haddi zâtında isteğe aykırı ve nefse ağır gelen bir ibâdettir. Oruç da bunun gibi haddi zâtında Allahın düşmanı olan şeytanın dostu ve âleti olan nefsin kuvvetlerini kahredip hevayı arzûları kıran bir ibâdettir. Gaflet ile olsa da yine bu faydayı sağlar. Hac da aynı şekilde ağır ve yorucu bir ibâdettir. Menâsik-i haccı ifâ ederken, kalb ister hazır olsun ister olmasın, nefse elem veren mücâhede kendiliğinden hâsıl olabilir.

Namaza gelince : Namazda ancak zikr, kırâat, kıyâm, rükû, sücûd ve kuûd vardır. Zikr ise Allahu Teâlâ ile muhâvere ve münâcat, gizli bir yalvarış ve anlaşmaktır. Çünkü namazdan gâye, iki şeyden biridir. Onlarda ya muhâvere, ya münâcattır. Mide ve şehvet oruç ile, beden hac zahmetiyle, kalb, sevdiği maldan ayrılıp zekât vermekle imtihan edildiği gibi, lisânı da ses ve harf ameliyle imtihan etmektir. Bunun böyle olmasında şüphe yoktur. Zira gafletle söylenen boş lâflar ile olan imtihân, amel imtihânı değil, belki bunda maksûd olan konuşmak olması bakımından harflerdir. Gönüldeki mânâyı kalıplandırmıyan harfler de nutuk sayılmaz. Gönüldeki mânâyı harflerin ifâdelendirmesi de ancak huzûr-u kalb ile olur. Gafil kalb ile :

«اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ»

«Bizi doğru yola hidâyet et.» (1 - Fâtiha: 6)

demekle bunun bir yalvarış ve duâ olduğunu kasdetmezse neyi istemiş olabilir? Hele bunu itiyat hâline getirdikten sonra da dilini hareket ettirmekte ne güçlük vardır? İşte zikirlerin hükmü budur. Ben derim, bir kimse falancaya gidip teşekkür edecek, onu övecek ve ondan bir şeyler isteyeceğine yemin etse, sonra rüyasında aynen bu dediklerini yapsa yeminini yerine getirmiş sayılmaz. Hattâ, karanlıkta, öteki adamın orada olduğunu bilmiyerek gıyâbında imiş gibi ona teşekkür ve duâ edip ondan bir şeyler istese, yine yeminini yerine getirmiş olmaz. Çünkü onun bu konuşması öteki adamı kalbinde

(459) Merfû olarak bulunamamıştır.

hazır kabûl etmediği için ona hitâb ve onunla konuşmak sayılmaz. Hattâ gündüz aydınlığında ve öteki adamın huzûrunda da olsa, aklı başka yerde olup o adamın hazır bulunduğunun farkında olmıyarak bu sözleri söylese, yine yemînini yerine getirmiş olmaz. Çünkü onu muhâtab olarak kabûl etmiyordu. Şüphe yok ki kırâat ve zikirden maksûd olan hamdetmek, övmek, yalvarmak ve duâ etmektir. Burada muhâtab olan şüphesiz Allah'tır. Kalbi gaflet perdesi ile kapalı olduğu hâlde, mânen Allahu Teâlâ'yı görüp müşâhede etmeden ve muhâtabından gafil olarak yalnız âdet hükmü ile dilini hareket ettirmek, kalbi cilâlandırmak, Allahu Teâlâ'nın zikrini tazelemek ve îmân bağını tahkim için meşrû kılınan namâzın gâyesinden çok uzakta kalır. İşte zikr ve kırâatin hükmü budur. Hülâsa zikir ve kırâatteki bu husûsiyetlerin inkârı gayrı kaabildir.

Rükû ve Sücûda gelince : Bunlardan gâye, hiç şüphesiz Allah'ı ta'zîmdir. Eğer gafletle yapılan rükû ve sücûdun ta'zim olduğu câiz olsa idi, önünde put olduğunu bilmiyerek secde eden kimsenin puta ta'zîm etmiş sayılması veyâ duvar ardında secde edenin duvara ta'zîm etmiş olması câiz olacaktı (bunlar ta'zim sayılmıyacağına göre gafletle yapılan secde de ta'zîm sayılmaz.) Bunlar ta'zîm sayılmayınca da ortada beden hareketinden başka bir şey kalmaz. Kendisiyle imtihanı kasdedilen meşakkatten sonra dînin direği sayılan, îmân ile küfrü ayıran, hac ve diğer ibâdetler üzerine takdîm edilen ve ibâdetlerden yalnız onun terkiyle katli vâcib olan bir şey (namâz) kalmaz.

Benim görüşümle namâzın taşıdığı bu ehemmiyet, yalnız zâhirî bir ibâdet olması bakımından değil, belki, maksûd olan münâcat olmasını da buna eklemek lâzımdır. Oruç, zekât, hac ve benzeri ibâdetler üzerine takaddüm eden, bu münâcattır. Hattâ serveti harcamak demek olan «Udhayye» ve kurbanlar üzerine mukaddem yine bu takvâdır. Nitekim Allahu Teâlâ :

« لَنْ يَنَالَ اللّٰهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلٰكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْ »

«Onların (kurbanların) ne kanı ve ne de eti Allaha ulaşır. Allaha ulaşan ancak sizin takvânızdır.» (22 - Hacc : 37) buyurmuştur.

Yâni kalbinizi istilâ edip emre uymaya sizi sevkeden sıfattır ve matlûb olan da budur. Ya hareketlerinde bir ehemmiyet olmıyan namazda hüküm nasıl olur? İşte bu anlattıklarımız, mânâ bakımından namazda kalb huzûrunun şart olmasına delîl olmaktadır.

Şâyet «namazın sıhhatinde huzûr-u kalbi şart koşar ve huzûrsuz kılınan namazın bâtıl olmasıyle hükmediyorsan, fakîhlerin icmâına

muhâlefet ettin. Çünkü onlar kalbin huzûrunu yalnız niyette şart koştu ve bununla iktifa ettiler.» dersen:

Bilmiş ol ki, ilim bahsinde geçtiği gibi fakîhler, bâtında tasarruf etmez, kalbi yormaz ve âhiret yoluna karışmazlar. Belki dînin zâhirî hükümlerini âzaların zâhirî amelleri üzerine binâ ederler. Amellerin zâhiren icrâsı, insânı ölüm cezâsı ve sultânların tazirinden korumağa yeter. Esâsen âhirette fayda verip vermemesi fıkhın çerçevesi dışındadır. Aynı zamanda bunun üzerine icmâ yürütülemez. (Bununla berâber onlara muhâlefet edenler de olmuştur.) Nitekim (şerî'at ile hakîkati toplayanlardan birisi olan) Bişr İbn Hâris, Ebû Tâlib Mekkî'nin **Kûtü'l - kulûb**'unda Süfyan-ı Sevrî'den naklettiği, rivâyetinde "**huşû ile kılmıyan kimsenin namazı fâsiddir**" demiş ve Hasan-ı Basrî'den "**huzûrsuz kılınan namazın, sevâbtan daha ziyâde ukubete sebeb olduğu**" rivâyet edilmiştir. Yine Muaz İbn Cebel: "**Kılarken sağında ve solunda olanları bilmeye çalışan kimsenin namazı namaz değildir**" diye rivâyet etmiştir. Yine müsned olarak Peygamber Efendimizden:

« إِنَّ الْعَبْدَ لَيُصَلِّى الصَّلَاةَ لَا يُكْتَبُ لَهُ سُدْسُهَا وَلَا عُشْرُهَا وَإِنَّمَا يُكْتَبُ لِلْعَبْدِ مِنْ صَلَاتِهِ مَا عَقَلَ مِنْهَا »

«Çok kimseler var ki kıldığı namazın altıda, hattâ onda biri de kendisi için yazılmaz. Ancak bilerek huzûr ile kıldığı kısmı yazılır.» (460)

buyurmuştur. Eğer bu hadis-i şerif, Peygamber Efendimizden başka bir zâttan duyulsaydı mezheb olarak kabûl edilirdi. Kaldı ki Aleyhi's-selâtü ve's-selâm Efendimizden duyulduğu hâlde niye kabûl edilmesin? (Basralı) Abdülvâhid bin Zeyd: "**Kul için ancak bilerek huzûr ile kıldığı namazın sevâbı olacağında ulemâ ittifak etti**" diyerek bu hükmü, icmâ hâline getirmiştir. Buna benzer ve bu kabilden, vera' sâhibi olan fakîhlerden, sayılmıyacak kadar pek çok rivâyetler vardır. Hak olan, bu husûsta edille-i şer'iyeye mürâcaat etmektir. Halbuki huzûrun şart olmasında haber ve eserler meydandadır. Şu kadar var ki zâhirî teklifte fetvâ, halkın kusûrları nisbetinde takdîr edilir. Bütün namazda huzûru kalbi şart koşmak fetvâ makamı için mümkün değildir. Tam bir huzûr-u kalbten insânların ekserisi âcizdir. Buna ancak bâzı kimselerin gücü yeter. Zarûret sebebiyle, namazın tamamında huzûr-u kalbi şart koşmak mümkün olmazsa tamamen terk de

---

(460) Ebû Dâvûd Nesei ve İbn Hibban, Ammar b. Yasir'den.

edilemez. Hiç olmazsa cüz'î bir miktarında huzûr-u kalbin bulunması zarûreti vardır. Buna da en elverişli olan ilk tekbîrdir. Bunun için zarûrî olarak bu kadar ile iktifa edilmiştir. Bununla berâber, gaflet ile kılan kimse ile hiç kılmıyanın müsâvî olmamasını umarız. Çünkü gafletle de olsa namaz kılan, hiç olmazsa zâhirî fiile baş vurmuş, bir an olsun kalbini hazırlamıştır. Nasıl böyle olmasın, abdestsiz olduğunu unutup namaz kılan kimsenin abdestsiz olması hasebiyle Allah katında namazı bâtıl iken, kusûru ve özrü nisbetinde de olsa amelinin mükâfatını alıyor. Bu ümit ile berâber bir lâhza olsun kalbi hazırlayan ile tamâmen huzûru terkeden elbette bir olamaz. Nasıl farkı olmasın. Efendisinin hizmetinde hazır bulunup hizmette kusûr eden lüzûmsuz hareketler ve sözlerde bulunan ile hizmetten tamâmen kaçınan bir olur mu? Korku ve ümidin sebebleri muâraza ettiği ve iş ehemmiyet arzettiği zaman ihtiyat ve müsâhalede muhayyersin. (İster tesamüh-ü İslâmiden faydalanır, istersen ihtiyatı elden bırakmazsın). Bununla berâber fukahânın, gafletiyle de olsa sıhhatine fetvâ verdikleri hükümlere kimse muhâlefet edemez. Yukarıda işâret edildiği gibi bu fetvâ zarûretindendir. Esrâr-ı salâta vâkıf olan kimse, gafletin ona zıd olacağını bilir. Fakat "Kavâidü'l - Akaid" kitâbının ilm-i zâhir ile ilm-i bâtını ayıran bâbında anlattığımız gibi halkın anlayıştaki kusûru, şeri'atın sırlarından her keşfolunanı açıklamağa mâni olduğundan biz bu mevzûyu bu kadarı ile bırakıyoruz. Az da olsa bu miktar âhiret yolcularını iknâ için kâfidir. Şiddetli mücâdelecilere gelince, şimdilik biz onları muhâtab olarak kabûl etmiyoruz.

Hülâsa: Huzûr-u kalb, namazın rûhudur. Bu rûhun en az derecesi de tekbîr ânındaki huzûrdur. Artık bundan noksanı olursa helâk demektir. Ne kadar çoğalırsa o nisbette namazın cüzleri arasına rûh yayılır, nice hareketsiz diriler var ki onlar ölü hükmündedir. Yalnız iftitah tekbîrinde huzûr olup, diğer cüzleri gaflet ile geçen namaz da son nefeslerini yaşayan hasta gibidir. Allahu Teâlâ'dan güzel yardımlar niyâz ederiz.

NAMAZIN CANLILIĞI, KENDİSİYLE ANLAŞILIP, TAMAMLANAN, BÂTINÎ MÂNÂLARIN BEYÂNI

Bilmiş ol ki bu mânâları anlatan pek çok beyânlar vardır. Fakat bunları altı cümlede toplamak mümkündür. Onlar da:

1 — Huzûr-u kalb: Yalnız okuduğunu düşünmek.
2 — Tefehhüm: Okuduğunu anlamak.
3 — Ta'zîm: Anladığına saygı göstermek.
4 — Heybet: Saygı ile korkmak.

5 — **Ricâ :** Ümit beslemek.

6 — **Hayâ :** Utanmak.

Şimdi bunların tafsilatını, sebeblerini ve elde edilmelerinin çârelerini anlatmaya çalışalım.

1 — **Huzûr-u kalb :** Huzûr-u kalb demek, yalnız meşgûl olduğu ve okuduğu şeyi düşünmek, mâsivâdan kalbi ayırmak, tamâmen meşgûl olduğu işe ve konuştuğun söze (Kur'ân'a) kalbini bağlamaktır. Bu sûretle ilim, sözün ve işin ile birleşir, düşüncen bunlardan ayrılmaz. Ne zaman gönül başka düşüncelerden ayrılır, içerisinde bulunduğun işten gaflet etmez ve yalnız onu düşünürse, o zaman huzûr-u kalb hâsıl olur.

2 — **Tefehhüm :** Yâni söylediğini anlamak, bu huzûr-u kalbden sonra gelir. Çünkü çok kere kalb, söz ile hazır olur, fakat mânâsını düşünmez. Bizim tefehhümden gâyemiz söylediğinin mânâsını düşünmek ve anlamaktır. Bu, insânların farklı bulunduğu makamdır. Zira insânlar Kur'ân ve tesbihlerin mânâsını anlamakta müsâvî değillerdir. Çünkü bir insânın namâz esnâsında anladığı öyle lâtif mânâlar olur ki başka zamân hatırına bile gelmezler. İşte namâzın fuhuş ve münkerden men'etmesi bu cihettendir. Zira o namaz öyle mânâlar anlatır ki, o mânâlar çâresiz insânı fenâlıktan alıkor.

3 — **Ta'zim :** Ta'zim, saygı, huzûr-u kalb ve tefehhümden sonra gelen bir keyfiyettir. Çünkü bâzen insân kölesine bir şey ile emreder, kölenin kalbi huzûr içinde emredileni anlar, fakat saygı göstermiyebilir. Bunun için saygı dediğimiz ta'zîm bunlardan sonra gelir.

4 — **Heybet :** Bu da ta'zîmden sonradır. Heybet ta'zîmden doğan bir korkudur. Zira korkmıyan kimseye hâib denmez, binâenaleyh, akrepten, kölenin kötü ahlâkından ve benzeri âdi şeylerden hâsıl olan korkuya "mehâbet" değil, doğrudan "havf" korku denir. Fakat, azamet vasfiyle mevsûf olan Sultândan korkmaya "mehâbet" derler (Saygıyı içine alan bir korku); demek ki heybet, saygıdan doğan bir korkudur.

5 — **Recâ - Ümid :** Bunun da ayrı olduğu meydandadır. Çok meliklere saygı gösterip onlardan heybet duyan ve satvetlerinden korkan kimseler var ki onlardan bir mükâfat beklemez. Halbuki kula lâyık olan kusûru ile ikabından korktuğu gibi, kıldığı namazı ile Allahu Teâlâ'dan sevâb ummaktır.

6 — **Hayâ - Utanmak :** Bu da hepsinden ayrı bir şeydir. Zira bunun dayanağı, kusûr ve hatâyı anlamaktır.

Bu altı mânânın sebeblerine gelince : Bilmiş ol ki huzûr-u kalbin sebebi himmettir (yükselme arzûsudur). Zira insânın kalbi himmetine, kasdine bağlıdır. Maksadın ne ise kalbin de ona hazırlanır. Bir şey kasdettiğin zaman ister istemez kalbin onu düşünür. Kalb, kasdine

tâbi ve ona müsahhardır. Meselâ namaz kılarken eğer kalbin namazını düşünmüyorsa boş durmuyor; mutlaka dünyâlık bir maksadı düşünmektedir. Namazda huzûr-u kalbi sağlamak için tek çâre himmetini namaza bağlamaktır. Himmetinin namaza dönmesi de ancak istenilen gâyenin namaza bağlı olduğunu ve namazda tahakkuk edebileceğini bilmekle mümkündür. O gâye de âhiretin hayırlı ve bâki olduğunu ve namazın da buna bir yol olduğuna inanıp tasdîk etmektir. Bu îmân ve tasdik, dünyâyı ve varlığını hiçe sayan ilim ile birleştiği zaman namazda huzûr-u kalb hâsıl olur. Sana, kâr ve zarardan hiç birine gücü yetmiyen bâzı ekâbirin huzûrunda aklını başına alarak huzûr ve huşû içinde bulunman bu gibi sebeblere dayanırken; melekûtun meliki (görülür ve görünmez âlemiyle), kâr ve zarar yed-i kudretinde bulunan ve meliklerin meliki olan Allahu Teâlâ'ya münâcatda huzûr-i kalbin bulunmaması îmân zayıflığından başka bir şey değildir. O hâlde sana düşen vazife, îmânını takviyeye çalışmaktır. Bunun çâresi de başka kısımlarda açıklanmıştır.

Tefehhümün sebebine gelince: Huzûr-i kalbden sonra tefehhümün sebebi, murad olan mânâyı anlamak için zekâyı kullanmak ve kafayı çalıştırmaktır. Bunun çâresi de huzûr-i kalbden olduğu gibi yâni himmetini toplamakla beraber düşünceyi çalıştırmak ve kendisini meşgûl edecek hâtıraları atmaktır. Hâtıraları gidermenin çâresi ise, menşe'lerini yok etmektir. Yâni hâtıraları kendilerine çeken sebeblerden sıyrılmaktır. O maddelerin kökü kesilmedikçe hâtıralar onlardan ayrılmaz. Çünkü insân dâima çok sevdiği şeyi düşünür ve sevgiliyi anmak kalbe hücûm eder. Bunun için Allahdan başkasını seven kimsenin namazı onu hatırlamaktan kurtaramaz.

Tâ'zim : Kalbde bir keyfiyetdir. İki ilimden doğar:

1 — Allahu Teâlâ'nın azamet ve celâlini bilmek. Bu, îmânın esâsını teşkil eder. Çünkü onun azametine inanmıyan kimse ona gerekli saygıyı gösteremez.

2 — Kendisinin hakîr, zelîl ve Allahu Teâlâ'nın emrinde müsahhar, âciz bir kul olduğunu bilmektir. Tâ ki bu iki ilimden Allahu Teâlâ'ya karşı huşû, huzû, zillet ve inkisar hâsıl olsun. İşte bu hâle tâzimsaygı denir. Allahın celâlini bilmekle, nefsin hakîr bir şey olduğunu bilmek birleşmedikçe ta'zim ve huşû meydana gelmez. Zira başkasından müstağni olup, kendisinden emin olan kimse, kemâl sıfatlarını başkasında bildiği hâlde ona saygı göstermiyebilir. Çünkü ikinci karine olan, nefsinin ona muhtaç ve hakir bir şey olduğunu bilmemektedir.

Heybet ve havf - Saygı ile korkuya gelince: Bunlar da Allahu Teâlâ'nın kudret, satvet ve yorulmadan dilediğini dilediği şekilde yaptığını, geçmiş ve gelecek varlıkları yok etmekle, mülkünden bir şey'in eksilmiyeceğini bilmekten, bununla beraber meliklerin aksine olarak,

def'ine kudreti var iken Peygamber ve velilerinin türlü türlü musibet ve iptilâlara uğramasını müşahede etmekten doğan bir keyfiyettir.

Hulâsa : Allahu Teâlâ ne kadar daha iyi bilinirse, haşyet ve heybeti de o nisbette artar. **Rub'u'l - Münciyât**'ın (İhyâ'nın 4. Cildi) havf-korku kitâbında buna dâir tafsîlat gelecektir.

Ricâ - Ümid : Bunun sebebi de Allahu Teâlâ'nın lûtf u keremini, ni'metinin şümûlünü, san'atının inceliklerini, namazı kılanlara cenneti vadettiğini, verdiği sözde durduğunu bilmektir. Va'dine inanıp lûtf u keremine kani olduktan sonra, bunların hepsinden ricâ doğar.

Hayâ - Utanmak : Bu da, ibâdetteki kusûrunu bilmek, Allahu Teâlâ'ya hakkiyle kulluk edemediğini anlamakdan doğar. İhlâsının azlığını, etrafının pisliğini, Allahu Teâlâ'nın azametinin neler gerektirdiğini, her ne kadar ince ve gizli olsa da gönülden geçen, içinde gizli olan her şeyi Allahu Teâlâ'nın görüp bildiğini anlıyabildiği hâlde, bütün işlerinde dünyâlığa meyletmiş olan nefsinin kusûr ve âfetlerini bilmekle de kuvvetlenir. Bunlar kat'î olarak bilindiği vakit, bu ilimden zarûrî olarak meydana gelen hâle "hayâ" denir. İşte şu sıfatların sebebleri bunlardır. Bu sıfatlara sâhib olmanın çâresi, sebeblerini hazırlamaktır, sebebleri de iyice anlaşıldı mı ilâcı tamâmen bulundu demektir. Bütün bu sebeblerin râbıtası, önce îmân, sonra da şu anlattıklarımızı yakînen kabûl etmektir. Yakîn demek, ilim kitâbı yakîn beyânında geçtiği gibi, şüphenin kalbten çıkması ve marîfetin kalbi doldurması demektir. Kalb'in huşûu, yakînin derecesiyle ölçülür. Bunun içindir ki Hazret-i Âişe: **"Resûlullah bizim ile konuşur, gülerdi. Fakat namaz vakti gelince sanki ne o bizi tanır ve ne de biz onu tanırdık"** buyurmuştur.

Rivâyet olundu ki, Hak Teâlâ Musa aleyhisselâma vahyederek: **"Ya Musa! Beni andığın zaman vücûdun titresin, beni anarken huşû ve itminan içinde bulun, beni andığın vakit dilin kalbinin ardında olsun** (yâni düşünerek zikreyle) **münâcat için huzûruma geldiğin vakit, âciz bir kulun efendisinin huzûrunda durduğu gibi dur, çarpan bir kalb ve doğru konuşan bir lisân ile bana yalvar."** Yine rivâyet olundu ki, Allahu Teâlâ Hazret-i Mûsa'ya vahyetti: **"Ümmetimin âsilerine söyle onlar** (bu hâlleri ile) **beni zikretmesinler. Çünkü, ben beni zikredeni rahmetimle anarım. Halbuki onlar beni andıkları zaman, ben onları lânetler, rahmetimden uzaklıkla anarım"** buyurmuştur. Zikrinde gâfil olmıyan âsiler hakkında hâl böyle olursa ya isyan ile gaflet bir araya toplanınca hâl ne olur?

Kalbe dâir anlattığımız bu mânâların ihtilâf etmesiyle insânlar ikiye ayrılmıştır. Bir kısmı hiç bir cüz'ünde huzûr-i kalb olmadan namazını kılar; diğer kısmı da etrafında cereyan edenlerden haber almaksızın tam bir huzûr içinde geçmemek şartiyle namazını kılar. Nitekim gürültüsünden hariçteki insânlar oraya toplandığı hâlde, Müslim bin

Yesar, içinde namaz kıldığı câminin bir köşesi yıkıldığından haberi bile olmamıştır. Hattâ bâzıları o derece huzûr içinde kılarlardı ki, cemaate devâm ettikleri hâlde sağ ve solundakilerin kimler olduğunu bilmezlerdi. İbrahim aleyhisselâmın namazda iken kalb atışları iki mil mesâfeden duyulurdu. Bunun gibi bir kısım cemaatin tüyleri diken diken olur, benizleri sararır vücûdleri tirtir titrerdi. Bütün bunlar akıl ve mantığın kabûl edeceği mümkün olan şeylerdir. Niçin mümkün olmasın. Bunlardan daha şiddetlisi, aslında âciz sayılan ihsan ve cezâlarının hiç bir kıymeti olmıyan melikler huzûrunda, dünyâlık peşinde olan kimselerde görüle gelen şeylerdir. Hattâ melik veyâ vezirlerden birisinin huzûruna bir adam girip maksadını anlattıktan sonra çıktığı vakit melikin yanında kimlerin olduğundan veyâ melikin ne gibi elbise giydiği kendisinden sorulsa, yalnız kendi maksadiyle ilgilendiği için bunların hiç birinden haber veremez. (İşte Allah huzûrunda da böyle olmak yaraşır). Herkesin ameline göre derecesi vardır. Herkes korkusu, havf, haşyet ve saygısı nisbetinde derece alır. Allahu Teâlâ'nın baktığı yer, insanın kalbidir, dış hareketleri değildir. Bu sebebten bâzı sahâbe : **"İnsânlar kıyâmet günü dünyâdaki namazlarında gösterdikleri huzûr, sükûn ve namazdan tattıkları lezzet nisbetinde haşrolurlar."** buyurmuşlardır. Cidden bu dâvâlarında sâdıkdırlar. Zira **herkes yaşadığı gibi ölür ve öldüğü gibi dirilir.** Namaz kılarken kalıp ve kıyâfete değil, kalbinin hâline riâyet etmelidir. Âhirette, vücûd, kalbin ameline göre sûretlenir. Orada kurtaracak olanlar ancak kalb-i selîme sâhib olan kimselerdir.

Allahu Teâlâ'dan, lûtf u keremiyle hüsn-ü tevfîk dileriz.

KALB HUZÛRUNU TEMÎN EDECEK ÇÂRELERİN BEYÂNI

Bilmiş ol ki; mü'mine lâyık olan, Allahu Teâlâ'ya tâzîm etmek, Allaha karşı dâimâ korku ve ümit arasında bulunmak, kusûrları karşısında Allahdan hayâ etmektir. Her ne kadar bu hâllerin kuvveti, îmândaki yakînin kuvveti nisbetinde ise de, îmân ettikten sonra hiç bir mü'mîn bundan hâlî değildir. Namazda bu hâllerden ayrılmanın dört sebebi olabilir :

1 - 2 — Fikir ve hâtıraların bölünüp dağılması,

3 - 4 — Münâcattan ve namâzdan kalbin uzaklaşıp gâfil kalmasıdır. İnsânı namazı düşünmekten alıkoyan ve kalbi meşgûl eden, hâtıralardır. Kalbin huzûrunu temîn için çâre, o hâtıraları defedip atmaktır. Bir şeyi yok etmek, sebebini kaldırmakla mümkün olacağına göre, evvelâ bu hâtıraların sebeblerini bilelim.

Bu hâtıraların sebebi, ya hâriçten gelen bir te'sir veyâ içinden gelen bir hâlettir. Hâriçten gelenler, gördüğü ve duyduğu şeylerden olur.

Bunlar bâzen insanın himmetini sür'atle kendi taraflarına çeker ve onu diledikleri gibi kullanırlar. Sonra ondan da başka bir fikir doğar ve teselsül eder. Görmek düşünmiye düşünmek de başkalarını hâtıra getirmiye sebeb olur. Himmeti âli, irâde ve niyyeti kuvvetli olan kimseleri gözlerinin gördüğü şeyler meşgûl etmez. Fakat zayıf kimseleri görülen şeyler kendisine çeker. Düşüncelerini dağıtır. Bunun çâresi namazda gözü kapamak, karanlık yerde namaz kılmak veyâhût gözü önünde kalbini meşgûl edecek bir şey bulundurmamak, görüş mesâfesini azaltmak için namaz kılarken duvara yaklaşmak, yol üzerlerinde, çiçek ve nakışlı yerlerde işlemeli bezler üzerinde namaz kılmaktan kaçınmaktır. Bu sebebten, ilk âbidler, himmetlerini toplamak için bir secde genişliğinde küçük ve karanlık tekkelerde ibâdet ederler, fakat kendine hâkim olanlar câmilere gider, bununla beraber gözlerini secde mahallinden ayırmazlar. Sağ ve sollarında bulunanları bilmiyecek şekilde namazın kemâline riâyet ederlerdi. Hattâ İbn Ömer (R.A.) namaz kılacağı yerde mushaf, kılıç ve kitâb gibi bir şey bulundurmazdı. Zâhirî sebeblerden kurtuluş çâresi bunlardır.

Bâtınî sebeblere gelince : Bunlar daha zordur. Zîra himmeti dünyâ vâdilerinde çalkanan kimsenin fikri bir nokta üzerinde durmaz, belki bir yandan öbür yana cevelân eder. Yalnız gözleri kapamak ona bir kâr sağlamaz. Çünkü daha önce gönlünde topladıkları onun için meşgale olmıya kâfidir. Bunun kurtuluş çâresi dâimâ gönlünü okuduğu şeyin mânâsını anlamıya zorlamak ve başka şeylerden alıkoyarak oraya bağlamıya çalışmaktır. Bunun için de iftitah tekbîrinden evvel, âhireti hatırlamak ve her şeyi bilen Allahu Teâlâ'nın huzûrunda duracağını düşünmek ve bu sûretle, kendisini meşgûl edecek şeyleri namazdan önce gönlünden çıkararak gönlünün meyledeceği bir meşgale içinde bırakmamaya gayret etmek sûretiyle nefsine yardımcı olmıya çalışmaktır. Nitekim Peygamber Efendimiz Osman İbn Ebî Şeybe'ye:

«إِنِّى نَسِيتُ أَنْ أَقُولَ لَكَ أَنْ تُخَمِّرَ الْقِدْرَ الَّذِى فِى الْبَيْتِ فَإِنَّهُ
لَا يَنْبَغِى أَنْ يَكُونَ فِى الْبَيْتِ شَىْءٌ يَشْغَلُ النَّاسَ عَنْ صَلَاتِهِمْ»

«Evdeki tencereyi kapatmayı sana söylemeyi unuttum; çünkü namaz kılarken insânı meşgûl edecek bir şeyin evde bulunması uygun olmaz.» (461) buyurmuştur. İşte hâtıraları önlemenin yolları bunlardır. Eğer bu müsekkin ilâçlar ile tedâvi edilmezse bunun çâresi hastalığı

(461) Ebû Dâvûd, Osman b. Talha'dan.

kökünden izâle edecek müshil ilâcını kullanmaktır. O da, kalbin huzûruna mâni olan şeylerin neler olduğunu araştırmaktır. Şüphesiz bunlar, kendisinin muhtaç olduğu şeyler olup bunlara ihtiyâcı da şehveti bakımındandır. İşte bu şehevî arzûlarından vaz geçmek için nefsini muâheze eder ve bilir ki kendisini namazdan meşgûl eden şey, dinin zıddı ve düşmanı olan şeytanın yardımcısıdır. Onları içinde tutmak, çıkarıp atmaktan çok daha zararlıdır. İnsân kendini, o gibi hâlleri içinden çıkarmak sûretiyle kurtarmalıdır. Nitekim şöyle rivâyet olunmuştur:

«رُوِيَ أَنَّهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا لَبِسَ الْخَمِيصَةَ الَّتِي أَتَاهُ بِهَا أَبُو جَهْمٍ وَعَلَيْهَا عَلَمٌ وَصَلَّى بِهَا نَزَعَهَا فِي صَلَاتِهِ وَقَالَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اذْهَبُوا بِهَا إِلَى أَبِي جَهْمٍ فَإِنَّهَا أَلْهَتْنِي آنِفاً عَنْ صَلَاتِي وَائْتُونِي بِأَنْبِجَانِيَّةِ أَبِي جَهْمٍ»

«Peygamber Efendimiz, Ebû Cehm'in kendisine getirdiği yünlü ve nakışlı siyah elbise ile namaz kıldıktan sonra onu çıkardı ve; Bunu Ebû Cehm'e götürün de onun işlemesiz olan kaba elbisesini bana getirin, çünkü bu işlemeli elbise namazda huzûrumu bozmuştur.» (462) buyurdular. Yine Peygamber Efendimiz yeni nalınları ile eskisinin kayışlarının değiştirilmesini emir buyurdu. Çünkü namâz kılarken onlara gözü ilişince yenilerinin sökülüp yine eskilerinin takılmasını emretmişlerdir. Yine Peygamber Efendimiz: Yaptırdığı nalınlar hoşuna gittiği için secdeye kapandı ve :

«تَوَاضَعْتُ لِرَبِّي كَيْ لَا يَمْقُتَنِي»

«Bana kızmasın diye Rabbime secde ettim.» buyurdu ve ilk gördüğü sâile (fakire) onları hediye etti. Sonra da Hazret-i Ali'ye kendisi için sığır derisinden debbagat edilmiş tüysüz nalını almasını emir buyurdular ve onları giydiler. Yine haram olmadan evvel Peygamber Efendimizin elinde altın yüzük var idi. Kendisi minberde iken yüzüğü parmağından attı ve :

(462) İlim bahsinde geçmiştir.

«شَغَلَنِى هَذَا نَظْرَةً إِلَيْهِ وَنَظْرَةً إِلَيْكُمْ»

«Bir ona bir de size bakmakla bu (yüzük) beni meşgûl etti.» (463) buyurdular.

Rivâyet olundu ki Ebû Talha (Zeyd bin Sehl, Medîneli ve nukabadan biridir. Peygamberimizden 40 sene sonra ölmüştür) bahçesinde namaz kılarken orada daldan dala konarak cıvıldaşan bir kuş hoşuna gitti. Bir müddet ona bakmakla oyalanırken kaç rekât kıldığını şaşırdı. Hâdiseyi Peygamber Efendimize anlattıktan sonra, **"Yâ Resûlallah beni namazdan meşgûl eden bu bahçeyi sadaka ediyorum, nereye emir buyurursan oraya sarfedilsin."** demiştir.

Salkımlar ile süslenmiş hurma ağacı bulunan bir bahçede namâz kılarken hoşuna giden salkımlara bakarak kaç rekât kıldığını şaşıran başka bir zât da mes'eleyi Hazret-i Osman'a (R.A.) arzettikten sonra "Bu bahçe sadakadır. Bunu Allah uğrunda harca" dedı ve Hazret-i Osman da bahçeyi elli bin (dirheme) sattı. İşte onlar huzûru sağlamak ve namazdaki noksanlarını telâfi için böyle yapmışlardır. Düşünce hastalığı kökünden böyle tedâvi edilir. Başka usûl fayda vermez. Yukarıda anlattığımız müsekkin ilâçlar ve aklı başına almıya çalışmak, zayıf şehvetlerde ve kalbe yerleşmeyip etrafında dolaşan düşüncelerde müessir olabilir. Yoksa kökleşmiş şehvetlere tesir edemez. Onlar seni cezbeder, sen onları cezbedersin. Derken onlardan biri sana galebe çalar ve bütün namazın bu câzibenin meşgalesile geçmiş olur. Bu, dallarında kuşlar ötüşüp duran bir ağacın gölgesinde dururken huzûr-i kalbe sâhip olmak isteyen kimsenin hâline benzer. Halbuki kuşlar durmadan ağaçta ötüşür, cıvıldaşır, kaynaşır ve adamın huzûrunu selbederler. Adam huzûru sağlamak için onları kovalar. Tam huzûra erişeceği sırada kuşlar tekrar gelir. Derken böyle devâm eder gider. Şüphesiz bu hâldeki adama söylenecek olan, bunun durmadan dönen bir dolab gibi olduğudur. Bu vaziyette sen huzûr bulamazsın. Kurtuluş için tek çâren bu ağacı kesmektir. Eğer huzûra kavuşmak istersen bu ağacı kes. Bunun gibi, şehvet ağacı kökleşip, büyüyüp dal budak saldığı vakit, kuşların ağaca, sineklerin pisliğe hücûmu gibi, dünyâ düşünceleri de bu şehvet ağacına hücûm eder. Sonra bu düşünceleri atmakta iş, uzar, kovulan sineğin geri dönüşü gibi ve her ne kadar kovarsan yine gelir. İşte hâtıralar da böyledir. **Tek çaresi şehvet ağacını kesmektir.**

(463) Nesei, İbn Abbas'dan.

Şehvetler çeşitli ve mütenevvidir. Bunlardan korunabilen pek az kimselerdir. Şehvetlerin çokluğuna rağmen onları bir esasta toplamak mümkündür. O da, **bütün hatâların başı,** noksanlıkların kökü ve fesadın kaynağı olan **dünyâ sevgisidir.** Âhirette ve âhiret yolculuğuna azık olmağa yarayacak şekilde olmıyan dünya sevgisi kimin kalbini istilâ ederse namâzda münâcatın lezzetini alacağını sanmamalıdır. Çünkü dünyâlıktan zevk alan kimse, Allah ile münâcattan zevk almaz. Kişinin himmeti gözünün dikildiği noktadadır. Eğer gözü dünyâlıkta ise himmeti de dünyâlıktır. Fakat bununla beraber mücâhededen geri kalmamak, gönlünü namaza bağlamak ve mümkün olduğu kadar meşgale sebeblerini azaltmak lâzımdır. İşte acı ilâç budur. Acı olduğu için insân tabiatı onu sevmez ve bu sûretle hastalık müzmin hâlde sürer gider. Neticede derdin tedâvisi de güçleşmiş olur. Hattâ bir çok ekâbir huzûr içinde yalnız iki rekât olsun bir namaz kılmıya gayret eder, ona da muvaffak olamazlar. Ve böylece artık bizim gibiler için huzûr içinde ve hâtıra hiç bir şey gelmemek şartiyle iki rekât namaz kılmak ümidi kalmaz. Keşke namazımızın yarısı veyâ üçte biri vesveseden sâlim olup iyi ameller ile kötüleri birbirine katan kimselerden olsaydık.

Hülâsa, dünyâ himmetiyle âhiret himmetinin bir gönülde toplanması; susam yağı veyâ sirke ile dolu bir bardağa su dökmek gibidir. Ne miktarda su dökülürse, o nisbette yağ veyâ sirke azalmış olur. İkisi ile birden dolmasına imkân yoktur. (Biri girince, diğeri çıkar.)

NAMAZIN ŞART VE ERKÂNINI İFÂ EDERKEN KALBTE BULUNMASI GEREKEN ŞEYLERİN BEYÂNI

Eğer âhiret yolcularından isen namazın şart ve erkânları bahsindeki tenbihlerimizi unutmamayı tavsiye ederiz.

Evvelâ anlatacağımız şartlar : **Ezan, tahâret, setr-i avret, istikbal-i kıble, kıyam ve niyettir.**

EZAN

Ezan sesini duyduğun zaman kıyâmet günündeki dâvetin dehşetini düşün. Ezana sür'atle icâbet için bâtın ve zâhirin ile hazırlan. Çünkü ezana sür'atle icâbet edenler o büyük günde lûtuf ve mülâyemetle dâvet edilirler. Kendi kendine düşün, eğer ezan sesini rağbet ve sevinçle karşılıyorsan o kazâ gününde kulaklarında çınlayacak olan müjde ve kurtuluş nidâsıdır. Bunun için Peygamber Efendimiz :

« أَرِحْنَا يَا بِلَالُ »

«- Ezan ve namâz ile - bizi rahatlandır ya Bilâl.» (464) buyurmuştur. Çünkü namaz Peygamber Efendimizin gözünün bebeğidir.

TAHÂRET

Tahâret alacağın vakit: Ayak yolu dış perde, elbiselerin iç perdedir. Sonra en yakın perden ise vücûdunu kaplıyan cildindir. Bütün bunların örttüğü özünü yâni kalbini unutma. Geçmiş günâhlarına tövbe, nedâmet ve ileride yapmaya azmetmekle kalbini temizle. Çünkü Allah'ın nazargâhı orasıdır.

SETR-İ AVRET

Setr-i avrete gelince, bunun mânâsı ayıp yerlerini, insânların gözünden gizlemek demektir. Çünkü insânların görebileceği bedeninin dış kısmıdır. Görülen kusûrlarını böyle kapatırken, yalnız Rabbinin muttali olacağı gizli kusûrlarını da unutmamalısın. Onları düşünüp ve gizlemiye çalışmalı ve iyi bilmelisin ki onları Allahu Teâlâ'nın gözünden hiç bir şey saklıyamaz. Onları mahveden ancak pişmanlık, utanmak ve korkudur. Onları hatırlamak ile korku ve hayâ kuvvetlerini harekete geçir ki nefsin zelîl olup, kalbin hacalet altında eğilsin de huzûr-i İlâhîde, kaçdıktan sonra nâdim olup geri dönen günahkâr bir kölenin korku ve hayâsı sebebiyle efendisinin karşısında başı eğik ve mahcûb olarak durduğu gibi durmalısın.

İSTİKBÂL - İ KIBLE

İstikbâl-i kıble : Bu da yönünü diğer yönlerden ayırıp Kâbe'ye çevirmektir. Eğer yalnız bu kadarının kifâyet ettiğini zannediyorsan aldanıyorsun. Senden asıl istenen kalbini mâsivadan ayırıp Allah'ın emirlerine bağlamaktır. Bu zâhirî teveccühler, derûnî hisleri harekete geçirmek ve kalbe isyân etmemesi için zaptedip, muâyyen bir cihette durdurmak içindir. Zira âzalar tabiî hareketlerinde ve istedikleri cihete teveccühlerinde azgınlık gösterip zulmettikleri vakit, kalbi de kendi emirlerine alır ve onu da Allahu Teâlâ'nın yolundan ayırabilirler. Öyle ise yüzün kıbleye yöneldiği gibi kalbin Allah'a yönelsin. Bilmiş ol ki, yüzün Kâbe'ye yönelmesi için diğer yönlerden ayrılması zarûrî olduğu gibi; kalbinin de Allah'a yönelmesi için mâsivadan ayrılması şarttır. Peygamber Efendimiz bir mübârek hadîsinde :

(464) Dare Kutnî, Hz. Bilâli Habeşi'den.

«إِذَا قَامَ الْعَبْدُ إِلَى صَلاَتِهِ فَكَانَ هَوَاهُ وَ قَلْبُهُ وَ وَجْهُهُ إِلَى اللهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِنْصَرَفَ كَيَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ »

«Kul namaza kalktığı vakit nefsi, yüz ve kalbi Allahu Teâlâ'ya teveccüh etmişse yeni doğmuş gibi günâhlarından ayrılmış olduğu hâlde namazdan çıkar.» (465)

KIYÂM

İtidâl üzere kıyâm ise kalb ve kalbi ile kişinin Allah huzûrunda durması demektir. Buna göre, en üstün ve en şerefli âzası olan başını, huzûr-i ilâhide mütevaziâne bir şekilde eğmeli ve vaziyet, kalbinin de tevâzu kabûl edip kibirden uzaklaştığına bir delil teşkil etmelidir. Aynı zamanda bu kıyâm ile suâl ve cevâb için huzûr-i ilâhiye arzolunacağını, kıyâmın dehşetini hatırlamalısın. Bu anda da huzûr-i ilâhîde olduğunu düşünerek, azamet ve celâlinin künhünü idrâkten âciz isen, hiç olmazsa onun huzûrunda, zamânın meliklerinin huzûrunda durduğun gibi durmalısın. Hattâ ayakta durduğun müddetçe kendi adamlarından veyâ kendini iyi tanımak istediğin sâlih bir kimse tarafından murâkabe altında bulunduğunu kabûl etmelisin. Görürsün ki böyle bir hâlde huşûsuz namaz kılıyor demesin diye âzanı hareketten durdurur ve bütün cüzlerinde bir huşû alâmeti belirmiş olur. İşte o zaman kendi kendine, sen Allahu Teâlâ'yı bildiğini ve sevdiğini iddia ediyorsun. Bu cür'etinden utanmıyor musun? Senin gibi âciz olan bir kula saygı gösteriyor veyâ insânlardan utanıyor ve korkuyorsun da Allah'a saygı göstermiyor ve ondan korkmuyorsun? Halbuki korkulmaya değer ancak O'dur. Diyerek nefsini muâhaze et. Bunun içindir ki Ebû Hüreyre, Peygamber Efendimize : **"Allah'tan hayâ etmek nasıl olur?"** Diye sorduğunda, Peygamber Efendimiz :

«تَسْتَحْيِي مِنْهُ كَمَا تَسْتَحْيِي مِنَ الرَّجُلِ الصَّالِحِ مِنْ قَوْمِكَ»

«Kavim - kabilen arasında iyi tanınmış bir kimseden utandığın gibi ondan (Allah'dan) da öyle utanacaksın.» (466) buyurmuşlardır.

---

(465) İmâm Müslim, aynı mânâyı taşıyan bir hadisi abdestin fazileti hakkında değişik ibâre ile Amr bin Abese'den rivâyet etmiştir.

(466) Haraitî, «Mekârım i Ahlâk»da.

NİYET

Niyet : Bir çok günâhların ve edebe uymıyan hareketlerin bulunduğu hâlde yine münâcât için, bütün imkânları sana bahşeden Allahu Teâlâ olduğunu bilerek ikabından korkmak, mükâfatını ummak ve O'na yaklaşmak için, mekrûhât ve müfsidâtından kaçınarak yalnız O'nun emrini yerine getirmek üzere, mükemmel bir namaz kılmaya azmetmekten ibârettir. Yüksek bir huzûrda bulunduğunu, kime, niçin ve ne hâlde münâcat ettiğini düşün, düşün ki; huzûr-i ilâhide mahcûbiyetten alnın terlesin, ilâhî heybetten vücûdun titresin ve korkudan benzin sararsın.

TEKBİR

Tekbir: **«Allahu Ekber»** "Allah her şeyden büyüktür." dediğin zamân kalbin dilini yalanlamasın. Eğer gönlünde Allahu Teâlâ'dan büyük bir şey kabûl ediyorsan, her ne kadar sözün doğru olsa bile Allahu Teâlâ senin yalancılığına şahâdet eder. Nitekim münâfıkların, kalbleri dillerini tekzîb ederken dillerinde «biz senin Resûlullah olduğuna şahâdet ederiz» dediklerinde evvelâ, Allahu Teâlâ, Peygamber Efendimizin, Allah'ın Resûlü olduğunu bizzat kendisi şahâdet ettikten sonra, samîmî olmayıp şahâdet tesmiye ettikleri ve kalblerinin lisânlarını yalanlamalarını tekzîb etmiş, ve kendilerinin yalancı olduklarına şahâdet etmiştir. Eğer kendi arzû ve isteklerin, Allahu Teâlâ'nın emirleri üzerine sana galebe çalmışsa, sen Allah'tan çok nefsine itâat ediyor ve nefsini Allah ittihaz ederek onu büyültmüş oluyorsun, o zaman senin «Allahü Ekber» sözünün kavl-i mücerretten - kuru bir lâftan - ibâret kalmasından korkulur. O zamân kalb, lisândan ayrılmış olur. Eğer bu hâlden tövbe edilmez ve Allah'dan af ve mağfiret taleb edilmezse, neticede Allah'ın affı erişmezse cidden tehlikeli olur.

İstiftah duâsı: (Yukarıda geçtiği gibi bu duâ Şâfi'ilere göredir.)

Bu duânın ilk cümlesi **«Veccehtü vechiye lillezi feteressemâvâti Yerleri gökleri yoktan var eden Allah'a yüzümü çevirdim»** cümlesidir. Şüphesiz bu yüzden murâd baştaki yüz değildir. Çünkü sen yönünü (Allah'a değil) kıbleye çevirmişsin. Allahu Teâlâ cihetten münezzehtir. O'nu yön ve cihetler tâyin edemez ki O'na doğru yönelesin. Belki bu yüzden murad, kalbin yüzüdür. Ancak onunla beraber yer ve gökleri yoktan var eden Allah'a yönelebilirsin. O hâlde kalbine bak, yer ve gökleri yaratan Allah'a mı yöneldi? Yoksa nefsinin arzûları peşinde evde ve sokaktaki işleriyle mi meşgûldür? Sakın daha münâcât kapısını ilk açışın yalan ile olmasın. Çünkü kalbin Allah'a yönelmesi

mâsivâdan tamâmen ayrılmakla mümkündür. Hemen kalbini Allah'a döndürmeye gayret et. Eğer dâima Allah'a çeviremiyorsan hiç olmazsa bu anda yalancı olmamak için kalbini Allah'a rabteyle. Bu duâyı okurken **«Hanifen Müslimen»** dediğin zamân, ancak elinden ve dilinden Müslümanların emin olduğu kimseye Müslüman denebileceğini hatırlamalısın. Eğer böyle bir Müslüman değilsen yalancısın. Hiç olmazsa ileride geçmişe nedâmet ederek ileride böyle olmaya gayret edeceğine azmet. **«Ve mâ ene mine'l - müşrikîn — Ben müşriklerden olmadım, şirk edenlerden değilim»** dediğin zamân (yalnız alenî şirki değil, bir de) gizli şirki gözönüne getir. Zîra Allahu Teâlâ'nın :

«فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحاً وَلاَ يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَداً»

«Kim Rabbine mülâki olmağı isterse, sâlih ameller işlesin ve Rabbine, ibâdetinde kimseyi ortak etmesin.» (18 - Kehf : 110)

Âyet-i Celîlesi, ibâdetlerinde Allah rızâsı ve insânların medh ü senâsını kastedenler hakkında nâzil olmuştur. Bu, (ibâdette ortaklık) şirk (in) den son derece sakın. Bu şirk-i hafîden beraat etmeden, müşriklerden değilim diye kendini vasıflandırmaktan hayâ et. Zira gösteriş için yapılan ibâdetin çoğuna şirk dendiği gibi azına da yine şirk denir. **«Ve mahyaye ve memâti lillâhi — Dirim de ölüm de Allah içindir»** dediğin zamân, bilmiş ol ki bu hâl, kendisi için yokluk, efendisi için varlık hâlidir. Aynı zamanda bu söz, kıyâmı, kuûdu, rızâsı, gadâbı ve rağbeti dünyâ olup dünyâlık için ölümden korkan kimselerden sâdır olursa, hâllerine uymamış olur.

«Eûzü billâhi mine'ş - şeytani'r - racîm — Kovulan şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım» dediğin zamân bilmiş ol ki o (şeytan), senin Allah'a secde ederek Allah ile münâcâtını kıskandığı için kalbini Allahdan ayırmaya çalışan en büyük düşmanındır. Halbuki o bir kere secde etmemekle lânete müstehak olmuştur. Onun şerrinden senin Allah'a sığınman ise, onun arzûsuna uymamak ve Allah'ın emrini yerine getirmekle kabildir. Yoksa yalnız «Eûzü»yü çekmekle mümkün değildir. Düşünsene, bir insâna parçalamak için yırtıcı hayvanlar veyâ öldürmek için düşmanı hücum ettiği zaman, o insân ben sizin şerrinizden korunmak için şu kaleye iltica ederim dese, sonra da kalkıp kaleye sığınmasa, yalnız bu sözüyle kendisini kurtarabilir mi? İşte Rahmânın sevmediği ve şeytanın sevdiği şehvetlerinin peşinden gidenler de aynı vaziyettedirler. Yalnız «Eûzü» onlara bir kâr sağlamaz. Sözün, şeytanın

şerrinden korunmak için Allah'ın kalesine girmeye olan azmin ile birleşsin. Allah'ın kalesi ise, **«Lâ ilâhe illâllah»** kelime-i tevhîdi'dir. Nitekim Peygamber Efendimizin haber verdikleri bir hadîs-i kudsî'de Allahu Teâlâ :

« لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ حِصْنِي فَمَنْ دَخَلَ حِصْنِي أَمِنَ مِنْ عَذَابِي »

«"Lâ ilâhe illâllah" benim kal'amdır. Kal'ama giren kimse azâbdan emîn olur.» (467) buyurmuştur.

Kelime-i tevhîd kal'asına giren, Allahu Teâlâ'dan başka ma'bûdu olmıyan kimsedir. Fakat hevâ-i nefsini Allah tanıyanlar ise Allahu Teâlâ'nın kal'asında değil, şeytanın çölündedirler.

Bilmiş ol ki şeytanın muhtelif hileleri vardır. Hattâ bâzıları, okuduğunu düşünüp anlamaktan alıkoymak için, namazda, iyi işler ve âhiret düşüncesiyle de insânı meşgûl etmeye çalışır. Yine bilmiş ol ki okuduğunu dinleyip anlamaktan seni alıkoyan her şey, şeytanın vesvesesidir, çünkü gâye yalnız dili tahrik etmek değil, asıl maksat okuduğunu anlamaktır.

Kırâat: Kur'ân okumakta, insânlar üçe ayrılır :

1 — Dili hareket eder, fakat neler dediğinden kalbinin haberi bile olmaz.

2 — Başkasından duyup dinler gibi dilinin okuduğunu kalbi dinler ve anlar. İşte bunlar eshâb-ı yemîn, Sağcılar (bugünkü mânâda değildir) yâni iyiler derecesidir.

3 — Kalbleri dillerine değil, dilleri kalblerine tâbi ve ona tercüman olur. Bu da mukarrebler makamıdır. Binâenaleyh lisânın kalbe hocalık etmesiyle, kalbin emrinde olmak sûretiyle kalbe tercümanlık etmesi arasındaki fark ciddeh büyüktür.

Mânâlarının tafsilâtına gelince : **«Bismillâhi'r - Rahmâni'r - Rahîm»** dediğin zamân, teberrüken Allah'ın kelâmına Allah'ın adıyle başlamayı niyet et, her şey Allah'tandır mânâsında olduğunu anla ve buradaki isimden murad; müsemmânın tam kendisi olduğunu bil. Her şeyin Allahu Teâlâ'dan olduğunu bildikten sonra elbette hamd ü senâ da O'na olur. Bunun için **«Elhamdülillâh»** dersin. Bunun mânâsı, **"Şükür Allah'a mahsûstur. Çünkü bütün nîmetler ondandır"** demektir. Kim ki bir nîmeti Allahu Teâlâ'dan başka kimselerden bilir, yahut da Allah'dan başkasına şükrü kastederse, bu başkasına iltifatı nisbetinde besmele ve hamd'de noksânı vardır. **«Er - Rahmâni'r - Ra-**

(467) Ebû Nuaym «Hilye»de.

him» dediğin zamân, rahmetinin şümûlünü anlayıp ümidinin çoğalması için, O'nun her nevi lûtf u in'amını hatırla. Sonra **«Mâliki yevmi'd - dîn — Dîn gününün sâhibi, hâkim-i mutlakı»** demekle de mâlikiyet yalnız O'nun olduğunu ifâde etmekle azametini düşün ve mâliki bulunduğu hesâb ve cezâ gününün dehşetini hatırlayarak Ondan kork. Sonra **«İyyake na'büdü — Ancak sana ibâdet ve kulluk ederiz»** demekle de ihlâsını tazele, sonra **«Ve iyyâke nesta'îyn — Ancak senden yardım dileriz»** demekle de her yönden aczini, ihtiyâcını, kuvvet ve kudret sâhibi olmadığını itiraf eyle ve yapmasına muvaffak olduğun tâat ve ibâdetleri O'ndan bil, O'na minnet ve şükret. (Allah esirgesin) eğer seni tevfikinden mahrum etseydi o zamân tardedilmiş şeytanlar ile beraber olacağını düşün.

Eûzü, besmele ve hamdelenin mânâsını anladıktan ve ihtiyâcını açıklayıp O'nun yardımına muhtâç olduğunu ifâde ettikten sonra gâyene geç. İsteyeceğini açıkla, ancak lüzûmsuz şeyler değil, en mühim ihtiyâcını istemek üzere **«İhdina's - Sırata'l - müstakıym — Bizi doğru yola hidâyet eyle»** bizi rızâna ulaştıracak ve civârına (rızâsına) iletecek yola hidâyet eyle, de. Ve bunu **«Sıratâlleziyne en'amte 'aleyhim — İn'am ettiğin (iyi) kimselerin yoluna**, yâni hidâyet nimetini verdiğin, Peygamber, sıddîklar, şehitler ve sâlihler yoluna **hidâyet et»**, **«Gayri'l - mağduubi 'aleyhim — Kendilerine gadab edilen kâfirlerin, yolunu sapıtanların, yahudi, hıristiyan ve sabiîlerin** (yıldız ve puta tapan) **yoluna değil»** demekle de bu isteği genişçe açıkla. Sonra bu dileklerinin kabûlü için de **«Âmîn»** de.

Fâtihayı bu mânâda okuduğun zamân umulur ki, Peygamber Efendimizin haber verdiği hadîs-i kudsîde Allahu Teâlâ'nın :

«قَسَمْتُ الصَّلاٰتَ بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي نِصْفَيْنِ وَنِصْفُهَا لِعَبْدِي
وَلِعَبْدِي مَاسَأَلَ : يَقُولُ الْعَبْدُ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ فَيَقُولُ اللّٰهُ
عَزَّ وَجَلَّ : حَمِدَنِي عَبْدِي وَأَثْنٰى عَلَيَّ وَهُوَ مَعْنًا قَوْلِهِ
سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ»

«Namazı benim ile kulum arasında ikiye böldüm, yarısı benim yarısı onundur. Kulum için istediği vardır. Kul «Elhamdülillâhi Rabbi'l-âlemîn» dediği zamân, Allahu Teâlâ kulum bana hamdetti ve beni

övdü buyurur. (İşte «Semiallahu limen hamideh» sözünün mânâsı da budur.)» (468)
buyurduğu kimselerden olursun. Eğer namaz kılmakta Allahu Teâlâ'nın zikrinden başka bir kârın olmasa bile bu kadarı ganimet olmak için sana yeter de artar. Nerde kaldı ki üstelik fazîlet ve sevâbını ummaktasın.

İleride Kur'ân okumak faslında anlatılacağı üzere, okuduğun her sûre ve âyeti böylece anlaman lâzımdır. Sakın emrinden, nehyinden, va'dinden mev'iza ve Peygamberlerin haberlerinden, zikredilen minnet ve ihsânından gâfil olma. Bunların ayrı ayrı hakları vardır. Va'din hakkı ricâ, vaîdin hakkı korku, emr ile nehyin hakkı fiil veyâ terkine azim, vaazların hakkı ders almak, minnetin hakkı şükretmek, enbiyâ haberlerinin hakkı da onlardan ibret almaktır.

Rivâyet olundu ki Zürare İbn Evfâ (469) Kur'ân-ı Kerimi okurken :

«فَإِذَا نُقِرَ فِى النَّاقُورِ»

«Sûr'a üflendiği zamân.» (74 - Müddessir: 8)

âyetini okurken öldü (şüphesiz mânâsının kalbi üzerindeki tesiri ölümüne sebeb olmuştur.) İbrahim-i Nehai, Allahu Teâlâ'nın :

«إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ»

«Gök yarıldığı zaman.» (84 - İnşikak : 1)

âyetini duyduğu zamân vücûdu zangır zangır titrerdi. Abdullah İbn Vakid (470) diyor ki: Abdullah İbn Ömer (dedesidir) namaz kılarken ateş üzerindeki tava gibi yanardı. Elbette Efendisinin va'd ve vaîdi ile yanmak hakkıdır. Çünkü Cabbar ve Kahhar olan Allah huzûrunda günâhkâr ve zelîl bir kuldur. O, bu mânâları düşündüğü için bu vaziyeti alırdı. Binâenaleyh bu mânâlar insânların anlayış derecelerine göre değişir. İnsanların anlayışları da kalbin cilâsı ve ilmin çokluğu nisbetinde artar. Bu dereceler sayılamıyacak kadar çoktur. Namaz

(468) Bu hadisi Buhârî'den mâada Kütüb-i Sitte Sâhibleri ve Ahmed İbn Hanbel, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmişlerdir.

(469) Basralıdır, tâbiîndendir. Künyesi Ebû Hacib'dir. Sikatdandır. 93 Hicride âni olarak ölmüştür.

(470) Hazret-i Ömer'in oğlu Abdullah'ın torunu. Sikatdandır. 119 Hicride ölmüştür.

kalblerin anahtarıdır. Kelimelerin esrârı orada çözülür. Kırâat de böyle olduğu gibi, namazdaki zikr ve tesbîhlerin hakkı da budur.

Sonra mânâsı üzerinde düşünebilmek için âyetleri, birbirine katmıyarak ağır ağır ve tam bir huşû içinde okur. Rahmet, azab, va'd, veîd (müjde ve korkutmak), hamd ve ta'zîm âyetlerinde nağmesini - sesini - değiştirir (meselâ rahmet) âyeti gelince, sesini yükselterek O'na rağbetini, azab âyeti gelince, sesini alçaltarak O'ndan korktuğunu, tesbîh, ta'zîm ve hamd âyetleri geldiğinde de hamd ve ta'zimin ifâdesini kırâatinde göstermiş olur. İbrahim-i Nehaî, namaz kılarken :

«مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلٰهٍ»

«Allah, hiç bir evlât ittihaz etmedi ve beraberinde bir tanrı da yoktur.» (23 - Müminûn : 91)

gibi âyetleri okuduğu zamân, şan-ı ulûhiyete yakışmayan bu gibi vasıfları, her ne kadar red ve inkâr mâhiyetinde olsa da hayâ edercesine sesini alçaltarak okurdu. Rivâyet olundu ki kıyâmet günü Kur'ân okuyucusuna :

«إِقْرَأْ وَارْقَ وَرَتِّلْ كَمَا كُنْتَ تُرَتِّلُ فِي الدُّنْيَا»

«Dünyâda harfler üzerinde durup ağır ağır okuduğun gibi, burada da oku denir.» (471)

Namazda sükûnet ile ayakta durmak, kalbin tam bir sükûnet vasfı içinde (mâsivâdan kesilerek) Allah'a bağlandığının bir delîlidir. Peygamber Efendimiz bir mübârek hadîsinde :

«إِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ مُقْبِلٌ عَلَى الْمُصَلِّي مَا لَمْ يَلْتَفِتْ»

«Şüphesiz namaz kılan sağa sola iltifat etmediği (472) müddetçe Allahu Teâlâ da ona iltifat eder.» (473)

---

(471) Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Neseî Abdullah b. Ömer'den.

(472) Namâzda sağa sola iltifatın fıkhî hükmü: Göğsünü kıbleden çevirirse bilittifak namâz bozulur. Şâfiiye göre namâzda bir iki harfi belli olmıyan gülmek, parmak çıtlatmak ve yüzünü çevirmek kerahet-i tenzihiye ile mekrûhtur. Halbuki Hanefîye göre ses duyulacak kadar gülmek namazı bozar. Yalnız gözünün secde mahallinden başka yerlere bakması, huzûra mâni ise de namaza mâni değildir.

(473) Ebû Dâvûd, Neseî; Ebû Zerr'den.

Baş ve gözünü sağa, sola meylettirip bakmaktan koruyacağı gibi sırrını (kalbinin en derin köşesini) de namazın haricindeki şeyleri düşünmekten muhafaza edecektir. Hatırına başka bir şey geldiği anda, Allahu Teâlâ'nın buna muttali' olduğunu ve gafletle münâcâtın yapılmayacağını düşünmek sûretiyle kalbin huşûunu sağlamaya çalışmalıdır. Huşûun fayda vermesi için içten ve dıştan olması şarttır. Zâten içinde huşûu olursa âzalarında da tecelli eder. Nitekim namazda sakalıyle oynıyan bir kimse hakkında Peygamber Efendimiz :

«أَمَّا هَذَا لَوْ خَشَعَ قَلْبُهُ لَخَشَعَتْ جَوَارِحُهُ»

«İşte şu adamın eğer kalbinde huşû olsaydı âzalarında da huşû olurdu» buyurmuştur.

Çünkü ayak başa tâbi, bedenin âzaları kalbin emrindedir. Bunun için Peygamber Efendimiz :

«أَللَّهُمَّ اصْلِحِ الرَّاعِيَ وَ الرَّعِيَّةَ»

«Allahım, çobanı ve güttüklerini, yâni kalbi ve emrinde olan âzaları sen ıslâh eyle.» (474) diye duâ buyurmuştur.

Hazret-i Ebû Bekr es-Sıddîk (R.A.) namazında direk gibi hareketsiz, Abdullah İbn Zübeyr ise kamış gibi dururdu. Hattâ bâzıları, rükûlarında öyle hareketsiz bulunurlardı ki, cansızmış gibi serçe kuşları sırtlarına konardı. Dünyâ ricalinin huzûrunda böyle bulunmak tabiat iktizası iken bilenler için, melikler melikinin huzûrunda böyle bulunmak gerekmez mi? Başkalarının huzûrunda huşû ve saygı içinde bulunup da huzûr-i ilâhîde huşû göstermemek, O'nun azametini bilmekteki kusurdan neş'et eder. İkrime (475) Allahu Teâlâ'nın :

«أَلَّذِى يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ وَ تَقَلُّبَكَ فِى السَّاجِدِينَ»

«O Allah ki (gece teheccüde) kalktığını ve namâzlardaki kıyâm, rükû ve sücûdunu da görür.» (42 - Şûrâ: 218).

---

(474) Kaynağı bulunamamıştır.

(475) Abdullah İbn Abbas'ın azatlısıdır. O kapıda, Abdullah içerde fetvâ verirlerdi. Tâbiîn ve sikatdan olup tefsirde en yüksek bir âlim idi. (105 Hicride daha bir çok ilim adamları ile aynı günde ölmüştür.)

Âyet-i Celîlesindeki takallübden murad, kıyâm, rükû, sücûd ve teşehhüttür demiştir.

RÜKÛ VE SÜCÛDDA RİÂYET EDİLMESİ İCAB EDEN ŞEYLER

Rükû ve sücûda giderken Peygamberimizin sünnetine uyarak niyeti tazelemeli ve Allah'tan af ve mağfiret dilemek üzere tekbîri tekrarlamalı. Yâni **«Allahü Ekber»** demeli ve elleri kaldırmalıdır. (Elleri kaldırmak Şâfi'iye göre olduğu yukarıda geçmiştir). Rükûda da aynı tevâzuu göstererek huşûu tazelemeli ve kalbi yumuşatmağa çalışmalıdır. Ve tekrar tekrar **«Sübhâne Rabbiye'l - azîm»** demekle Rabbinin azametini kalbinde ve lisânında yerleştirmeğe çalışmalı ve rahmetini ummak üzere **«Semiallahu limen hamideh» — Allah kendisine şükür edene icâbet eder.»** diyerek rükûdan doğrulmalıdır.

Sonra ziyâdeyi iktiza eden şükrün eşi olarak **«Rabbenâ lekel hamd»** söyler. Ve buna **«Mil'e's - semâvâti ve mil'e'l - ardı»** sözünü ilâve eder. (Bu ilâve yine Şâfi'îlere göredir) ve daha sonra tevazuun son haddi olan secdeye kapanır. Burada en şerefli âzası olan yüzünü ayak altında çiğnenen toprak üzerine kor. Hattâ huşûa daha yakın ve tevâzua daha çok delâlet ettiği için mümkünse seccade sermeden kılmalıdır. Alnını toprak üzerine koyduğun zamân, eşyâyı yerine koymuş ve fer'i aslına ircâ etmiş olursun. Çünkü topraktan yaratıldın ve yine oraya döneceksin. Bu ânda da Allahu Teâlâ'nın büyüklüğünü yeniden hatırlıyarak **«Sübhâne Rabbiye'l - âlâ»** de ve bunu tekrar ile dâvânı kuvvetlendir, çünkü bir kereşi zayıftır. İlâhî azamet kalbinde yerleşip gönlün yumuşayınca da, Allahu Teâlâ'nın sana rahmet edeceğine emin ol; çünkü ilâhî rahmet, mütekebbirlere değil, mütevâzileredir. Sonra **«Allahü Ekber»** diyerek secdeden başını kaldır ve otur, otururken **«Rabbiğfir verham ve tecavez ammâ ta'lem»** veyâ dilediğin duâyı oku (476) sonra aynı mütevazi şekilde ikinci secdeyi tekrarla.

TEŞEHHÜTTE RİÂYETİ İCAB EDEN ŞEYLER

(İkinci rekâtı da böyle kıldıktan) sonra Allah'ın huzûrunda olduğunu düşünerek edebli bir şekilde otur ve Et-Tehiyyât'ın mânâsı olan mülk, temiz ahlâk ve salâvatın Allah'a ait ve O'na mahsûs olduğunu, kalbinden inanarak dilin ile oku tasrih et. Peygamber Efendimizi kalbinde düşünerek ona selâm ver ve onun daha mükemmel bir şekilde sana selâm vereceğine inan. Sonra sana ve bütün sâlihlere de selâm ve

(476) İki secde arasındaki oturuşta Hanefîler bir şey okumaz.

buna mukabil bütün sâlihler sayısınca Allahu Teâlâ'nın da sana selâm vereceğini yâni rahmet edeceğini düşün. Sonra Allahu Teâlâ'nın birliğine ve Peygamberin nübüvvetine şahâdet et (yâni Şâfi'iler, Şâfi'înin Hanefiler de Hanefînin «Tehiyyât»ını okusunlar). (Selâm vereceğin teşehhütte «Salli ve bârik» okuduktan) sonra huşû ve huzûr içinde kabûlünü umarak, eserde vârid olan duâları oku, anne, babanı ve diğer mü'minleri de duâdan unutma.

Selâm verdiğin zamân hazırda bulunanlara ve meleklere selâm vermeyi ve namazı sona erdirdiğini niyet etmelisin. Ayrıca Allahu Teâlâ'nın fazliyle bu ibâdeti yapmaya muvaffak olduğunu bilerek O'na şükretmeyi ve bu namazı son namaz olup belki gelecek vaktine kavuşamıyacağını hatırlıyarak gizli ve âşikâr kusûrundan dolayı namazının kabûl olmayıp red ve iâde edileceği korkusunu içinde taşı. Nitekim. Peygamber Efendimiz kendisinden vasiyet isteyene :

« صَلِّ صَلاَةَ مُوَدِّعٍ »

« - Kabilesine - veda eden kimse gibi namaz kıl.»

buyurmuştur. Bununla beraber namazını Allahu Teâlâ'nın fazl-ı keremiyle kabûl edeceğini de ümit et Yahya İbn Visab (477) namaz kıldıktan sonra âdeta namazda imiş gibi bir saat dururdu. İbrahim-i Nehâi namazdan sonra bir saat hasta gibi dururdu.

İşte, bu, namazında huşû edip namazlarını muhafaza ve kullukta güçlerinin yettiği kadar münâcâtta bulunan kimselerin kılacağı namazdır. İnsân kıldığı namaza bakmalı. Böyle kılabildiğine sevinmeli, kılamadığına dövünmeli ve böyle kılmağa gayret etmelidir.

Gaflet ile kılınan namâzlar ise tehlikelidir. Bununla berâber O'nun kereminden, geniş ve şümûllü olan rahmetinden ümit kesmeyiz. Biz âcziyetimizi i'tiraf ederek kusûr ve noksanlar ile yaptığımız ibâdetleri fazl-ı keremiyle kabûl buyurmasını Allahu Teâlâ'dan dileriz.

NAMAZDA HUŞÛUN NETİCESİ

Bilmiş ol ki, anlattığımız şekilde huşû, ta'zim ve hayâ gibi bâtınî şartlara riâyet ederek yalnız Allah rızâsı için kılınan namazlar, mükâşefe ilminin kapısı demek olan ilâhî nûrların kalbde parlamasını temin eder. Yer ve göklerin inceliklerini, rubûbiyyetin sırlarını keşfe

(477) Kûfe'de kurrâ imâmlarından. Kur'ân okumaya başlayınca Mescidde ses seda kalmazdı. Sikatdandır.

den Allah velileri, bu mertebeye, ancak namazda ve hassaten, secdede yükselebilirler; zira kulun, Allah'ına en yakın olduğu, secde hâlidir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de :

«وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ»

«Secde et, yaklaş.» (96 - Alak: 19) buyurulmuştur.

Mükâşefede yakınlık namâzdaki ihlâs nisbetindedir. Bu da kuvvet, za'fiyet, azlık, çokluk, âşikârelik ve gizlilik bakımından derecelere ayrılır. Hattâ bâzılarına, eşya olduğu gibi keşfedilir. Bâzılarına bir misâl ile açıklanır. Nitekim bâzı kimselere dünyâ, lâşe sûretinde, şeytan ise karşısında oturup insânları lâşeye dâvet eden köpek sûretinde gösterilmiştir. Yine bunun gibi bâzılarına Allahu Teâlâ'nın sıfatı, bâzılarına ef'âli, diğer bâzılarına muâmele ilminin incelikleri tecelli eder. Bu mânâların muâyyen zamânlarda tahakkuku için sayılamıyacak kadar gizli sebebler vardır. Bunların en kuvvetlisi himmet, yâni bütün mevcûdiyetiyle Allah'a yönelmektir. Çünkü kalb muâyyen bir şeye bağlanırsa o şey ona daha kolay keşfedilir. Vaktâ ki bu anlattıklarımız ancak parlak ve cilâlanmış aynada, yâni tasfiye edilmiş ve temizlenmiş kalbde görülebilir, aynaların yâni kalblerin hepsi de paslanıp, isyan sebebiyle kirlenmiş olduklarından, anlattığımız bu keşif ve kerametler, basiret dediğimiz kalb gözü olan ibâdet ile cilâlanmış herkeste bulunabilir. Hâşâ Allahu Teâlâ'nın esirgediğinden değil, belki isyanla kirlenmiş kalbler bu hidâyetten mahrum olduklarından hemen kerameti inkâra kalkışırlar. Zira görmediği şeyi inkâra kalkışmak insân fıtratının iktizasıdır. Hattâ rahm-ı mâderdeki çocuğa akıl verilse idi, dışarıdaki geniş âlemdeki insânın varlığını inkâra kalkışırdı. Eğer küçük çocuğun aklı olsa, büyüklerin keşfettiği bir çok şeyleri yine inkâr ederdi. Her derecede insân böyledir. Mutlaka kendisinin anlıyamıyacağı ve bir üst derecenin anladığı şeyleri inkâr eder. (Şüphesiz bu doğru bir şey değildir) Bununla berâber velâyeti (Kerameti) ve merhalelerini inkâr eden kimsenin, nübüvveti ve merhalelerini inkâr etmesi lâzım gelir. Halbuki Allahu Teâlâ insânları ayrı ayrı hâller ve birbirinden farklı hey'etlerde yaratmıştır. Bir kimsenin kendisinden bir üst olan dereceyi inkâra kalkışması doğru olmaz. Evet eğer bu dediğimizi kalbi mâsivâdan tasfiye edip, Allah'a yönelmek sûretiyle değil de fikirleri bulandıran mücâdele yoluyle aramaya kalkışırsa işte o zamân bu hakîkati kaybeder ve inkâra kalkışırlar.

Mükâşefe erbabından olmıyanlar hiç olmazsa tecrübe ile müşâ-

hede edinceye kadar onu inkâr etmeyip kabûl ve tasdîk etmelidir. Haberde gelmiştir ki :

«إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا قَامَ فِي الصَّلَاةِ رَفَعَ اللهُ سُبْحَانَهُ الْحِجَابَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ عَبْدِهِ وَ وَاجَهَهُ بِوَجْهِهِ وَ قَامَتِ الْمَلَائِكَةُ مِنْ لَدُنْ مَنْكِبَيْهِ إِلَى الْهَوَاءِ يُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ وَ يُؤَمِّنُونَ عَلَى دُعَائِهِ ، وَ إِنَّ الْمُصَلِّيَ لَيُنْثَرُ عَلَيْهِ الْبِرُّ مِنْ عَنَانِ السَّمَاءِ إِلَى مَفْرِقِ رَأْسِهِ وَ يُنَادِ مُنَادٍ : لَوْ عَلِمَ هَذَا الْمُنَاجِي مَنْ يُنَاجِي مَا الْتَفَتَ ، وَإِنَّ أَبْوَابَ السَّمَاءِ تُفْتَحُ لِلْمُصَلِّينَ . وَإِنَّ اللهَ عَزَّ وَ جَلَّ يُبَاهِي مَلَائِكَتَهُ بِعَبْدِهِ الْمُصَلِّي»

«Kul namaza durduğu zamân, Allahu Teâlâ aradaki perdeyi kaldırır ve kulu tam karşısına (huzûr-i mânevisine) alır. Ona, zâtı ile tecelli eder. İki yanlarından göklere kadar melekler saf bağlar. Onunla namâzı kılar ve âmîn demek sûretiyle duâsına katılırlar. Göklerdeki ilâhî rahmetler üzerine saçılır. Bir münâdî, bu zât kime münâcât ettiğini hakkıyle bilseydi, kat'iyyen (başka tarafa) iltifat etmezdi diye bağırır. Namâz kılanlara semâ kapıları açılır, Allahu Teâlâ meleklerine karşı, namaz kılan kulları ile iftihar eder.» (478)

İşte buradaki gök kapılarının açılması ve Allahu Teâlâ'nın muvacehesi, yukarıda anlattığımız keşif ve kerametten kinâyedir.

Tevratta şöyle yazar : Ey âdem oğlu; huzûrumda namaz kılıp ağlamaktan ağırlanma. Zîra, ben, senin kalbine yaklaşan ve gıyaben nûrumu müşâhede ettiğin bir Allah'ım. İşte namaz kılan zaten kalbindeki fütuhât, yumuşaklık ve göz yaşı Allahu Teâlâ'nın kalbe yaklaşmasındandır. Bu yakınlık mesafe yakınlığı olmadığına göre perdeyi kaldırmakla, rahmet ve hidâyet yakınlığından başka bir şey değildir. Denildi ki, kıyâm, kuûd, rükû ve sücûdu bir araya topladığı için iki rekât namaz kılan bir kula her safında on bin melek bulunan on saf melek ona hayran olur. Allahu Teâlâ yüz bin meleğe de mübâhat eder, çünkü Allahu Teâlâ bu ibâdetleri kırk bin meleğe bölmüştür. Bir kısmı kıyâmete kadar yalnız kıyâmda, diğer bir kısmı yalnız secdededir. Kıyâmete kadar, rükû ve sücûd edenler de böyledir. Görülüyor ki Allahu Teâlâ'nın meleklere nasip ettiği yakınlık ve rütbe sâbittir, değiş-

(478) Kaynağı bulunamamıştır.

mez, ne artar ve ne de eksilir. Bunun için Kur'ân-ı Kerîm'de buyuruluyor :

«وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ»

«Bizden ise her birimiz için muâyyen bir makam vardır.» (37-Saffât: 164)

İnsân, terakki bakımından meleklerden ayrılmıştır. O durmadan yükselir ve derece derece Allah'a yaklaşır. Fakat meleklere bu terakki kapısı kapalıdır. Onların ancak muâyyen rütbeleri ve meşgûl olduğu ibâdetler vardır. Ondan ayrılıp başkasına geçemez ve ibâdetten de aslâ usanmazlar. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de buyuruluyor :

«لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ، يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ»

«O'nun huzûrundakiler O'na ibâdetten ne çekinirler ve ne de yorgunluk duyarlar. Gece gündüz usanmadan O'nu tesbih ederler.» (21-Enbiyâ : 19, 20)

Yüksek derecelerin anahtarı namazdır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de buyuruluyor :

«قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ»

«Mü'minler saâdete ermişlerdir. Onlar namâzda huşû içindedirler.» (23 - Mü'minûn: 1, 2)

Allahu Teâlâ onları îmândan sonra huşû ile kıldıkları namâzları ile medhetmiştir. Sonra yine müflihlerin vasıflarını namaz ile hatmederek :

«وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ»

«Ve onlar ki namazları üzerinde muhâfızlık eder, zamanında kılarlar.» (23 - Müminûn : 9)

Sonra bu sıfatların netîcesi olarak buyuruluyor :

«أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ»

«İşte Firdevs cennetine vâris olan ancak onlardır ve onlar ebedî olarak oradadırlar.» (23 - Müminûn : 10, 11)

Evvelâ felâh ile, sonra da Cennet-i Firdevs'e vâris olmakla onları vasıflandırmıştır. Gaflet ile kılınan namazın ve gaflet ile okunan Kur'-ân'ın bu dereceleri sağlıyacağına hiç ihtimâl veremem. Bunun için bunların karşılığında Allahu Teâlâ :

«مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ؟ قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ»

«Sizi Cehenneme sevk eden nedir? Namaz kılanlardan değildik derler.» (74 - Müddessir: 42, 43)

Nûr-u ilâhiyi müşahede edip Allah'a yaklaşacak ve Firdevse vâris olacaklar ancak namaz kılanlardır.

Bizleri de bu gibilerden yapmasını, sözü doğru, fakat işi eğri olanlardan yapmamasını Cenâb-ı Allah'tan dileriz. İhsânı kadîm ve lûtf u keremi nihayetsiz olan O'dur. Salât ve selâm Habib-i Ekremi üzerine olsun.

HUŞÛ İLE NAMAZ KILANLARIN HİKÂYELERİ HUŞÛUN MENŞEİ VE BULUNDUĞU YER

Bilmiş ol ki huşû; îmânın meyvası, özü ve Allahu Teâlâ'nın azametini ve kendi kusûrunu idrâkin neticesidir. Bunu anlayan, namâzda, namâz haricinde, yalnızken, hattâ ayak yolunda bile huşûdan ayrılmaz. Çünkü huşû, nerede olursan ol, Allahu Teâlâ'nın sana muttali' olduğunu ve onun azametini ve kendi kusûrlarını bilmeyi gerekli kılar. Asıl huşû bu bilgilerden doğar, bunun için huşû yalnız namaza bağlı değildir. Hattâ Allahu Teâlâ'dan hayâ ve huşûundan kırk sene başını göklere kaldırmıyanlar olmuştur.

Rebî' İbn Heysem (479) gözünü o derece korur ve etrafına bakınmazdı ki bâzıları onu kör bile zannetmişlerdir. Yirmi sene İbn Mes'ud ile düşer kalkardı. Hattâ İbn Mes'udun cariyesi onu görünce, İbn Mes'ud'a, kör dostun geliyor derdi. İbn Mes'ud da onun bu sözüne

(479) İbn Mes'ûd'un yanına girdiği vakit, çıkıncaya kadar kimse kabûl edilmezdi.

gülerdi çünkü onu içeri almak için kapıyı açtığı zamân gözlerini kapamış ve başını yere eğmiş görürdü. İbn Mes'ud ona bakınca :

«وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ»

«Tevâzu ile yalvaranları müjdele.» (22 - Hacc : 34)

âyetini okur, **"Vallahi Peygamber Efendimiz seni görse sevinirdi"** (diğer rivâyette seni severdi, diğer rivâyette de gülerdi) derdi.

Bir gün İbn Mes'ud ile demirciler çarşısına gitti, orada körüklerin üfürülüp ateşlerin alevlendiğini görünce cehennem ateşini hatırlayarak düşüp bayıldı. İbn Mes'ud namaz vaktine kadar başı ucunda beklediyse de ayılmadığını görünce onu arkasına alarak evine getirdi ve tam 24 saat baygın kaldı, bu sûretle beş vakit namazı kayboldu. Başından ayrılmayan İbn Mes'ud "İşte Allah'dan böyle korkulur" demiştir. Yine bu zât: "Bütün namazlarımda okuduğumdan başka bir şey düşünmem" demiştir.

Amr İbn Abdullah da huşû ile namaz kılanlardan birisidir. Hattâ kendisi namaza durduğu zamân kızı evde tef çalıp kadınlar ile konuştuğu hâlde kendisinin haberi olmazdı. Namazda aklına bir şey gelir mi diye soranlara, evet, Allah huzûrunda muhâsebe göreceğim gün ile cennetlik veyâ cehennemlik olacağım korkusu, diye cevâp vermiştir. Bizim hatırımıza gelen dünyâ işlerinden, sizin aklınıza hiç bir şey gelir mi? Namazda benim aklıma öyle bir şey gelmeden ise süngülerin bana uzanması benim için daha sevimlidir demiştir. Yine bu zât: Eğer aradan perde kalksa bile benim (yakînim) de bir değişiklik olmaz demiştir. Müslim İbn Yesar da bunlardan biridir. Namaz kılarken caminin yıkılan direğinden haberi olmadığını yukarıda söylemiştik. (Basra camilerinden birinde namaz kılarken bir direk, onun arka tarafına yıkıldı ve bir kubbe çöktü. Bu büyük gürültüyü duyanlar camiye koştu, onun bir direk gibi namaz kıldığını gördüler, selâm verdikten sonra geçmiş olsun diyenlere ne oldu diye sorunca, bu yıkılmış direği görmüyor musun? dediler. Ne zaman yıkıldı? Şimdi namaz kılarken az kaldı üzerine yıkılacaktı, dediklerinde benim bundan haberim yok dedi).

Bâzı kimseler (Urve İbn Zübeyr denir) namazını bozacak şekilde ayağını haşerat ısırdığı hâlde namazını bozmamıştır. (Urve İbn Zübeyr'in) ayağını ameliyat etmek icabetti, fakat mümkün olmadı. Bu adam namaza durdu mu daha bir şeyden haberi olmaz dediler ve hakîkaten namazda iken ayağını ameliyat ettiler de kendisinin hiç haberi olmadı.

Diğer bâzıları: Namaz âhiret işidir; oraya giren dünyâ ile alâkasını keser demişlerdir. Yine bir zâta, namazda iken aklına başka bir şey gelir mi? Diye sormaları üzerine değil namazda, namaz haricinde bile aklımdan Allah'dan başka bir şey geçmez diye cevâb vermiştir. Yine bâzılarına bu şekilde soruldukta "namazdan daha çok sevdiğim bir şey yok ki namazda onu hatırlıyalım". Ebû'd - Derdâ (R.A.) "Dünyâ meşgalesini bitirip huzûr içinde namaza başlamak, kişinin fakih oluşundandır" demiştir. Hattâ bâzıları vesvese korkusuyla namazı kısa keserlerdi. Ammâr İbn Yasir (480) bir defa namazı acele kılınca, niçin acele ettin? diye kendisine sorduklarında: "Farzlarından eksik bıraktım mı?" Diye sordu. Hayır dediler. Bunun üzerine "Ben şeytanın vesvesesini kesmek için acele ettim" Zira Peygamber Efendimiz :

«إِنَّ الْعَبْدَ لَيُصَلِّ الصَّلاَةَ لاَ يُكْتَبُ نِصْفُهَا وَلاَ ثُلُثُهَا وَلاَ رُبُعُهَا
وَلاَ خُمُسُهَا وَلاَ سُدُسُهَا وَلاَ عُشْرُهَا»

«Çok namaz kılanlar var ki, ancak namazının yarısı, üçte biri, dörtte biri, beşte biri, altıda biri, hattâ ancak onda biri kendisi için yazılır.» (481) buyurmuştur. Yine Ammâr, kişiye namazından, ancak aklı başında iken kıldığı yazılır demiştir. Denildi ki (Aşere-i mübeşşereden olan) Talha, Zübeyr ve bir kısım sahâbe, namazı hafif (acele) kılarlardı. Sebebini kendilerinden sorduklarında: "Şeytanın vesvesesini kesmek için namazı fazla uzatmayınız" derlerdi.

Rivâyet olundu ki, Ömer İbn Hattâb (R.A.) minberde iken : Kul Müslüman olmasına rağmen Allah için kâmil bir namaz kılamadan saçını, sakalını ağartabilir, demiştir. Bu nasıl olur? sorusuna cevâben de "huzûr ve huşûa riâyet etmez de ondan" demiştir.

Ebû'l - Âliye'ye (482) Allahu Teâlâ'nın :

«اَلَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلاَتِهِمْ سَاهُونَ»

---

(480) Doksan üç yaşında Sıffin vak'asında Hazret-i Ali safında şehit olmuştur.

(481) Ahmed b. Hanbel rivâyet etmiştir.

(482) Basralıdır. Peygamberimizin irtihalinden iki sene sonra Müslüman oldu. Ebû Bekr'in huzûruna girdi. Ömer'in ardında namaz kıldı; kendisi sikatdandır. Sahâbeden sonra Kur'ânı en iyi bilen zâttır. 90 Hicrîde ölmüştür.

«Onlar ki kıldıkları namazdan habersizdirler. Onda sehv ederler.» (107 - Maûn : 5)

âyetinden kimin kasdedildiği sorulunca: Kaç rekât kıldığını bilmiyenlerdir, diye cevâb vermiştir. Hasan-ı Basrî ise unutup namaz vaktini geçirenlerdir. Diğerleri vaktinde kıldım diye sevinmiyenler, vakti geçirdim diye üzülmiyenlerdir, diye cevâb vermişlerdir.

Bilmiş ol ki namazın bâzısı hesab edilir ve yazılır, diğer bâzıları ise yazılmaz. Nitekim haberler de buna delâlet etmektedir. Her ne kadar fakihler, namaz bölünmez derlerse de hüküm böyledir. Fakihlerin bu sözlerinin yukarıda anlattığımız gibi başka mânâsı vardır. Hadisler mânâya delâlet etmektedir. Nitekim hadîsde:

«جَبْرُ نُقْصَانِ الْفَرَائِضِ بِالنَّوَافِلِ»

«Farzların noksanları, nâfileler ile tamamlanır.» (483) buyurulmuştur. Yine haberde geldiğine göre, İsâ aleyhi's - selâm buyuruyor ki; Allahu Teâlâ: **«Kulum farzlar ile ancak azâbımdan korunur ve nâfileler ile de bana yaklaşır»** buyurmuştur. Rivâyet olundu ki Peygamber Efendimiz :

«صَلَّى صَلاةً فَتَرَكَ مِنْ قِرَائَتِهَا آيَةً ، فَلَمَّا انْفَتَلَ قَالَ : مَاذَا قَرَأْتُ؟ فَسَكَتَ الْقَوْمُ ، فَسَئَلَ أُبَيَّ بْنِ كَعْبٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ فَقَالَ : قَرَأْتَ سُورَةَ كَذَا وَ تَرَكْتَ آيَةَ كَذَا فَمَا نَدْرِي أَنُسِخَتْ أَمْ رُفِعَتْ ، فَقَالَ : أَنْتَ لَهَا يَا أُبَيُّ ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَى الْآخَرِينَ فَقَالَ : مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَحْضُرُونَ صَلَاتَهُمْ وَ يُتِمُّونَ صُفُوفَهُمْ وَ نَبِيُّهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ لَا يَدْرُونَ مَا يَتْلُو عَلَيْهِمْ مِنْ كِتَابِ رَبِّهِمْ ، أَلَا إِنَّ بَنِي

(483) Sünen sâhibleri ve Hâkim, Ebû Hüreyre'den.

إِسْرَائِيلَ كَذَا فَعَلُوا فَأَوْحَى اللهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى نَبِيِّهِمْ أَنْ قُلْ لِقَوْمِكَ تَحْضُرُونِي أَبْدَانُكُمْ وَتُعْطُونِي أَلْسِنَتَكُمْ وَتَغِيبُونَ عَنِّي بِقُلُوبِكُمْ، بَاطِلٌ مَا تَذْهَبُونَ إِلَيْهِ »

«Peygamber Efendimiz kıldığı bir namazda bir âyet atlamıştı. Namazdan çıkınca, "ne okudum" diye sordu ve herkes sükût etti kimse bilemedi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz, Ubey İbn Kâb'a sordu. Ubey falan sûreyi okudun ve falan âyeti atladın, âyet mensuh mu oldu, yoksa kaldırıldı mı bilemedik, dedi. Peygamber Efendimiz: "Senin aklın başında sen bildin ya Ubey!" Sonra diğerlerine dönerek: "Ne oluyor bir kavim ki namaza hazırlanır, saflarını düzeltirler de Peygamberleri önlerinde okuduğu hâlde onlara Allah'ın kitâbından ne okuduğunu bilmezler" İşte İsrâil oğulları da böyle yaptı ve Allahu Teâlâ Peygamberlerine vahyetti ki "Ümmetine söyle bedenleriniz ile hazırlanır ve dilleriniz ile okursunuz fakat kalbleriniz başka tarafta bu yaptığınız bâtıldır."» (484) buyurmuştur. Bu hadis namazda sûreyi okumakta imâmı dinleyip anlamanın kifâyet edeceğine bir delildir.

Bâzıları: Bir kişi secde eder de Allah'a yaklaştığını zanneder. Halbuki öyle günâh kazanır ki eğer o günâh, bulunduğu şehir halkına taksim edilse, hepsini helâke götürürdü. Bu nasıl olur? sorusuna cevâb olarak da; secde ettiği halde kalbi, nefsi hevasının peşinde olup, boş şeylere kapılmış olan kimsedir, diye cevâb vermiştir.

İşte huşû ile namaz kılanların hali.

Bütün bu haber ve hikâyeler, huzûr ve huşûun namazda asıl olduğunu ve gafletle yapılan hareketlerin faydasının az olduğunu bize göstermektedir. Hakîkati ancak Allah bilir. Allahu Teâlâ'dan hüsn-ü tevfik dileriz.

DÖRDÜNCÜ BÂB

İMÂMET, ERKÂN-I SALÂT VE SELÂMDAN SONRAKİ MES'ELELER BEYÂNINDADIR

Namazdan evvel ve kırâat esnasında imâma düşen vazifeler :

A — Namazdan evvel imâma terettüp eden vazifeler altıdır.

1 — Sevilmediği cemâate imâm olmamak. Ancak ekseriyetin ittifakiyle muteberdir. Eğer ekalliyette olanlar dindar ve salih kimseler ise söz onlarındır. Hadîsde :

« ثَلاَثَةٌ لاَ تُجَاوِزُ صَلاَتُهُمْ رُؤُسَهُمْ : أَلْعَبْدُ الْآبِقُ ، وَامْرَأَةٌ زَوْجُهَا سَاخِطٌ عَلَيْهَا وَ إِمَامٌ أَمَّ قَوْماً وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ »

«Üç kişinin namazı kabûl olmaz (namazları başlarından ileri geçmez) :

1 — Efendisinden kaçan köle,

2 — Kocası kendisinden râzı olmıyan kadın,

3 — Sevilmediği cemâate namaz kıldıran imâm.» (485) diye vârid olmuştur.

Sevilmediği cemâatin önüne geçmek menedildiği gibi, ardında kendisinden daha iyi bilen var ise yine öne geçmesi mekrûhtur. Ancak o zât öne geçmezse o zamân kendisi geçebilir. Bu gibi mazeretler bulunmadığı vakit imâmetin şartlarına riâyet edeceğini anlarsa geçsin ve kıldırsın. Bu anda sen geç ben geçeyim diye münakaşa etmek mekrûhtur. Denildi ki bir kavim ikamet esnasında imâmet için münâkaşa ettiklerinden Allah, sûretlerini neshetmiştir. Sahâbe arasında imâmet hakkında rivâyet edilen müdafaa, imâmete geçmek için değil, daha iyisini imâmete geçirmek için veyâ namaz kıldırmakta muhtemel

(485) Tirmizî, Ebû Umâme'den.

kusûrlardan kaçındıkları içindir. Zira imâmlar kefillerdir. Çünkü daimâ namaz kıldırmayan imâm olunca meşgûl olur, bilhassa âşikâre okuduğu zamân cemâatten utanıp ihlâsın kaybolacağından korkar. İşte türlü sebeblerden imâmlıktan kaçınmış olabilirlerdi.

2 — Her ne kadar her ikisinin ayrı ayrı fazîleti varsa da imamlık ile müezzinlik bir arada bulunması mekrûh olduğundan (486) imamlığı tercih etmelidir, çünkü imâmlık daha evlâdır. Bâzıları, ezânın fazîleti bahsinde anlattıklarımıza ve Peygamber Efendimizin:

«أَلْإِمَامُ ضَامِنٌ وَالْمُؤَذِّنُ مُؤْتَمَنٌ»

«İmam kefil, müezzin ise kendisine güvenilen bir emindir.» (487) hadisine istinaden müezzinliği tercih etmişler; çünkü kefalette tehlike vardır. Bu husûsta Peygamberimizin diğer hadisleri:

«أَلْإِمَامُ أَمِينٌ فَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا»

«İmam emindir rükû ettiği vakit siz de rükû edin. Secde ettiği vakit siz de secde edin.» (488)

Diğer hadisinde:

فَإِنْ أَتَمَّ فَلَهُ وَلَهُمْ نَقَصَ فَعَلَيْهِ لاَ عَلَيْهِمْ

«Namazı tam kıldırırsa, kendisinin ve cemâatinin lehine, noksan kılarsa yalnız kendi aleyhinedir.» (489)

ve yine Peygamber Efendimizin:

«أَللّٰهُمَّ أَرْشِدِ الْأَئِمَّةَ وَاغْفِرْ لِلْمُؤَذِّنِينَ»

«Allahım, imamları irşâd et. Müezzinleri de mağfiret et.» (490)

---

(486) Hanefîlere göre her ikisinin de bir zâtın uhdesinde toplanması daha makbûldür.

(487) Ebû Dâvûd ve Tirmizî, Ebû Hüreyre'den.

(488) Buhârî, Ebû Hüreyre'den.

(489) İbn Mâce, Ukbe b. Amr'den.

(490) Yukarıda geçmiştir.

Mağfiret, rüşdü istemekten evlâdır, çünkü rüşd mağfiret için istenir. Haberde :

«مَنْ أَمَّ فِي مَسْجِدٍ سَبْعَ سِنِينَ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ بِلاَ حِسَابٍ وَمَنْ أَذَّنَ أَرْبَعِينَ عَاماً دَخَلَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ»

«Bir mescidde yedi sene imamlık eden kimse, hesabsız olarak Cennete girmeği hak eder. Kırk sene müezzinlik eden hesab görmeden Cennete girer.» (491) diye nakl olunmuştur. İşte Sahâbenin imâmete rağbetleri bu gibi sebeblerdendir.

İMAMLIĞIN MÜEZZİNLİKTEN DAHA FAZİLETLİ OLDUĞU

Bu husûsta sözün doğrusu, imamlık müezzinlikten daha faziletli olmasıdır. Çünkü Peygamber Efendimiz (S.A.), Ebû Bekr, Ömer (R. A.) ve onları takip eden imamlar (müezzinlik yapmamış) imamlığa devam etmişlerdir. Gerçi imâmlıkta kefalet tehlikesi var. Fakat fazîlet de bu tehlike nisbetindedir. Nitekim emirlik ve hilâfette tehlikeler olduğu halde Peygamber Efendimizin :

«لَيَوْمٌ مِنْ سُلْطَانٍ عَادِلٍ أَفْضَلُ مِنْ عِبَادَةِ سَبْعِينَ سَنَةً»

«Bir gün adâletle hükmetmek yetmiş senelik ibâdetten hayırlıdır.» (492)

hadisiyle efdal olduğunu bildirmiştir. Ve bu sebebtendir ki fazileti ve fıkhı daha çok bileni öne geçirmek (imam yapmak) vâcib oldu. Nitekim bir hadisinde :

«أَئِمَّتُكُمْ شُفَعَاءُكُمْ أَوقال : وَفْدُكُمْ إِلَى اللهِ فَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تُزَكُّوا صَلاَتَكُمْ فَقَدِّمُوا خِيَارَكُمْ»

---

(491) Tirmizî ve İbn Mâce, İbn Abbas'dan.
(492) Taberânî, İbn Abbas'dan.

«İmâmlarınız, şefâatçilerinizdir; yâhut, Sizi Allaha iletenlerdendir. Namazınızın tamamlanmasını isterseniz imamete, en hayırlınızı geçirin.» (493) buyuruyorlar.

Selefin bâzısı diyor ki: Peygamberden sonra âlimlerden daha üstün, âlimlerden sonra da namaz kıldıran imamlardan daha üstün kimse yoktur. Çünkü Allahu Teâlâ ile kulları arasında (yâni Allah'a giden yolu göstermekte) bunlar bulunur. Peygamberler nübüvvetleriyle, âlimler ilimleriyle, bunlar da dinin direği olan namazı kıldırmakla.

İşte bu delile dayanarak sahâbe-i kirâm Ebû Bekr'i (R.A.) hilâfete takdim etmiştir. Çünkü onlar diyorlar ki:

«نَظَرْنَا فَإِذَا الصَّلَاةُ عِمَادُ الدِّينِ فَاخْتَرْنَا لِدُنْيَانَا مَنْ رَضِيَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِدِينِنَا»

«Baktık ki namaz, dînimizin direğidir. Dinimiz için Resûl-i Ekremin tercih ederek imamlığa geçirdiği bu zâtı (Hz. Ebû Bekr'i) biz de dünyâlığımız için önder seçtik.» (494)

Bilâl-i Habeşî (R.A.)'yi seçmediler. Halbuki Peygamber onu da müezzin olarak seçmişti. Peygamber Efendimizden rivâyet edilen bir hadisde :

«قَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللهِ! دُلَّنِي عَلَى عَمَلٍ أَدْخُلُ بِهِ الْجَنَّةَ قَالَ: كُنْ مُؤَذِّنًا، قَالَ: لَا أَسْتَطِيعُ، قَالَ: كُنْ إِمَامًا قَالَ لَا أَسْتَطِيعُ، فَقَالَ صَلِّ بِإِزَاءِ الْإِمَامِ»

«Bir kişi, yâ Resûlallah, beni cennete götürecek bir ameli bana öğret, deyince Peygamber Efendimiz: "Müezzin ol", adam yapamam, Peygamberimiz "İmam ol" yine yapamam deyince, o hâlde imamın ardında kıl.» (495)

buyuruluyor. Bu hadisde Peygamberimizin müezzinliği takdim bu-

---

(493) Dare Kutni.

(494) Buhârî ve Müslim, Aişe'den.

(495) Buhârî.

yurması, cemâatin onu imamete geçirmiyeceklerini tahmin ettiği içindir. Sonra imamlığı teklifi, yapabileceğini zannettiği içindir.

3 — İmam, namaz vakitlerine riâyet ederek Allah'ın râzı olduğu ilk vakitte namazı kıldırmaya gayret etmelidir. Çünkü Peygamber Efendimiz'den rivâyet edilen bir hadîsde :

«فَفَضْلُ أَوَّلِ الْوَقْتِ عَلَى آخِرِهِ كَفَضْلِ الْآخِرَةِ عَلَى الدُّنْيَا»

«Vaktin ilk cüzünün, son cüzüne nisbetle fazîleti, âhiretin dünyâya olan fazîleti gibidir.» (496)

Yine hadisinde :

«إِنَّ الْعَبْدَ لَيُصَلِّي الصَّلَاةَ فِي آخِرِ وَقْتِهَا وَلَمْ تَفُتْهُ وَلَمَا فَاتَهُ مِنْ أَوَّلِ وَقْتِهَا خَيْرٌ لَهُ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا»

«- Gerçi - vaktin son cüzünde kılan kimsenin namazı kazaya kalmış değil, fakat ilk vakitten kaybettiği (fazîlet), bütün varlığiyle dünyâdan hayırlıdır.» (497)

Cemâatin çoğalmasını beklemek için vakti geciktirmek doğru değildir. Belki ilk vaktin fazîletini ihraz için bir an evvel namaza başlanmalıdır. Vaktin evveli cemâatin çokluğundan ve hattâ sûreyi uzatmaktan da makbûldür. Denildi ki: Eshâb namaz için iki cemâat buldu mu üçüncüyü, cenaze için, dört kişi buldu mu beşinciyi beklemezlerdi. Hattâ seferde iken tahâret almak için bir sabah namazında (Tebük gazvesinde) Peygamber Efendimiz gecikmişti. Sahâbe Peygamberimizi beklemiyerek, Abdurrahman bin Avf'ı öne geçirdiler. Ancak ikinci rekâta yetişebilen Peygamber Efendimiz, imamın selâmından sonra kalkarak bir rekâtı kılmıştır. Bu husûsta Peygamberimizden özür dilemeleri üzerine: Peygamber Efendimiz :

«قَدْ أَحْسَنْتُمْ هَكَذَا فَافْعَلُوا»

«Güzel ettiniz, böyle yapmalısınız.» (Buhârî ve Müslim)

(496) Ebû Mansûr ed - Deylemî, İbn Ömer'den.
(497) Dare Kutnî, Ebû Hüreyre'den.

buyurdular. Yine bir (Pazartesi) öğle namazında Peygamber Efendimiz gecikmişti, sahâbe Ebû Bekr (R.A.)'i öne geçirdiler. Peygamber Efendimiz de gelerek onun yan tarafında durdu.

İmam müezzini beklemez. Ancak kamet için müezzin imamı bekler. İmam ile müezzin hazır olunca daha kimseyi beklemezler. (498)

4 — Tahâretinde ve bütün şartlarında Allahu Teâlâ'nın emanetini edâ etmiye niyet etmelidir.

MÜEZZİNLİK VE İMAMLIK İÇİN ÜCRET ALMAK

Asıl ihlâs, imamlık için ücret almamaktır. Nitekim Peygamber Efendimiz, Osman İbn Ebi's - Sakafi'ye :

«إِتَّخِذْ مُؤَذِّنًا لَا يَأْخُذُ عَلَى الْأَذَانِ أَجْرًا»

«Bir müezzin bul, okuduğu ezan için ücret almasın.» (499) buyurmuştur. Ezan namaza bir yol ve dâvettir. Ona ücret alınmazsa, imamlığa ücret almamak evleviyetle sâbit olur. İmama tahsis edilen mescid vakfından veyâ sultandan veyâ başka bir kimseden imamlık için nafaka almak haram değilse de mekrûhtur (500). Farzlarda aldığı ücretteki kerahat sünnetlerde aldığı ücretlerdeki kerahattan ağırdır. Para aldığı takdirde bunu imamlık parası değil, zaman, devam ve camiye murakabe ücreti olarak almalıdır.

İmamın emin olmasına gelince: Bu da bâtınını fısk ve kebâir ile, küçük günâhlara devamdan temizlemektir. İmamlığa hazırlanan kimseye lâyık olan, bütün imkânları ile bu gibi hatalardan kaçınmaya gayret etmektir. Çünkü o cemâatin öncü ve şefâatçisi demektir. Yakışan, aralarında en nezih bir insan olmasıdır. Zâhirini de hadesden (cünüblük ve abdestsizlikten), hubusdan (kir ve pislikten) temizlemektir. Bunları kendisinden başka kimse bilemiyeceği için bu husûslarda çok dikkatli davranmalıdır.

---

(498) Hanefî mezhebinde sabah vaktini, bir yanlışlık olursa yeniden abdest alıp kılacak vakit kalıncaya kadar tehir daha sevaptır. Bu husûsta Peygamberimizin hadisi vardır. Aynı zamanda meşhûd olduğu için gece ve gündüz melekleri buna şehâdet eder.

Öğle namazını da yaz günlerinde bir miktar serinletmiye dair hadis vardır. Bunun için Hanefîlere göre onu da biraz tehir evlâdır. İkindi vaktini de, ihtilâflardan kurtarmak için, vakt-i kerahete düşmemek şartiyle biraz tehir makbuldür. Yatsı namazını da gecenin üçte biri geçinceye kadar tehir etmek daha faziletlidir. Diğer namazlar ilk vakitte kılınır ve câmilerde dâimâ ilk vakit tercih edilir. Yalnız sabah namazı müstesnadır. (Mütercim).

(499) Sünen sâhibleri, Osman b. el - As'dan.

(500) Hanefîler, ulema-i müteahhirinin fetvâlarına istinâden kerahetsiz cevâzına hükmetmişlerdir (Mütercim).

Namaz kılarken abdestsiz olduğunu hatırlarsa hemen bozmalı, hattâ namazda yellense bile hiç çekinmeden başkasını yerine çekip kendisi kenara çekilmelidir. Bu hâller hayâ edilecek şeyler değildir.

Süfyân-ı Sevrî "İyi ve fena herkesin ardında namâz kıl, ancak, içkiye devam eden, âşikâre fenalık işleyen (fasık) anne babasına âsî olan, bid'ati irtikâb eden ve efendisinden kaçan kölenin ardında kılma" demiştir (501).

5 — Safları düzeltmeden tekbir almamalı, sağına soluna bakmalı ve safları düzeltmelidir. Sahâbe omuzlarını bir hizaya getirir, topuklarını birbirine yaklaştırırlardı. Müezzin ikameti bitirmeden de tekbir almamalıdır (502). Müezzin ezanı ile ikametinin arasını cemâatin vaziyetine göre ayarlamalıdır. Haberde:

«لِيَتَمَهَّلَ الْمُؤَذِّنُ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ بِقَدَرِ مَا يَفْرُغُ الْآكِلُ مِنْ طَعَامِهِ وَالْمُعْتَصِرُ مِنْ اعْتِصَارِهِ»

«Müezzin ezan ile ikamet arasını, yemek yiyen bitirinceye, abdesti daralan da abdest alıncaya kadar tehir etmelidir.»

denilmiştir. Çünkü Peygamber Efendimiz su dökünmek veyâ kaza-i hâcet gibi sıkıntı ile namaz kılmaktan menetmiştir. Yine huzûr-u kalbi temin için yemeğin namaz üzerine takdimini emir buyurmuştur.

6 — Bütün tekbirleri yüksek ses ile almalıdır. Cemâat, ancak kendisi duyacak kadar sesini yükseltir, faziletini kazanmak için imamete niyet etmelidir. Kendisi eğer niyet etmez cemâat imamete uymağı niyet ederse namaz sahih yalnız imama uymak fazîletini cemâat ihraz ederse de, imamete niyet etmediği için, imam, imamlık faziletini ihraz edemez (503). Cemâat, imam tekbiri bitirdikten sonra tekbir almalıdır (504).

---

(501) Hanefilere göre fâsık ve fâcir her imâmın ardında namaz câizdir. (Mütercim).

(502) Hanefilere göre o rivâyet olmakla beraber «Kad kameti's - salât» dendiği vakit imâmın tekbir almasını daha uygun bulmuşlardır.

(503) Hanefilere göre cemaatte kadın var ise mutlaka imâmlığa niyet etmek lâzımdır. Aksi takdirde kadın'ın iktidâsı sahih değildir.

(504) İmâmdan evvel tekbir alan imâma uymuş sayılmaz. Bunun için mümkün ise tekbiri imâm, ile, değilse peşinden getirmelidir.

KIRÂATTEKİ VAZİFELER ÜÇTÜR

I. Âşikâre ve gizli okuyacağı yerler :

Âdeta yalnız kılıyor gibi, istiftah duâsını (Bu Şâfi'îlere göredir, bize göre gizlice "Sübhâneke" ve "Eûzü" okur) (505), sonra Fâtiha'yı ve sûreyi sabah namazının tamamında, akşam ve yatsının ilk iki rekâtlarında âşikâre okur. Yalnız kılan da böyledir (506). İmam ve cemâat birlikte ve âşikâre "Âmin" derler (507). Besmeleyi de âşikâre alırlar (508). Bu husûsta rivâyetler ihtilâflı ise de; İmâm-ı Şâfi'î bunu tercih etmiştir.

II. Namazda imamın fâsıla verdiği yerler :

İmam efendi kıyâmın üç yerinde sekte etmelidir. (Semure İbn Cündüb ve İmran İbnü'l - Huseyn (509) Peygamberimizden böyle rivâyet etmiştir.)

1 — En uzunu ve birincisi tekbîr ile Fâtiha arasıdır. İmam bu arada istiftah duâsını okumak veyâ bu kadar zaman durmakla cemâate Fâtiha okumak imkânını sağlamış olur. Şâyet durmazsa, (Şâfi'îlere göre) cemâatin Fâtiha'yı okuması zarûri olduğu için dinlemek faziletinden mahrum kalırlar ve mes'ulü imam olur. Bu kadar zaman durursa, mes'uliyet bu arada Fâtiha'yı okumıyanların kendilerine râcidir (İmama uyan Hanefîler, gizli ve âşikâre sükût eder dinlerler).

2 — Fâtiha'yı bitirdikten sonra ilk sektenin yarısı kadar bir duraklama yapar ki birinci sektede Fâtiha'yı bitiremiyenler ikincide tamamlamış olurlar (Hanefîlerde böyle bir sekte yoktur.).

3 — Üçüncüsü zamm-ı sûre ile rükû arasında ve kırâat ile rükû tekbîrini ayıracak kadar kısa bir sekte yapar. Çünkü Peygamberimiz kırâati rükû tekbîrine vasletmekten menetmiştir. Cemâat imamın ardında (Şâfi'îlere göre) Kur'ân'dan yalnız Fâtihayı okur. İmam sükût etmezse Fâtiha'yı imam ile birlikte okur ve kusûr imamındır (yine Şâfiî'lere göre); cemâat uzakta olmak sebebiyle imâmın sesini duymuyorsa sûreyi de okumasında beis yoktur.

---

(505) Şâfiîlere göre Fâtiha'nın başındaki besmele Fâtiha'dan olduğu için onu ayrı zikretmedi. Hanefîlere göre o da «Eûzü» gibi gizli okunur.

(506) Yalnız kılan bize göre muhayyerdir. Dilerse hepsinde gizli okur. Teamül de böyledir.

(507) Hanefîlere göre aşikâre âmin demek mekrûhdur. Gizli denir.

(508) Hanefîlere göre namaz kılarken Fâtiha ile sûre arasında besmele alınmaz. Bu husûstaki hadisi Dare Kutnî ve Hâkim, İbn Abbas'dan rivâyet etmişler, Hâkim sahîh olduğunu söylemiştir. Gizli okunduğunu da Müslim, Enes'den rivâyet etmiştir.

(509) Huzaa'dan olup Hayber yılında Müslüman olmuş. Basra kadılığında bulunmuş ve 52 Hicride ölmüştür.

III. Namazda okunacak sûreler :

Sabah namazında yüz âyetin altında yâni yüz âyete varmayan iki sûre okumalıdır. Çünkü sabah namazına daha karanlık iken başlayıp uzun sûre koşmak sünnettir. Hattâ namazda iken ortalık ağarsa zarar vermez. Bununla berâber ikinci rekâtta herhangi bir sûrenin sonundan yirmi veyâ otuz âyet okumakta beis yoktur. Çünkü daimâ sûrenin başlarından okunduğu için son kısımları daha az duyulur ve bu sûretle dinleyicilerine daha iyi tesir eder. Bâzı âlimlerin hoş görmediği, sûreyi başından başlayıp kesmek ve başka sûreye intikal etmektir. Halbuki Peygamber Efendimiz, Yûnus sûresinin bâzı âyetlerini okudu. Musâ ve Fir'avn ile alâkalı âyetlere geldiğinde kesti ve rükûa gitti. Yine rivâyet olundu :

«إِنَّهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ فِي الْفَجْرِ آيَةً مِنَ الْبَقَرَةِ وَهِيَ قَوْلُهُ : «قُولُوا آمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا»

«Peygamber Efendimiz sabah namazının birinci rekâtında Bakara'dan "Kulû âmennâ billâhi..." âyetini, ikinci rekâtta da, (Âl-i İmrân-dan) "Rabbenâ âtina" âyetlerini okumuştur.» (510)

Yine Peygamber Efendimiz, Bilâl-i Habeşî'nin (namaz kılarken) bir oradan bir oradan âyetleri toplayarak okuduğunu duydu ve sebebini kendisinden sordu. Bilâl de iyi güzel, yâni rahmet âyetlerini bir araya toplayarak okuyorum diye cevab verdi. Peygamber Efendimiz de güzel yapıyorsun, buyurdu.

Öğle namazında (tıval-i mufassal) yâni uzun sûrelerden okur. 30 âyete kadar kifâyet eder. İkindide öğlenin yarısı kadar evsat-ı mufassal (orta sûreler), akşam namazında kısar-ı mufassal son küçük sûrelerden okur.

PEYGAMBERİMİZİN SON NAMAZI

Peygamber Efendimizin kıldığı son namaz, akşam namazıdır. Bu rada "el - Mürselât" okumuş ve ondan sonra bir daha namaz kılamamıştır. (Buhârî ve Müslim'den).

---

(510) Müslim, İbn Abbas'dan.

NAMAZI UZATMAK VE KISALTMAK

Hülâsa: Cemâat ile hafif kılmak hele cemâatin çokluğu zamanında daha makbûldür. Bu ruhsatı Peygamber Efendimiz şu mübârek sözü ile ifâde buyurmuştur:

«إذا صلى أحدكم بالناس فليخفف فإن فيهم الضعيف والفقير و ذا الحاجة»

«Sizden biriniz cemâat ile kıldırdığı vakit - mümkün olduğu kadar - hafif kıldırsın, çünkü cemâat arasında ihtiyar, hasta ve ihtiyâç sahibleri olabilir.» (511)

Kendi başına kılınca istediği kadar uzatsın. Muaz İbn Cebel (R.A.) yatsı namazını Bakara sûresiyle kıldırmıştı, bir tânesi namazı bozdu ve kendi başına kıldı. Bunu görenler, bu adam münâfık oldu dediler. (Hattâ Muaz da bu adama dokundu) her iki taraf Resûlullaha müracaat ettiler. Peygamber, Muaz'ı zecrederek, «sen fitne mi doğurmak istiyorsun? Ya Muaz! Ne olur? "et - Târık, el - A'lâ, eş - Şems" gibi sûreleri oku.» buyurmuştur.

ERKÂNDAKİ VAZİFELER ÜÇTÜR

1 — İmam rükû ve sücûd tesbîhlerini üçten fazlaya çıkarmamalıdır. Hz. Enes'den rivâyet olunmuştur ki:

«ما رأيت أخف صلاة من رسول الله صلى الله عليه و سلم في تمام»

«Resûl-ü Ekrem'den hafif ve hem de tam namaz kıldıran bir kimseyi görmedim.» (512) diyor.

Ömer Bin Abdülâziz Medine Emîri bulunduğu sırada ardında namaz kılan Enes Bin Mâlik, yine "bu gençten daha güzel, Peygamberimiz gibi namaz kıldıran bir kimseye tesadüf etmedim. Biz Peygam-

(511) Buhârî ve Müslim, Ebû Hüreyre'den.
(512) Buhârî ve Müslim.

berin ardında tesbîhleri onar onar söylerdik" demiştir. Yine mücmel olarak rivâyet edildiğine göre dediler ki:

«كُنَّا نُسَبِّحُ وَرَاءَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ عَشْراً عَشْراً»

«Biz Peygamberin ardında namaz kılarken rükû ve sücûdda onar kere tesbih ederdik.» (513)

Bu güzel fakat cemâatin çokluğunda 3 kerre söylemek daha güzeldir. Fakat cemâat has kimseler ise yine on kere tesbih etmekte beis yoktur. (Hanefîlere göre tesbîhler tek olmalıdır). İşte bu şekilde bu husûstaki rivâyetler de te'lif edilmiş olur. Ayrıca imam rükûdan kalkarken **«Semiallâhu limen hamideh»** demelidir.

İMAMA UYMANIN KEYFİYETİ

2 — İkinci vazife cemâate aittir. Rükû ve sücûdlara imam ile berâber değil, imamın ardından gitmeli, meselâ imamın alnı secdeye değdikten sonra cemâat secdeye eğilmelidir. (Hanefîlere göre, imamı hemen takip eder) Sahâbe-i kirâm Peygamber Efendimize bu şekilde iktida ederlerdi. Rükûa da aynı vaziyette imam eğildikten sonra rükûa gider. Denildi ki insanlar üç sınıf olarak namazı bitirir. Bir kısmı yirmi beş derece alır, bunlar imamı takiben secde ve rükûa gidenlerdir. Diğer kısmı bir derece alır, onlar da imam ile berâber secde edenlerdir. Üçüncü kısmı da hiç bir şey almadan namazdan çıkar, bunlar da imamdan evvel rükû ve sücûda gidenlerdir. İmam, rükûda iken namaza gelenin ayak sesini duyduğu vakitte, cemâate ve o rekâta yetişmesi için rükûu uzatıp uzatmaması husûsunda ihtilâf edilmiştir. Cemâati yormamak şartıyle evlâ olan biraz uzatmaktır. (Hanefîlere göre ardındaki cemâat daha kıymetli olduğundan fazla uzatmaması daha evlâdır.)

TEŞEHHÜD DUÂSI

3 — İmam teşehhüd duâsını teşehhüd miktarından fazla uzatmamalı (514), duâyı, müfret sıgasiyle "**Allahümmağfirli — Allahım**

---

(513) Aslı bulunamamıştır.

(514) Hanefî mezhebinde birinci teşehhüdde **«Tehiyyât»** dan fazla bir şey katmaz.

beni mağfiret et" şeklinde yalnız kendine değil, cemi sıgasiyle "Allahümmağfirlenâ — Allahım bizi mağfiret et" şeklinde etmelidir. Duâyı, imâmın yalnız nefsine tahsis etmesini mekrûh saymışlardır. Teşehhüdde eserlerde vârid olan şu beş kelime ile duâ etmesinde beis yoktur. Duâsında :

«نَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ الْقَبْرِ وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ وَإِذَا أَرَدْتَ بِقَوْمٍ فِتْنَةً فَاقْبِضْنَا إِلَيْكَ غَيْرَ مَفْتُونِينَ»

diye okur. (Namazda Türkçe okumaz, fakat teberrüken meâlini veriyoruz) :

«- Allahım - Cehennem ve kabir azâbından, dirilerin ve ölülerin fitnesinden, Mesih-i deccalin fitnesinden sana sığınırız. İnsanlara belâyı murad ettiğin vakit bizi mübtelâ etmeden kendi tarafına al.» (515), (516).

Deccal'e Mesih denmesi bir gözü kör olduğu içindir.

NAMÂZDAN ÇIKIŞ (TAHALLÛL) İLE ALÂKALI VAZİFELER

1 — Selâm verirken cemaate ve bütün müslümanlara niyet etmek.

2 — Selâm verdikten sonra bir miktar yerinde oturmak. Peygamber Efendimiz, Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer (R.A.) böyle yaparlardı ve sünneti başka yerde kılardı. Eğer ardında kadın var ise onlar kalkıncaya kadar bekler. Meşhur haberde :

«إِنَّهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَكُنْ يَقْعُدُ إِلَّا قَدْرَ قَوْلِهِ: اَللّٰهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَاذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ»

«Peygamber Efendimiz selâm verdikten sonra "Allahümme ente's - selâm ve minke's - selâm" diyecek kadar otururdu.» (517) deniliyor.

---

(515) Birinci teşehhüdde Hanefiler için böyle bir duâ yoktur. «İnsânlara belâyı murad ettiğin vakit» i Gazâlî ziyâde etmiştir.

(516) Hadis yukarıda geçmiştir.

(517) Sahih-i Müslim, Hz. Aişe (R.A.) dan.

3 — Selâm verdikten sonra, lâyık olan cemaate dönmektir. İmamdan evvel, cemaatin kalkıp gitmesi mekruhtur (Hanefilerde böyle bir kerahat yoktur.) Rivâyet olundu ki Talha ve Zübeyr (R.A.) bir imamın ardında namaz kıldılar selâmdan sonra imama dönerek "çok güzel namaz kıldırdın yalnız namazdan sonra cemaate dönmedin, burda kusur ettin, cemaate de hitap ederek çok güzel kıldınız. Fakat bir kusurunuz var o da imamdan evvel dağıldınız." dediler. İmam ister sağa döner, ister sola, fakat sağa dönmesi daha güzeldir. (Hanefilere göre arkasında kılan yok ise tam cemaate döner). İşte mutlak beş vakit namazdaki vazifeler bunlardır.

Sabah namazına gelince: Burada (Şâfi'ilere göre) kunut duâsını okur. İmâm «Allahümme ehdini» der; cemâat de Âmin der «İnneke takzi ve lâ yukzâ aleyke» kavlinde Âmin denmez, bu ta'zimdir. Cemâat de bunu imam ile okur veyâhut «belâ ve ene alâ zalike mine'ş - şâhidin» yahut «Sadekte ve bererte» der. Kunutta elleri kaldırmak hakkında bir hadis de rivâyet edilmiştir. Hadis sahih ise elleri kaldırmak da müstehabdır. Her ne kadar teşehhüdün sonunda okunacak duâlarda elleri kaldırmak ihtilâflı ise de, çünkü teşehhütte eller kalkmaz. İtimad şâriden gelenedir teşehhüd ile kunut arasında fark vardır. Kunutta ellerin vazifesi yoktur. Fakat teşehhütte elleri diz üstüne koyup şahadette parmak kaldırmak vardır. Doğrusunu Allah bilir (Bütün bunlar Şâfii mezhebine göredir. Hanefilerde kunut vitirde vardır; başka namazlarda yoktur. Mütercim).

İşte bu saydıklarımız imâmlığın âdâbındandır. Her işde tevfik Allahdandır.

BEŞİNCİ BÂB

CUMA'NIN FAZİLETİ, ÂDÂBI, SÜNNETİ VE ŞARTLARI BEYÂNINDADIR

1 — CUMA'NIN FAZİLETİ

Bilmiş ol ki, Cum'a günü, büyük bir gündür. Allahu Teâlâ İslâmiyeti onunla süsledi ve bu günü yalnız Müslümanlara verdi. Kur'ân-ı Kerîm'de :

«إِذَا نُودِىَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ»

«Cum'a günü namaz için ezan okunduğu vakit, alış verişi terk ederek Cum'a namazına gidin.» (62 - Cum'a: 9) buyurulup o gün dünyâ işiyle ve Cum'aya gitmeye mâni olacak her şey ile uğraşma haram kılınmıştır. Peygamber Efendimiz de hadîs-i şerifinde :

«إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ فَرَضَ عَلَيْكُمُ الْجُمُعَةَ فِى يَوْمِى هَذَا فِى مَقَامِى هَذَا»

«Allahu Teâlâ, bu günde ve burada sizlere Cum'ayı farz etmiştir» (518)

---

(518) İbn Mâce, Câbir'den.

Diğer hadîsinde :

«مَنْ تَرَكَ الْجُمُعَةَ ثَلاَثاً مِنْ غَيْرِ عُذْرٍ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَى قَلْبِهِ»

«Özürsüz üç Cum'ayı terkeden kimsenin kalbini Allah mühürler» (519) Diğer rivâyette :

«فَقَدْ نَبَذَ الْإِسْلاَمَ وَرَاءَ ظَهْرِهِ»

«İslâmiyeti arkasına atmış oldu» (520) buyurmuştur.

Bir kimse İbn Abbas'a (R.A.); Cum'a ve cemâatte hiç görülmeden ölen adam ne olur? diye sordu. İbn Abbas "— Cehennemdedir" diye cevâb verdi. Adam bir ay bu soruyu tekrarladı. Ve her defasında "— Cehennemdedir" cevâbını aldı. Haberde vârid oldu ki :

«إِنَّ أَهْلَ الْكِتَابَيْنِ أُعْطُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَاخْتَلَفُوا فِيهِ فَصُرِفُوا عَنْهُ وَ هَدَانَا اللّٰهُ تَعَالَى لَهُ وَ أَخَّرَهُ لِهَذِهِ الْأُمَّةِ وَ جَعَلَهُ عِيداً لَهُمْ فَهُمْ أَوْلَى النَّاسِ بِهِ سَبْقاً وَأَهْلُ الْكِتَابَيْنِ لَهُمْ تَبَعٌ»

«Cum'a günü, Yehûd ve Nasarâyâ verildi, fakat onlar o günü bulmakta hataya düştü, içtihad ettiler de bulamadılar. Allahu Teâlâ bu günü bu ümmet için sakladı, sarahaten bildirdi ve bu günü onlara bayram kıldı. Ona asıl hak kazanan benim ümmetimdir. Yehûd ve Nasârâ ise onlara tâbidir. Onlar sonraki günlere Cumartesi ve Pazar günlerine kaldılar.» (521)

Hazret-i Enes (R. A.)'in Peygamberimizden rivâyet ettiği bir hadîste :

«أَتَانِي جِبْرَائِيلُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ فِي كَفِّهِ مِرْآةٌ بَيْضَاءُ . وَقَالَ هَذِهِ الْجُمُعَةُ يَفْرِضُهَا عَلَيْكَ رَبُّكَ لِتَكُونَ لَكَ عِيداً وَلِأُمَّتِكَ مِنْ بَعْدِكَ ؛

(519) Ahmed ve Sünen sâhibleri.
(520) Beyhaki, İbn Abbas'dan.
(521) Buhârî ve Müslim, Ebû Hüreyre'den.

قُلْتُ فَمَا لَنَا فِيهَا ؟ قَالَ : لَكُمْ فِيهَا خَيْرُ سَاعَةٍ مَنْ دَعَا فِيهَا بِخَيْرٍ قُسِمَ لَهُ أَعْطَاهُ اللّٰهُ سُبْحَانَهُ إِيَّاهُ أَوْ لَيْسَ لَهُ قَسْمٌ ذُخِرَ لَهُ مَا هُوَ أَعْظَمُ مِنْهُ . أَوْ تَعَوَّذَ مِنْ شَرٍّ هُوَ مَكْتُوبٌ عَلَيْهِ إِلاَّ أَعَاذَهُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ أَعْظَمَ مِنْهُ وَهُوَ سَيِّدُ الْأَيَّامِ عِنْدَنَا وَنَحْنُ نَدْعُوهُ فِي الْآخِرَةِ يَوْمَ الْمَزِيدِ . فَقُلْتُ : وَلِمَ ؟ قَالَ : إِنَّ رَبَّكَ عَزَّ وَجَلَّ اتَّخَذَ فِي الْجَنَّةِ وَادِياً أَفْيَحَ مِنَ الْمِسْكِ . أَبْيَضَ ، فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ نَزَلَ تَعَالَى مِنْ عِلِّيِّينَ عَلَى كُرْسِيِّهِ فَيَتَجَلَّى لَهُمْ حَتَّى يَنْظُرُوا إِلَى وَجْهِهِ الْكَرِيمِ »

«Cebrail aleyhisselâm elinde beyaz bir ayna olduğu halde bana geldi ve işte bu, Cum'adır. Sana ve senden sonra ümmetine bayram olması için, Rabbin bunu sana takdîm ediyor dedi. Bunun bize kârı nedir? diye sordum, dedi ki: Bu günde hayırlı bir saat vardır, kim ki o saate tesadüf eder, Allah'dan hayırlı bir şey diler ve o şey taksimatında var ise Allah onu ona verir, yok ise ondan daha hayırlısını kıyamette verir, kim ki bir miktar belânın kaldırılması için o sâatte duâ ederse Allah duasını kabûl eder ve daha büyüğünü üzerinden kaldırır. Bugün, bize günlerin en ulusudur. Âhirette bügüne "Mezid günü" deriz. Âhirette "Mezid" günü denmesinin hikmetini sorduğumda: Cebrail, Allahu Teâlâ Cennette Misk'den daha kokulu beyaz bir vâdi yaratmıştır. Cum'a günü olduğu vakit kullarını buraya dâvet eder, Hak Teâlâ a'lâi illiyyinden Kürsî'ine inerek Cennet ehline tecelli eder. Onlar da zat-i cemâlini müşahede ederler.» (Nûzül, Kürsî, Vech-i kerîm gibi kelimeler mecaz ve müteşabihattandırlar.) (522)

---

(522) Taberânî.

Yine Peygamber Efendimiz buyuruyorlar:

« خَيْرُ يَوْمٍ طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ يَوْمُ الْجُمُعَةِ : فِيهِ خُلِقَ آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ. وَفِيهِ أُدْخِلَ الْجَنَّةَ . وَفِيهِ أُهْبِطَ إِلَى الْأَرْضِ. وَفِيهِ تِيبَ عَلَيْهِ ، وَفِيهِ مَاتَ . وَفِيهِ تَقُومُ السَّاعَةُ . وَهُوَ عِنْدَ اللهِ يَوْمُ الْمَزِيدِ ، كَذَلِكَ تُسَمِّيهِ الْمَلَائِكَةُ فِي السَّمَاءِ، وَهُوَ يَوْمُ النَّظَرِ إِلَى اللهِ تَعَالَى فِي الْجَنَّةِ »

«Güneşin doğduğu en hayırlı gün, Cum'a günüdür, Âdem o günde yaratıldı, cennete o gün girdi, yer yüzüne o gün indi, tövbesi o gün kabul oldu, o günde öldü, kıyamet o gün kopacak, Allah katında bugün "yevmü'l - Mezid" dir. Hâlen göklerde melekler ona "yevmü'l - Mezid" derler. Cum'a günü, cennet halkının Allah'a nazar edeceği gündür.» (523)

Yine haberde:

« إِنَّ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي كُلِّ جُمُعَةٍ سِتَّمِائَةِ أَلْفِ عَتِيقٍ مِنَ النَّارِ »

«Şüphesiz Allahu Teâlâ'nın, her Cum'a günü, cehennemden altı yüz bin azatlısı vardır.» (524) diye vârid olmuştur.

Enes (R.A.) hadisinde Aleyhisselât-ı vesselâm Efendimiz:

« إِذَا سَلِمَتِ الْجُمُعَةُ سَلِمَتِ الْأَيَّامُ »

«Cum'a günü günah işlenmezse, diğer günler muahazeden sâlimdir» buyurmuşlardır.

Diğer bir hadiste:

---

(523) Müslim, Ebû Hüreyre'den.

(524) İbn Adiy ve İbn Hibban «Züafa»da.

« إِنَّ الْجَحِيمَ تُسَعَّرُ فِي كُلِّ يَوْمٍ قَبْلَ الزَّوَالِ عِنْدَ اسْتِوَاءِ الشَّمْسِ فِي كَبِدِ السَّمَاءِ فَلَا تُصَلُّوا فِي هَذِهِ السَّاعَةِ إِلَّا يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَإِنَّهُ صَلَاةٌ كُلُّهُ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَا تُسَعَّرُ فِيهِ »

«Her gün zevalden evvel güneş ortalandığı vakit cehennemin ateşini yakar ve cehennemi hazırlarlar. Bu saatlerde namaz kılmayın. Bundan yalnız Cum'a müstesnadır. Cum'a gününün hepsi namazdır, o günde cehennem hazırlanmaz.» (525) buyurmuştur.

Kâb diyor ki: Allahu Teâlâ mekânlar içinde Mekke'yi, aylar içinde Ramazanı, günler içinde Cum'ayı, geceler içinde de Kadir gecesini diğerlerinden üstün ve şerefli kılmıştır. Denildi ki kuşlar ve yer haşereleri Cum'a günlerinde buluşur ve yekdiğeriyle selâmlaşarak bu gün iyi gündür derler. Peygamber Efendimiz bir hadisinde :

« مَنْ مَاتَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ كَتَبَ اللهُ لَهُ أَجْرَ شَهِيدٍ، وَوُقِيَ فِتْنَةَ الْقَبْرِ »

«Cum'a günü veyâ gecesi ölenlere Allah bir şehid sevabı yazar ve onları kabir azâbından korur.» (526) buyurmuştur.

2 — CUM'ANIN ŞARTLARI

Bilmiş ol ki Cum'a namazının bütün şart ve rükünleri diğer namazlar gibi olmakla beraber ayrıca altı tane müstesna şartı da vardır :

1 — **Vakit :** (Vakti, öğle vaktidir); eğer öğle vakti içinde Cum'a namazına başlasa fakat selâm verirken ikindi vakti girse Cum'ası bâtıl olur, iki rekât daha ilâve ederek öğle namazını kılmış olur (Yani namaz bâtıl olmuyor, namazdan çıkmadan iki rekâtı daha ilâve etti mi öğle yerine geçer.) İmama sonradan ve meselâ ikinci rekâtta yetişen ki buna mesbûk derler. Ayrıca kalkıp kıldığı bir rekât ikindi vaktine tesadüf ederse bunun Cum'asının kaybolması ihtilâfl...

(525) İbn Hibban «Züafa»da.
(526) Ebû Nuaym «Hilye»de.

2 — **Mekân** : Yaz, kış iskân edilen bir yer olmalıdır. Göçebe olarak dolaştıkları sahralarda, bâdiyelerde ve çadırlar arasında Cum'a namazı kılınmaz. Cum'a namazı kılınacağı muhitte (ister taştan, ister çamurdan, isterse ağaçtan olsun) ve Cum'a kendilerine borç olan kırk kişinin bulunduğu, sâbit inşaatlı bir yer olması zaruridir. Bu hususta köy, şehir ikisi birdir. Pâdişahın hazır olması veyâ izin vermesi şart değil, ancak izin vermesi daha güzeldir.

3 — **Adet** : Yaz kış orada mukîm, Cum'a kendilerine borç olan, hür ve mükellef en az kırk kişinin mevcut bulunmasıdır. Böyle kırk kişi ile Cum'aya başlandıktan sonra, hutbe esnasında veya namaz kılarken bir tanesi ayrılsa Cum'aları sahih olmaz. Evvelinden sonuna kadar bu evsafta kırk kişinin mevcut olması şarttır.

4 — **Cemâat** : Yani bu kırk kişi toplu olarak bir imama uyacak (Öğle namazı gibi) ayrı ayrı kılsalar Cum'aları sahih değildir. Ancak ikinci rekâta yetişen, Cum'ayı tamâmlar. Fakat ikinci rekâtın rükûuna yetişemiyenler öğleyi niyet ederek imama uyarlar ve imam selâm verdikten sonra kalkar dört rekât öğle namazını ikmal ederler.

5 — **O beldede o gün daha evvel Cum'a kılınmamalıdır.** (Yani bir beldede, bir yerde Cum'a namazı sahihtir.) Ancak bir camide (yani bir yerde. Çünkü Şâfiî için mescid şart değildir) toplanmak mümkün olmazsa o zaman, iki, üç, dört ve ihtiyâç nisbetinde daha fazla yerlerde Cum'a sahihtir. Fakat böyle bir ihtiyâç yoksa Cum'a için ilk tekbir alanların Cum'ası sahihtir, diğerlerinin değildir. Böyle bir zaruret bulunduğu vakit evlâ olan daha iyi imamın ardında kılmaktır. Eğer vasıflarda müsâvî iseler, o zamân ilk inşâ edilen mescidde kılmak daha evlâdır. Eğer burada da müsavi iseler, en yakın olanında kılar. Cemâati kalabalık olan cami de tercih edilir.

6 — **İki hutbe** : Bunların ikisi de farz, ayakta okumak farz, iki hutbe arasında oturmak yine farzdır. Birinci hutbede dört farz vardır: 1 — Tahmid, en az «Elhamdülillâh» demek, 2 — Peygâmbere salâvat getirmek, 3 — Takvâ ile tavsiye, 4 — Bir âyet okumaktır. İkinci hutbenin de aynı şekilde 4 farzı vardır. Ancak ikinci hutbede âyet yerine dua okumak borçtur.

HANEFİLERE GÖRE CUM'ANIN ŞARTLARI (MÜTERCİMİN İLÂVESİ)

Buraya kadar anlattığımız, metinde olduğu gibi Şâfiî mezhebi görüşü idi. Pek çok ayrılık olduğu için Hanefî görüşlerini notlar ile belirtmek mümkün olamadığından ayrıca açıklamak zarûreti hâsıl olmuştur.

Hanefîlere göre diğer namazların sıhhatinde aranan şartlar Cum'a için de lâzımdır.

Ayrıca Cum'anın iki çeşit şartları var, birisi borç olmasının diğeri ise sahih olmasının şartlarıdır.

Cum'a namazının borç olmasının 7 şartı vardır:

1 — Erkek olmak, kadına borç değil, fakat kılarsa öğle sakıt olur.

2 — Cum'aya gitmek için hür ve serbest olmak, böyle olmayanlara borç değildir.

3 — Mukim olmak, yolculara borç değildir.

4 — Hasta olmamak,

5 — Kör olmamak,

6 — Ayakları olmak,

7 — Namaza gitmiye mâni bir özürü bulunmamak (bütün bunlar gidip kılarsalar Cum'aları sahihtir.)

CUM'ANIN SAHİH OLMASININ ŞARTLARI

Cum'anın sahih olması için de 6 şart vardır:

1 — Cum'ayı öğle vaktinde kılmak.

2 — Namazdan evvel hutbe okumak (hutbede farz olan Allah'ı zikirdir.) Hattâ yalnız «Allahü Ekber» veya «Elhamdülillâh» veya «Sübhânellâh» demek de kifâyet eder. Yalnız imam Yusuf'a göre biraz daha uzun olmalıdır. Şâfiîdeki hutbe farzlarının hiç biri Hanefîlerde yoktur.

3 — Cum'a kılınan muâyyen yer, herkese açık ve kimsenin malı olmamak, herkes serbestçe girip çıkabilmektir. Yâni lâlettayin evlerde kılınmaz.

4 — İmamdan başka en az üç kişi bulunmak. Şâfiîde olduğu gibi kırk kişi lâzım değil. Bunlar da Cum'a kendilerine borç olanlardan olması şart değil, namazın sonuna kadar devâmları da şart değildir.

5 — Cum'a imamının resmen hatibliğine de müsâade edilmiş olması; bu da başkasını vekil edebilir.

6 — Cum'a kılınacak yer, şehir veyâ şehir hükmünde olmaktır. (En ufak köyde de kılınabilir.) İşte Hanefîlere göre de Cum'anın şartları bunlardır (şimdi yine kitaba dönüyoruz).

3 — CUM'ANIN SÜNNETLERİ

Öğle vakti girdikten ve müezzin ezanı okuyup imam efendi minbere çıktıktan sonra "Tahiyyetü'l - mescid'den sonra" başka namaz kılmamak. Konuşmanın memnuiyeti hutbeye başlandıktan sonradır ve imam hutbeye çıkınca cemaate selâm vermeli, cemaat de se-

lâmını almalıdır. (527) Müezzin ezanı okuduktan sonra imam ayağa kalkar cemâate döner, sağa, sola dönmez, eliyle oynamaz, kılıcını, süngüsünü tutar veyâ minbere dayanır yahut ellerini birbiri üzerine bağlar aralarını hafif celse ile ayırmak sûretiyle iki hutbe okur, anlaşılmıyan kelimeleri kullanmaz. Fazla uzatmaz, teganni etmez (528), hutbe kısa, vecîz ve şumullü olur. İkinci hutbede de âyet okuması müstehabtır. İmam hutbede iken hariçten gelen selâm vermez, verse de selâmı iade etmek vacip değil, ancak işaretle reddi selâm daha güzeldir. Aksırıp "Elhamdülillâh" diyenlere dahi "Yerhamükellâh" demez. Sükût ederek hutbeyi dinler.

Cum'anın vücûbunun şartlarına gelince :

Cum'a namazı, erkek, âkıl, bâliğ, Müslim, hür ve bu vasıfta kırk kişi bulunan bir köyde ikâmet edenlere veyâ bu köy civârında bulunup da ezan sesini duyan kimselere vâcibtir. Çünkü Allahu Teâlâ :

« إِذَا نُودِىَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللّٰهِ وَ ذَرُوا الْبَيْعَ »

«Cum'a namazı için ezan okunduğu vakit, alış verişi terkedin ve Allahın zikrine, Cum'a namazına gidin» (62 - Cuma: 9) buyurmuştur.

Beş mazeretten birisi bulunduğu vakit, bu gibiler de, Cum'aya gitmiyebilir. Onlar da :

1 — Yağmur, 2 — Çamur, 3 — Korku, 4 — Hastalık, 5 — Hasta bakıcılık gibi mazeretlerdir. Bu gibi özürlülerin öğle namazını kılmak için Cum'a namazı kılınıncaya kadar beklemeleri müstehabtır. Kadın ve bu gibi mazurlar Cum'a namazını kılarlarsa, Cum'aları sahihtir.

SIRASİLE CUM'ANIN ÂDABI BEYANINDADIR, BUNLAR ON TANEDİR :

1 — Daha perşembe günü Cum'a için hazırlanmak. Bilhassa, Cum'adaki saatin faziletine muadil olan, ikindi namazından sonra dua,

(527) İmâm-ı Âzama göre Cum'ayı kılarken ikindi vakti girse Cum'a bâtıldır. Yeniden niyet ederek öğle namazını kılarlar.

Bize göre bu durumda tahiyyatü'l - mescid de kılınmaz. İmâm selâm vermekle mükellef değil, câmide de konuşulmaz, hele hutbeye çıktı mı hiç konuşulmaz. Aynı zamânda hatib minberde cemaate dönüp oturduktan sonra müezzin ikinci ezanı okur.

(528) Teganni ile ilk hutbe okuyan, mütekaddiminden Musul hatibi, müteahhirinden Osman ibn Şemsel - Hanefîdir.

istiğfar ve tesbîh ile meşgul olmaktır. Nitekim bâzı selef: "Allahu Teâlâ'nın hazinelerinde kullarına ayırdığı erzaktan fazlası da vardır. Bunları perşembe günü akşamdan ve Cum'a günleri, dua eden kimselere verir" demişlerdir. Daha Perşembe günü yıkanır elbisesini temizler, güzel koku sürünür, ilk saatlerde Cum'aya gitmek üzere işlerini ayarlar, Cum'a günü için oruca niyet eder. Çünkü bunun özel bir fazîleti var, fakat yalnız Cum'ayı oruç tutmak mekruh olduğu gibi ya Perşembe veya Cumartesini de buna ilâve eder. Namaz, Kur'ân gibi ibâdetler ile bu geceyi ihya eder. Bu gece veya Cum'a sabahı münasebette de bulunabilir. Bir cemaat bunu müstehab kabul etmiştir ve Peygamber Efendimizin :

«رَحِمَ اللّٰهُ مَنْ بَكَّرَ وَ ابْتَكَرَ وَ غَسَّلَ وَ اغْتَسَلَ»

hadîsindeki gassele kelimesini cinsî münâsebetten kinâye kabûl etmişlerdir. Veyahut tahfif ile iğtesele elbisesini yıkayan, gasele de yıkanan hamam eden mânâsındadır. İşte böyle erken kalkıp yıkanır, elbisesini yıkar ve Cum'aya hazırlanır. Bununla Cum'aya hazırlanmış ve sabahleyin kalkıp, **Bugün hangi gündür?** diye soran gafillerden ayrılmış olur. Bazı selef: "Cum'adan en çok nasip alacaklar, dünden hazırlananlardır. En az mükâfat alacaklar da sabahleyip kalkıp bugün hangi gündür diye soranlardır" demişlerdir. Hattâ Cum'anın fazîletini ihraz için geceyi camide geçirenler de olurdu.

2 — Sabahleyin erkenden yıkanmak: Eğer erken yıkanamamışsa camide daha temiz olmak için zevalden evvel Cum'aya giderken yıkanmalı; bu yıkanmanın, kuvvetli müstehab (sünnet) olmakla vücûbuna kaail olanlar da vardır. Nitekim Peygamber Efendimiz :

«غُسْلُ الْجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ»

«Her bâliğ olana Cum'a günü yıkanmak vâcibtir» (529)

Nafî İbn Ömer Radiyallahü anhuma'dan meşhur rivâyette :

«مَنْ أَتَى الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ»

«Cum'aya giden yıkansın» (530)

(529) Buhârî ve Müslim, Ebû Saîd'den.
(530) Buhârî ve Müslim.

buyurmuştur. Medine halkı, birisi diğerine fenâ söz söyliyeceği zamân : "Sen Cum'a günü yıkanmıyandan da fenâ bir insânsın" derlerdi. Hazret-i Ömer (R. A.) hutbe okurken mescide gelen Hazret-i Osman'a (R. A.) bu vakitte mi gelinir? diye ihtarda bulununca Hazret-i Osman, ezanı duyunca hemen abdest aldım ve geldim diye cevap vermiştir. Hazret-i Ömer, o da ikinci bir kusur, demek yalnız abdest aldın, halbuki Peygamberimizin bize yıkanmayı emrettiğini de biliyorsun.

Hazret-i Osman'ın bu hareketi ve Peygamber Efendimizin :

«مَنْ تَوَضَّأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَبِهَا وَنِعْمَتْ ، وَمَنِ اغْتَسَلَ فَالْغُسْلُ أَفْضَلُ»

«Cum'a için abdest almak çok güzel fakat yıkanmak daha makbuldür» (531)

hadîsinden yalnız abdest ile kifâyetin câiz olmadığı anlaşılmıştır. Cünüplükten yıkananlar, bir def'a da Cum'a için üzerlerine su dökmeli, mamafih dökmese de kifâyet eder. Her ikisine birden niyet edince iki gusül birleşmiş ve fazîlet ihraz edilmiş olur. Sahâbeden bâzıları Cum'a günü çocuklarının yıkandığını görünce, Cum'a için mi yıkanıyorsunuz? — Hayır, Cünüplük için, cevâbını alırlarsa; o hâlde bir de Cum'a için yıkan derlerdi. Bâliğ olan herkesin Cum'a için yıkanması vâcib olduğunun hadîsini okurlardı.

Maksad temizliktir, niyetsiz de hâsıl olur denebilir. Fakat mâdemki Cum'a günü yıkanmak şeriatta ibâdet olarak kabul edildi, fazîletini ihraz için niyet lâzımdır. Nitekim abdestte de hüküm böyledir. Cum'a günü yıkandıktan sonra abdesti bozulan kimse, abdestini tazeler ve yıkanmanın fazîletini de ihraz etmiş olur. Ancak gusul abdesti ile Cum'ayı kılmak daha makbûldür.

3 — **Süslenmek :** Cum'a günü süslenmek müstehabtır. Bu da üç şey ile olur: **Temiz elbise, temizlik ve güzel koku.**

Temizlik : Misvak kullanmak, tıraş olmak, tırnak, bıyık kesmek ve taharet bahsinde anlattığımız şekilde temizlenmekle mümkündür. İbn

---

(531) Ebû Dâvûd ve Tirmizî.

Mes'ûd: (532) "Cum'a günü tırnaklarını kesen kimseden Allahu Teâlâ hastâlığı kaldırır ve ona şifa ihsan eder." Çarşamba veya Perşembe günleri hamama girmiş ise temizlik hasıl olmuştur. Pis kokuları izâle için Cum'a günü iyi kokulardan sürünsün.

Güzel koku: Erkekler için makbul olan, kokusu çok olup rengi olmıyan kokulardır. Harice çıkan kadın için renkli olup kokusu az olanlar daha makbûldür. Nitekim buna dair hadîs rivâyet edilmiştir. İmâm Şâfiî hazretleri: "Elbisesi temiz olanın mihneti azalır, güzel koku sürünen kimsenin de aklı çoğalır" buyurmuştur.

Elbiseye gelince: Bunun da makbûlü beyaz olanıdır. Zira Allahu Teâlâ'nın en çok hoşuna giden beyaz elbisedir. Kırmızı, sarı gibi parlak elbiseler giymemelidir. Siyah elbise giymek ne sünnet ve ne de fazilettir. Hattâ bâzıları ona bakmaktan hoşlanmazlardı. Çünkü sonradan icad olunmuş bir bid'attir. Cum'a günü sarık sarmak müstehabtır. Vâile İbnü'l - Eska' rivâyet ettiği bir hadîsinde:

« إِنَّ اللّٰهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى أَصْحَابِ الْعَمَائِمِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ »

«Muhakkak Allah ve melekleri Cum'a günü sarık saranlara salât ederler.» buyurmuştur.

Sıcaktan bunalırsa Cum'adan evvel ve sonra başından çıkarabilir, fakat Cum'aya giderken, hutbe ve namazda çıkarması uygun olmaz.

4 — Câmi'ye erken gitmek: İki, üç fersah (533) mesafeden ve erken saatte camiye gitmek müstehabtır. Erken gitmek güneşin doğmasiyle başlar, erken gitmenin fazîleti çoktur. Camiye giderken, huşû, tevazu ile gitmeli, namaz vaktine kadar itikâfı niyet etmeli ve bir an evvel Allahın dâvetine icabeti niyet ederek mağfiret ve rızasını kasdetmelidir. Peygamber Efendimiz:

---

(532) Kinane kabilesinden Kaab bin Âmir'in torunudur. Tebukden evvel Müslüman olmuş ashab-ı sika'dandır. Peygamberimizden sonra Şam'a gitti. Dımışk, Humus muharebelerinde bulundu. 83 Hicride 100 yaşında Dımışk'da ölmüştür. Orada ölen en son sahabîdir.

(533) Bir fersah beş kilometredir.

« مَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الأُولَى فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ بَدَنَةً ، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الثَّانِيَةِ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ بَقَرَةً . وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الثَّالِثَةِ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ كَبْشاً أَقْرَنَ . وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الرَّابِعَةِ فَكَأَنَّمَا أَهْدَى دَجَاجَةً ، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الْخَامِسَةِ فَكَأَنَّمَا أَهْدَى بَيْضَةً فَإِذَا خَرَجَ الإِمَامُ طُوِيَتِ الصُّحُفُ وَ رُفِعَتِ الأَقْلاَمُ وَاجْتَمَعَتِ الْمَلاَئِكَةُ عِنْدَ الْمِنْبَرِ يَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ. فَمَنْ جَاءَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَإِنَّمَا جَاءَ لِحَقِّ الصَّلاَةِ لَيْسَ لَهُ مِنَ الْفَضْلِ شَيْءٌ »

«Birinci saatte Cum'aya giden bir deve, ikinci saatte giden bir inek, üçüncü saatte giden boynuzlu bir koç, kurban etmiş gibi olur, dördüncü sâatte giden bir tavuk, beşinci sâatte giden de, sanki bir yumurta hediye etmiş gibi sayılır. İmam minbere çıktığı vakit sahifeler dürülür, kalemler kaldırılır hutbeyi dinlemek üzere melekler minberin etrafına toplanırlar. Artık ondan sonra gelenler yalnız Cum'ayı kılmak için gelir ve bu faziletlerden mahrum olurlar.» (534) buyurmuştur.

Birinci saat gün doğuşuna kadar olan zamandır, ikinci saat güneş yükselinceye kadar, üçüncü saat güneşin ayakları yakmıya başladığı kuşluk vaktidir. Dördüncü ve beşinci saat de kuşluktan zevale kadar olan zamandır. Bunların fazileti nisbeten azdır. Zeval vakti ise namazın hakkıdır, bunda başka bir fazilet yoktur. Yine Peygamber Efendimiz:

« ثَلاَثٌ لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِيهِنَّ لَرَكَضُوا رَكْضَ الإِبِلِ فِي طَلَبِهِنَّ : اَلأَذَانُ ، وَالصَّفُّ الأَوَّلُ وَ الْغُدُوُّ إِلَى الْجُمُعَةِ »

«Üç şey var, insânlar bunların faziletini bilseydi onları elde etmek için develer gibi yarışırlardı. Onlar da, Ezan okumak, birinci safa yetişmek ve Cum'aya erken gitmektir.» (535)

---

(534) Buhârî ve Müslim, Ebû Hüreyre'den.
(535) Ebu'ş - Şeyh «Sevâbü'l - â'mal»de.

buyurmuştur. Ahmed Bin Hanbel: "Bu üçünün en faziletlisi ilk saatlerde Cum'aya gitmektir" buyurdular. Haberde varid oldu ki:

«إِذَا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ قَعَدَتِ الْمَلَائِكَةُ عَلَى أَبْوَابِ الْمَسَاجِدِ بِأَيْدِيهِمْ صُحُفٌ مِنْ فِضَّةٍ وَ أَقْلَامٌ مِنْ ذَهَبٍ يَكْتُبُونَ الْأَوَّلَ عَلَى مَرَاتِبِهِمْ»

«Cum'a günü olunca melekler ellerinde gümüş sahifeler ve altın kalemler olduğu halde mescidlerin kapısında oturur ve sıra ile ilk gelenleri kaydederler.» (536)

Yine haberde varid olmuştur ki :

«إِنَّ الْمَلَائِكَةَ يَتَفَقَّدُونَ الرَّجُلَ إِذَا تَأَخَّرَ عَنْ وَقْتِهِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَيَسْأَلُ بَعْضُهُمْ بَعْضاً عَنْهُ : مَا فَعَلَ فُلَانٌ وَمَا الَّذِى أَخَّرَهُ عَنْ وَقْتِهِ ؟ فَيَقُولُونَ اَللَّهُمَّ إِنْ كَانَ أَخَّرَهُ فَقْرٌ فَاغْنِهِ ، وَإِنْ كَانَ أَخَّرَهُ مَرَضٌ فَاشْفِهِ ، وَإِنْ كَانَ أَخَّرَهُ شُغْلٌ فَفَرِّغْهُ لِعِبَادَتِكَ ، وَإِنْ كَانَ أَخَّرَهُ لَهْوٌ فَأَقْبِلْ بِقَلْبِهِ إِلَى طَاعَتِكَ»

«Cum'a namazına gelemiyen kimseyi melekler eyvah ne oldu neden geri kaldı diye birbirine sorarlar, sonra "Allahım eğer fakirliğinden gelemiyorsa, sen ona helâl mal ver, hastalığından gelemediyse şifa ver, meşgalesinden gelemediyse huzur ver, oyun ve eğlenceye kapıldıysa ona ibadetin zevkini tattır" diye dua ederler.» (537)

İlk asırda Cum'a günleri insanlar şimdi ancak bayram günlerinde olduğu gibi sabaha yakın ellerinde ışıklar olduğu halde camiye gitmek üzere sokağa dökülürlerdi. Fakat zaman ile bu teamül kaybolmuş ve ilk bid'at camilere erken gitmeyi kaldırmak olmuştur. Acaba Müslümanlar yahudi ve nasârâlardan utanmaz mı? Onlar Cumartesi

(536) İbn Mardûye «Tefsir»de.
(537) Beyhaki, Amr b. Şuayb'den.

ve Pazar günleri sabahın erken saatlerinde kilise ve havralarına giderler. Dünyalık peşinde koşanların sabahleyin erkenden çarşıya çıkmalarından da mı utanmazlar? Denildiğine göre, Cemal-i ilâhiye nazar vaktinde insanların Allaha yakınlıkları, Cum'aya erken saatlerde gitmeleri nisbetindedir. İbn Mes'ud camiye erken girdiği halde kendisini geçen üç kişiyi orada görünce üzülerek: **"Yazık dördüncü geldim, fakat dördüncü de pek uzak sayılmaz"** demiştir.

5 — Câmiye giriş : İnsânların omuzlarına basıp önlerine geçmemelidir. Erken gitmek bunu temin eder. Bu gibiler (Cemaati çiğneyip geçenler) hakkında şiddetli vaidler vardır. "Kıyamet gününde cehennem üzerinde köprü olur ve insanlar onu çiğneyerek geçerler" diye rivayet edilmiştir. İbn Cüreyh mürsel olarak, rivayet ettiği bir hadisde:

«أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمْ بَيْنَمَا هُوَ يَخْطُبُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِذْ رَأَى رَجُلاً يَتَخَطَّى رِقَابَ النَّاسِ حَتَّى تَقَدَّمَ فَجَلَسَ فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمْ صَلَاتَهُ عَارَضَ الرَّجُلَ حَتَّى لَقِيَهُ فَقَالَ: يَا فُلَانُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تُجَمِّعَ الْيَوْمَ مَعَنَا ؟ قَالَ: يَا نَبِيَّ اللهِ قَدْ جَمَّعْتُ مَعَكُمْ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمْ: أَلَمْ نَرَكَ تَتَخَطَّى رِقَابَ النَّاسِ !؟»

«Peygamber Efendimiz hutbe okurken bir şahsın isanların omuzlarını çiğneyerek öne geçip oturduğunu gördü, namazı bitirdikten sonra adama yaklaştı, tâm karşılaşınca Resûl-i Ekrem :

— Yâ filân, bugün niçin bizimle Cum'ayı kılmadın? dedi. Adam:

— Kıldım yâ Resûlallah, Peygamberimiz:

— (İnsanların omuzlarını çiğneyerek öne geçtiğini görmedik mi? buyurdular.)»

Bu suretle bu hareketin, amelinin mahvolmasına sebep olduğuna işaret buyurmuş oldular.

Diğer müsned bir hadîsde ise :

« مَامَنَعَكَ أَنْ تُصَلِّيَ مَعَنَا ؟ قَالَ : أَوَلَمْ تَرَنِي يَا رَسُولَ اللهِ ؟ فَقَالَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمْ: رَأَيْتُكَ تَأَنَّيْتَ وَآذَيْتَ »

— Niçin bizim ile kılmadın?

— Beni görmedin mi yâ Resûlallah?

— Gördüm. Hem geç kaldın, hem de cemaate eziyet ettin. Buyurdular. (538)

Sonradan gelen zâtın insânların omuzuna basarak eziyet vermek sûretiyle öne geçmek hakkı yoktur. Fakat ilk gelenler ön safı doldurmaz ve ilerde boşluk kalırsa o zaman sonradan gelenlerin omuzlarına basarak öne geçmek haklarıdır. Çünkü onlar fazilet mevkiini terketmiş ve haklarını kaybetmişlerdir. Hasan-ı (Basrî) buyurmuştur ki: Cum'a günü (öne geçmeyip) kapı önlerinde oturanların boyunlarını çiğnemekte beis yok; çünkü onlar hürmete şâyân değillerdir. Mescidde selâma müsâit kimse olmayıp herkes namaz ile meşgûl ise, artık selâm vermiye lüzum yoktur. Çünkü selâmı iadede güçlük vardır.

6 — Namaz kılanların önünden geçmemeli ve kendi önünden geçmemeleri için de mümkün olduğu kadar duvar kenarını, direk arkasını tercih etmelidir. Gerçi namaz kılanın önünden geçmek namazı bozmaz, fakat yasaktır. Hadîste Peygamber Efendimiz buyuruyorlar :

« لَأَنْ يَقِفَ أَرْبَعِينَ عَامًا خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّي »

«Kırk sene beklemek, namaz kılanın önünden geçmekten hayırlıdır.» (539)

Yine Peygamber Efendimiz :

« لَأَنْ يَكُونَ الرَّجُلُ رَمَادًا رَمْدِيدًا تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّي »

(538) Ebû Dâvûd, Nesei.
(539) Bezzâr, Zeyd. b. Halid'den.

«Bir insânın un ufandı olup rüzgârın kendisini havaya savurması namaz kılanın önünden geçmesinden ehvendir.» (540) buyurmuştur.

Kılan kimsenin önünden geçen ile yol üzerinde sütresiz namaz kılanlar hakkında da vârid olan diğer bir hadîste :

« لَوْ يَعْلَمُ الْمَارُّ بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّ وَالْمُصَلِّ مَا عَلَيْهِمَا فِى ذَٰلِكَ لَكَانَ أَنْ يَقِفَ أَرْبَعِينَ سَنَةً خَيْراً لَهُ مِنْ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ »

«İnsânların gelip geçtiği yerlerde kılan (ihmâlkâr) ile, namaz kılanın önünden geçen (dikkatsiz), ne kadar aleyhlerinde olacağını bilselerdi kırk sene bekler ve önünden geçmezdi.»

Namaz kılanın önündeki duvar, sütre diktiği değneği ve seccadesi namaz kılanın hudûdudur. Buradan geçmek isteyenleri mümkünse menetmelidir (541). Peygamber Efendimiz :

« لِيَدْفَعْهُ فَإِنَّهُ شَيْطَانٌ »

«O, (geçmekte olanı) nu (hududlardan) def'etsin, zira o şeytandır.» (542) buyurmuştur.

Ebû Said el - Hudrî, namaz kılarken önünden geçenleri men'eder, hattâ döverdi. Hattâ birisi onu Mervan'a şikâyet etti; o da Peygamber'in böyle emrettiğini söyledi. Şâyet direk bulamassa secde mahallini tâyin edecek zir'a (bir dirsek) boyunda bir değnek (sütre) dikmelidir.

7 — Mümkün olduğu kadar birinci safı tercih etmelidir. Nitekim hadîste :

« مَنْ غَسَّلَ وَ اغْتَسَلَ وَ بَكَّرَ وَ ابْتَكَرَ وَ دَنَا مِنَ الْإِمَامِ وَاسْتَمَعَ كَانَ ذَٰلِكَ لَهُ كَفَّارَةً لِمَا بَيْنَ الْجُمُعَتَيْنِ وَ زِيَادَةَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ »

---

(540) Ebû Nuaym, «Târih-i İsfehan» da.

(541) Hanefilerde mes'uliyet geçene aittir. Sahrada kılıyorsa, sütre yeri ve secde mahalli kâfidir. İlerden geçilebilir. Küçük câmilerde daha ilerden de geçilmez, fakat kendisi de eliyle mâni olmaz.

(542) Buhârî ve Müslim.

«Kim ki Cum'a günü elbisesini temizler, yıkanır, erken de camiye gider imama yakın oturur ve imamı dinlerse, iki Cum'a arasındaki günâhlarına hattâ üç gün de ziyâdesiyle kefâret olur.» buyurmuştur.

Diğer bir ifâde ile :

« غَفَرَ اللّٰهُ لَهُ إِلَى الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى »

«Gelecek Cum'aya kadarki günâhlarını Allah mağfiret eder.»

Bâzı rivâyetlerde, bu hadisde: «İnsânların omuzlarını çiğnememek» şartı vardır.

Yalnız üç sebeble birinci saf tercih edilmiyebilir :

a — Eğer ön safta, bozmasına muktedir olamıyacağı, ipek elbise giymek, altın işlemeli elbise ve ağır silâhlarla namaz kılmak ve benzeri huzûru selbedecek bir fenâlığı görecekse arkada kılması, huzûr ve selâmet bakımından tercih edilir. Selâmet bakımından bir çok âlimler böyle yapmıştır. Bişr bin el Haris'e erken geldiğin hâlde niçin arkada kılıyorsun? diye sorduklarında: Asıl istenen kalblerin yakınlığıdır, cisimlerin değildir, diye cevâb vermiş ve bu huzûru ön safta göreceği münkeratta değil bir kenarda bulacağını ifâde etmiştir. Süfyân-ı Sevrî Bağdad'da minberin yanında Ebû Cafer'in (Abbasî halifelerinin ikincisidir) hutbesini dinleyen Şuayb İbn Harb'i gördü. Namazdan sonra Şuayb'e, senin şu adama bu kadar yaklaşman beni düşündürdü, inkâr edip kabûl etmiyeceği sözleri duymaktan emîn oldun da mı bu kadar yaklaştın? dedi ve sonra da onların, Cum'alarda ihdas ettikleri siyah elbise giymeği ve benzeri bid'atlerini ona anlattı. Şuayb de :

— Sen Peygamberimizin :

« أُدْنُ فَاسْتَمِعْ »

«Yaklaş da dinle.»

hadisini dumadın mı? dedi. Süfyân-ı Sevrî :

— «Vah sana, o dediğin de (kasdedilen) Hulefâ-i Râşidîn'dir. halbuki bunlardan ne kadar uzaklaşır ve onlara bakmazsan, o nisbette Allah'a yaklaşmış olursun.» diye cevab verdi.

Saîd İbn Âmir : «Ebû'd-Derdâ ile namaz kılacaktım, geri geri derken en arka safta kaldık. Kıldıktan sonra kendisine :

— Safların hayırlısı evvelidir. Diye buyurulmadı mı dedim. Ebû'd-Derdâ :

— Evet, fakat bu ümmet-i merhûmedir. Allahu Teâlâ diğer bütün ümmetlerden daha ziyâde ve bilhassa bu ümmete nazar eder. Namaz da kime nazar ederse onu ve ardında bulunanları mağfiret eder. Allahu Teâlâ'nın önündekilerden birisine rahmet ile nazar edip bu sayede beni de mağfiret etmesi için arkada kalmayı tercih ettim.» diye cevab vermiştir. Bâzı râviler, bunu Peygamber Efendimizin buyurmuş olduğunu rivâyet etmişlerdir. Bu niyet ile tevâzu göstererek geri kalmakta da beis yoktur. İşte bu gibi hâller için "ameller niyetlere göredir" denilir.

b — Maksûrelerin bid'at olduğu; eğer önünde sultanlara mahsus maksûre yoksa öne geçmek iyi fakat böyle bir maksûre ile ayrılmışsa, Hasan ve Bekr-i Müzeni gibi bâzı ulemâ bu maksûreye girmeği mekrûh saymışlardır. Bunlar maksûrelerde namaz kılmaz ve bunu sultanlar tarafından icad edilmiş bir bid'at kabûl ederlerdi. Halbuki mescit bütün insânlar içindir. Onun bölünmesi usulsüzdür. Buna karşılık Enes Bin Mâlik ve İmran Bin Hüseyn (R.A.) imama yaklaşmak için maksûrede kılarlardı ve bunu kerih görmezlerdi. Belki kerahet, sultanlardan başkasının oralara giremiyeceği vakittedir. Yoksa kimse men edilmediği zamân maksûrede bir kerahet olmasa gerektir.

c — Minberler safları ikiye böler; buna göre birinci saf, minberin önünde ve boydan boya bulunan saftır. Yanlarda bulunanlar ise bölünmüş olduklarından tam saf değildir. Nitekim Süfyân-ı Sevrî de bunu böyle kabûl ederek der ki, çünkü o saftaki cemâat müşkülât çekmeden hatibe teveccüh eder ve söylediklerini duyarlar. Bununla berâber birinci saf, kıbleye en yakın olan ön saftır, minberin, bunu bölmesinde beis yoktur. Sokaklarda ve cami civarındaki pazar yerlerinde namaz kılmak mekrûhtur. Hattâ bâzı sahâbe buralarda kılanları döverlerdi bile.

8 — İmam hutbeye çıkınca namazı ve konuşmayı keserek, ezana icabet ve hutbeyi dinlemek ile meşgul olmaktır. Müezzin ezana kalktığı vakitte bâzı avam tabakalarında görülen secdeye kapanmak gibi hareketlerin aslı astarı yoktur. Ancak secde-i tilâvete tesadüf ediyorsa bunun zararı yoktur. Bununla berâber bu gibi secdeye haram da denemez. Çünkü haram denecek bir sebeb mevcûd değildir. Hazret-i Ali ve Osmân (R.A.)'dan rivâyet olunduğuna göre diyorlar ki; ezan okunurken sükût edip dinleyene iki, yalnız sükût edene ise bir ecir vardır. Buna karşılık duyduğu halde konuşana iki, uzakta olduğu için duymayıp konuşana da bir günâh vardır.

Peygamber Efendimiz bir mübârek hadisinde:

«مَنْ قَالَ لِصَاحِبِهِ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ أَنْصِتْ أَوْ مَهْ فَقَدْ لَغَا وَمَنْ لَغَا وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ فَلاَ جُمْعَةَ لَهُ»

«Hutbe okunurken birisi arkadaşına sükût et veyâ sus dese lâğvetmiş (yâni sükût etmemiş) olur. Hutbe okunurken lâğvedenin Cum'ası yoktur.» (543)

buyurmuştur. Bundan anlaşılıyor ki konuşanı susturmak lâf ile değil işaret ile olmalıdır. Ebû Zerr hadisinde:

«أَنَّهُ لَمَّا سَأَلَ أُبَيًّا وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ فَقَالَ مَتَى أُنْزِلَتْ هَذِهِ السُّورَةُ فَأَوْمَأَ إِلَيْهِ أَنِ اسْكُتْ، فَلَمَّا نَزَلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمْ قَالَ لَهُ أُبَيٌّ اذْهَبْ فَلاَ جُمْعَةَ لَكَ، فَشَكَاهُ أَبُو ذَرٍّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: صَدَقَ أُبَيٌّ»

«Peygamberimiz hutbe okurken Ebû Zerr, Ubeyy'e bu sûre ne zaman indi diye sordu. Ubeyy, sükût etmesini işaret etti. Peygamberimiz hutbeden inince Ubeyy, Ebû Zerr'e çık git, sen Cum'ayı kaybettin dedi. Ebû Zerr, Ubeyy'i Peygamberimize şikâyet etti, Peygamberimiz Efendimiz de doğru söylüyor diyerek Ubeyy'i tasdik buyurdu.» (544)

Eğer hutbeyi işitmiyecek kadar uzakta ise, ilim namına da olsa yine konuşmaması lâzımdır. Çünkü bu konuşmak teselsül ederek fısıltı yoluyla hutbeyi duyanlara kadar ulaşır. Hattâ, konuşmak şöyle dursun konuşanların afasına da karışmamalıdır. Eğer buna imkân yoksa kendisi susmalıdır. Müstahab olan da budur. Hutbe esnasında namaz bile mekrûh olursa, konuşmanın keraheti evleviyetle sâbit olur. Hazret-i Ali (Kerrema'llahu Vechehu): "Dört vakitte namaz kılmak

(543) Tirmizi ve Nesei, Ebû Hüreyre'den.
(544) Beyhakî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce.

mekrûhtur: 1. Sabahtan sonra, 2. Öğleden evvel, 3. İkindiden sonra, 4. İmam hutbede iken" buyurmuştur (545).

9 — Diğer namazlarda imama uyduğu gibi, Cum'ada da aynı şartlara riâyet etmelidir. Meselâ (Şâfi'iye göre) imamın kırâatini duyduğu vakit Fâtiha'dan başka bir şey okumaz. Cum'a namazı bittiği zamân hiç konuşmadan Fâtiha'yı, ihlâs ve muavvizeteyn'i 7 şer kere okur. Bâzı seleften: "Bunlara devam eden, hafta arasında âfetlerden mahfuz olur" diye rivâyet edilmiştir.

Cum'a namazından sonra :

اَللّٰهُمَّ يَا غَنِيُّ ، يَا حَمِيدُ ، يَا مُبْدِئُ ، يَا مُعِيدُ ، يَا رَحِيمُ
يَا وَدُودُ ، أَغْنِنِي بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ ، وَبِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ .

duâsını okumak müstehabdır. Bu duâya devâm edeni Allah kimseye muhtâç etmez ve ummadığı yerden rızkını verir denilmiştir. Cum'a farzını kıldıktan sonra altı rekât daha kılar. İbn Ömer "(Peygamber Efendimiz) Cum'adan sonra iki rekât kılardı" diye rivâyet etmiştir. Ebû Hüreyre, dört rekât kıldığını rivâyet etmiş, Ali ve Abdullah İbn Abbas (R.A.), altı rekât kıldığını rivâyet etmişlerdir. Ayrı ayrı hallerde olmak üzere bütün bu rivâyetler sahihtir, en efdali ise en fazlası yâni altı rekât olanıdır (546).

10 — İkindi namâzını kılıncaya kadar mescidde beklemek müstehabdır. Akşama kadar kılınırsa daha iyi. İkindiyi camide kılana bir hac, akşamı da kılana bir hac ve Umre sevâbı verileceği söylenmiştir. Eğer kendisine bir gurur gelecek veyâ lüzûmsuz dedi - kodu ile meşgul olacağını anlarsa Cum'adaki makbûl saatini kaçırmamak için evine

---

(545) Hanefilere göre vakt-i kerahet ikiye ayrılır. Birisinde ne farz ne nâfile bir şey kılınmaz. Bu da tulû, gurup ve istivâ olmak üzere 3 vakittir. Bunlara vakt-i kerahet denir. Yâni güneş doğduktan sonra takriben 45 dakika geçinceye kadar, öğle ezanına 40 dakika kaldıktan sonra öğleye kadar, bir de akşam ezanına 45 dakika kaldıktan sonra akşama kadar; bu üç vakitte hiç bir namaz kılınmaz. Ancak o günün ikindi namazı kılınmamışsa o kılınabilir. Çünkü vakt-i nâkısta borç tahakkuk ettiği için vakt-i nâkısta edâ olabilir. Farzların kılınıp nâfilelerin kılınmadığı vakitler de bunlardan başka olan şu vakitlerdir: Sabahın ilk vakti girdikten güneş doğuncaya kadar her çeşit kaza kılınır. fakat sabahın sünnetinden başka hiç bir nâfile kılınmaz. Bir de ikindinin farzını kıldıktan sonra akşama kadar nâfile kılınmaz. Kerahet vaktine kadar kaza kılınır. Bir de akşam vakti girince farz kılınmadan nâfile kılınmaz. Hutbe okunurken ve farz namazlar kılınırken de hüküm aynıdır.

(546) Cum'anın farzından sonra ayrıca dört rekât daha bir namaz kılınır. Merv ehli iki yerde Cum'a kılmak mecburiyetinde kalınca ulema arasındaki ihtilâf karşısında «vaktine erişip üzerimden sâkıt olmıyan zuhr-i âhir namâzı kılmıya niyet ettim» diye bu namazı ihtiyaten kılmışlardır.

dönerek, akşama kadar Allahu Teâlâ'nın azametini düşünüp nimetine ve tevfikine şükr ile onu zikr ve günâhından korkarak kalbini ve lisânını murakabe etmesi daha makbûldür. Çünkü cami ve mescidlerde dünyâ sözlerini konuşmak doğru değildir. Nitekim Peygamber Efendimiz buyurmuşlardır ki :

« يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَكُونُ حَدِيثُهُمْ فِي مَسَاجِدِهِمْ أَمْرُ دُنْيَاهُمْ لَيْسَ لِلّٰهِ تَعَالَى فِيهِمْ حَاجَةٌ فَلَا تُجَالِسُوهُمْ »

«Bir zamân gelecek, Mescidlerde dünyâ işlerini konuşacaklar, Allah katında onların bir değeri yok. Sakın onlarla düşüp kalkmayın.» (547)

YUKARIDAKİ TERTİP DIŞINDA KALMIŞ BÜTÜN GÜNE ŞÂMİL OLAN DİĞER SÜNNET VE EDEBLER :

Bunlar da yedidir :

CUM'A GÜNÜ İLİM MECLİSİNE GİTMENİN FAZİLETİNİN BEYÂNI

1 — Sabahleyin veyâ ikindiden sonra ilim meclisine iştirak etmeli ve sözünde hayır olmıyan kıssacıları dinlememelidir. Âhiret yolcusuna yakışan şerefli saati hayır işine tesadüf ettirmek için bütün Cum'a gününü hayrat ve hasenat ile geçirmektir. Namazdan evvel va'z halkasına oturmak uygun değildir. Zira Abdullah İbn Ömer (R. A.) rivâyetinde :

« أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ التَّحَلُّقِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ قَبْلَ الصَّلَاةِ »

«Peygamber Efendimiz, Cum'a günü Cum'a namazından önce va'z dinlemekten nehyetmiştir.» (548)

Ancak va'z eden Allah âlimi olur, Allah'ın nimetlerini anlatır, dinin esaslarına vâkıf bir zât olursa da sabahları camilerde oturursa,

(547) Beyhaki.

(548) Ebû Dâvûd, Nesei ve İbn Mâce, Amr b. Şuayb'den.

hem erken gitmeyi, hem de va'z dinlemeyi temini bakımından iyi olur. Çünkü âhirette faydası dokunan ilmi dinlemek, nâfile ibâdet ile meşgul olmaktan efdaldir. Nitekim, ilim meclisinde bir saat bulunmanın bin rekât namazdan hayırlı olduğunu Ebû Zerr rivâyet etmiştir. Enes İbn Mâlik, Allahu Teâlâ'nın:

« فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ »

«Namaz kılındığı vakit yeryüzüne dağılın ve Allahın fazlından isteyin.» (62 - Cum'a : 10)

âyeti hakkında o taleb, dünyâlık talebi değil, hastayı ziyâret, cenazeye gitmek, ilim öğrenmek ve Allah için ziyâretten ibarettir demiştir.

Allahu Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'in müteaddit âyetlerinde «ilm» e «fazl» adını vermiştir. Bir âyette :

« وَ عَلَّمَكَ مَالَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَ كَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظِيماً »

«Bilmediğini sana bildirmektedir. Hem Allahın senin üzerinde fazlı büyüktür.» (4 - Nisâ : 113)

Diğer âyette :

« وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلاً »

«Şânım hakkı için Dâvud'a bizden bir fazl verdik.» (34 - Sebe' : 10)

denilmektedir. Bu gün (Cum'a günü) en büyük yakınlık (ibâdet), ilim öğrenip öğretmektir.

Kıssacıları dinlemektense namaz kılmak dafa efdaldir. Zira (sahâbe) kıssacılığı bid'at sayar ve kıssacıları camilerden kovarlardı. Hattâ Abdullah İbn Ömer (R.A.) sabahleyin mescide gitti, kendi yerinde bir kıssacının anlatıp durduğunu gördü. Abdullah, kalk, buradan dedi ise de adam: Kalkmam, ben senden evvel geldim oturdum, dedi. Bunun üzerine Abdullah, Hâkime haber gönderdi ve Hâkim adamı kaldırdı. Eğer kıssacılık sünnet olsaydı onu kaldırmak câiz olmazdı. Zira Peygamber Efendimiz :

«لاَ يُقِيمَنَّ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ مِنْ مَجْلِسِهِ ثُمَّ يَجْلِسُ فِيهِ وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا وَ تَوَسَّعُوا»

«Sakın kimseyi yerinden kaldırıp sonra kendiniz oturmayın, yalnız sıklaşın ve genişletin "herkes otursun".»

buyurmuştur. Yukarıda adı geçen Abdullah İbn Ömer bu hususa o kadar riâyet ederdi ki bir kişi ona kalkıp yer verse onu oturtmadan oturmazdı. (Demek ki adamı kaldırması kıssacılığından sebeb idi.) Rivâyet olundu ki bir kıssacı Hazret-i Âyşe (R.A.)'nin hücresi civârında kıssa anlatıp dururdu. Hazret-i Âyşe, İbn Ömer'e haber gönderdi "Bu adam kıssalarıyle beni rahatsız edip ibâdetime mâni oluyor." İbn Ömer asâsını adamın üzerinde kırıncaya kadar onu dövdü ve oradan kovdu.

EŞREF-İ SAAT

2 — Cum'a günündeki şerefli saati hüsn-i sûretle beklemelidir. Meşhur haberde:

«إِنَّ فِي الْجُمُعَةِ سَاعَةً لاَ يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُسلِمٌ يَسْأَلُ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ فِيهَا شَيْئاً إِلاَّ أَعْطَاهُ»

«Cum'a gününde makbûl bir saat vardır. Duâsını bu saate denk getiren Müslümana Allah dilediğini verir.» (549)

buyurmuştur. Diğer bir rivâyette: «Namaz kılan kul ona tesadüf ettirirse" şeklindedir. Bu saatte ihtilâf edilmiştir. Bâzılar güneş doğarken, bâzıları zevâlde, bâzıları ezan vakti, diğer bâzıları imâm hutbeye başlarken, başkaları namaz kılınırken, ikindinin son vakti, daha başkaları da güneş batarkendir demişlerdir. Hazret-i Fâtime gurup zamânını bekler ve hizmetçisi kendisine haber verince hemen guruba kadar duâ ve istiğfarını yapardı ve makbûl saatin bu saat olduğunu Peygamber Efendimizden duyduğunu söylerdi. Bir kısım âlimler de Kadir gecesinin saklı olması gibi, bütün gün, ibâdet ile ihyâ edilsin diye, bu da Cum'a gününde gizlidir, vaktini kimse bilemez, demişlerdir.

(549) Tirmizî ve İbn Mâce, Amr b. Avf el - Müzenî'den.

Muâyyen bir noktada durmayıp Cum'a gününün saatleri içinde devrettiğini söyleyenler de vardır ki en münâsibi de budur. Bu saatin bir sırrı var. Fakat onu muâmele bahsinde açmak uygun olamaz. (Çünkü o, mükâşefe bahsine aittir.) Ancak Peygamber Efendimizin :

«إِنَّ لِرَبِّكُمْ فِي أَيَّامِ دَهْرِكُمْ نَفَحَاتٍ أَلاَ فَتَعَرَّضُوا لَهَا»

«Yaşadığımız günlerde Rabbinizin nefhaları (rahmet dağıtması) vardır. Onlardan istifade edin.» (550)
buyurduğunu tasdik etmek lâzımdır.

Kula yakışan, her gün kalbini hazırlamak, zikre devam ile dünyâ vesveselerinden ayrılmak sûretiyle bu ilâhi tecelliye hazırlanmaktır. Umulur ki bu tecellilerden faydalanır.

Bu hususta Kâab el - Ahbâr ile Ebû Hüreyre arasında geçen muhavere. Kâab :

— Bu saat, Cum'anın son saati ve güneşin batacağı zamandır. Ebû Hüreyre :

— Peygamberimiz "namazını o saate denk getiren" buyurmuştur. Halbuki güneş batarken namaz yoktur, binaenaleyh bu son saat olamaz. Kâab :

— Peygamberimiz :

« مَنْ قَعَدَ يَنْتَظِرُ الصَّلاَةَ فَهُوَ فِي الصَّلاَةِ »

"Namaz için oturan (bekleyen) namazdadır" buyurmadı mı? Ebû Hüreyre :

— Evet, deyince. Kâab :

— İşte o namazdır, dedi ve Ebû Hüreyre de sükût etti. Kâab, bu günün hakkını ödeyenlere Allahu Teâlâ'nın rahmeti ve lûtfu olduğunu kabul eder. Hülâsa, bu saat ile imamın minbere çıktığı saat şerefli saatlerdir. Bu saatlerde bolca duâ etmelidir.

---

(550) Taberânî.

CUM'A GÜNÜ SALÂVAT-I ŞERİFE GETİRMENİN FAZİLETİNİN BEYÂNI

3 — Bugün Peygamberimize bol salâvat getirmek de müstehabdır. Peygamber Efendimiz bir mübârek hadisinde :

« مَنْ صَلَّى عَلَيَّ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ ثَمَانِينَ مَرَّةً غَفَرَ اللّٰهُ لَهُ ذُنُوبَ ثَمَانِينَ سَنَةً »

«Cum'a gününde benim üzerime seksen salâvatı şerife getirenin Allah seksen senelik günâhını mağfiret eder.» (551)

buyurmuştur. Nasıl salâvat getirelim diyene cevab olarak:

« اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَ نَبِيِّكَ وَرَسُولِكَ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ »

demekle bir tâneyi tamamlamış olursun. İstersen :

« اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ صَلَاةً تَكُونُ لَكَ رِضَاءً وَلِحَقِّهِ أَدَاءً وَ أَعْطِهِ الْوَسِيلَةَ وَابْعَثْهُ الْمَقَامَ الْمَحْمُودَ الَّذِي وَعَدْتَهُ وَاجْزِهِ عَنَّا مَاهُوَ أَهْلُهُ وَاجْزِهِ أَفْضَلَ مَاجَازَيْتَ نَبِيًّا عَنْ أُمَّتِهِ وَصَلِّ عَلَيْهِ وَعَلَى جَمِيعِ إِخْوَانِهِ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصَّالِحِينَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ »

salâvat-ı şerifesini de yedi defa okursun. Her kim yedi Cum'a yedişer defa bu salâvat-ı şerifeyi okursa Peygamberimizin şefâatine nail olur denilmiştir. Daha fazla salâvat getirmek arzu edenler de eserde vârid olan şu salâvat-ı şerifeyi okur:

(551) Dare Kutnî, İbnü'l - Müseyyeb'den.

« أَللَّهُمَّ اجْعَلْ فَضَائِلَ صَلَوَاتِكَ وَ نَوَامِيَ بَرَكَاتِكَ وَ شَرَائِفَ زَكَوَاتِكَ وَ رَأْفَتِكَ وَ رَحْمَتِكَ وَ تَحِيَّتِكَ عَلَى مُحَمَّدٍ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ وَ إِمَامِ الْمُتَّقِينَ وَ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ وَ رَسُولِ رَبِّ الْعَالَمِينَ . قَائِدِ الْخَيْرِ وَ فَاتِحِ الْبِرِّ وَ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ وَ سَيِّدِ الْأُمَّةِ . اَللَّهُمَّ ابْعَثْهُ مَقَاماً مَحْمُوداً تَزْلِفُ بِهِ قُرْبَهُ وَ تُقِرُّ بِهِ عَيْنَهُ يَغْبِطُهُ بِهِ الْأَوَّلُونَ وَ الْآخِرُونَ . اَللَّهُمَّ أَعْطِهِ الْفَضْلَ وَالْفَضِيلَةَ وَالشَّرَفَ وَالْوَسِيلَةَ وَالدَّرَجَةَ الرَّفِيعَةَ وَالْمَنْزِلَةَ الشَّامِخَةَ الْمُنِيفَةَ . اَللَّهُمَّ أَعْطِ مُحَمَّداً سُؤْلَهُ وَ بَلِّغْهُ مَأْمُولَهُ وَ اجْعَلْهُ أَوَّلَ شَافِعٍ وَ أَوَّلَ مُشَفَّعٍ . اَللَّهُمَّ عَظِّمْ بُرْهَانَهُ وَ ثَقِّلْ مِيزَانَهُ وَ أَبْلِغْ حُجَّتَهُ وَ ارْفَعْ فِي أَعْلَى الْمُقَرَّبِينَ دَرَجَتَهُ . اَللَّهُمَّ أحْشُرْنَا فِي زُمْرَتِهِ وَ اجْعَلْنَا مِنْ أَهْلِ شَفَاعَتِهِ وَ أَحْيِنَا عَلَى سُنَّتِهِ وَ تَوَفَّنَا عَلَى مِلَّتِهِ وَ أَوْرِدْنَا حَوْضَهُ وَ اسْقِنَا بِكَأْسِهِ غَيْرَ خَزَايَا وَلَا نَادِمِينَ وَلَا شَاكِّينَ وَلَا مُبَدِّلِينَ وَلَا فَاتِنِينَ وَلَا مَفْتُونِينَ . آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ »

Hülâsa "salâvat" lâfzı ile varid olan her duâyı okur; velev ki teşehhütte okunan salâvat olsun (552). Bu günde istiğfar da müstehab olduğu için salâvat-ı şerifelere istiğfarı da katmalıdır.

---

(552) Bizlere göre en makbûl, namazda okunan salâvattır. Çünkü daha makbûlü olsa en şerefli ibâdet olan namazda okunurdu.

CUM'A GÜNÜ SÛRE-İ KEHF'İ OKUMANIN FAZÎLETİNİN BEYÂNI

4 — Bu gece Kur'ân okumalı. Bilhassa sûre-i Kehf'i okumağa devam etmelidir. İbn Abbas ve Ebû Hüreyre (R.A.)'den rivâyet olundu ki:

«أَنَّ مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْكَهْفِ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ أَوْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أُعْطِيَ نُوراً مِنْ حَيْثُ يَقْرَؤُهَا إِلَى مَكَّةَ وَ غُفِرَ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى وَ فَضْلَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ وَصَلَّى عَلَيْهِ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ حَتَّى يُصْبِحَ وَ عُوفِيَ مِنَ الدَّاءِ وَالدَّبِيلَةِ وَ ذَاتِ الْجَنْبِ وَ الْبَرَصِ وَ الْجُذَامِ وَ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ»

«Cum'a gecesi veyâ günü kim Kehf sûresini okursa, okuduğu yerden tâ Mekke'ye kadar mesafeyi aydınlatacak şekilde kendisine bir nûr verilir. Gelecek Cum'aya kadar hattâ üç günden fazlasiyle günâhları bağışlanır. Sabaha kadar yetmiş bin melek onun için istiğfar eder. Dert, sıkıntı, zatülcenb, alalık ve cüzzam hastalıkları ile deccâlın fitnesinden muâfiyet kazanır.»

Mümkünse Cum'a günü yirmi dört saat zarfında bir hatim indirmeli. Hatimi sabah namazında veyâ akşam namazında veyahut Cum'a ezanı ile ikamet arasında bitirmelidir. Çünkü bunda büyük fazilet vardır. Âbidler Cum'a günü İhlâs sûresini yüz kere okumayı da müstehabattan saymışlardır. On veyâ yirmi rekâtta bin İhlâs okumak, bir Kur'ân hatminden sevab olduğunu da söyleyenler olmuştur. Yine onlar Peygamber üzerine, bin salâvat getirirler ve bin kere **«Sübhânallahi velhamdülillâhi velâ ilâhe illâllahi vallahü ekber»** derlerdi. Cum'a gün veyâ gecesinde **Müsebbeat-i seb'a'yi** (aşağıda anlatılacaktır) okumak da güzeldir. Peygamber Efendimiz hiç bir vakitte muâyyen sûreler okumamıştır. Ancak Cum'a akşamında İhlâs ve Kâfirûn sûrelerini, yatsı namazında Cum'a ve Münâfıkîn sûrelerini, Cum'a sabahında "Lokman" ve "Hel etâ alel'insan" sûrelerini okuduğu rivâyet edilmiştir.

CUM'A GÜNÜ NÂFİLE NAMAZ KILMANIN FAZİLETİNİN BEYANI

5 — Namaz kılmaktır. Camiye girdiği zamân, her rekâtta elli İhlâs okumak sûretiyle dört rekât kılmadan oturmamalıdır. Peygamber Efendimizden nakledildiğine göre böyle yapan cennetteki yerini görmeden ölmez. İmam hutbede olsa dahi "tahiyyet-ül-mescid" namazını kılmadan oturmamalıdır (*). Peygâmber Efendimiz bununla emretmiştir. Hattâ bir garib hadîsde Peygamber Efendimiz hutbede sükût ederek tahiyyet-ül-mescid namazı kılan kimseyi beklediği rivâyet edilmiştir. Kûfe fakîhleri eğer hatib beklerse tahiyyet-ül-mescid namazını kılar dediler. Yine bugün veyâ gecede dört sûre ile dört rekât namaz kılmak müstehabdır. Sûreler: En'âm, Kehf, Tâhâ ve Yâsîn sûreleridir. Eğer bunları bilmiyorsa, Yâsîn, Lokman, Mülk sûrelerini okur. Cum'a gecesinde bunları ihmal etmez, çünkü bunları okumakta büyük faziletler vardır. Bunları da beceremiyen okuyabildiğini okur ve İhlâs okumaya devam ederse yine mükâfatını alır.

Nâfileler bahsinde keyfiyetini açıklayacağımız "tesbih namazı" kılmak da müstehabdır (Bu namaz hakkında Hanefî mezhebinin görüşü de o bahiste açıklanacaktır.) Zira Peygamber Efendimiz amcası Abbas'a:

« صَلِّهَا فِى كُلِّ جُمُعَةٍ »

«Bu tesbîh namazını her Cum'a günü kıl.»

buyurmuştur. İbn Abbas da her Cum'a zevalden sonra bu namazı kılar ve onun ehemmiyetinden haber verirdi. En güzeli kuşluktan zevale kadar kılınmalı, Cum'adan sonra ikindiye kadar va'z dinlemeli, ikindiden akşama kadar da tesbîh ve istiğfar ile meşgul olmalıdır.

CUM'A GÜNÜ SADAKA VERMENİN MÜSTEHAB OLDUĞUNUN BEYANI

6 — Bilhassa bu günde sadaka vermek de müstehabdır. Çünkü mükâfatı, iki katlıdır, ancak imam hutbe okurken konuşmak mekrûh olduğu için bu sırada isteyene vermez. Salih İbn Muhammed şöyle anlatıyor: "Hutbe okunurken dilenen bir miskine verilmek üzere babamın öte tarafındaki bir zât babama bir miktar altın verdi. Ba-

(*) Hanefî mezhebinde imâm hutbede iken ne tahiyyâtü'l - mescid ve ne de Cum'anın ilk sünneti kılınır.

bam, onu almadı". İbn Mes'ud: "Bu gibi mescidde dilenen dilenci, kendisine hiç bir şey verilmemeyi hak etmiştir. Okuduğu Kur'ân üzerine para isterse vermeyin." Âlimlerden bâzıları cami içerisinde dolaşıp isteyenlere vermeyi mekrûh saymışlar, ancak bir kenarda durursa zararı yok demişlerdir. Kâab el - Ahbâr diyor: "Kim ki Cum'ayı kılar, muhtelif iki şeyden sadaka verir, sonra rükû, sücûd ve huşûunu tamamlıyarak iki rekât namaz kılar ve :

«Allahümme innî es'elüke bismike bismillâhirrahmanirrahîm ve bismikellezi lâ ilâhe illâ hüve'l-hayyü'l-kayyûmü'l-lezî lâ te'hüzühü sinetün velâ nevm.»

dedikten sonra ne isterse Allah onu verir." Bâzı selef: "Kim ki Cum'a günü bir fakiri yedirir, sonra erkenden camiye gider, eliyle, diliyle kimseye fenalık etmez, imam selâm verdikten sonra:

«Bismillâhirrahmanirrahîm elhayyü'l-kayyumü es'elüke en tağfirelî ve terhamenî ve tüâfiyinî minennâr.»

okur da bundan sonra her ne isterse Allahu Teâlâ verir ve duâsını kabul eder."

7 — Cum'a gününü yalnız âhirete tahsis edip dünyâ işleriyle alâkasını keserek evrâdiyle meşgul olmalı ve Cum'a günü yolculuğa çıkmamalıdır. Rivâyet olundu ki:

«Cum'a gecesi sefer edenlere muhafız melekleri beddua eder.»

Cum'a günü güneş doğduktan sonra yolculuk haramdır. Ancak arkadaşlarını kaçırmamak için çıkabilir (553). Alış-veriş olmasın diye içmek veyâ sebil etmek için cami içinde sakalardan su satın almayı bâzı selef mekrûh görmüşlerdir. Çünkü bu da cami içerisinde alış-veriştir ve mekrûhtur. Fakat parayı dışarıda verip suyu içeride içer veyâ sebil ederse bunda beis yoktur.

Hülâsa: Lâyık olan, Cum'a günü evrâd ve hayratını arttırmaktır. Zira Allahu Teâlâ bir kulunu severse, onu iyi vakitlerde hayırlı işlerde çalıştırır. Bir kulunu sevmezse daha fazla cezaya müstahak olması için onu da kıymetli vakitlerde fena işlerde çalıştırır. Cum'a gününde müstehab olan bir çok duâlar daha var. Onlar da İnşallah **Duâlar faslında** zikredilecektir.

---

(553) Hanefilere göre Cum'a günü sefere çıkmakta beis yok, çünkü **«Cum'a kimseyi yolculuğundan alıkoymaz»** meâlinde hadis vardır (Mütercim).

ALTINCI BÂB

NAMAZLA ALÂKALI HERKESİN BİLMEYE MUHTAÇ OLDUĞU UMUMÎ MES'ELELER BEYÂNINDADIR

Nadir tesadüf edilen mes'eleleri fıkıh kitâblarında anlattık. (Burada umumî mes'elelerden bahsedeceğiz.)

1. MES'ELE : NAMAZDA AMEL-İ KALÎL.

Namaz kılarken namaz ile alâkalı olmıyan, amel-i kalîl - azıcık işler - her ne kadar namazı bozmazsa da, zaruretsiz yapılırsa mekrûhtur. Zaruret, önünden geçenlere mâni olmak ve (554) kendisinden korkulan akrep gibi muzır şeyleri bir veya iki darbede öldürmek gibi, eğer (bir rükünde) üç darbe olursa, amel-i kesîr - çok iş - olduğu için namazı bozar (555). Bit, pire gibi şeyler kendisine eziyet veriyorsa onları da alıp atabilir. Gidişen yerini kaşımak da aynıdır. Çünkü kaşımazsa huzûra mâni olur. İbn Ömer'in namaz kılarken ezdiği pireden eli kanamıştır. İmam Nehâi, kişi pireyi alır atar, veyâ öldürürse de beis yoktur demiştir. İbn Müseyyeb: Pireyi alır ezer ve atar, Mücahid: Eziyet vermiyorsa ilişmez, ısırıyorsa ısırmayacak kadar ezer ve sonra atar, demişlerdir. Bu ise bir ruhsattır. Yoksa az da olsa namazda, namazdan başka işlerden sakınmak lâzımdır (556). Bu sebebten bâzıları: Sineği bile kaçırmazlar ve onunla meşgul olup da namazımı ifsad edemem, fena kimseler padişahların huzûrunda bir çok eziyetler gördükleri halde hareketsiz dururken ben Allah huzûrunda bu kadar eziyete niçin tahammül etmiyeyim derlerdi. Esnediği vakit, elini ağzına koy-

---

(554) Hanefîlere göre, önünden geçenlere işaret veya tesbih ile mâni olur. El ile mâni olmaz.

(555) Hanefîlerde «Namazda olsanız da yılan ve akrebi öldürün» hadîsine istinâden, namaz kılarken zarar verecek yılan ve akrebi öldürmek amel-i kesîr olsa da namazı bozmaz.

(556) Hanefî mezhebinde bir rükünde bir yerini, elini kaldırmamak şartiyle, istediği kadar kaşır, fakat bir rükünde ayrı ayrı üç yerini kaşımaz. Bit ve pireye gelince, bir ezmekte öldürürse zarar etmez, fakat üç defa ezerse namazın bozulma tehlikesi vardır (Mütercim).

makta beis yok ve makbûl olan böyle yapmasıdır. Aksırdığı zaman lisâniyle değil, kalbiyle hamdeder. Şâyet geyirirse başını kaldırmamalıdır. Ridası omuzlarında eğrilirse onu doğrultmamalıdır (557). Sarığını da düzeltmemeli, bütün bunlar mekrûhtur.

2. MES'ELE : NALINLAR, TERLİKLER İLE NAMAZ KILMAK

Nalınlar ile namaz kılmak bilittifak caizdir. Çıkarmasında zahmet olmadığı için çıkarması daha makbûldür. Mestler ile pabuçları çıkarmakta müşkülât olduğu için onlar bu hükümde değil, altlarında görülür necaset olmazsa onlar ile namaz kılar (ayakkabılar ile namazın caiz olduğunda ulema ittifak halindedir). Çünkü sahâbe ve hattâ Peygamber Efendimiz sokakta ve hattâ tuvalette giydikleri ayakkabılar ile namaz kılarlardı. İbn Kayyım diyor ki, Ahmed bin Hanbel'e bunu sormuşlar: Vallahi olur, dedi. Bâzı vesveseli insanları görürsün cenaze namazında ayakkabılarını çıkarır bin müşkülât ile cenaze namazını kılarlar bu, vesveseden başka bir şey değil, ancak ayakkabı altında görülen necaset olmıyacak. Şâyet var ise toprağa sürtmekle temizlenir. (Yalnız yüzüne sidik damlamışsa onu yıkamak lâzımdır) (Mütercim). Nitekim Hadîsde :

«صَلَّى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِى نَعْلَيْهِ ثُمَّ نَزَعَ فَنَزَعَ النَّاسُ نِعَالَهُمْ، فَقَالَ لِمَ خَلَعْتُمْ نِعَالَكُمْ؟ قَالُوا: رَأَيْنَاكَ خَلَعْتَ فَخَلَعْنَا، فَقَالَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ جِبْرَائِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَتَانِى فَأَخْبَرَنِى أَنَّ بِهِمَا خَبَثاً، فَإِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ فَلْيَقْلِبْ نَعْلَيْهِ وَلْيَنْظُرْ فِيهِمَا فَإِنْ رَأَى خَبَثاً فَلْيَمْسَحْهُ بِالْأَرْضِ وَلْيُصَلِّ فِيهِمَا»

«Peygamber Efendimiz nalınlarıyle namaz kılarken nalınlarını çıkardı, cemâat de çıkardılar, Peygamber Efendimiz :

— Niçin nalınlarınızı çıkardınız? diye sordu. Cemâat:

— Siz çıkardınız da onun için. Peygamber Efendimiz :

— Nalınlarımda pislik olduğunu Cebrail bana haber verdi de

(557) Hanefilere göre, paltoyu omuza atıp kılmak mekrûhtur.

onun için çıkardım. Namaz kılacağınız zaman nalınlarınızı çevirin bakın, pislik var ise toprağa sürün temizleyin ve kılın, buyurdu.» (558)

Hattâ bâzıları, Peygamber Efendimizin **«Niçin nalınlarınızı çıkardınız?»** diye sormasından, nalınlar ile daha efdal olduğunu söylediler-se de bunun bir ifrat olduğu meydandadır. Peygamber Efendimizin onlara bunu sorması, kendisinin hangi sebebten nalınlarını çıkardığını onlara bildirmek içindi. Çünkü onların kendisine bakarak nalınlarını çıkardıklarını biliyordu.

Abdullah bin Sâib (559) rivâyet etmektedir ki:

«أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَلَعَ نَعْلَيْهِ»

«Peygamber Efendimiz (namazda) nalınlarını çıkardı.» (560)

Görülüyor ki, Peygamberimiz nalınlar ile kıldığı gibi, nalınları çıkararak da kılmıştır. Her iki şekil de caizdir. Ayakkabılarını çıkardığı zamân, cemâate mâni olacak şekilde sağa veya soluna koymamalıdır. Hattâ huzûrunu bozmaması için arkada da bırakmamalı, mümkünse ön tarafında ve gözünün önüne koymalıdır. Belki de nalınlar ile namazı efdal kabul eden, bunu kasdetmiştir. Ebû Hüreyre (R.A.) buyuruyor ki, Peygamber Efendimiz:

«إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَجْعَلْ نَعْلَيْهِ بَيْنَ رِجْلَيْهِ»

«Sizden biriniz namaz kıldığı vakit ayakkabılarını ayaklarının arasına, önüne koysun.» (561)

buyurmuştur. Yine Ebû Hüreyre başka birisine: «Nalınlarını ayaklarının arasına al, başkasına eziyet etme» demiştir. Resûlullah (S.A.) ayakkabılarını sağ tarafına koymuştur. Fakat imam idi, binaenaleyh imam için bu mümkündür. Çünkü sağında ve solunda kimse yoktur. Evlâ olan ayaklarının önüne koymaktır. Hadîsden murad da budur. Mut'ım b. Cübeyr (562): Ayakkabıları ayaklarının arasına koymak bid'attir, diyor.

---

(558) Ahmed ve Ebû Dâvûd, Ebû Saîd'den.

(559) Kureyşî ve Mahzûmî'dir, Sahabî'dir. Mekke kurralarındandır. Mekke'de ölmüştür.

(560) Şüphesiz câmilere ayakkabılar ile girilmez, fakat ayakkabılar ile de namaz kılınır. (Mütercim)

(561) Ebû Dâvûd.

(562) Medineli ve Kureyşîdir, Ashâbdandır. Feth-i Mekke'de Müslüman oldu.

3. MES'ELE : NAMAZDA TÜKÜRMEK.

Namaz içinde tükürmek namazı bozmaz. Çünkü amel-i kalîldir. (563). Ses çıkmazsa kelâm sayılmaz. Tükürmek harf şeklinde değildir. Ancak mekrûhtur. Lâyık olan bundan kaçınmalı, ancak Peygamberimizin müsaade ettiği şekilde tükürmelidir. Sahâbeden bâzıları rivâyet ediyorlar ki :

«أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى فِي الْقِبْلَةِ نُخَامَةً فَغَضِبَ غَضَباً شَدِيداً ثُمَّ حَكَّهَا بِعُرْجُونٍ كَانَ فِي يَدِهِ وَقَالَ ائْتُونِي بِعَبِيرٍ فَلَطَخَ أَثَرَهَا بِزَعْفَرَانٍ ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَيْنَا وَقَالَ : أَيُّكُمْ يُحِبُّ أَنْ يُبْزَقَ فِي وَجْهِهِ ؟ فَقُلْنَا لَا أَحَدَ . قَالَ : فَإِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا دَخَلَ فِي الصَّلَاةِ فَإِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ»

«Peygamber Efendimiz (mescidde) kıble tarafında balgam gördü. Bunu görünce fevkalâde kızdı, sonra bir hurma sapıyla onu attı ve orayı kokulu sular ile temizledikten sonra bize dönerek :

— Hanginiz yüzünüze tükürülmeyi sever? Ashab :

— Hiç birimiz, yâ Resûlallah. Peygamber Efendimiz :

— Siz namaz kılarken kıble ile aranızda Allahu Teâlâ vardır.» (564) buyurmuştur. Diğer rivâyette:

«وَاجَهَهُ اللهُ تَعَالَى فَلَا يَبْزُقَنَّ أَحَدُكُمْ تِلْقَاءَ وَجْهِهِ وَلَا عَنْ يَمِينِهِ وَلٰكِنْ عَنْ شِمَالِهِ أَوْ تَحْتَ قَدَمِهِ الْيُسْرَى فَإِنْ بَدَرَتْهُ بَادِرَةٌ فَلْيَبْصُقْ فِي ثَوْبِهِ وَلْيَقُلْ بِهِ هَكَذَا» وَدَلَكَ بَعْضَهُ بِبَعْضٍ.

---

(563) Amel-i kesir namazı ifsâd eder, fakat amel-i kesîrde ihtilâf var. Bizim mezhebin en sağlam sözü şudur: Hariçten bakan biri yaptığı işleri gördüğü vakit bu adam namazda değil derse, işte namazı bozan amel-i kesir budur.

(564) Müslim Câbir'den.

«[Namaz kılanın] karşısında Allahu Teâlâ vardır. Sakın kıbleye ve sağına tükürmesin, soluna veya ayaklarının altına tükürsün. Sıkıştığınız vakit elbisenize (mendilinize) tükürsün ve katlayın.» buyurdu.

4. MES'ELE : CEMÂATİN SAF TUTMASI.

Sünnet olarak :

Cemâat bir erkek ise, topukları imamdan az geride olmak üzere imamın sağında (imamdan ileri geçerse iktida sahih olmaz). Kadın ise erkek gibi imamın sağında durabilirse de (565) sünnete muhalif olduğu için imamın arkasında, bir erkek bir kadın ise, erkek sağda, kadın erkeğin ardında durur (Erkekler iki olursa o zaman biri imamın tam ardında diğeri onun sağında olmak üzere saf tutarlar). Saf ardında tek kişinin kılması kerahetle caiz olacağından, safa sıkışamadığı takdirde safdan birisini yanına çeker.

Farz olarak :

Bir cemâat oldukları için imam ile imama uyanlar arasında irtibat sağlanacak şekilde saflar birbirine yakın olmalıdır. Eğer mescid içinde iseler (saflar muntazam olmasa da) irtibat sağlanmıştır. Çünkü mescidin hikmet-i inşası budur. Yalnız imamın hareketlerini bilmesi kifayet eder. Hattâ Ebû Hüreyre (R.A.) mescidin damından imama uymuştur. Eğer cemâat hariçte yol üzerinde veyâ alanda olup arada başka bir bina yoksa o zaman irtibat için bir ok atımı (400 zır'a) mesafe kâfidir. Bu mesafeden imama uyabilir (566). Çünkü yekdiğerinin hareketlerini görürler. Arada irtibatın şart olması, cemâat, mescidin sağında veyâ solundaki binalarda namaz kıldığı vakittedir. Bu evlerin kapısı camiye açılıyorsa, arası kesilmemek şartiyle camiden gelen saf doğrudan evin içerisine girmek şartiyle o saf ve o safın arkasındaki cemâatin namazı sahihtir. Fakat her ne kadar imamın önüne geçmezse de o saftan önde bulunanların namazı sahih değildir. Muhtelif binalarda da hüküm böyledir. Fakat bir bina veyâ arsa, sahra gibidir.

5. MES'ELE : MESBUKUN (567) NAMAZI.

İmamın son rekâtına yetişen için o son rekât ilk rekâttır. İmama uyar ve imam selâm verdikten sonra kendisi devam eder. Meselâ sa-

(565) Hanefilere göre mahremi de olsa imâm imâmete niyet ettiyse kadın yanında kılamaz. Eğer geri gitmesini tenbih ettiyse yalnız kadının, tenbih etmediyse hem kadın, hem de erkeğin namazları fâsittir. Ancak arada bir adam sığacak boşluk olursa zarar vermez.

(566) Hanefilere göre arada bir araba geçecek yol veya küçük sulu bir dere bulunursa iktida sahih değildir.

(567) Mesbuk: Namaza sonradan yetişen musalli.

bah namazının ikinci rekâtında imama yetişip imam ile kunûtu yapan kimse kalkıp bir rekât daha kıldığı vakit yine kunûtu yapar. Eğer imama kıyâmın ortalarında yetişmişse, duâlar ile meşgul olmaz hemen acele acele Fâtihayı okur. Eğer Fâtihayı bitirmeden imam rükûa gitti ve rükûdan doğruldu ise, bu doğruluşta imama yetişeceğine kanaat getirirse yine Fâtiha'yı tamamlar, yok yetişemiyeceğini anlarsa, bir kısmını okumakla yetinir ve imam ile devam eder. Çünkü bu gibi hallerde Fâtiha'nın bir kısmını okumak tamamının yerine geçer. Eğer sûre okuyorsa hemen keser ve imam ile rükûa gider. Eğer imam sücûd veyâ teşehhütte iken yetişmişse, (ayakta) iftitah tekbîrini alır ve (o rekâta sayılmıyacağı için) ikinci tekbîri almadan imama yetişir. Ama imam rükûda ise ikinci intikal tekbirini de alır. Zîra bu bir intikaldir ki o rekâttan sayılıyor yâni rükûda imama yetişen o rekâtı kılmış sayılır, tekbîrler bu gibi aslî, yâni rekâttan sayılan intikaller içindir. Öyle rekâttan sayılmıyanlar için tekbîre lüzûm yoktur. Nitekim secdede iken imama yetişen o rekâta yetişmiş sayılamaz, onun için tekbîr de almaz. Tam tamına rükûda tumaninet hâsıl olacak, yâni âzalar hareketten duracak şekilde imama yetişmezse, o rekâta yetişmiş sayılmaz (568).

6. MES'ELE : KAZA NAMAZLARI.

Öğle namazını kılamadan ikindi vakti girerse, evvelâ öğleyi sonra ikindiyi kılar. Eğer evvelâ ikindiyi sonra da öğleyi kılarsa yine caizdir, fakat ihtilâflı işe girmiş olur. Eğer cemâate tesadüf ettiyse, evvelâ ikindiyi sonra da öğleyi kılar. Çünkü cemâat ile kılmak daha evlâ ve daha faziletlidir.

Eğer tek başına bir vaktin farzını kılar sonra cemâat bulursa, (farz kelimesini karıştırmadan) bu vaktin namazını kılmaya niyet ettim diyerek imama uyar. Allahu Teâlâ dilediği gibi mahsubunu yapar. Maamafih, bir kaza veya nâfileye niyet etse de caizdir. Eğer cemâat ile kıldıktan sonra ikinci bir cemâate tesadüf ederse, bir na-

(568) Bu meselede anlatılanlar yine tamâmen Şâfiî mezhebine göredir. Çünkü Hanefî cemaati, ne Fâtiha ve ne de zamm-ı sûre hiç birini okumaz, hemen imâma uyar. Hattâ imâm rükûda ise, kendisi ayakta iftitâh tekbîrini alır ve hemen rükûa iner. Burada dikkat edilecek çok mühim iki nokta var, birisi iftitâh tekbîrini mutlaka ayakta dururken almaktır. Şâyet bu birinci tekbîri acele ile rükûa eğildikten sonra alırsa namazı sahih değildir. İkinci nokta o rekâta yetişmiş sayılabilmesi için imâm rükûda iken onun da rükûa inmesi şarttır. Şâyet o inerken imâm doğrulmaya başlamış ve yolda buluşmuşlar ise o rekâta yetişmiş sayılmaz. Şart olan birinci tekbîri almaktır. İkinci yâni rükû tekbîrini ister alsın ister almasın onda beis yoktur. Çünkü Hanefîlere göre bu intikal tekbîrleri sünnettir.

Bize göre tumaninet farz değildir.

mazı aynı şekilde ikinci defa kılmaz. Belki bu cemâatin faziletini almak için, kazaya veyâ nâfileye niyet ederek imama uyar (569).

7. MES'ELE: PİS ELBİSE İLE NAMAZ KILMAK.

Namazı kıldıktan sonra elbisesinde pislik görene, namazı iade borç değilse de: iadesi daha evlâdır. Eğer namazda elbisesindeki necaseti farketmişse, Peygamber Efendimizin, Cebrail'in haber vermesi üzerine nalınlarını atıp bozmadan namaza devam ettiği gibi, bu zât da elbisesini çıkararak hiç bozmadan namaza devam edebilir. Fakat pisliği temizleyip yeniden kılması daha evlâdır (570).

8. MES'ELE: NAMAZIN SÜNNETİNDEN BİRİNİ TERKETMEK

Kunûtu, birinci teşehhüdü veyâ birinci teşehhütte salâvat-ı şerifeleri terkeden veyâ kasden yapılmış olsa namazı bozan bir kusuru sehven işlese, veya kaç rekât kıldığında şübhe etse daha kuvvetli ihtimali tercih eder. Bütün bu hâllerde selâmdan evvel secde-i sehv eder. Şâyet unutup selâm vermiş ve aradan fazla zaman geçmemişse yine secde-i sehiv eder. Selâmdan sonra da olsa yaptığı secde-i sehvde abdesti bozulursa namazı bâtıl olur. Çünkü secde-i sehv selâmdan evveldir. Onun selâmı arada unutarak verilmiş gibidir. Onunla namazdan çıkmış sayılmaz. Secde-i sehve dönmekle tekrar namaza girmiş olur. Onun için yeniden selâm vermesi lâzımdır. Binaenaleyh arada abdestini bozmakla namazı bâtıl olur. Eğer aradan epey zaman geçtikten veyâ mescidden çıktıktan sonra hatırlarsa secde-i sehvi kaçırmış olur (571).

---

(569) Hanefilerde, yalnız öğle ve yatsı namazlarında nâfile niyyetiyle imâma uyar;

(570) Bu iki noktada da Hanefilerin görüşü ayrıdır. Birinci maddede vakit içinde pisliği farketti ve pislik dirhem miktarı ise namazı iade eder (Şâfiilerde pisliğin haddi yoktur.) Vakti çıktıysa iadeye lüzum yoktur. İkinci maddede mutlaka namazı iade eder.

(571) Bu sekizinci mes'elede de bir kaç noktadan ayrılık vardır. Evvelâ Şâfiilerde vâcib yoktur. Onun için sünnet tâbirini kullanmıştır. İkincisi, Şâfiilerin farz diye kabûl ettiği salâvat. Hanefilere göre sünnettir. Selâm Şâfiilere göre farz, Hanefilere göre ise vâcibtir. Bunun için sehv-i secde hakkında Hanefî görüşünü izah zarûreti varsa da, makamın tahammülü olmadığı için mühim noktalara işaret ile iktifa edeceğiz. Hanefîlere göre yukarıda saydığımız vâciblerden birisini sehven terkeder veya yerini değiştirirse, farzların arasını namazı bozmıyan şeyler ile açtığı için sehv-i secde lâzım gelir. Birinci teşehhüdde Ettehiyyât'dan fazla bir şey okunmaz. Sehven salâvat okursa sehv-i secde lâzım gelir. Selâm vereceği teşehhüdde de salâvatlar sünnettir. Namazı bozan her şey (kasden olsun sehven olsun) namazı bozar, sehv-i secde ile düzelmez. Kaç rekât kıldığında şübhe eder ve bu ilk şübhesi ise namazı yeniden kılar. Vesvese var ise zann-ı galibi üzerine bina eder. Sehv-i secde yapmasa da olur. Yine Hanefilere göre sehv-i secde selâmdan sonradır. Hattâ ekserisi iki tarafa selâm verdikten sonra sehv-i secde eder de-

9. MES'ELE : NİYETTE VESVESE.

Niyette vesvesenin menşei ya akıl bozukluğu veyâ şer'î hükümlerde cehâlettir. Çünkü Allahü Teâlâ'nın emirlerine uymak ve ona saygı göstermek niyet bakımından başkasının emrine uymak ve başkasına saygı göstermek gibidir. Meselâ âlim, kâmil büyük bir zâtın teşrifinde ayağa kalkmak icap ettiğine göre "niyet eyledim bu zâtın fazl-ı kemâlinden dolayı, içeri girdiğinde saygı için karşısında dimdik ayakta durmaya" derse, bu onun ahmaklığına hamledilmez mi? Ancak o zât geldiğinde, onu görür görmez içinden doğan bir saygı hissiyle ayağa kalkarsa saygıyı yerine getirmiş olur. Şübhesiz başka maksat ve düşünce ile ayağa kalkarsa ta'zîm etmiş sayılmaz. Ancak Allah'ın emrine uymuş olmakta kıldığı namazın vaktini edâ ve farz olduğunu tâyin etmenin şart olması, o zâta kıyâmın hürmet olabilmesi için onun içeri girmesiyle ona karşı olup başka sebebten olmaması şart olduğu gibidir. Eğer kalksa fakat arkasını dönse veyâ içeri girdikten bir müddet sonra kalksa, o zâta ihtiram göstermiş sayılmaz. (Bunun gibi, namazın da vaktinde ve tam bir huzûr içinde kılınmış olması iktiza eder ki gereği gibi saygı olabilsin). Namaz kılacak kimsenin bunu böyle bilip niyet etmesi lâzımdır. Bunlar bir anda hatıra gelebilen şeylerdir. Uzayan bu mânâları kalbinde veya dilinde kalıplandırmaktadır. Buna da lüzûm yok. Namazın niyetini bu şekilde anlamıyanlar, aslında niyeti anlamıyan kimselerdir. Çünkü namaza niyet demek, bu vakitte namaz kılmaya dâvet edildin, sen de bu dâvete icabet üzere aynı vakitte namaz kılmaya hazırlandın, demektir. Bunu anlamamak, cehalet ve ahmaklıktan başka bir şey değildir. Bu ise bir an içinde insanın kalbinde toplanır. Artık bunun üzerinde uzun zaman düşünmeye mahâl yoktur. Bir şeyin bir anda akla gelmesiyle onun teferruâtı üzerinde düşünmek arasında büyük fark vardır. Mufassal olmasa da huzûr, gaflet ve gıyabın zıddıdır. Huzûr olduğu yerde gaflet olmaz. Meselâ bir şeyin sonradan var olduğunu bilen kimse, onu bir anda bir ilim ile bilir. Haddi zâtında mufassal olmasa da bu ilim, bir çok malûmatı içine alır. Meselâ, hâdisi sonradan var olmağı bilen, mevcudu varlığı, ma'dumu yokluğu, takaddümü teehhürü ve zamanı bilir. Ayrıca takaddümün yokluk, teehhürün varlık yâni hâdis olan şeyde yokluğun evvel varlığın sonra olduğunu bilir. Bütün bu ilimler hâdisi bilmenin içindedir. Çünkü hâdisi bilen bundan başka

diyse de, en makbulü bir tarafa selâm verdikten sonra olmasıdır. Gerek sehv-i secde ve gerek namazda kasden abdestini bozarsa namaz bozulur. Fakat sehven bozulursa namaz bozulmaz. Hiç konuşmadan abdest alır bıraktığı yerden tamamlar. Buna rağmen iadesi daha makbuldür. İki tarafa selâm verdikten sonra namazı bozacak bir harekette bulunursa, bir daha sehv-i secdeye dönmez, sünnetin terkinden sehv-i secde lâzım gelmez.

bir şey bilmezse ve meselâ kendisine takaddümü, teehhürü, yokluğun evvel, varlığın sonra olduğunu mâzi ve istikbale bölünen zamanı biliyor musun? diye sorulduktta, bilmiyorum derse; hâdisi biliyorum iddiasını nakzetmiş ve bu dâvasında yalancı olmuş olur.

İşte vesvese, bu inceliği anlamamaktan doğar vesveseli insan, öğlenin farzını edâ olarak vaktinde kılıyorum diye bir anda kalbinde müfassal olarak bunların lâfızlarını da düşündüğü halde toplamıya çalışması, o gelen büyük zâta kıyâm edeceği anda bunları düşünmekle uğraşması gibi, fuzuli yorgunluktur. Ve haddi zâtında muhâldir. Bunu anlayan kimsede vesvese olmaz. Allahu Teâlâ'nın emrine uymak, niyet bakımından başkasının emrine uymak gibi olduğunu bildikten sonra mes'ele kalmaz (572).

Fakat kolaylık olsun diye bu hususu biraz daha açarak deriz ki, vesveseli insan mutlaka bütün bunları tafsilâtiyle bilmeyi lüzumlu görüyorsa "**Allahü Ekber**" diye alacağı tekbirin (A) sından başlayıp (r) sinde bu niyetleri sona erdirirse kâfidir. Bunları mutlaka "Ekber"in "b" sinde bitirmiş olacak demek zulüm olur. Eğer böyle bir zaruret olsa buna dair bize bir şey intikal ederdi, halbuki eskilerden ne böyle bir vesvese ve ne de buna dair bir sual bizlere kadar intikal etmemiştir. Anlaşılıyor ki niyette müsamaha vardır. Vesveseli insanın kolayına nasıl gelirse öyle niyet eder ve bunun üzerinde fazla durmaz. böyle yapmakla vesveseyi de azaltmış olur. Biz fetvâ kitâblarında niyet ile alâkalı mühim mes'eleler zikrettik. Bunları âlimlerin bilmesi faydalı, fakat cahillere kârından ziyade zararı dokunur. Onun için onları burada zikretmedik (573).

10. MES'ELE : İMAMDAN EVVEL VEYA İMAM İLE EĞİLİP KALKMAK.

İmama uyduğu için, cemâat, rükû, sücûd ve diğer hareketlerde imamı geçmemeli, hattâ beraber de hareket etmeyip peşinden takip etmelidir. İmama uymanın mânâsı da budur. Eğer kasdî olarak bu hareketleri imam ile beraber yaparsa da namazı fâsid olmaz (574). Nitekim imam ile tam yanyana duran cemâatin namazı bâtıl olmadığı gibi. (İftitah tekbîri hariç diğer rükünlerde) imamı geçerse namazı-

(572) Hanefîlere göre niyette vakti ve farz veya sünneti tâyin şarttır. Fakat bu da metinde anlatıldığı şekilde hasıl olur.

(573) Hanefîlere göre niyet «Allahüekber» içerisinde değil, ondan evveldir. Evvelâ içinden niyet eder. Diliyle ister söyler ister söylemez. sonra ara vermeden o niyet üzerine hemen tekbiri alır.

(574) Hanefî mezhebinde bütün hareketleri imâm ile yapmakta hiç bir mahzur yoktur. Hepsini imâm ile birlikte yapar.

nın bâtıl olup olmamasında ihtilâf vardır. Duruşta imamdan öne geçenin namazı bâtıl olduğu gibi, bu hareketleri de imamdan evvel yapan kimsenin namazının butlanıyle hüküm edilebilir (575). Belki namazın erkânı saflardan daha mühimdir. Saflarda imamdan öne geçmemeyi şart koşmak imama uymayı kolaylaştırmak ve rükünleri kolaylıkla ifa içindir. Zîra uyulan kimseye yakışan önde bulunmaktır. Artık erkân-ı salâtta imamı geçmeye mahal yoktur. Bunun için Peygamber Efendimiz bunu şiddetle reddederek:

«أَمَا يَخْشَى الَّذِى يَرْفَعُ رَأْسَهُ قَبْلَ الْإِمَامِ أَنْ يُحَوِّلَ اللهُ رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ»

«İmamdan evvel başını kaldıran kimse, Allahu Teâlâ'nın başını eşek başına çevireceğinden korkmaz mı?.» (576) buyurmuştur. İmamdan bir rükûn sonraya kalmak, meselâ, imam rükûdan kalkıp, tam itidal ile kıyâm ettikten sonra rükûa gitmek, namazı bozmaz. Fakat, bu kadar sona kalmak mekrûhtur. İmam secdeye gittiği hâlde hâlâ rükûu yapamıyanların, yine bunun gibi imam ikinci secdeye gittiği hâlde hâlâ birinci secdeye gidemiyenlerin namazı bâtıldır: (577).

11. MES'ELE : NAMÂZDA GÖRÜLEN HATÂLARI DÜZELTMEK

Namazda görülen kusurları düzeltmek bir vazifedir. Eğer bu hata cahilde görülmüşse onu sertlikle değil, lisân-ı münasiple ikaz etmek gerekir. Safları düzeltmek, saf dışında kalanları safa getirmek, imamdan evvel başını kaldıranları ikaz etmek ve benzeri mes'eleler gibi. Bu izahın bir zaruret olduğunu beyan etmek üzere Peygamber Efendimiz:

«وَيْلٌ لِلْعَالِمِ مِنَ الْجَاهِلِ حَيْثُ لَا يُعَلِّمُهُ»

---

(575) Hanefilerde imâmdan evvel rükû ve sücûda gitmek mekruh olmakla beraber namazı bozmaz. Ancak imâm rükûa gitmeden kendisi rükûdan doğrulmuşsa, o, rükû sayılmıyacağından imâm ile tekrar rükûa gider. Yine namazı bozulmaz. Çünkü yaptığı iş namaz cinsindendir.

(576) Hadiste «Re's-i himar»dan gâye beyinsizlik demektir. Yoksa hakikaten eşek başı değildir. Çünkü bir yandan imâma uymak, öte yandan kendi bildiğine gitmek, beyinsizlik ve eşekce bir harekettir. Buhârî ve Müslim, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmişlerdir.

(577) Böyle arkada kılanların da yine namazı Hanefilere göre bâtıl değildir.

«Cahile öğretmediği için, âlime veyl olsun. Vay o âlimin hâline.» (578) buyurmuştur. İbn Mes'ud bir kimseyi: "Namazında kusur ettiğini gördüğü halde onu ikaz etmiyen âlim, günâha ortaktır" buyurmuştur. Bilâl bin Sa'd (579): "Hatalar gizli kaldıkça zararı yalnız sahibinedir, fakat açığa çıkıp düzeltilmediği vakit, belâsı umumadır" demiştir. Hadîsde şöyle vârid olmuştur:

«إِنَّ بِلاَلاً كَانَ يُسَوِّى الصُّفُوفَ وَيَضْرِبُ عَرَاقِيبَهُمْ بِالدِّرَّةِ»

«Bilâl safları düzeltir ve (geride kalan) ökçelere kamçı ile vururdu.» (580)

Hazret-i Ömer (R.A.: "Arkadaşlarınızı namazda arayın bulamadınız mı ziyaretlerine gidin. Hasta iseler geçmiş olsun deyin, sıhhatte iseler onlara darılın" buyurmuştur. Cemâati ihmâl doğru olmaz. Hattâ bâzıları cemâatten ölülerin geri kalabileceğine işaret olmak üzere camiye gelmeyenlerin kapısına tabut bırakırlardı. Mescide giren imkân nisbetinde sağ tarafı tercih etmelidir. Peygamberimizin zamanında herkes sağa koşardı, hattâ Peygamber Efendimize mescidin sol tarafı atalete uğradı dediler. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz:

«مَنْ عَمَرَ مَيْسَرَةَ الْمَسْجِدِ كَانَ لَهُ كِفْلاَنِ مِنَ الْأَجْرِ»

«Mescidin sol tarafını imar edene, yâni o tarafta kılanlara iki ecir var.» buyurmuştur.

Sonradan gelen, safta boşluk bulmaz ve saf içinde bâliğ olmıyan çocuk varsa onu geri çeker ve yerine geçer. Umumun muhtâç olduğu mühim mes'eleleri burada anlattık. İnşaallah "Kitâbü'l - Evrâd" da müteferrik namaz mes'eleleri gelecektir.

---

(578) Sâhibü'l - Firdevs, Enes'den.

(579) Tâbiinden âbid, âlim, vâiz ve kari bir zattır. 120 Hicride ölmüştür.

(580) Kaynağı bulunamamıştır.

YEDİNCİ BÂB

NÂFİLE NAMAZLAR BEYÂNINDADIR

Bilmiş ol ki farzlardan nâfile namazlar, sünnet, müstehab ve tetavvu olmak üzere üçe ayrılır (581). **Sünnet:** Peygamberimizin devamlı olarak kıldığı namazlardır. Farzların akabindeki sünnetler, kuşluk, vitir, teheccüd ve benzeri namazlar gibi, çünkü sünnet, gidilen bir yol demektir. **Müstehap:** Peygamberimiz tarafından fazileti bildirilmiş fakat kendisinin devam ettiği nakledilmemiştir. İleride sayacak olduğumuz hafta içinde ve evden çıkarken eve döndükte kılınan namazlar gibi. **Tetavvu:** Bunların dışında kalan namazlardır. Yâni Peygamberimizden muâyyen olarak bunlara dair bir rivâyet yok, ancak Allah ile münâcat olmasına rağbet ederek kulun kendiliğinden kıldığı namazlardır. Tetavvu, teberru yâni borcu olmıyarak vermekten, bağıştan ibarettir. **Nâfile**, fazlalık demek olup bu üç kısım da farzlardan fazla oldukları için bunların hepsine birden "Nâfile" denilmiştir. **Nâfile, sünnet, müstehab** ve **tetavvu** lâfızları bu gayeyi ifade içindir. Maksat anlaşıldıktan sonra ıstılah ve elfazda münakaşaya ve bu isimlerin değişmesinde de mahzur yoktur. Bunlara dair vârid olan hadislere ve Peygamberimizin devamına, rivâyetlerin sıhhatına ve şöhretlerine göre fazilet ve dereceleri yekdiğerinden ayrılır. Bu sebebten cemâat ile kılınmaları meşru olan sünnetler, münferit kılınan sünnetlerden makbûldür. Cemâat sünnetlerinin en makbûlü **bayram, küsûf** ve **istiska** namazları; münferit sünnetlerin efdali de vitir, sabahın sünneti ve sırasiyle rivâtıp yâni muâyyen vakitlerde kılınan veyâ farzlara tâbi olan diğer sünnetlerdir.

Yine bilmiş ol ki sünnetler müteallikleri itibariyle ikiye ayrılır. Bir kısmı sebebe taallûk eder küsûf ve istiska namazları gibi, bir kısmı da vakte taallûk eder. Vakit ile alâkalı olan sünnetler de ayrıca yirmi dört saatin tekerrürü ile tekerrür eder, haftanın veyâ senenin tekerrüriyle tekerrür eden kısımlara bölünürler ki bunların yekûnu dört kısımdır. Şimdi bunları anlatacağız.

---

(581) Yukarılarda geçtiği gibi Şâfii mezhebinde vâcib olmadığı için vâcib ile sünnetler birbirine katılmıştır.

BİRİNCİ KISIM

BEŞ VAKİT NAMAZ İLE TEKERRÜR EDEN SÜNNETLER

24 saatte tekerrür eden sekiz sünnet vardır. Bunlardan beş tanesi beş vakit namaz ile tekerrür eden sünnetlerdir. Diğer üç tanesi de **Kuşluk, Evvâbin** ve **Teheccüd** namazlarıdır.

1 — **Sabahın sünneti.** Bu iki rekâttır. Peygamber Efendimiz bir hadisinde :

« رَكْعَتَا الْفَجْرِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا »

«Sabahın iki rekât sünneti, dünyadan ve dünyadaki bütün varlıklardan hayırlıdır.» (582)

Bunun vakti, fecr-i kâzib olan uzununa ve dikine değil, enine doğru uzayan ağartı, fecr-i sadık, tan yerinin ağarmasiyle başlar. Bunu astronomiyi ve kamerin (Ayın) 28 menzilini bilmeyenler veyâ yıldızlardan doğacağını anlamıyanlar ilk ânda kolaylıkla fark edemezler. Ancak ayın iki gecesinde kamerden sabahı bulabilir. Birincisi 26 ncı gecedir. Bu gece ay şafak ile beraber doğar, diğeri de 12 nci gecedir. Bu gecede de ayın batmasiyle beraber şafak doğar. Ekseriyetle böyledir. Bâzı burçlarda bu, değişebilir. Bunu açıklamak uzun sürer. Gece ve gündüz vakitlerini anlamak için kamerin menâzilini bilmek ehemmiyetlidir. Son vakti de sabahın farzının son vakti olan güneşin doğmasıdır. Fakat sünnet olan, bu iki rekâtı farzdan evvel kılmaktır (583) Mescide girdiği vakit farz kılınıyorsa hemen farza durur. Zira Peygamber Efendimiz :

« إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَلَا صَلَاةَ إِلَّا الْمَكْتُوبَةَ »

«Farza başlandığı vakit yalnız farz kılınır, nâfile kılınmaz.» (584) buyurmuştur.

---

(582) Müslim, Aişe'den.

(583) Hanefilere göre sabahın sünneti mutlaka farzdan evvel kılınır. Hattâ uyanamayıp kuşluğa kalan sabah namazlarında önce sünnet, sonra farz kılınır, farzdan sonra sünnet kılınmaz. Öğle vakti girdikten sonra sünnet hiç kılınmaz.

(584) Hanefilere göre saf arasına girmemek şartiyle, arkada ve direklerin gerisinde, hattâ ikinci rekâtın rükûuna ve bir rivâyette de teşehhüdüne yetişeceğini aklı kesersе yine sünneti kılar, sonra farza uyar. Çünkü farzdan sonra sabahın sünneti kılınmaz. Müslim rivâyet etmiştir.

İmam selâm verdikten sonra kalkar sünneti de kılar. Vakit içinde kıldığı için kaza değil, belki edâdır. Zîra onlar o vakit içinde farza tâbidir. Takdimdeki tertip, cemâate tesadüf etmemek şartiyle sünnettir. Cemâate tesadüf edince tertip aksine döner ve edâ olarak kalırlar (585). Müstehab olan, bu sünneti uzatmadan evde kıldıktan sonra camiye gelmektir. Camide ayrıca iki rekât tahiyetü'l-mescid namazı kılar (586). Sonra farza başlayıncaya kadar bekler. Sabah namazını kıldıktan sonra güneş doğuncaya kadar zikir ve fikir ile meşgûl olup başka namaz kılmamak daha evlâdır.

2 — **Öğlenin sünneti.** Bu da 6 rekâttır. Dört rekâtı farzdan evvel, iki rekât da farzdan sonra kılınır. Her ne kadar son iki rekât daha kuvvetli ise de her ikisi de sünnet-i müekkededir. Ebû Hüreyre (R.A.) Peygamber Efendimizden rivâyet ediyor. Peygamber Efendimiz:

«مَنْ صَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ بَعْدَ زَوَالِ الشَّمْسِ يُحْسِنُ قِرَاءَتَهُنَّ
وَرُكُوعَهُنَّ وَسُجُودَهُنَّ صَلَّى مَعَهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ يَسْتَغْفِرُونَ
لَهُ حَتَّى اللَّيْلِ»

«Zevalden sonra kırâat, rükû ve sücûduna riâyet ederek dört rekât namaz kılan kimse ile yetmiş bin melek de kılar ve geceye kadar onun için istiğfar ederler.» (587) buyurmuştur.

Bizzat Peygamber Efendimiz bu namazı terketmezdi. Nitekim:

«لَا يَدَعُ أَرْبَعاً بَعْدَ الزَّوَالِ، يُطِيلُهُنَّ وَيَقُولُ إِنَّ أَبْوَابَ السَّمَاءِ
تُفْتَحُ فِي هَذِهِ السَّاعَةِ فَأُحِبُّ أَنْ يُرْفَعَ لِي فِيهَا عَمَلٌ»

«Zevalden sonra dört rekât namâzı hiç terketmez ve uzatarak kılardı. Bu saatte gök kapıları açıktır. İsterim bu anda benim de amelim refolsun.» (588) buyurduğu söylenmiştir.

(585) Hanefîlere göre farzdan sonra sabahın sünneti kılınmaz.

(586) Hanefîlere göre sabahın ilk vakti girdikten sonra nafilelerden yalnız sabahın sünneti kılınır, başka nafile kılınmaz.

(587) Abdülmelik b. Habîb, İbn Mes'ûd'dan.

(588) Ahmed ve Tirmizî benzerini rivâyet etmişlerdir.

Bu hadîsi tek olarak Ebû Eyyüb-i Ensarî rivâyet etmiştir. Peygamber Efendimizin zevcesi Ümmü Habibe (R.A.)'nin Peygamber Efendimizden rivâyet ettiği:

«مَنْ صَلَّى فِي كُلِّ يَوْمٍ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً غَيْرَ الْمَكْتُوبَةِ بُنِيَ لَهُ بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ : وَرَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْفَجْرِ ، وَأَرْبَعاً قَبْلَ الظُّهْرِ ، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَهَا ، وَرَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْعَصْرِ ، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ»

«Her gün farzlardan başka on iki rekât sünnet kılan kimseler için cennette bir ev inşa edilir. [Onlar] İki rekât sabahtan evvel, dört rekât öğleden evvel, iki rekât öğleden sonra, iki rekât ikindiden evvel ve iki rekât da akşamdan sonra kılınan sünnetlerdir.» (589) buyurmuştur.

İbn Ömer (R.A.) Peygamberimizden her gün on rekât namaz öğrendim dedi ve sabahın iki rekât sünneti müstesna diğerlerini aynen saydı. Sabah vaktinde Peygamberimizin yanına kimse girmezdi, ancak hemşirem Hafsa (R.A.) Peygamber Efendimizin evinde iki rekât kıldığını da bana söyledi, dedi. Ve İbn Ömer, hadîsinde öğleden evvel iki, yatsıdan sonra da iki rekât diye anlattı. Bu sûretle öğleden evvel iki rekât aynı vakitte kılınan dört rekâttan daha kuvvetli oldu. Bunun vakti de zevâli müteakibdir.

Zeval, dik duran cisimlerin gölgesinin şarka dönmesiyle bilinir. Güneşin ilk doğuşunda, cisimlerin gölgesi batıya doğru uzanır. Güneş yükseldikçe gölge küçülür, tam tepeye gelip gün ortalanınca gölge kaybolur. Güneş alçalmıya başlayınca, bu sefer doğu tarafından gölge büyümeye başlar. İşte o zaman öğlenin vakti girmiş olur. İlm-i ilâhîde zevâl, bundan evvel olduğu muhakkaktır. (Peygamber Efendimiz, Cebrail'e, güneş zevâle geldi mi? diye sordu. Cebrail "Hayır, evet" diye cevap verdi. Peygamberimiz: **Bu nasıl cevap?** diye sorunca, Cebrail; **ben sana evet, hayır deyinceye kadar felek elli bin fersah mesafe katetti** diye cevap vermiştir). Fakat şer'î teklifler görülen şeylere taallûk eder. Gölgenin diğer kısmı kışın uzar, yazın kısalır, en uzun (Ocak ayının 29 unda) güneş (8 inci burç olan) cedi "oğlak" burcuna girdiği vakittir. En kısa gölge güneş 31 Haziranda (dördüncü burç olan)

(589) Nesei.

seretan "yengeç" burcuna girdiği vakittir. Bunlar muvazene ve kademler ile bilinir.

Hakikî zevâli bulmakta, becerebilenler için en yakın yollardan birisi gece vakti kutb-u şimaliyi mülâhaza etmektir. Bu bir yıldız değil, cedi "oğlak" tan sonra gelen felekten bir noktadır. Dümdüz ve dört köşe hattâ kutuptan taş düşecek olsa tam iki köşesinin üzerine düşecek şekilde yâni hiç bir tarafa meyli olmamak üzere bir köşesi kutup tarafında yeryüzüne dümdüz ve dört köşe bir levha koyar sonra kutup tarafından dümdüz bir direk diker öyle ki evvelâ gölgesi garbe düşer sonra şarka döner ve şark ile garp köşelerine muvazi olur. Ne zaman ki garbe meyli tükenirse tam istiva zamanıdır. O hattan şark tarafına meylettiği vakit zevâl vaktidir işte bu zevâl vaktine yakın görülür sonra o gölge şarka doğru o direk kadar uzanınca ikindi vakti olur. İşte erbabı için lüzûmlu olan ilm-i heyetten bu kadarını herkesin bilmesinde beis yoktur.

3 — **İkindinin sünneti.** Bu da ikindinin farzından evvel dört rekâttır. Ebû Hüreyre (R.A.) Peygamber Efendimizden :

«رَحِمَ اللّٰهُ عَبْداً صَلّٰى قَبْلَ الْعَصْرِ أَرْبَعاً»

«Allah o kula rahmet etsin ki, ikindiden evvel dört rekât namaz kılmıştır.» (590)

Peygamberimizin bu duâsına nail olmak maksadiyle bu namaz-ı müekket bir müstehab kabul edilmiştir (Hanefîlere göre gayri müekket bir sünnettir). Zira Peygamber Efendimizin duâsı elbette karîn-i icabettir. Ancak Resûl-ü Ekrem, bu ikindinin sünnetine öğlenin ilk sünneti gibi devam etmemiştir.

4 — **Akşamın sünneti.** Akşamın farzından sonra kılınan iki rekât sünnettir. Bunda hiç bir gûnâ ihtilâf yoktur. Akşamın farzından evvel ezan ile kamet arasında kılınan diğer iki rekât sünnete gelince, bu da Ubeyy bin Kâab, Ubâde bin Sâmıt, Ebû Zer, Zeyd bin Sâbit ve diğer bâzı sahabiden rivâyet edilmiştir. Ubâde ve başkaları diyor ki:

«كَانَ الْمُؤَذِّنُ إِذَا أَذَّنَ لِصَلَاةِ الْمَغْرِبِ اِبْتَدَرَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ السَّوَارِىَ يُصَلُّونَ رَكْعَتَيْنِ»

(590) Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Hibban, İbn Ömer'den.

«Akşam ezanı okunduğu vakit Peygamberin ashabı direklerin arkasına geçer iki rekât sünnet kılarlardı.» (591)

Diğer bâzıları da :

«كُنَّا نُصَلِّي الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْمَغْرِبِ حَتَّى يَدْخُلَ الدَّاخِلُ فَيَحْسَبُ أَنَّا صَلَّيْنَا فَيَسْأَلُ : أَصَلَّيْتُمُ الْمَغْرِبَ ؟»

«Biz akşamın farzından önce iki rekât namaz kılardık, hattâ dışarıdan gelen şüphelenir ve bize namazı kıldınız mı? diye sorardı.» (592) demişlerdir.

Bu da Peygamber Efendimizin :

«بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلَاةٌ لِمَنْ شَاءَ»

«Her iki ezan yâni ezan ile kamet arasında dileyen için namaz vardır.» (593)

hadisinin şümûlüne girer. Ahmed bin Hanbel bu namazı kılardı, insanlar kendisini takip edince vazgeçti. Niçin kılmıyorsun diye sorduklarında, **"kimse kılmadığı için"** diye cevap vermiş. **"Kimsenin görmediği yerde kılınırsa daha iyi olur"** demiştir (594).

AKŞAMIN VAKTİ

Akşamın ilk vakti, batı tarafında dağ olmayıp arazi düz olduğu yerlerde güneşin batmasiyledir. Dağlık yerlerde doğu tarafının kararmasiyledir (Yâni memleketimizde akşam vaktini açık havalarda doğuya bakmak sûretiyle anlarız. Kızarıntı ufuktan iki mızrak boyu yükselirse yâni bu kadar kısmı kararınca akşamın vakti girmiş olur). Nitekim Peygamber Efendimiz :

(591) Buhârî ve Müslim, Enes'ten.
(592) Müslim, Enes'ten.
(593) Buhârî ile Müslim, Abdullah b. Mağfel'den.
(594) Ebû Hanife Bezzar'ın Müsned'indeki rivâyete dayanarak akşamın farzından evvel sünnet yoktur, dedi.

«إِذَا أَقْبَلَ اللَّيْلُ مِنْ هَاهُنَا وَ أَدْبَرَ النَّهَارُ مِنْ هَاهُنَا
فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ»

«Şarktan karanlık basıp garpten güneş battığı vakitte oruçlu iftar eder.» (595) buyurmuştur.

Her ne kadar kırmızı şafak kaybolmadan kılınan akşam namazı edâ ise de kerahetle câiz olacağından, vakit olur olmaz başka şey ile meşgul olmadan akşam namazını kılmak daha makbûldür. Hazret-i Ömer (R.A.) bir defâsında yıldızlar parlayıncaya kadar akşam namazını tehir ettiği için bir kölesini azat etmiştir.

5 — **Yatsının sünneti.** Yatsıdan sonra kılınan dört rekât sünnettir. Hazret-i Âişe (R.A.)'den :

«كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّى بَعْدَ الْعِشَاءِ الآخِرَةِ أَرْبَعَ
رَكَعَاتٍ ثُمَّ يَنَامُ»

«Peygamber Efendimiz yatsıdan sonra dört rekât kılar da öyle uyurdu.» (596) buyurmuştur.

Bâzı ulemâ, bütün bu rivâyetlerden, farzlar gibi nâfilelerin de 17 rekât olduğunu kabûl etmişlerdir. İki sabahtan önce, dört öğleden evvel, iki öğleden sonra, dört ikindiden evvel, iki akşamdan sonra, üç de yatsıdan sonraki vitir namazıdır. Bu husûsta vârid olan hadîsleri duyduktan sonra artık tâyin ve takdîrin mânâsı yoktur. Peygamber Efendimiz :

«الصَّلَاةُ خَيْرُ مَوْضُوعٍ فَمَنْ شَاءَ أَكْثَرَ وَمَنْ شَاءَ أَقَلَّ»

«Namaz hayırlı bir mevzûdur. Dileyen arttırır, dileyen eksiltir.» (597) buyurmuştur.

(595) Buhârî ile Müslim, Hz. Ömer'den.
(596) Ebû Dâvûd.
(597) Ahmed ve İbn Hibban, Ebû Zerr'den.

Herkesin ihtiyarı, hayra hevesi nisbetindedir. Anlaşıldı ki bunların bâzıları bâzılarından kuvvetlidir. Hele kuvvetli olanları terketmemek lâzımdır. Hassaten farzlar, ancak nâfiler ile kemale erer. Sünnetlere devam etmiyenin farz namazlarının eksik kalacağından korkulur.

6 — **Vitir namazı.** Enes bin Mâlik (R.A.):

«كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُوتِرُ بَعْدَ الْعِشَاءِ بِثَلَاثِ رَكَعَاتٍ يَقْرَأُ فِي الْأُولَى سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى وَ فِي الثَّانِيَةِ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ وَ فِي الثَّالِثَةِ قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ»

«Peygamber Efendimiz yatsıdan sonra üç rekâtlı vitir (tek rekâtlı) namaz kılardı. Birinci rekâtta "Sebbihi'sme Rabbike'l - â'lâ", ikincide kâfirûn, üçüncüde ise İhlâs sûrelerini okurdu.» (598) demiştir.

Yine haberde gelmiştir ki :

«إِنَّهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي بَعْدَ الْوِتْرِ رَكْعَتَيْنِ جَالِساً وَفِي بَعْضِهَا مُتَرَبِّعاً»

«Resûl-ü Ekrem Efendimiz vitirden sonra oturarak veyâ bağdaş kurarak iki rekât namaz kılardı.» (599)

Diğer bâzı haberlerde :

«إِذَا أَرَادَ أَنْ يَدْخُلَ فِرَاشَهُ زَحَفَ إِلَيْهِ وَصَلَّى فَوْقَهُ رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يَرْقُدَ يَقْرَأُ فِيهِمَا إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ وَسُورَةَ التَّكَاثُرِ، وَفِي رِوَايَةٍ أُخْرَى : قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ»

«Peygamber Efendimiz, yatmadan önce yatağa yaklaşarak yatak üzerinde iki rekât namaz kılar ve sonra yatardı. Birinci rekâtta İzâ zülzile, ikincide Elhâkümü veyâ Kâfirûn, sûresini okurdu.» (600)

---

(598) Tirmizî ve Neseî, İbn Abbas'tan.
(599) Müslim, Aişe'den.
(600) Beyhâki, Ebû Umâme'den.

Vitir namazını, iki selâm ile ayrı ayrı ve bir selâm ile bir arada kılmak câizdir. Peygamber Efendimiz, bir rekâtlı, üç rekâtlı ve beş rekâtlı vitir namazı kılmış ve hattâ böyle tek rekâtlı olarak on bir rekâta kadar kılmıştır. On üç rekât kıldığı rivâyeti şüphelidir. "Şaz olarak gelen bir rivâyette de on yedi rekât kıldığı söylenir." Anlattığımız bu tek rekâtlı namazlar, onun gece namazı idi. Buna "teheccüd" denir ki sünnet-i müekkededir. Kitâb-ül Evrâd'da fazîleti anlatılacaktır.

Efdaliyetinde ihtilâf edilmiştir. Bâzıları yalnız bir rekât olması yâni iki selâm ile üç rekât kılmak daha fazîletlidir. Çünkü Peygamber Efendimizin bir rekâtlı namaza devam ettiği sâbittir, dediler. Diğer bâzıları da muhalefetten kurtarmak için üç rekâtta bir selâm daha efdaldir dediler. Bilhassa imam olduğu vakitte, çünkü cemâatte tek rekâtı kabul etmiyenler bulunabilir. Eğer bir selâm ile üç rekâtı kılacaksa "vitir" yâni tek rekâtlı namaz kılmaya niyet eder ve namaz sahih olur. Zira "vitir" demenin şartı ya bir tane olmaktır veyahut bütün rekâtları tekleştirmektir. Halbuki farzı tekleştirmiş, yâni akşam namazını üç rekât kılmıştır. Yatsıdan evvel vitir kılsa, hadîste:

«خَيْرٌ لَهُ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ»

«Dünya nimetlerinden hayırlı.» (601)

olduğu bildirilen fazîleti ihraz etmiş olamaz, yoksa bir rekât her vakitte sahihtir. Yatsıdan evvel sahih olmaması, yâni o fazîleti ihraz etmemesi, icmâa muhalif olması bakımındandır.

Ayrı ayrı kılacağı vakit ilk rekâtın niyetinde düşünülür. Eğer vitir niyet ederse tek değil, eğer teheccüd veyâ yatsının sünneti diye niyet ederse o zaman vitirden sayılmaz, fakat yine en doğrusu, üçüne birden vitir diye niyet ettiği gibi bu ikiye de vitir niyet etmesidir. Çünkü vitirin iki mânâsı vardır. Birisi, bizatihi tek olan, diğeri de sonra gelen ile tek olmak için başlanandır. Binâenaleyh üçün tamamı tektir. İki rekât ise üçün parçasıdır. Ancak ikide selâm verilen namazın vitir olması kılınacak olan üçüncü rekâta bağlıdır. Onu kılmaya azimli ise evvelki iki rekâta, vitir diye niyet edebilir. Ayrı kıldığı üçüncü rekât hem bir tane tek ve hem de evvelki ikiyi tekleştirmeğe selâhiyetlidir. Evvelki, ne tekdir ve ne de başkasını tekleştirebilir, ancak kendileri tekleştirilirler. Lâyık olan, vitir, gecenin son namazı olmalıdır.

(601) Ebû Dâvûd. Tirmizî.

Bunun için teheccüdden sonra kılınmalıdır. "Tertib-ül Evrâd" kitâbında vitir ve teheccüdün tertib ve fazîletleri anlatılacaktır. (602)

7 — **Kuşluk namazı.** Buna devam etmek azimet ve fazîlettir. Ekser rivâyetler sekiz rekât olduğunu göstermektedir. Hazret-i Ali (R. A.)'nin hemşiresi Ümmühâni (R.A.)'den :

«إِنَّهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى الضُّحَى ثَمَانِيَ رَكَعَاتٍ أَطَالَهُنَّ وَحَسَّنَهُنَّ»

«Aleyhi's - salâtü vesselâm Efendimiz kuşluk namazını sekiz rekât olarak hem uzatır ve hem de güzelce kılardı» (603) demiştir.

Bu miktar başkasından rivâyet edilmiş değildir. Hazret-i Âişe (R.A.)'den :

«إِنَّهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّى الضُّحَى أَرْبَعاً وَيَزِيدُ مَاشَاءَ اللّٰهُ سُبْحَانَهُ»

«Aleyhi's - salâtü vesselâm Efendimiz kuşluğu dört rekât kılar ve Allahu Teâlâ'nın dilediği kadar da ziyâde ederdi.» (604)

rivâyet edilmiş ve fazlası tâyin edilmemiştir. Yâni mutâdı dört rekât idi. Bundan eksik kılmaz ve bâzen de arttırırdı. Müfret bir hadiste :

«إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّى الضُّحَى سِتَّ رَكَعَاتٍ»

«Aleyhi's - salâtü vesselâm Efendimiz kuşluğu altı rekât kılardı.» (605) diye rivâyet edilmiştir.

Kuşluk namazının vakti : Hazret-i Ali (R.A.)'den :

---

(602) Hanefîlere göre bir rekâtlı namaz olmaz. Üç rekâtlı vitir bir arada ve bir selâm ile kılınır ve Kunut okunur.

(603) Buhârî ve Müslim.

(604) Müslim.

(605) Hâkim.

«إِنَّهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي الضُّحَى سِتًّا فِي وَقْتَيْنِ: إِذَا أَشْرَقَتِ الشَّمْسُ وَارْتَفَعَتْ قَامَ وَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ، وَهُوَ أَوَّلُ الْوِرْدِ الثَّانِي مِنْ أَوْرَادِ النَّهَارِ كَمَا سَيَأْتِي، وَإِذَا انْبَسَطَتِ الشَّمْسُ وَكَانَتْ فِي رُبُعِ السَّمَاءِ مِنْ جَانِبِ الشَّرْقِ صَلَّى أَرْبَعاً»

«Aleyhi's - salâtü vesselâm Efendimiz iki vakitte olmak üzere altı rekât kuşluk namazı kılardı. Birincisi güneş parlayıp yükseldiği vakit kalkar iki rekât kılardı. Bu gündüzdeki iki virdinin birincisidir. Sonra güneş iyice yayılıp semânın dörtte birine yükseldiği vakit, dört rekât daha kılardı.» (606) buyurmuştur.

Birincisi, güneş bir mızrak boyu miktârı yükseldiği, ikincisi de dörtte bir nisbetinde yükseldiği, ikindi vakti karşılığı idi. Çünkü ikindi vakti de gündüzün dörtte üçü geçtikten sonradır. Öğle, gündüzün ortasında, kuşluk da sabah ile öğle arasındadır. İkindi öğle ile akşam arasında olduğu gibi, ki bu vakitler, vakitlerin efdalidir. Güneşin yükselmesinden zevâlin evveline kadar kuşluk vaktidir.

8 — **Evvâbîn namazı.** Akşam ile yatsı arasını ihyâ etmek bu da sünnet-i müekkededir. Peygamber Efendimizin bu arada altı rekât kıldığı rivâyet olunmaktadır (607). Bu namazın da büyük fazîleti vardır. Denildi ki Allahu Teâlâ'nın :

«تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ»

«Vücûtları yataklardan uzaklaşır.» (32 - Secde : 16)

âyetinden muradı budur. Yine Peygamber Efendimizden rivâyet olundu ki :

«إِنَّهُ مَنْ صَلَّى بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ فَإِنَّهَا مِنْ صَلَاةِ الْأَوَّابِينَ»

(606) Tirmizî ve Nesei, Ali'den.

(607) Hanefîlere göre iki rekâtı sünnet-i müekkede, diğer dört rekâtı Evvâbîn namazıdır.

«Kim ki akşam ile yatsı arasında namaz kılarsa, işte o Evvâbîn, (Allaha dönenlerin) namazıdır.» (608)

Yine Peygamber Efendimiz :

«مَنْ عَكَفَ نَفْسَهُ فِيمَا بَيْنَ ٱلْمَغْرِبِ وَ الْعِشَاءِ فِي مَسْجِدِ جَمَاعَةٍ لَمْ يَتَكَلَّمْ إِلَّا بِصَلَاةٍ أَوْ بِقُرْءَانٍ كَانَ حَقّاً عَلَى اللهِ أَنْ يَبْنِيَ لَهُ قَصْرَيْنِ فِي الْجَنَّةِ مَسِيرَةُ كُلِّ قَصْرٍ مِنْهُمَا مِائَةُ عَامٍ وَيَغْرِسُ لَهُ بَيْنَهُمَا غِرَاساً لَوْ طَافَهُ أَهْلُ ٱلْأَرْضِ لَوَسِعَهُمْ»

«Akşam namazını, cemâatle namaz kılınan bir mescidde cemâatle kıldıktan sonra dünyâ kelâmı konuşmadan yalnız Kur'ân ve namaz ile yatsıyı bekliyerek (yine cemâatle kılarak) ayrılan kimse için Allahu Teâlâ'nın cennette, her biri yüz senede dolaşılamıyan iki kasr ile, aralarında bütün dünyâ halkını içine alacak derecede geniş bahçe inşa ettirtmesine hak kazanmıştır.» (609)

Bu Evvâbîn namazının diğer faziletleri "Kitâbü'l - Evrâd"da inşâallah gelecektir.

İKİNCİ KISIM

BUNLAR HAFTANIN GÜNDÜZ VE GECELERİNDE KILINAN NAMAZLARDIR

Gündüzlerinde kılınan namazlar.

1 — Pazar :

Ebû Hüreyre, Peygamber Efendimizden :

(608) İbnü'l - Mübârek «Er - Rakaik»de.

(609) Ebü'l - Velid es - Saffar.

«مَنْ صَلَّى يَوْمَ ٱلْأَحَدِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ بِفَاتِحَةِ ٱلْكِتَابِ وَآمَنَ الرَّسُولُ مَرَّةً كَتَبَ اللّٰهُ لَهُ بِعَدَدِ كُلِّ نَصْرَانِيٍّ وَنَصْرَانِيَّةٍ حَسَنَاتٍ وَأَعْطَاهُ اللّٰهُ ثَوَابَ نَبِيٍّ وَكَتَبَ لَهُ حَجَّةً وَعُمْرَةً وَكَتَبَ لَهُ بِكُلِّ رَكْعَةٍ أَلْفَ صَلَاةٍ وَأَعْطَاهُ اللّٰهُ فِي ٱلْجَنَّةِ بِكُلِّ حَرْفٍ مَدِينَةً مِنْ مِسْكٍ أَذْفَرَ»

«Pazar günü dört rekât namaz kılıp her rekâtında Fâtiha ile «Âmene'r - Resûlü»yi birer kerre okuyan kimseye Allahu Teâlâ, nasranî kadın ve erkeklerin sayısı kadar iyilik yazar. Bir Peygamber sevabı verir, onun için bir hac ve bir umre yazar, ve her rekâtına bin namaz yazar ve her harfine cennette misk-i ezferden şehir verir.» (610)

Hz. Ali bin Ebî Tâlib Kerremallahü vechehü'den rivâyet edildiğine göre Peygamber Efendimiz :

«وَحِّدُوا اللّٰهَ بِكَثْرَةِ الصَّلَاةِ يَوْمَ ٱلْأَحَدِ فَإِنَّهُ سُبْحَانَهُ وَاحِدٌ لَا شَرِيكَ لَهُ فَمَنْ صَلَّى يَوْمَ ٱلْأَحَدِ بَعْدَ صَلَاةِ الظُّهْرِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ بَعْدَ ٱلْفَرِيضَةِ وَالسُّنَّةِ يَقْرَأُ فِي ٱلْأُولَى فَاتِحَةَ ٱلْكِتَابِ وَتَنْزِيلَ السَّجْدَةِ وَفِي الثَّانِيَةِ فَاتِحَةَ ٱلْكِتَابِ وَتَبَارَكَ ٱلْمُلْكِ ثُمَّ تَشَهَّدَ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ أُخْرَيَيْنِ يَقْرَأُ فِيهِمَا فَاتِحَةَ ٱلْكِتَابِ وَسُورَةَ ٱلْجُمُعَةِ وَسَأَلَ اللّٰهَ سُبْحَانَهُ حَاجَتَهُ كَانَ حَقًّا عَلَى اللّٰهِ أَنْ يَقْضِيَ حَاجَتَهُ»

---

(610) Ebû Mûsa el - Medînî, Ebû Hüreyre'den.

«Pazar günü çok namaz kılmak ile Allahu Teâlâ'yı tevhid edin. O noksan sıfatlardan münezzeh, şeriki olmıyan bir vahiddir. Kim ki pazar günü öğlenin farz ve sünnetini kıldıktan sonra (iki selâm ile) dört rekât namaz kılar, birinci rekâtında Fâtiha ve tenzil-i secde sûresini, ikinci rekâtta Fâtiha ve sûre-i Mülk'ü okur. Teşehhüde oturup selâm verdikten sonra ayrıca iki rekât daha Fâtiha ve sûre-i Cum'a ile kılarsa Allahu Teâlâ bütün dileklerini yerine getirir.» (611)

2 — Pazartesi :

Câbir'den, o da Resûlullah'dan :

«مَنْ صَلَّى يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ عِنْدَ ارْتِفَاعِ النَّهَارِ رَكْعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ مَرَّةً وَآيَةَ الْكُرْسِيِّ مَرَّةً وَقُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ وَالْمُعَوِّذَتَيْنِ مَرَّةً مَرَّةً فَإِذَا سَلَّمَ اسْتَغْفَرَ اللّٰهَ عَشْرَ مَرَّاتٍ وَصَلَّى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ مَرَّاتٍ غَفَرَ اللّٰهُ تَعَالَى لَهُ ذُنُوبَهُ كُلَّهَا»

«Pazartesi kuşluk vakti, her rekâtında birer kerre Fâtiha, İhlâs ve Muavvezeteyn okumak sûretiyle iki rekât namaz kılıp selâm verince on istiğfar ve on salâvet getiren kimsenin Allahu Teâlâ bütün günâhlarını bağışlar.» (612)

Enes bin Mâlik, Peygamber Efendimizden :

«مَنْ صَلَّى يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَآيَةَ الْكُرْسِيِّ مَرَّةً فَإِذَا فَرَغَ قَرَأَ قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ مَرَّةً وَاسْتَغْفَرَ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ مَرَّةً يُنَادَى بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

(611) Ebû Mûsa el - Medinî.

(612) Ebû Mûsa el - Medinî, Câbir'den.

أَيْنَ فُلاَنَ بْنُ فُلاَنٍ لِيَقُمْ فَلْيَأْخُذْ ثَوَابَهُ مِنَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ فَأَوَّلُ مَا يُعْطَى مِنَ الثَّوَابِ أَلْفَ حُلَّةٍ وَيُتَوَّجُ وَيُقَالُ لَهُ ادْخُلِ الْجَنَّةَ فَيَسْتَقْبِلُهُ مِائَةُ أَلْفِ مَلَكٍ مَعَ كُلِّ مَلَكٍ هَدِيَّةٌ يُشَيِّعُونَهُ حَتَّى يَدُورَ عَلَى أَلْفِ قَصْرٍ مِنْ نُورٍ يَتَلأْلأُ »

«Kim ki Pazartesi günü on iki rekât namaz kılar ve her rekâtında Fâtiha ve Âyet-el Kürsi'yi birer defâ okuyup bitirince 12 İhlâs okur ve 12 kerre istiğfar ederse, kıyâmet günü falanca nerede gelsin sevabını alsın diye çağırılır. Verilecek ilk mükâfat bin elbise ve bir taçtır. Buyur cennete denilir. Ellerinde hediyeleri olduğu hâlde yüz bin melek kendisini istikbâl eder, tâ ki parlak nûrdan mamûl bin köşküne gidinceye kadar.» (613)

3 — Salı :

Yezid-i Rekkâşi, Enes bin Mâlik (R.A.)'den, Peygamber Efendimiz:

« مَنْ صَلَّى يَوْمَ الثُّلاَثَاءِ عَشرَ رَكَعَاتٍ عِنْدَ انْتِصَافِ النَّهَارِ - وفى حديث آخر: عِنْدَ ارْتِفَاعِ النَّهَارِ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَآيَةَ الْكُرْسِيِّ مَرَّةً وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ خَطِيئَةٌ إِلَى سَبْعِينَ يَوْماً فَإِنْ مَاتَ إِلَى سَبْعِينَ يَوْماً مَاتَ شَهِيداً وَغُفِرَ لَهُ ذُنُوبُ سَبْعِينَ سَنَةً »

«Salı günü gündüzün ortasında veyâ güneş yükseldikte kim ki her rekâtında bir Fâtiha, bir Âyet-el Kürsi ve üç İhlâs okumak sûretiyle on rekât namaz kılarsa, yetmiş gün defterine günâh yazılmaz, bu yetmiş gün içinde ölürse şehit olarak ölür ve yetmiş senelik günâhı bağışlanır.» (614) buyurmuştur.

---

(613) Ebû Mûsa el - Medini'den.
(614) Ebû Mûsa el - Medini'den.

4 — Çarşamba :

Ebû İdris El - Havlâni (615) Muâz b. Cebel'den, o da Peygamber Efendimizden :

«مَنْ صَلَّى يَوْمَ ٱلْأَرْبِعَاءِ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً عِنْدَ ارْتِفَاعِ النَّهَارِ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ ٱلْكِتَابِ وَآيَةَ ٱلْكُرْسِيِّ مَرَّةً وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَٱلْمُعَوِّذَتَيْنِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ نَادَى مُنَادٍ عِنْدَ ٱلْعَرْشِ: يَا عَبْدَ اللهِ اسْتَأْنِفِ ٱلْعَمَلَ فَقَدْ غُفِرَ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَرَفَعَ اللهُ سُبْحَانَهُ عَنْكَ عَذَابَ ٱلْقَبْرِ وَضِيقَهُ وَظُلْمَتَهُ وَرَفَعَ عَنْكَ شَدَائِدَ ٱلْقِيَامَةِ وَرَفَعَ لَهُ مِنْ يَوْمِهِ عَمَلَ نَبِيٍّ»

«Kim ki Çarşamba günü güneş yükselince on iki rekât namaz kılar, her rekâtında bir Fâtiha, bir Âyet-el Kürsî, üç İhlâs ve üç Muavvezeteyn okursa, arşın altından bir münadi: "Ey Allah'ın kulu. Geçmiş günâhların bağışlandı. Allah kabir karanlığı, azâbını ve kıyâmetin şiddetini senden kaldırdı, artık senin için fazla amele lüzum yok" diye çağırır ve o gün kendisi için bir Peygamber sevâbı yükselir.» (616)

5 — Perşembe :

İbn Abbas'dan, Peygamber Efendimiz :

«مَنْ صَلَّى يَوْمَ ٱلْخَمِيسِ بَيْنَ الظُّهْرِ وَٱلْعَصْرِ رَكْعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِي ٱلْأُولَى فَاتِحَةَ ٱلْكِتَابِ وَآيَةَ ٱلْكُرْسِيِّ مِائَةَ مَرَّةٍ وَفِي الثَّانِيَةِ فَاتِحَةَ ٱلْكِتَابِ وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ مِائَةَ مَرَّةٍ وَيُصَلِّي عَلَى مُحَمَّدٍ مِائَةَ مَرَّةٍ أَعْطَاهُ اللهُ ثَوَابَ مَنْ صَامَ رَجَبَ وَشَعْبَانَ وَرَمَضَانَ وَكَانَ لَهُ مِنَ الثَّوَابِ مِثْلُ

(615) Ebû'd - Derdâ'dan sonra, Şam'ın âlim, âbid ve karilerindendir. Bâzı sahabeye yetişmiştir. Huneyn gününde doğmuş, 80 Hicride ölmüştür.

(616) Ebû Mûsa el - Medîni rivâyet etmiş râvilerin sikat olduğunu söylemişdir

حَاجٍّ ٱلْبَيْتِ وَ كَتَبَ لَهُ بِعَدَدِ كُلِّ مَنْ آمَنَ بِاللّٰهِ سُبْحَانَهُ وَ تَوَكَّلَ عَلَيْهِ حَسَنَةً »

«Perşembe günü öğle ile ikindi arası, iki rekât namaz kılar, birinci rekâtta yüz Fâtiha, yüz Âyet-el Kürsî, ikinci rekâtta yüz Fâtiha ve yüz İhlâs okuduktan sonra yüz Salâvat getirene Allahu Teâlâ, Recep, Şaban ve Ramazan ayı oruç tutanların sevâbını verir. Ayrıca bir hac sevabiyle Allah'a îmân edenlerin sayısınca sevâb alır.» (617) buyurmuştur.

6 — Cuma :

Hazret-i Ali (R.A.)'den rivâyet olundu. Peygamber Efendimiz :

« يَوْمُ ٱلْجُمُعَةِ صَلاَةٌ كُلُّهُ مَا مِنْ عَبْدٍ مُؤْمِنٍ قَامَ إِذَا اسْتَقَلَّتِ الشَّمْسُ وَارْتَفَعَتْ قَدْرَ رُمْحٍ أَوْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ أَسْبَغَ ٱلْوُضُوءَ فَصَلَّى سُبْحَةَ الضُّحَى رَكْعَتَيْنِ إِيمَاناً وَ احْتِسَاباً إِلَّا كَتَبَ اللّٰهُ لَهُ مِائَتَيْ حَسَنَةٍ وَ مَحَا عَنْهُ مِائَةَ سَيِّئَةٍ وَمَنْ صَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ رَفَعَ اللّٰهُ سُبْحَانَهُ لَهُ فِي ٱلْجَنَّةِ أَرْبَعمِائَةِ دَرَجَةٍ وَمَنْ صَلَّى ثَمَانِ رَكَعَاتٍ رَفَعَ اللّٰهُ تَعَالَى لَهُ فِي ٱلْجَنَّةِ ثَمَانمِائَةِ دَرَجَةٍ وَغَفَرَ لَهُ ذُنُوبَهُ كُلَّهَا وَمَنْ صَلَّى ثِنْتَيْ عَشَرَةَ رَكْعَةً كَتَبَ اللّٰهُ لَهُ أَلْفَيْنِ وَمِائَتَيْ حَسَنَةٍ وَمَحَا عَنْهُ أَلْفَيْنِ وَمِائَتَيْ سَيِّئَةٍ وَرَفَعَ لَهُ فِي ٱلْجَنَّةِ أَلْفَيْنِ وَمِائَتَيْ دَرَجَةٍ »

«Cuma gününün hepsi namaz ve ibâdettir. Güneş bir mızrak boyu yükselince abdestini güzel alıp sevâbına inanarak ve Allah'ın vereceğini düşünerek iki rekât kuşluk namazı kılan kimseye Allahu Teâlâ iki yüz sevâb yazar ve iki yüz günâhını mahveder. Dört rekât kılana.

---

(617) Ebû Mûsa el - Medînî.

cennette dört yüz derece, sekiz rekât kılana cennette 800 derece verir, ve bütün günâhlarını mağfiret eder. 12 rekât kılana 2200 sevâb verir. Bu kadar da günâhını mahveder ve bu miktar derecesini cennette yükseltir.» (618)

Nafi, İbn Ömer'den rivâyet ediyor ki Peygamber Efendimiz :

«مَنْ دَخَلَ الْجَامِعَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَصَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ قَبْلَ صَلَاةِ
الْجُمُعَةِ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ الْحَمْدُ لِلهِ وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ خَمْسِينَ
مَرَّةً لَمْ يَمُتْ حَتَّى يَرَى مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ أَوْ يُرَى لَهُ»

«Cuma günü camiye girip öğle namazından evvel, her rekâtında elli kere Fâtiha'yı ve İhlâsı okumak sûretiyle dört rekât namaz kılan kimse, cennetteki yerini görmeden veyâ bu yeri kendisine gösterilmeden ölmez.» (619) buyurmuştur.

7 — Cumartesi :

Ebû Hüreyre, Peygamberden :

«مَنْ صَلَّى يَوْمَ السَّبْتِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ
الْكِتَابِ مَرَّةً وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَإِذَا فَرَغَ قَرَأَ آيَةَ
الْكُرْسِيِّ كَتَبَ اللهُ لَهُ بِكُلِّ حَرْفٍ حَجَّةً وَعُمْرَةً وَرَفَعَ لَهُ بِكُلِّ
حَرْفٍ أَجْرَ سَنَةٍ صِيَامٍ نَهَارُهَا وَقِيَامٍ لَيْلُهَا وَأَعْطَاهُ اللهُ عَزَّ
وَجَلَّ بِكُلِّ حَرْفٍ ثَوَابَ شَهِيدٍ وَكَانَ تَحْتَ ظِلِّ عَرْشِ اللهِ مَعَ
النَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ»

«Cumartesi, her rekâtında bir Fâtiha, üç İhlâs okumak sûretiyle dört rekât namaz kıldıktan sonra Âyet-el Kürsî'yi okuyan kimseye, Allahu Teâlâ her harfine bir hac bir umre ve gündüzü sâim gecesi

(618) Kaynağı bulunamamıştır.
(619) Dare Kutnî.

kaim, bir senelik sevâb ve yine her harfine bir şehit sevâbı verir. Ayrıca (kıyâmet günü) Peygamber ve şehitler ile arşın gölgesinde olur.» (620) buyurmuştur.

GECE İBÂDETLERİ

Pazar gecesi :

Enes bin Mâlik'den, Peygamber Efendimiz :

«مَن صَلَّى لَيْلَةَ ٱلْأَحَدِ عِشْرِينَ رَكْعَةً يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ ٱلْكِتَابِ وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ خَمْسِينَ مَرَّةً وَٱلْمُعَوِّذَتَيْنِ مَرَّةً مَرَّةً وَٱسْتَغْفَرَ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ مِائَةَ مَرَّةٍ وَٱسْتَغْفَرَ لِنَفْسِهِ وَلِوَالِدَيْهِ مِائَةَ مَرَّةٍ وَصَلَّى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِائَةَ مَرَّةٍ وَتَبَرَّأَ مِنْ حَوْلِهِ وَقُوَّتِهِ وَٱلْتَجَأَ إِلَى اللهِ ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ آدَمَ صَفْوَةُ اللهِ وَفِطْرَتُهُ وَإِبْرَاهِيمَ خَلِيلُ اللهِ وَمُوسَى كَلِيمُ اللهِ وَعِيسَى رُوحُ اللهِ وَمُحَمَّداً حَبِيبُ اللهِ كَانَ لَهُ مِنَ الثَّوَابِ بِعَدَدِ مَنْ دَعَا لِلهِ وَلَداً وَمَنْ لَمْ يَدْعُ لِلهِ وَلَداً وَبَعَثَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ ٱلْقِيَامَةِ مَعَ ٱلآمِنِينَ وَكَانَ حَقًّا عَلَى اللهِ تَعَالَى أَنْ يُدْخِلَهُ ٱلْجَنَّةَ مَعَ النَّبِيِّينَ»

«Pazar gecesi yirmi rekât namaz kılan ve her rekâtında Fâtiha ve İhlâsı elli kere, Muavvezeteyni birer kere okuyan ve müteakiben kendisi ve ebeveyni için yüz kere istiğfar ve Peygamber üzerine yüz salâvat-ı şerîfe getirip

«Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l - aliyyi'l - azîm»
dedikten sonra Âdem Aleyhi's - selâm'ın Allahu Teâla'nın yaratığı ve

(620) Ebû Mûsa el - Medînî.

"Sefiyyi" halis kulu, İbrahim Aleyhi's - selâm'ın halili, Musâ Aleyhi's-selâm'ın da kelimi, İsâ Aleyhi's - selâm'ın ruhu, Muhammed Aleyhi's-selâm'ın habibi olduğuna şehâdet eden kimseye, Allahu Teâlâ'ya veled isnad edenler ile etmiyenler sayısınca sevâb verir, kıyâmet gününde her türlü sıkıntıdan emin olur. Peygamberler ile cennete girmeyi hak eder.» (621) buyurmuştur.

Pazartesi gecesi :

A'mes (622) Enes'den rivâyet ediyor, Peygamber Efendimiz buyuruyor ki :

«مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ الإِثْنَيْنِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ يَقْرَأُ فِي الرَّكْعَةِ الأُولَى
الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَقُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ عَشْرَ مَرَّاتٍ وَفِي الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ الْحَمْدُ
لِلّٰهِ وَقُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ عِشْرِينَ مَرَّةً وَفِي الثَّالِثَةِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَقُلْ
هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ ثَلَاثِينَ مَرَّةً وَفِي الرَّابِعَةِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَقُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ
أَرْبَعِينَ مَرَّةً ثُمَّ يُسَلِّمُ وَيَقْرَأُ قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ خَمْساً وَسَبْعِينَ مَرَّةً
وَاسْتَغْفَرَ اللّٰهَ لِنَفْسِهِ وَلِوَالِدَيْهِ خَمْساً وَسَبْعِينَ مَرَّةً ثُمَّ سَأَلَ اللّٰهَ
حَاجَتَهُ كَانَ حَقّاً عَلَى اللّٰهِ أَنْ يُعْطِيَهُ سُؤَالَهُ مَا سَأَلَ»

«Kim ki Pazartesi gecesi, birinci rekâtta Fâtiha ve İhlâsı on kere, ikinci rekâtında 20, üçüncü rekâtında otuz, dördüncü rekâtında ise kırk kere okumak sûretiyle dört rekât namaz kılar ve selâmdan sonra 75 kere İhlâs okur, kendisi, anne ve babası için 75 kere istiğfar eder sonra Allah'tan hacetini dilerse, Allahu Teâlâ her istediğini kendisine verir.» (623)

---

(621) Kaynağı bulunamamıştır.

(622) Süleyman bin Mihran el - Esedi'dir. Kûfe hafızlarındandır. Kendisine «Mushaf» da denirdi. bâzı sahabileri görmüş, yetmiş sene cemaatle iftitâh tekbirini kaçırmamıştır. 148 Hicride ölmüştür.

(623) Ebû Mûsa el - Medinî.

Bu namaza, hacet namazı derler.

Salı gecesi :

« مَنْ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ وَالْمُعَوِّذَتَيْنِ خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً وَيَقْرَأُ بَعْدَ التَّسْلِيمِ خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً آيَةَ الْكُرْسِيِّ وَاسْتَغْفَرَ اللهَ تَعَالَى خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً كَانَ لَهُ ثَوَابٌ عَظِيمٌ وَأَجْرٌ جَسِيمٌ »

«Salı gecesi her rekâtında Fâtiha, İhlâs ve Muavvezeteyni on beşer kere okumak sûretiyle iki rekât namaz kıldıktan sonra 15 Âyet-el Kürsî okuyup on beş kere istiğfar eden kimseye büyük ecir ve mükâfatlar verir.» (624)

Hazret-i Ömer (R.A.)'den rivâyet olunmuş, Peygamber Efendimiz :

« مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ الثُّلَاثَاءِ رَكْعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ مَرَّةً وَإِنَّا أَنْزَلْنَاهُ وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ سَبْعَ مَرَّاتٍ أَعْتَقَ اللهُ رَقَبَتَهُ مِنَ النَّارِ وَيَكُونُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَائِدَهُ وَدَلِيلَهُ إِلَى الْجَنَّةِ »

«Salı gecesi her rekâtında bir Fâtiha ve yedişer kere Kadr sûresini okumak sûretiyle iki rekât namaz kılan kimseyi Allahu Teâlâ cehennemden azat eder ve cennete girmesine öncülük eder.» (625) buyurmuştur.

Çarşamba gecesi :

Hazret-i Fâtıma (R.A.) Peygamber Efendimizden rivâyet ediyor ki, Peygamber Efendimiz :

(624) Ebû Mûsa bâzı musanniflerden hikâye etmiştir. Ayrıca İbn Mes'ûd da Câbir'e dört rekâtlı namaza dair bâzı hadisler isnat etmiştir.

(625) Buna dâir de bir kayda rastlanamamıştır.

«مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ ٱلْأَرْبِعَاءِ رَكْعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِي ٱلْاولَى فَاتِحَةَ ٱلْكِتَابِ وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلْفَلَقِ عَشْرَ مَرَّاتٍ وَفِي الثَّانِيَةِ بَعْدَ ٱلْفَاتِحَةِ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ عَشْرَ مَرَّاتٍ ثُمَّ إِذَا سَلَّمَ ٱسْتَغْفَرَ اللهَ عَشْرَ مَرَّاتٍ ثُمَّ يُصَلِّي عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ مَرَّاتٍ نَزَلَ مِنْ كُلِّ سَمَاءٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ يَكْتُبُونَ ثَوَابَهُ إِلَى يَوْمِ ٱلْقِيَامَةِ»

«Çarşamba gecesi birinci rekâtında Fâtiha'yı ve on kere Felâk sûresini, ikinci rekâtında Fâtiha'yı ve on kere Nas sûresini okumak sûretiyle iki rekât namaz kıldıktan sonra on kere istiğfar eden ve Peygamber üzerine on salâvat getiren kimseye sevâb için her gökten yetmiş bin melek gelir kıyâmete kadar sevâbını yazmakla meşgul olurlar.» (626) buyurmuştur.

Diğer hadiste :

«سِتَّ عَشْرَةَ رَكْعَةً يَقْرَأُ بَعْدَ ٱلْفَاتِحَةِ مَاشَاءَ اللهُ وَيَقْرَأُ فِي آخِرِ الرَّكْعَتَيْنِ آيَةَ ٱلْكُرْسِيِّ ثَلَاثِينَ مَرَّةً وَفِي ٱلْأُولَيَيْنِ ثَلَاثِين مَرَّةً قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ يُشَفَّعُ فِي عَشَرَةٍ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ كُلُّهُمْ وَجَبَتْ عَلَيْهِمُ النَّارُ»

«Birinci rekâtta Fâtiha ve dilediği zamm-ı sûreden sonra on İhlâs, ikinci rekâtta yine Fâtiha ve zamm-ı sûreden sonra on Âyet-el Kürsî okumak sûretiyle 16 rekât namaz kılan kimse, akrabasından azâba müstehak olmuş 16 kimseye şefâat edecektir.» (627) buyurmuştur.

---

(626) Bu husûsta Fatime'den bir rivâyet bulunamamış, yalnız Câbir'den dört rekât diye Ebû Mûsa rivâyet etmiştir. Hattâ Enes'den üç rekat rivâyeti de vardır.

(627) Mehazı bulunamamıştır.

Hazret-i Fâtıme'den, Peygamber Efendimiz:

«مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ الْأَرْبِعَاءِ سِتَّ رَكَعَاتٍ قَرَأَ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ بَعْدَ الْفَاتِحَةِ قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ فَإِذَا فَرَغَ مِنْ صَلَاتِهِ يَقُولُ: جَزَى اللهُ مُحَمَّداً عَنَّا مَا هُوَ أَهْلُهُ غُفِرَ لَهُ ذُنُوبُ سَبْعِينَ سَنَةً وَكُتِبَ لَهُ بَرَاءَةٌ مِنَ النَّارِ».

«Kim ki Çarşamba gecesi altı rekât namaz kılar ve her rekâtında Fâtiha'dan sonra Âl-i İmrân sûresinin 26. âyetini sonuna kadar okur, namazı müteakip Cezallahü Muhammeden annâ bima hüve ehlühü duâsını okursa, yetmiş senelik günâhı bağışlanır ve Cehennemden beraeti yazılır.» (628)

Perşembe gecesi:

Ebû Hüreyre, Peygamber Efendimizden rivâyet ediyor:

«مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ الْخَمِيسِ مَا بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ رَكْعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَآيَةَ الْكُرْسِيِّ خَمْسَ مَرَّاتٍ وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ خَمْسَ مَرَّاتٍ وَالْمُعَوِّذَتَيْنِ خَمْسَ مَرَّاتٍ فَإِذَا فَرَغَ مِنْ صَلَاتِهِ اسْتَغْفَرَ اللهَ تَعَالَى خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً وَجَعَلَ ثَوَابَهُ لِوَالِدَيْهِ فَقَدْ أَدَّى حَقَّ وَالِدَيْهِ عَلَيْهِ وَإِنْ كَانَ عَاقًّا لَهُمَا وَأَعْطَاهُ اللهُ تَعَالَى مَا يُعْطِي الصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءَ»

«Perşembe gecesi akşam ile yatsı arası iki rekât namaz kılıp her rekâtında Fâtiha, Âyet-el Kürsî ve Muavvezeteyni beş kere okur ve namazdan sonra on kere istiğfar eder sevâbını anne ve babasına ba-

(628) Kaynağı bulunamamıştır.

ğışlarsa, onlara âsi olsa da haklarını ödemiş, sıddîk ve şehitler mertebesine yükselmiş olur.» (629) buyurdu.

Cuma gecesi :

Hz. Câbir diyor ki, Peygamber Efendimiz buyuruyor :

«مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ ٱلْجُمُعَةِ بَيْنَ ٱلْمَغْرِبِ وَٱلْعِشَاءِ ٱثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ ٱلْكِتَابِ مَرَّةً وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ إِحْدَى عَشْرَةَ مَرَّةً فَكَأَنَّمَا عَبَدَ اللهَ تَعَالَى اثْنَتَيْ عَشْرَةَ سَنَةً صِيَامٌ نَهَارُهَا وَقِيَامٌ لَيْلُهَا»

«Her kim Cuma gecesi akşam ile yatsı arasında 12 rekât namaz kılar, her rekâtında bir Fâtiha, on iki İhlâs okursa, gündüz oruçlu gece namazda olmak üzere on iki sene ibâdet etmiş gibi sayılır.» (630)

Enes (R.A.), Peygamber Efendimizden :

«مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ ٱلْجُمُعَةِ صَلَاةَ ٱلْعِشَاءِ ٱلْآخِرَةِ فِي جَمَاعَةٍ وَصَلَّى رَكْعَتَيِ السُّنَّةِ ثُمَّ صَلَّى بَعْدَهُمَا عَشْرَ رَكَعَاتٍ قَرَأَ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ ٱلْكِتَابِ وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ وَٱلْمُعَوِّذَتَيْنِ مَرَّةً مَرَّةً ثُمَّ أَوْتَرَ بِثَلَاثِ رَكَعَاتٍ وَنَامَ عَلَى جَنْبِهِ ٱلْأَيْمَنِ وَوَجْهُهُ إِلَى ٱلْقِبْلَةِ فَكَأَنَّمَا أَحْيَا لَيْلَةَ ٱلْقَدْرِ»

«Cuma gecesi cemâat ile yatsının farzını ve sonra da sünnetini kıldıktan sonra her rekâtta Fâtiha, İhlâs ve Muavvezeteyn sûrelerini birer kere okumak sûretiyle on rekât kılar, ayrıca da üç rekât vitir na-

(629) Ebû Mûsa ve Ebû Mansur rivâyet etmişlerdir.
(630) Kaynağı bulunamamıştır.

mazını kıldıktan sonra kıbleye karşı sağ tarafına yatıp uyursa, Kadir gecesini ihyâ etmiş kadar sevâb alır.» (631) rivâyet etmiştir.

Yine Peygamber Efendimiz :

« أَكْثِرُوا مِنَ الصَّلَاةِ عَلَيَّ فِي اللَّيْلَةِ الْغَرَّاءِ وَالْيَوْمِ الْأَزْهَرِ : لَيْلَةِ الْجُمُعَةِ وَيَوْمِ الْجُمُعَةِ »

«Nûrlu gece ve parlak günde yâni Cuma günü ve gecesinde benim üzerime çok salâvat getirin.» buyurmuştur.

Cumartesi gecesi :

Enes diyor ki, Peygamber Efendimiz buyuruyor :

« مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ السَّبْتِ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً بُنِيَ لَهُ قَصْرٌ فِي الْجَنَّةِ وَكَأَنَّمَا تَصَدَّقَ عَلَى كُلِّ مُؤْمِنٍ وَمُؤْمِنَةٍ وَتَبَرَّأَ مِنَ الْيَهُودِ وَكَانَ حَقًّا عَلَى اللّٰهِ أَنْ يَغْفِرَ لَهُ »

«Cumartesi gecesi akşam ile yatsı arasında on iki rekât namaz kılan kimseye Cennette bir köşk inşâ edilir. Bütün mü'minlere sadaka vermiş olur. Yahudilikten uzaklaşır ve Allahu Teâlâ'nın mağfiretini hak etmiş olur.» (632)

ÜÇÜNCÜ KISIM

SENE İÇİNDE GEÇEN NAMAZLAR BEYÂNINDADIR

Bunlar da Bayramlar, teravih, recep ve şaban namazlarıdır.

A — Bayram namazları :

Bayram namazı sünnet-i müekkede (633) ve dînin şiârındandır. Bayram namazlarında yedi şeye riâyet etmelidir.

(631) Kaynağı bulunamamıştır.
(632) Kaynağı bulunamamıştır.
(633) Bayram namazı Hanefilere göre vâcibtir. Cum'adaki şartlar bunda da aranır. Yalnız hutbe namazdan sonra okunur, sünnettir.

1 — Sıra ile üç tekbîr alır, yâni :

«Allahü Ekber Allahü Ekber, Allahü Ekber kebîren ve'lhamdülillâhi kesîren ve sübhânallahi bükreten ve esîlâ. Lâ ilâhe illâllahü vahdehü lâ şerike lehü, muhlisîne lehü'd - dîne velev kerihe'l-kâfirûn.»

der. Ramazan bayramında daha akşamdan tekbîre başlar. Bayram namazına kadar devam eder (634). Kurban bayramında arife günü sabahleyin namazı müteakip tekbîr almaya başlar, on üçüncü günün son vaktine kadar devam eder (635). Sözlerin en mükemmeli budur. Farz ve nâfilelerin akabinde tekbîr alır (636), fakat farzlarda daha kuvvetlidir.

2 — Cumada olduğu gibi bayram sabahı da her türlü temizliği yaparak iyi elbise giymelidir. Ancak çocuklara ipek giydirmemeli, kadınlar da sokağa çıkmak için süslenmemelidir.

3 — Bayrama gidiş geliş yolları ayrı olmalıdır. Peygamber Efendimiz öyle yapardı. Yine Peygamber Efendimiz :

«يَأْمُرُ بِإِخْرَاجِ الْعَوَاتِقِ وَذَوَاتِ الْخُدُورِ»

«Genç ve yaşlı kadınların bayrama gelmesini emrederdi.»

4 — Müstehab olan, Mekke ve Beyt-i makdis müstesna, bayramı sahrada namazgâhta kılmaktır. Hava yağmurlu ise camide kılınır, kapalı günlerde düşkünleri camide bırakıp, sağlamlar ile yüksek tekbîr alarak da sahraya çıkılır.

5 — Vaktine dikkat etmek, bayramın vakti gün doğuşu ile (637) zevâl arasıdır. Kurbanın ilk vakti, güneş doğuşundan sonra bayram namazı kılınıp hutbesi okunacak kadar vakit geçtikten sonra başlar (638). 13 üncü günün akşamına kadar devam eder. Kurban kesmek için kurban bayramını erken kılmak, sadaka-i fıtrı dağıtmak için de

---

(634) Hanefilerde Ramazan bayramında sabahleyin yolda giderken gizli tekbîr alır, namazların beşinde tekbîr almak yoktur.

(635) Kurban bayramında arife günü sabah namazında başlar ve beş gün devam eder. Beşinci gün ikindi vakti sona erer ki tam 23 vakittir. Bayrama giderken de aşikâre tekbîr alınır.

(636) Yine Hanefilere göre yalnız farz namazlarda selâm verince tekbîr alınır, sünnetlerde yoktur.

(637) Hanefilere göre gün doğuşundan 45 dakika sonradır. Çünkü bu arada namaz kılınmaz.

(638) Hanefilerde Kurbanın ilk vakti, bayram namazı kılınan yerlerde kılındıktan sonradır. Diğer yerlerde sabah vaktidir.

Ramazan bayramını biraz tehir etmek müstehabtır. Peygamber Efendimiz böyle yapardı.

6 — Bayram namazının keyfiyeti :

Tekbîr alarak musallaya gidildikte herhangi bir nâfile namaz kılmadan ve oturmadan müezzin bayram namazı kılınacağını haber verir ve iki rekât bayram namazı kılınır. İftitah tekbîri alınıp (Veccehtü..) okunduktan sonra yedi tane daha tekbîr alınır ve bu tekbîrlerin aralarında .

«Sübhânallahi ve'lhamdülillâhi velâ ilâhe illâllahü vallahü ekber»

der. Son tekbirden sonra (Eûzü ile) Fâtiha ve (Kaf) sûresini okur, ikinci rekâtta da aynı şekilde beş tekbîr alır, Fâtiha ile (el - Kamer) sûresini okur, bu sûretle bayram namazını kıldıktan sonra, hafif celse ile ayırdığı iki hutbeyi okur. Bayram namazını kılmıyanlar sonra kaza ederler (639).

7 — Bir koç kurban etmektir.

«ضَحَّى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِكَبْشَيْنِ أَمْلَحَيْنِ وَذَبَحَ بِيَدِهِ وَقَالَ بِسْمِ اللهِ وَاللهُ أَكْبَرُ هَذَا عَنِّي وَعَمَّنْ لَمْ يُضَحِّ مِنْ أُمَّتِي»

«Aleyhi's - salâtü ves-selâm Efendimiz çok güzel iki koç kurban etti ve bunları bizzat kendi eliyle keserken bunların biri benim diğeri de ümmetimden kurban kesemiyenler içindir diye niyyet ederek Bismillâhi Allahü Ekber dedi ve kesti.» (640)

---

(639) Hanefîlere göre bayram namazı vâcibtir. Şâfiîlerde olduğu gibi 12 tekbir değil, fazladan 6 tekbiri vardır. Kılınış şekli şöyledir: İlk tekbir alındıktan sonra «Sübhâneke» okunur, sonra elleri kaldırmak sûretiyle 3 tekbîr alınır, aralarında bir şey okunmaz, her tekbîrde eller salıverilir, üçüncüde bağlanır. İmâm Fâtiha ve zamm-ı sûre okur, aynı diğer namazlar gibi rükû ve sücûd edilir, ikinci rekâta kalkılır. Yine imâm Fâtiha ve bir sûre okuduktan sonra rükûa gitmeden aynı şekilde 3 kere tekbir alır ve dördüncü tekbîr ile rükûa gidilir, ikinci rekâtta diğer namazlar gibi selâm verilir ve sünnet olarak hutbe okunur. Görülüyor ki iki rekât olan bayram namazının diğer iki rekâtlı namâzlardan farkı 6 tane vâcib olarak alınan fazla tekbîrdir. Bunların üç tanesi birinci rekâtın «Sübhâneke» si ile «Fâtiha»sı arasında, diğer üçü de ikinci rekâtın zamm-ı sûresiyle rükûu arasındadır. Bayram namazı münferid olarak kaza edilmez.

(640) Buhâri ve Müslim, Enes'ten.

Yine Peygamber Efendimiz :

«مَنْ رَأَى هِلَالَ ذِي الْحِجَّةِ وَ أَرَادَ أَنْ يُضَحِّيَ فَلَا يَأْخُذْ مِنْ شَعْرِهِ وَ لَا مِنْ أَظْفَارِهِ شَيْئاً»

«Kurban kesecek olan kimse, Zilhicce ayı girdikten sonra kurbanın tüyünden ve tırnağından bir şey kesmemelidir.» (641)

Ebû Eyyüb-i Ensarî diyor ki :

«كَانَ الرَّجُلُ يُضَحِّي عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالشَّاةِ عَنْ أَهْلِ بَيْتِهِ وَيَأْكُلُونَ وَيُطْعِمُونَ»

«Peygamberimizin zamanında kişi, çoluk çocuğu için kurban keser ve hepsi beraber hem yer, hem de yedirirlerdi.»

Üç gün ve daha uzun müddetle kurbanından yiyebilir. Üç günden fazla yemekten menedildi ise de sonra müsaade edilmiştir. Süfyân-ı Sevrî "Kurban kestikten sonra 12 ve kurban bayramından sonra da 6 rekât namaz kılmak sünnettir" dedi. (642)

B — Teravih namazı :

Bu da yirmi rekâttır, keyfiyeti meşhurdur. Her ne kadar bayram namazı kadar kuvvetli değilse de sünnet-i müekkededir. Cemâatle veyâ münferit kılınmasının faziletinde ihtilâf edilmiştir.

Peygamber Efendimiz iki veyâ üç defa mescide gelerek teravihi kıldırdı, fakat sonra gelmedi ve «Korktum, size borç olur onun için gelmedim.» buyurdular. Vahyin kesilmesiyle vâcib olmak korkusu kalmadığından Hazret-i Ömer (R.A.) teravihi cemâatle kıldırmağa başlamıştır. Bu sebebten ve farzlardan delil çekmek sûretiyle cemâat de bereketli ve faziletli olduğundan aynı zamanda yalnızlıkta tembellik, cemâatte ise bir heves ve neşat bulunduğundan cemâat daha efdaldir dediler. Diğer bâzıları da bu teravih bayram gibi bir alâmet değildir, onu Tahıyyetül mescid ve kuşluk namazı gibi kabul etmek daha evlâdır. Halbuki bunlar münferit kılınır. Bakarsın ki bir cemâat camiye

(641) Müslim, Ümmü Seleme'den.

(642) Kaynağı bulunamamıştır, halbuki bayramdan evvel ve sonra başka namaz kılınmadığına dair kuvvetli rivâyet vardır.

girer ve cemâatle değil, ayrı ayrı "Tahıyyetül Mescid" namazını kılarlar, demişlerdir. Yine Peygamber Efendimizin :

«فَضْلُ صَلاَةِ التَّطَوُّعِ فِي بَيْتِهِ عَلَى صَلاَتِهِ فِي الْمَسْجِدِ كَفَضْلِ صَلاَةِ الْمَكْتُوبَةِ فِي الْمَسْجِدِ عَلَى صَلاَتِهِ فِي الْبَيْتِ»

«Evde kılınan nâfile namâzların camide kılınan nâfile namâzlar üzerine fazîleti, camilerde kılınan farzların evlerde kılınan farzlar üzerine olan fazileti gibidir.» (643)

Ve yine Peygamber Efendimizin :

«صَلاَةٌ فِي مَسْجِدِي هَذَا أَفْضَلُ مِنْ مِائَةِ صَلاَةٍ فِي غَيْرِهِ مِنَ الْمَسَاجِدِ، وَصَلاَةٌ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ صَلاَةٍ فِي مَسْجِدِي وَأَفْضَلُ مِنْ ذَلِكَ كُلِّهِ رَجُلٌ يُصَلِّي فِي زَاوِيَةِ بَيْتِهِ رَكْعَتَيْنِ لاَ يَعْلَمُهُمَا إِلاَّ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ»

«Benim mescidimde bir namaz, diğer mescidlerde yüz namazdan, Kâbe'de bir namâz benim mescidimde bin namâzdan hayırlıdır. Bunlardan daha hayırlısı, yalnız Allahu Teâlâ'nın bileceği, evin bir köşesinde kılınan iki rekât namazdır.» (644)

hadislerine dayanarak münferit kılınmasını efdal kabul etmişlerdir. Çünkü cemâat arasında yapmacık hareketler ve riyâ korkusu var; fakat yalnızlıkta böyle bir tehlike yoktur. İşte teravih hakkında söylenen bunlardır. Fakat muhtar olan Hazret-i Ömer'in yaptığı gibi cemâatle kılmanın daha efdal olmasıdır. Zira bâzı nâfilelerde cemâat meşrû, teravih namazı ise şeairi dinden olmaya daha lâyıktır. Cemâatte riyâya kaçmak, yalnızlıkta riyâdan korunmak, yalnızlıkta tembelleşmek cemâatin fazîletiyle alâkalı bir şey değildir. Gûya ki bunun kaili demek istiyor ki, tembellik sebebiyle namazı terketmeden ise, ne pahasına olursa olsun, kılması hayırlı; ihlâs ise riyâdan hayırlıdır. Biz mes'eleyi başka cepheden de alabiliriz. Meselâ: Yalnızlıkta tembelleşip cemâatte de riya etmeyen bir adamı farzedelim. Acaba bunun yalnızlıkta mı yoksa cemâatle mi kılması daha efdal? Şimdi cemâatteki fazî-

(643) Âdem b. Ebi İyas.
(644) Ebû'ş - Şeyh rivâyet etmiştir.

leti ile yalnızlıktaki huzûru kalb ve ihlâsın ziyâdeliğini düşünmek icab eder. O zaman da birini diğeri üzerine tercihte tereddüt hâsıl olur (Binâenaleyh bu gibi tereddütlere düşmektense, her ne olursa olsun, bu namâzda cemâat daha efdaldir.) Ramazan-ı şerîfin on beşinden sonra vitirde kunut müstehabtır. (Hanefîler daimâ vitirde kunût eder.)

C — Receb ayına mahsûs namâz :

Peygamber Efendimize isnat edilen bir hadîste :

«مَا مِنْ أَحَدٍ يَصُومُ أَوَّلَ خَمِيسٍ مِنْ رَجَبَ ثُمَّ يُصَلِّي فِيمَا بَيْنَ الْعِشَاءِ وَالْعَتَمَةِ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً يَفْصِلُ بَيْنَ كُلِّ رَكْعَتَيْنِ بِتَسْلِيمَةٍ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ مَرَّةً وَإِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَقُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ مَرَّةً فَإِذَا فَرَغَ مِنْ صَلَاتِهِ صَلَّى عَلَيَّ سَبْعِينَ مَرَّةً يَقُولُ : اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ وَعَلَى آلِهِ ، ثُمَّ يَسْجُدُ وَيَقُولُ فِي سُجُودِهِ سَبْعِينَ مَرَّةً سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ ، ثُمَّ يَرْفَعُ رَأْسَهُ وَيَقُولُ سَبْعِينَ مَرَّةً : رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَتَجَاوَزْ عَمَّا تَعْلَمُ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعَزُّ الْأَكْرَمُ ، ثُمَّ يَسْجُدُ سَجْدَةً أُخْرَى وَيَقُولُ فِيهَا مِثْلَ مَا قَالَ فِي السَّجْدَةِ الْأُولَى ثُمَّ يَسْأَلُ حَاجَتَهُ فِي سُجُودِهِ فَإِنَّهَا تُقْضَى ـ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «لَا يُصَلِّي أَحَدٌ هَذِهِ الصَّلَاةَ إِلَّا غَفَرَ اللّٰهُ تَعَالَى لَهُ جَمِيعَ ذُنُوبِهِ وَلَوْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ وَعَدَدِ الرَّمْلِ وَوَزْنِ الْجِبَالِ وَوَرَقِ الْأَشْجَارِ وَيُشَفَّعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي سَبْعِمِائَةٍ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ مِمَّنْ قَدِ اسْتَوْجَبَ النَّارَ»

«Kim ki Recebin ilk Perşembe günü oruç tutar sonra akşam ile yatsı veyâ yatsı ile gecenin üçte biri arasında ve her rekâtta bir Fâtiha üç «Kadr» sûresini ve on iki İhlâs okumak ve iki rekâtta bir selâm vermek üzere on iki rekât namaz kılar, selâmdan sonra yetmiş kere

«Allahümme salli alâ Muhammedini'n - nebiyyi'l - ümmiyyi ve alâ âlihi»

der sonra secdeye kapanır ve secdesinde yetmiş kere

«Sübbûhün kuddûsün Rabbü'l - melâiketi ve'r-rûhi»

der, sonra başını kaldırır yetmiş kere

«Rabbi'ğfir ve erham ve tecâvez ammâ ta'lemü»

der, sonra tekrar secdeye kapanır ve birinci secdede okuduklarını aynı şekilde tekrar eder. Sonra secdede iken dilediğini isterse, bütün istekleri yerine gelir. Zîra Peygamber Efendimiz devamla buyuruyor ki "bu namazı kılan kimsenin, deniz köpükleri, kumlar sayısı, dağlar ağırlığı kadar, ağaçlar yaprakları sayısınca günâhı olsa da Allahu Teâlâ bütün günâhlarını mağfiret eder ve akrabasından cehennemi hak etmiş yedi yüz kişiye şefâat eder."» (645) buyurmuştur.

İşte bu namaz müstehab olan bir namazdır. Bu namaz hadd-i zâtında Âhad tarikıyle rivâyet edilen ve teravih seviyesine yükselmeyen bir namaz ise de Kudüs halkı bu namaza devam ettiği için onu anlatmayı uygun buldum. Bu bahiste anlatılması ise, senenin tekerrür etmesiyle, tekerrür ettiği içindir.

D — Şaban ayı namazı :

Şabanın on beşinci gecesi, her rekâtında bir Fâtiha ve on bir İhlâs okumak ve iki rekâtta bir selâm vermek sûretiyle yüz rekât namaz kılınır. İsterse her rekâtında Fâtiha'dan sonra yüz "İhlâs" okumak sûretiyle on rekât da kılabilir. Bu şekilde kılmak, bütün müstehab namazlarda da mervidir. Selef, bu namazı kılar ve buna "hayır namazı" derlerdi, hattâ bu namazı bir araya toplanıp, cemâatle de kılarlardı (646). Hasan-ı Basrî'den rivâyet olundu, diyor ki otuz sahabî bana haber verdi ki :

---

(645) Rezin kitâbında bunu irâd etti.

(646) Mezhebimizde, Teravih'ten başka hiçbir sünnet namazı, cemâatle kılınmaz.

«أَنَّ مَنْ صَلَّى هَذِهِ الصَّلاَةَ فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ نَظَرَ اللهُ إِلَيْهِ سَبْعِينَ نَظْرَةً وَقَضَى لَهُ بِكُلِّ نَظْرَةٍ سَبْعِينَ حَاجَةً أَدْنَاهَا الْمَغْفِرَةُ»

«Bu gece bu namazı kılan kimseye Allahu Teâlâ yetmiş kere nazar eder ve her nazarında yetmiş ihtiyâcını temin eder. En küçüğü günâhlarını mağfiret etmesidir.» (647) buyurmuştur.

DÖRDÜNCÜ KISIM

MUÂYYEN ZAMANI OLMAYIP, GEÇİCİ SEBEBLER İLE ALÂKALI OLAN NAMAZLAR BEYÂNINDADIR

Bunlar da husûf, küsûf, istiska, tahiyyetü'l - mescid, salât-ü vüzûin = abdest namazı, ezan ve kamet arasında namaz, evden çıkarken ve eve girdikte kılınan namaz v.s. olmak üzere dokuz namazdır.

HUSÛF VE KÜSÛF NAMAZI

1 — Salât-ı Husûf (Ay tutulduğunda kılınan namâz) :

Peygamber Efendimiz bir hadisinde :

«إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللهِ لاَ يُخْسَفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلاَ لِحَيَاتِهِ فَإِذَا رَأَيْتُمْ ذَلِكَ فَافْزَعُوا إِلَى ذِكْرِ اللهِ وَالصَّلاَةِ»

«Muhakkak ki Güneş ile Ay Allah'ın büyüklüğüne delâlet eden birer alâmetlerdir. Onlar kimsenin ölümü veyâ doğumu için tutulmazlar. Bunların tutulduklarını gördüğünüzde, zikir ve namâz ile Allah'a iltica edin.» (648) buyurmuştur.

---

(647) Hazret-i Ali'den. Şabanın on beşinci gününü oruç tutun, gecesinde kaim olun meâlinde İbn Mâce, bir hadis rivâyet etmiştir.

(648) Buhârî ve Müslim.

Aleyhi's - salâtü ve's-selâm Efendimizin oğlu İbrahim öldüğü sırada güneş tutulmuştu. Bunu görenler, İbrahimin ölümünden dolayı tutuldu demeleri üzerine Peygamber Efendimiz bu hadîsi irad buyurdular.

Bu namazın keyfiyeti ve vakti :

Keyfiyeti, yâni kılınış şekli :

Güneş tutulduğu vakit, ister kerahet vakti olsun, ister olmasın, insanlar namaza davet edilir ve imam mescidde cemâat ile iki rekât namaz kıldırır. Her rekâtta birincisi ikincisinden uzun olmak üzere iki rükû eder. Gizli olarak birinci rekâtta Fâtiha ve Bakara, ikinci rekâtta da Fâtiha ve Âl-i İmrân, üçüncü rekâtta, Fâtiha ve Nisâ, dördüncü rekâtta Fâtiha ve Mâide sûrelerini veyâ bu kadar âyet okur, her rekâtta yalnız Fâtiha veyâ kısa sûreler okusa da beis yoktur. Uzatmaktaki gâye açılıncaya kadar namazın devamıdır. Birinci rükûda yüz, ikincide seksen, üçüncüde yetmiş, dördüncü rükûda ise elli âyet okunacak kadar zaman bekler, sücûdlar da aynı rükûlar gibi olmalıdır. Namazdan sonra, arasında hafif celse bulunan iki hutbe okur. İnsânlara sadaka vermek, köle âzâd etmek ile emreder. Ay tutulduğu vakitte de aynı şekli yapar. Şu kadar ki gece olduğu için salât-ı husûf da âşikâre okur.

Bu namazın vakti: Ay veyâ güneş tutulmağa başladığı andan açılıncaya kadar devam eder, ancak güneşin tutulması guruba tesadüf ediyorsa, batmasiyle, ayın tutulması tulûa tesadüf ediyorsa güneşin doğmasiyle namazları da sona erer. Yalnız Ay tutulmuş olduğu hâlde gece vakti, yâni güneş doğmadan batarsa bu namazın vakti kaybolmaz. Çünkü bütün gece ayın idaresindedir. Eğer namaz kılınırken ay veyâ güneş açılırsa namazı kesmez, belki uzatmaz kısaca kılar. Bir rekâtta iki rükû olduğuna göre ikinci rükûa yetişen o rekâta yetişmiş sayılmaz. Çünkü asıl olan birinci rükûdur (649).

2 — Salât-ı istiska (yağmur isteme namazı):

Sulu dereler kuruduğu, yağmur damlaları kesildiği veyâ gözeler azalmağa başladığı vakit, imam insânlara üç gün oruç tutmak, imkân nisbetinde sadaka vermek, helâllaşmak ve tevbe ile emreder. Bu işler tamamlandıktan sonra dördüncü gün erkekler, yaşlı kadınlar ve çocuklar, bayramın aksine olarak eski ve fakat temiz elbise ile huşû ve

(649) Hanefîlerde Husuf ve Küsûf namâzı vardır. Bunların münferit kılınması daha makbuldür. Küsûf namazı cemaatle kılınsa da hutbe okunmaz ve aynı nafile namazları gibi kılınır, iki rükû diye bir şey yoktur. Namazdan sonra imâm cemaate yönelir ve açılıncaya kadar duâ eder.

tevâzu içinde sahraya çıkar. Hattâ bâzılarına göre, ihtiyâçta ortak oldukları için hayvanları da beraber çıkarırlar. Nitekim Peygamber Efendimiz :

«لَوْ لَا صِبْيَانٌ رُضَّعٌ وَمَشَايِخُ رُكَّعٌ وَبَهَائِمُ رُتَّعٌ لَصُبَّ عَلَيْكُمُ الْعَذَابُ صَبًّا»

«Eğer emzikte, memedeki çocuklar, rükû eden ihtiyarlar ve kırlarda yayılan hayvanlar olmasaydı azâb-ı ilâhi sizin üzerinize yağmur gibi dökülürdü.» (650) buyurmuştur.

Zımmîler de ayrı olarak çıkarlarsa menedilmezler (651). Sahrada geniş bir yerde toplandıklarında cemâate, namaz kılınacak diye haber verilir ve tekbirsiz olarak bayram namazı gibi iki rekât namaz kılınır. Sonra yine arasında hafif celse ile iki hutbe okunur. Hutbenin ağırlık noktasını istiğfar teşkil etmeli. İkinci hutbenin yarısından sonra tefeül için, Peygamber Efendimizin yaptığı gibi cübbesini ters çevirerek kıbleye dönmeli ve cemâat de böyle yapmalı. Bundan sonra herkes gizlice duâ etmelidir. Sonra imam tekrar cemâate dönerek :

«اللهم إنك أمرتنا بدعائك ووعدتنا إجابتك، فقد دعوناك كما أمرتنا فأجبنا كما وعدتنا، اللهم فامنن علينا بمغفرة ماقارفنا وإجابتك فى سقيانا وسعة أرزاقنا»

«Allahım bize, duâ ile emir buyurdun, icabet edeceğine söz verdin. Biz emrin üzerine duâda bulunuyoruz, sen de icabet va'dini yerine getirerek duâmızı kabûl buyur. Lûtf u kereminle kusûrlarımızı bağışla, rahmet dileğimizi kabul buyur, rızkımızı genişlettir.»

(650) Beyhâkî Ebû Hüreyre'den.

(651) Zımmîlerin duâya çıkması hakkında görüşler muhteliftir. Bir kısmı müştereken de duâya çıkabilirler diyor; çünkü istenen rahmet-i âmmedir. Dünyâ ni'metleridir, zâten onlar da bundan müstefiddir, hattâ onların sesini fazla dinlememek için bu gibi duâlarını Allah kabûl eder, dedi. Diğer bir kısmı aynı ânda ayrı yerde çıkarlar, dedi. Diğer bir kısmı başka zamanda çıkarlar, dedi. Diğer bâzıları da başka zamanda çıkmalarına hiç müsaade edilmez. Çünkü tesadüfen o ânda yağarsa, zihinlerde teşevvüş husûle getirir. Müslümanlar safına da alınmazlar. Çünkü kâfirlerin duâsı dalâldedir, derler. Her hâlde menedilmezler ama en doğrusu, onların da aynı ânda ayrı yerde bulunmalarıdır. (Mütercim).

(Bu duâ İmam Şâfiî'den rivâyet edilmiştir). Böylece duâ etmekle hutbesine nihayet verir (652). Oruca başladıkları üç gün içinde namazları müteakip de duâya devam edebilir. Bu duânın, tövbe, redd-i mezalim ve benzeri âdâb ve bâtınî şartları vardır. Onları da "Kitâbü'd-Da'avât"ta anlatacağız.

3 — Cenaze namazı :

Cenaze namazının şekli malûmdur. Müslim'in Avf bin Mâlik'den rivâyetine göre cenazede Peygamber Efendimizin okuduğu duâ :

«اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ وَعَافِهِ وَاعْفُ عَنْهُ وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ وَوَسِّعْ
مَدْخَلَهُ وَاغْسِلْهُ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ وَنَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا
يُنَقَّى الثَّوْبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ وَأَبْدِلْهُ دَاراً خَيْراً مِنْ دَارِهِ
وَأَهْلاً خَيْراً مِنْ أَهْلِهِ وَزَوْجاً خَيْراً مِنْ زَوْجِهِ وَأَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ
وَأَعِذْهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَمِنْ عَذَابِ النَّارِ»

«Allahım! Sen bu ölüyü affına, rahmetine ve mağfiretine mazhar et, rahat yere indir, kabrini genişlettir. Beyaz elbise yıkanıp lekesi kaybolduğu gibi bunu da temiz sular ile yıka her türlü günâh ve hatalardan tertemiz eyle. Allahım! Bu mevtaya buradaki evinden daha iyi

---

(652) Hanefilerde de istiska, yâni yağmur duâsı vardır. Fakat şekilde ayrılık vardır. Evvelâ yağmur duâsı, bizzat Peygamberimizin ve bâzı sahabenin fiiliyle sâbit bir sünnettir. Fakat, cemaatle namaz ve hutbe, bu husûstaki diğer rivâyetlere göre şartından değildir, hattâ namaz bile şartından değildir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de, kılın, değil, istiğfar edin buyuruluyor, Hazret-i Ömer de yalnız istiğfar ile duâyı bitirmiştir. Bununla beraber namaz kılınır fakat, cemaatle değil, münferit kılınır, paltoyu çevirmek rivâyeti varsa da pek önemli değildir. Asıl aranan, redd-i mezalim, oruç, tasadduk ve istiğfardır. Yağmur duâsı budur. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de: **«Dedim ki: Rabbinizden bağışlanma dileyin. Doğrusu O, çok bağışlayıcıdır ki, size gökten bol bol yağmur indirsin.»** (71/10, 11) buyurulmuştur. Allahü Teâlâ dilerse duâları kabul ederek rahmeti inzâl eder, zâten reddedeceği duâ olmaz. Ya peşin verir veya veresiye, bu husûsta Peygamberimizden mervi olan duâların bâzılarının başlıklarını almakla yetineceğim:

«Allahümme eskinâ gaysen...», «Allahümme eskine'l - gayse ve lâ tec'alnâ mine'l kanitin...», «Allahümme inne bilbilâdi ve'l - ıbâdi...» gibi duâlardır. Bununla beraber Allah her çeşit duâyı kabul eder. Yalnız hareketler şeriata uygun olmalıdır. Zamânımızdaki alafranga duâlar, kabûlden ziyâde redde şayestedir. Yağmur duâsında tekkelere kurban kesmeler, tekkede yatan adamın mızrağını suya sokup çıkarmalar ve benzeri şeylerin İslâmiyyette mesnedi yoktur. (Mütercim).

mesken, buradaki arkadaşlarından daha hayırlı yoldaşlar, buradaki eşinden daha iyi eş, dost ve ahbablar ihsân eyle. Allahım! Bunu cennetine indir. Kabir ve cehennem azâbından koru.» (653)

Hattâ râvî Avf diyor ki: Peygamber Efendimizin o cenaze hakkındaki bu duâlarını duyduğumda bu cenaze keşke ben olaydım dedim. İkinci tekbîre yetişen, imâm ile beraber tekbîrleri alır ve imâm selâm verdikten sonra birinci tekbîri kaza eder. Eğer acele eder de arada o tekbîri alırsa, imama uymanın bir mânâsı kalmaz. Cenaze namazının zâhir rükûnleri tekbîrlerdir. Bunlar diğer namazların rekâtları makamındadır. Cenaze namazının ve cenazeyi teşyiin faziletini bildiren haberler meşhûrdur. Artık onları anlatmak ile sözü uzatmaya lüzum yoktur. Nasıl faziletleri olmasın ki bunlar furuz-u kifâyedendir. Nâfile olmaya intikal etmesi, bu vazifeyi yapacak başka kimselerin bulunduğu zamandır. O vakit kendine nâfile olmakla beraber iştirak etmekle farz-ı kifâye mükâfatını alır. Çünkü hepsi birden farz-ı kifâyeyi ifa ediyor ve başkalarını mes'uliyetten kurtarıyorlar. Bu vazife farzları düşürmiyen diğer nâfileler gibi değildir. Duâ ve himmetlerin çoğalması ve duâsı makbul kimselerin bulunması ihtimaline binaen cemâatin çoğalmasını istemek müstehabdır. Nitekim Kerib (654). İbn Abbas'dan rivâyet ediyor, İbn Abbas'ın oğlu öldü, bana, bak cemâat geldi mi? Baktım geldi dedim. Ne kadar araba, kırk kişi var mı? Ben de var dedim, öyle ise cenazeyi çıkarın, çünkü ben Resûlullah'dan duydum, buyurdular ki :

«مَا مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ يَمُوتُ فَيَقُومُ عَلَى جَنَازَتِهِ أَرْبَعُونَ رَجُلاً لَا يُشْرِكُونَ بِاللهِ شَيْئاً إِلَّا شَفَّعَهُمُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيهِ»

«Bir ölünün cenaze namazında Allah'a şirk koşmayan kırk kişi hazır bulunursa, Allahu Teâlâ onları ona şefâatçi kılar ve onun hakkındaki şefâatlerini kabul eder.» (655). buyurmuştur.

Cenazeyi kabrıstana getirdiğinde, hattâ ne sûretle oursa olsun, kabristana uğradığında :

---

(653) Müslim.

(654) Kerıb bin Ebi Müslim. İbn Abbas'ın âzadlısıdır. sikadandır. 98 Hicride Medine'de ölmüştür

(655) Müslim rivâyet etmiştir.

«السلام عليكم أهل هذه الديار من المؤمنين والمسلمين، ويرحم الله
المستقدمين منا والمستأخرين، وإنا إنشاالله بكم لاحقون»

«Ey burada yatan Müslümanlar! Size selâm, Allahın rahmeti sizlere ve bizlere olsun. Allahu Teâlâ dilerse, bizler de burada yatacağız.» demelidir.

Evlâ olan ölü defnedilinceye kadar oradan ayrılmayıp, mezarı düzeltildiği vakit mezar başında şu duâyı okumaktır :

«اللهم عبدك رد إليك فارأف به وارحمه، اللهم جاف الأرض عن
جنبيه وافتح أبواب السماء لروحه وتقبله منك بقبول حسن، اللهم
إن كان محسناً ضاعف له في إحسانه وإن كان مسيئاً فتجاوز عنه»

«Allahım! İşte kulun, sana, senin rahmetine iade edildi. Sen ona acı ve rahmet et. Allahım! Kabrini genişlendir, gök kapılarını ruhuna aç ve kendisini hüsn-ü kabul buyur. Allahım! İyilik sahibi idiyse mükâfatını arttır, kusurlu idiyse, kusurlarını sen bağışla.» (656)

TAHİYYETÜ'L - MESCİD

4 — Tahiyyetü'l - Mescid, mescide hürmet için kılınan namaz :

Bu da asgarî iki rekât olarak sünnet-i müekkededir. Hattâ dinlemesi vâcib olan hutbe esnasında da olsa, bu namaz sâkıt olmaz (657). Eğer hemen farza başlar veyâ kaza kılarsa, Tahiyyetü'l - mescid de

---

(656) Cenaze namazı Hanefîlerde de farz-ı kifayedir. Rüknü dört tekbîrdir. Bir kişi de bu namâzı kılabilir. Mezheblerde değişiklik yok, şu kadar ki, Hanefîlerde birinci tekbîrde **«Sübhâneke»**, ikincide **«Allahümme salli ve Allahümme bârik...»**, üçüncüde, eğer biliyorsa: **«Allahümma'ğfir li hayyinâ ve meyyitinâ ve şâhidenâ ve gâibenâ ve sagirenâ ve kebirenâ ve zekürenâ ve ünsâna. Allahümme men ahyeytehü minna fe ahyihi ale'l - islâmi ve men teveffeytehu minna feteveffehu ale'l - imâni»** duâsını, bilmeyen **«Fâtiha»**yı okur. Dördüncüde selâm verir. Kabrin başında bir kişi isterse telkin yapabilir. Keyfiyetini anlatmıya makam müsâit değildir.

(657) Hanefîlere göre bu esnada hattâ vaaz edilirken dahi kılınmaz.

ödenmiş sayılır. Çünkü gaye, mescide girdiği anda, ibâdet ile mescidin hakkını ödemektir. O da hâsıl olmuştur. Bunun için mescide abdestsiz girmek mekrûhtur. Eğer oradan geçmek veyâ oturmak için abdestsiz olarak mescide girmişse, dört kere **«Sübhânallahi velhamdülillâhi velâ ilâhe illâllahi vallahü ekber»** desin, bunu dört kere söylemek iki rekât makamına kaim olur diyenler vardır (658). Şâfi'î mezhebinde vakt-i kerahette tahiyyetü'l-mescid kılınabilir. Vakt-i kerahet, sabah, zevâl ve ikindiden sonraki vakitler ile tulû ve gurup vakitleridir.

Nitekim Peygamber Efendimiz :

« صَلَّى رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ ، فَقِيلَ لَهُ : أَمَا نَهَيْتَنَا عَنْ هٰذَا ؟ فَقَالَ : هُمَا رَكْعَتَانِ كُنْتُ أُصَلِّيهِمَا بَعْدَ الظُّهْرِ فَشَغَلَنِى عَنْهُمَا الْوَفْدُ »

«İkindiden sonra iki rekât namâz kıldı. Bunu gören ashab, hani bizi bu vakit namaz kılmaktan menetmiştin? Evet, bu namaz, benim öğleni müteakib kıldığım namazdır. Fakat ziyaretçiler beni meşgul ettiler de ondan.» (659) diye cevâb verdi. Bu hadis iki fayda sağladı :

Birinci fayda : Bu vakitte kılmanın keraheti, sebebi olmıyan namazlara münhasırdır. Nâfileyi kaza ise en zayıf sebeblerdendir. Zira ulema, nâfilenin kaza edilmesinde ve kılamadı mı bir nâfileyi vaktinden sonra kılarsa kazaya sayılıp sayılmıyacağı hakkında ihtilâf etmiştir. (Hanefilere göre müstakil bir namaz olur kazaya sayılmaz ve zaten nâfile kaza edilmez). Bu gibi en zayıf bir sebeb ile kerahet ortadan kalkarsa, kuvvetli bir sebeb olan, mescide girmek ile bu kerahet evleviyetle kalkmış olur. Bunun için vakt-i kerahette hazırlanan cenazenin yine vakt-i kerahette kılınması mekrûh değildir. Husûf ve istiska için kılınan namazlarda da hüküm budur.

İkinci fayda : Nâfilelerin de kaza edilmesidir. Çünkü bizim için en güzel timsâl olan Peygamber Efendimiz bizzat kaza etmiştir. Nitekim Hazret-i Âişe (R.A.) şöyle rivâyet ediyor :

---

(658) Hanefi mezhebinde, mutlaka câmiye girmek zarûreti var ise ve hattâ câmide uyumuşsa çıkmak için hiç olmazsa teyemmüm ile girer çıkar.

(659) Buhârî ve Müslim, Ümmü Seleme'den.

«كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا غَلَبَهُ نَوْمٌ أَوْ مَرَضٌ فَلَمْ يَقُمْ تِلْكَ اللَّيْلَةَ صَلَّى مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ اثْنَتَىْ عَشْرَةَ رَكْعَةً»

«Aleyhi's - salâtü ves-selâm Efendimiz, rahatsız veyâ uykusuzluğu sebebiyle gecelerde namaza kalkmadığı vakit, kuşluk vakti on iki rekât namaz kılardı.» (660)

Halbuki ulema diyor ki, namazda olması hasebiyle müezzine icabet edemiyen kimse, müezzin ezanı bitirirse de selâmdan sonra icabeti kaza eder. Ezana icabet kaza edilirse, o hâlde ikinci kılınan namâz kaza değil, aynı evvelkisi gibi müstakil bir namazdır demenin hükmü kalmaz. Eğer sonraki namaz kaza olmasaydı, Peygamberimiz onu vakti kerahette kılmazdı. Evet, herhangi bir sebeble muâyyen vakitteki virdini yapamıyan kimse tembelleşmemek için onu vakt-i âharda yapması, nefsiyle mücâdele bakımından makbûldür. Zîra Peygamber Efendimiz hadis-i şerifinde :

«أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللهِ تَعَالَى أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ»

«Allah katında amellerin en sevimlisi, her ne kadar az olsa da devamlı sûrette işlenendir.» (661) buyurmuştur.

Yine Hazret-i Âişe (R.A.) Peygamber Efendimizden rivâyet ediyor ki Peygamber Efendimiz :

«مَنْ عَبَدَ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ بِعِبَادَةٍ ثُمَّ تَرَكَهَا مَلَالَةً مَقَتَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ»

«Mûtadı olan ibâdeti, sonra tembellik yüzünden terkedenlere Allahu Teâlâ gadab eder.» (662) buyurmuştur.

İnsan bu veîdin altına girmekten kaçınmalıdır. Bu hadîsin hakikatı, tembelliğinden dolayı Allah ona gadab eder demektir. Halbuki eğer gadab-ı ilâhî olmasaydı bu tembellik ona gelmezdi (Bu bir nevi devirdir).

(660) Müslim.
(661) Buhârî ve Müslim, Hz. Aişe'den.
(662) İbnü's - Sinnî rivâyet etmiştir.

ABDEST NAMAZI

5 — Abdest aldıktan sonra iki rekât namaz kılmak :

Bu namaz da müstehabdır. Zîra abdest, bir kurbet - yakınlıktır, gayesi de namazdır (663). Abdesti bozan şeyler ârızidir. Çok kere namaz kılmadan abdest bozulabilir, bunun için abdestin gayesini ifa etmek üzere, abdest alır almaz hemen iki rekât namaz kılmalıdır. Bu namazın istihbabı, Hz. Bilâl-i Habeşî (R.A.)'nin Peygamber Efendimizden rivâyet ettiği şu hadîs ile sâbittir:

«دَخَلْتُ الْجَنَّةَ فَرَأَيْتُ بِلاَلاً فِيهَا فَقُلْتُ لِبِلاَلٍ : بِمَ سَبَقْتَنِي إِلَى الْجَنَّةِ ؟ فَقَالَ بِلاَلٌ : لاَ أَعْرِفُ شَيْئاً إِلاَّ أَنِّي لاَ أُحْدِثُ وُضُوءاً إِلاَّ أُصَلِّي عَقِيبَهُ رَكْعَتَيْنِ»

«Cennete girdim Bilâl'i orada gördüm. Bilâl'e:

— Beni nasıl geçtin? dedim. Bilâl:

— Bir şey bilmiyorum ancak her abdest tazeledikçe iki rekât namâz kılardım demiştir.» (664)

6 — Tahiyyetü'l - Menzil :

Eve her girip çıkışta ikişer rekât namaz kılmak.

Ebû Hüreyre, Peygamber Efendimizin şöyle buyurduğunu rivâyet ediyor :

«إِذَا خَرَجْتَ مِنْ مَنْزِلِكَ فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ يَمْنَعَانِكَ مَخْرَجَ السُّوءِ ، وَإِذَا دَخَلْتَ إِلَى مَنْزِلِكَ فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ يَمْنَعَانِكَ مَدْخَلَ السُّوءِ»

«Evinden çıkarken iki rekât namaz kıl ki; seni hariçten gelecek âfetlerden, eve girdiğinde de iki rekât namaz kıl ki dahildeki âfetlerden korumuş olsunlar.» (665)

---

(663) Abdest bizzat maksûd bir ibâdet değil, ibâdete vesile olduğu için makbûldür.

(664) Buhârî ve Müslim, Ebû Hüreyre'den.

(665) Beyhakî «Şuabü'l - İmân»da Bekr ibn Ömer'den.

Her mühim işe başlarken, iki rekât namaz kılmak da bu kabîldendir. İhrama girerken, sefere çıkarken, seferden dönüşte eve girmeden mescidde iki rekât namazın müstehab olması bu sebebtendir. Bütün bunlar Peygamberimizin fiilinden alınmıştır. Hattâ yediği bir lokmanın, içtiği bir yudum suyun şükrü ve benzeri her işi için ikişer rekât namaz kılan salihler var idi.

Lâyık olan her işin başlangıcında besmele getirmektir. Bu da üç mertebedir :

a) Tekerrür eden, yemek, içmek gibi bunları besmele ile başlar. Nitekim Peygamber Efendimiz bir hadîsinde :

«كُلُّ أَمْرٍ ذِى بَالٍ لَا يُبْدَأُ فِيهِ بِبِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ فَهُوَ أَبْتَرُ»

«Besmele ile başlanmıyan mühim işler başarıya ulaşmaz.» (666) buyurmuştur.

b) Çok tekerrür etmeyip arasıra vuku bulan işler. Nikâh kıymak, nasihat ve meşvereye başlamak gibi işlerdir. Burada müstehab olan «hamd» ile başlamaktır. Meselâ: Kız tarafı:

«Elhamdülillâhi - ves - salâtü alâ Resûlillahi Sallâllahü Aleyhi Vesellem» okur ve ondan sonra, "falan kızı sana nikâh ettim" der. Buna karşılık, erkek veyâ erkeğin tarafı, aynı vaziyette Hamdele ve Salvele'yi getirdikten sonra "ben de bu nikâhı kabul ettim" der. Sahâbe (R. A.) bunu düstur edinmiş, elçilik nasihat ve meşverelerinde evvelâ bu şekil hamd ve salât getirerek söze başlarlardı.

c) Tekerrür etmez fakat olduğu vakit devam eden işlerdir. Yolculuk, ev satın almak, ihrama girmek ve benzeri işler gibi... Bunların en ehveni, evden çıkıp eve dönmektir. Bu da kısa mesafeli bir nevi seferdir. Bu gibi hâllerde de ikişer rekât namâz kılmak uygundur.

İSTİHARE NAMAZI

7 — İstihare namâzı :

Yapacağı herhangi bir işin neticesini kestiremiyenlere, Peygamber Efendimiz iki rekât namaz kılmayı tavsiye buyurmuştur. Nitekim hadîsde :

---

(666) Ebû Dâvûd, Neseî ve İbn Mâce, Ebû Hüreyre'den.

«بِأَنْ يُصَلِّيَ رَكْعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِي الْأُولَى فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَقُلْ يَا أَيُّهَا
الْكَافِرُونَ . وَفِي الثَّانِيَةِ الْفَاتِحَةَ وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ فَإِذَا فَرَغَ دَعَا
وَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ وَأَسْأَلُكَ
مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ
عَلَّامُ الْغُيُوبِ . اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ فِي دِينِي
وَدُنْيَايَ وَعَاقِبَةِ أَمْرِي وَعَاجِلِهِ وَآجِلِهِ فَاقْدُرْهُ لِي وَبَارِكْ لِي فِيهِ
ثُمَّ يَسِّرْهُ لِي وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَدُنْيَايَ
وَعَاقِبَةِ أَمْرِي وَعَاجِلِهِ وَآجِلِهِ فَاصْرِفْنِي عَنْهُ وَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاقْدُرْ
لِيَ الْخَيْرَ أَيْنَمَا كَانَ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»

«Peygamber Efendimiz birinci rekâtta Fâtiha ve Kâfirûn, ikinci rekâtta Fâtiha ve İhlâs okumak sûretiyle iki rekât namaz kılmayı ve bundan sonra da şu duâyı okumayı tavsiye buyurmuştur: "Allahım! Senin kudretine iltica eder ve büyük fazlına sığınarak ilminde hayırlı olanı senden isterim. Senin gücün her şeye yeter, benim yetmez, sen gizli ve âşikâre her şeyi bilirsin, ben bilmem, Allahım! Yapmak istediğim bu iş, neticesi bakımından din ve dünyâm hakkında hayırlı ise, sen nasib eyle ve başarmamda bana yardımcı ol. Yok eğer bu iş dinî ve dünyevî olarak hakkımda hayırlı olmıyacaksa, beni bundan sarfı nazar ettir ve onu benden uzaklaştır da hakkımda hayırlısını nasib eyle. Çünkü sen her şeye kaadirsin."» (667)

Bu hadîsi, Câbir bin Abdullah Ensarî rivâyet ederek demiştir ki, Peygamber Efendimiz bize Kur'ân sûrelerini öğrettiği gibi her işte istihareyi de tâlim buyurdu ve :

(667) Buhârî, Câbir'den.

«إِذَا هَمَّ أَحَدُكُمْ بِأَمْرٍ فَلْيُصَلِّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ لِيُسَمِّ الْأَمْرَ
وَيَدْعُو بِمَا ذَكَرْنَا»

«Sizden biriniz herhangi bir işi yapacağı zaman, iki rekât namaz kılsın ve yapacağı işi hatırına alarak yukarıda anlattığımız şekilde duâ etsin.»

Bâzı hakîmler diyor ki, şu dört şeyi yapan dört şeyden mahrum kalmaz:

1 — Şükreden, ziyadeden; 2 — Tövbe eden kabulden; 3 — İstihare eden hayırdan; 4 — İstişare eden hakikate ulaşmaktan mahrum olmaz (668).

8 — Hacet namazı :

Sıkışan, daralan ve bunalan kimse bu namazı kılmalı ve bununla Allahdan istiane yâni yardım dilemelidir (669). Vehib bin el - Verd (670) demiştir ki; "Reddedilmiyecek duâlardandır. Her rekâtında Fâtiha, Âyet-el Kürsî ve İhlâs ile 12 rekât namâz kıldıktan sonra secdeye kapanarak :

«Sübhane'llezi lebisel izze ve kaale bihi, sübhane'llezi ta'tifü bi'l-mecdi ve tükrimu bihi, sübhane'llezi ahsâ külle şey'in bi ilmihi, sübhane'llezi lâyenbegi't tesbîhu illâ lehu, sübhanezi'l - menni ve'l - fadli, sübhane zil'izzi ve'l - keremi, sübhane zi't - tavli, es'elüke bimeâkidi'l-izzi min arşike ve müntehe'r - rahmetü min kitâbike ve bi ismike'l -

---

(668) İstihare hakkında rivâyet edilen bu hadisin münker olup olmaması ayrı bir dâvâdır. Bizim anladığımız bu şekilde istiharenin bir zararı yoktur. Ancak zararlı olan, yanlış mânâda kullanılan istiharedir. «İstihâre» demek : Bir işin hayırlı olup olmıyacağını anlamak üzere abdest alıp, iki rekât namâz kıldıktan sonra duâ ederek uykuya yatmaktır.

(669) Bâzı uydurma hadisler ile mezarlardan istiâneye gidilmektedir. Halbuki Kur'ân-ı Kerim: «Sabır ve namaz ile Allah'dan yardım dileyin» buyuruyor ki doğrusu budur. (Mütercim).

(670) Mekki ve Kureyşi'dir. Beni Mahzum'un âzadlısıdır. İsmi Abdülvehhab'dır. Sıkadan ve âbid ve zâhidlerdendir. Söze başlayınca hemen göz yaşları akardı. Bir defa gülmemiştir. Ramazan Bayramında bâzılarını neş'eli ve güler hâlde görünce: bu hâl ne orucu kabûl olan Şâkirlerin ve ne de orucu kabûl olup olmadığını bilen Hâiflerin hâlidir, dedi. 153 Hicride öldü. Tirmizî, Nesai ve İbn Mâce kendisinden hadis rivâyet etmişlerdir.

a'zam ve ceddüke'l - a'lâ ve kelimâtüke't - tammati'l - âmmât elleti lâyücâvizühünne birrün velâ fâcirün, en tüsalliye a'lâ Muhammedin ve a'lâ Âl-i Muhammedin.»

duâsını okuduktan sonra günâh olmamak şartiyle dilediğini ister, bu sûretle istekleri reddedilmez. Allah dilerse duâsını kabûl buyurur." Hattâ Vehib diyor ki, bozuk niyetli kimselere bu duânın öğretilmemesi de bizlere söylenmiştir. Çünkü o bunu sûiistimâl eder (671).

9 — Tesbih namazı :

Bu namaz mutlak bir namazdır. Vakit veyâ sebebe bağlı değildir. Haftada veyâ ayda bir kerre kılınması müstehabdır. İkrime'nin İbn Abbas'dan rivâyetinde Peygamber Efendimiz Hazret-i Abbas'a (R.A.):

«أَلَا أُعْطِيكَ أَلَا أَمْنَحُكَ أَلَا أَحْبُوكَ بِشَيْءٍ إِذَا أَنْتَ فَعَلْتَهُ غَفَرَ ٱللهُ لَكَ ذَنْبَكَ أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ قَدِيمَهُ وَحَدِيثَهُ خَطَأَهُ وَعَمْدَهُ سِرَّهُ وَعَلَانِيَتَهُ ؟ تُصَلِّي أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ تَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَسُورَةً فَإِذَا فَرَغْتَ مِنَ ٱلْقِرَاءَةِ فِي أَوَّلِ رَكْعَةٍ وَأَنْتَ قَائِمٌ تَقُولُ سُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ لِلهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَاللهُ أَكْبَرُ خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً ثُمَّ تَرْكَعُ فَتَقُولُهَا وَأَنْتَ رَاكِعٌ عَشْرَ مَرَّاتٍ ثُمَّ تَرْفَعُ مِنَ الرُّكُوعِ فَتَقُولُهَا قَائِماً عَشْراً ثُمَّ تَسْجُدُ فَتَقُولُهَا عَشْراً ثُمَّ تَرْفَعُ مِنَ السُّجُودِ فَتَقُولُهَا جَالِساً عَشْراً ثُمَّ تَسْجُدُ فَتَقُولُهَا وَأَنْتَ سَاجِدٌ عَشْراً ثُمَّ تَرْفَعُ مِنَ السُّجُودِ فَتَقُولُهَا عَشْراً فَذَلِكَ خَمْسٌ وَسَبْعُونَ

---

(671) Ebû Mansur Deylemî Müsned-i Firdevs'inde İbn Mes'ûd'dan rivâyet etmiştir.

فِى كُلِّ رَكْعَةٍ تَفْعَلُ ذَلِكَ فِى أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ إِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تُصَلِّيَهَا فِى كُلِّ يَوْمٍ مَرَّةً فَافْعَلْ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِى كُلِّ جُمُعَةٍ مَرَّةً فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِى كُلِّ شَهْرٍ مَرَّةً فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِى السَّنَةِ مَرَّةً»

«Ben sana bir şey öğreteyim ki onu yaptığın zaman, geçmiş eski ve yeni, ilk, son, gizli ve âşikâre hataen ve kasden işlemiş olduğun bütün günâhlarını Allahu Teâlâ bağışlar: (O da tesbîh namazıdır). Her rekâtında 75 tesbîhi bulunan dört rekâtlı bir namazdır. (Kılınma şekli) birinci rekâtta Fâtiha ve zammı sûreden sonra ayakta iken on beş kere:

«Sübhânallahi velhamdülillâhi velâ ilâhe illâllahü vallahü ekber» der. Rükûda aynı tesbîhi on kere, secdede on kere, secdeden oturdukta on kere, tekrar secdeye vardıkta yine on, ikinci secdeden oturdukta yine on kere okur ve sonra ayağa kalkar ki cem'an yetmiş beş eder. İkinci, üçüncü ve dördüncü rekâtlarda da aynı şekilde yapmakla 300 tesbîhi tamamlamış olursun. İşte bu namâzdır. Gücün yeterse her gün veyâ her hafta veyâ her ay veyâ senede bir defa bunu kılmaya devam et.»

Diğer bir rivâyette: «Evvelâ "Sübhâneke" okur, kırâate başlamadan 15 kere tesbîh eder, kırâatten sonra da on kere, diğerleri de yukarıda anlatıldığı şekildedir. Birinci rekâtta ikinci secdeden sonra oturup tekbir almaz. En güzeli ve İbn Mübârek'in tercihi de budur. Her iki rivâyette de 300 tesbîh vardır. Eğer gündüz kılarsa bir selâm, gece kılarsa, iki selâm ile kılması daha güzeldir.» Zira hadîsde:

«إِنَّ صَلَاةَ اللَّيْلِ مَثْنَى مَثْنَى»

«Gece namazları ikişer ikişer kılınır.» (672) diye rivâyet edilmiştir. Eğer bu tesbîhlerden sonra

---

(672) Buhârî ve Müslim, İbn Ömer'den.

«Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm» i de ziyade ederse daha güzel olur. Çünkü bu da bâzı rivâyetlerde mevcuttur. (673)

Bu saydıklarımız eserde vârid olmuş namazlardır. Evkat-ı mekrûhede, **"Tahiyyetü'l - mescid"** namâzından başka, (Hanefîlere göre bu da), hiç biri müstehab değildir. Tahiyyetü'l - mescidden sonra anlattığımız, abdest, sefer ve istihare namazları vakt-i kerahette kılınamaz. Çünkü bunların sebebi zayıf, vakt-i kerahette namazdan men' ise kuvvetlidir. Bunlar, küsûf, husûf, istiska ve tahiyyetü'l - mescid kuvvetinde değillerdir.

Yukarıda anlattığımız rivâyete istinat ederek bazı mutasavvıfinin, mekrûh vakitlerde abdest namazı kıldıkları görülmektedir ki bu çok yanlıştır (674). Çünkü namazın sebebi abdest değil, abdestin sebebi namazdır. Yâni abdest alındığı için namaz kılınır denmez, belki namaz kılınacağı için abdest alınır. Binaenaleyh, abdest aldığı için değil, namaz kılacağı için abdest almalıdır. **Vakt-i kerahette namaz kılmak isteyen bir abdestsiz kimse için çare, abdest aldıktan sonra kılmaktır** dersek, artık kerahet vakti demenin bir mânâsı kalmaz. Aynı zamanda "tahiyyetü'l - mescid" namazı diye niyet ettiği "abdest namazı" diye niyet etmemeli, belki Bilâl-i Habeşî'nin (R.A.) yaptığı gibi, Allah rızası için iki rekât namaz kılmaya niyet etmelidir. Çünkü bu mutlak bir nâfiledir. Bilâl'den rivâyet edilen hadîsde, **husûf** ve **tahiyyetü'l - mescidin** namâza sebeb olmaları gibi, abdestin de namâza sebeb olacağı delâleti yoktur. Abdest için namaz kılıyorum diye niyet etmek muhâldir. Belki namaz için abdest alıyorum diye niyet edilir. Bir yandan namaz için abdest alıyorum, derken diğer yandan da abdest için namaz kılıyorum demesi uygun olmaz. Belki böyle kerahet vaktinde abdest alan kimse, abdestin boş kalmamasını arzu ederse; bu vakt-i

---

(673) Bu tesbih namazını bildiren hadis, çok geniş münakaşalar geçirmiştir. Müteaddit rivâyet yolları var, bir yerde zayıf diyen, diğer yerde kuvvetlidir demiş, vesaire vesaire..... Ancak dört imâmdan hiç biri bunu kılmamıştır. Bununla beraber, kılmak istiyenlere kılmayın denmez, biz Hanefîlere göre teravihten başka hiç bir nafilenin cemaatle kılınmasına müsaade yoktur. Kılan kimsenin münferit kılması daha makbûldür. Bu namazı herkes beceremediği için cemaatle de kılınabilir diye bâzı rivâyetler de vardır. (Mütercim).

(674) Maalesef haddi zâtında muhterem ve fakat cehaletleri sebebiyle yaptığını bilmiyen bâzı zamâne sofularının ibâdetleri hep bu kabildendir. Bunlar ibâdet etmek istediği için muhteremdirler. Fakat bilen kimselerin, onları ikaz etmelerini kabûl etmeyip körü körüne kendi hatalı hareketlerinde ısrar etmeleri ve bu vesile ile şeytan elinde oyuncak olmaları cidden acıklıdır. Nitekim atalarımız **«Câhilin sofusu, şeytanın maskarası»** demişlerdir. Bizzat Peygamber (S.A.) Efendimiz **«Âlimin uykusu, câhilin ibâdetinden hayırlıdır.»** buyurmuştur. Bunun için ibâdet edecek muhterem zevat, çok dikkatli davranmalı ve şeriat çerçevesini aşmamalıdır. (Mütercim).

kerahette, borcu var ise, kaza namazına niyet etmeli ve böylece kılmalıdır. Çünkü vakt-i kerahette kaza kılınır. Fakat bu gibi nâfilelere yol yoktur. [Yukarıda anlatıldığı gibi Hanefî mezhebine göre güneşin doğuşu, zevâl ve batmasında takriben 45 şer dakika olmak üzere bu üç vakt-i kerahette kaza da kılınmaz. Çünkü kâmilen vâcib olan, nakzan eda olmaz. Ama diğer kerahet vakitlerinde nâfile kılınmamakla kaza kılınır (Mütercim).]

VAKT-İ KERAHETTE NAMAZDAN MENEDİLMENİN HİKMETİ

Vakt-i kerahette namazdan menedilmenin üç hikmeti vardır:

1 — Güneşe tapanlar bu üç vakitte güneşe ibâdet ederler. Onlara benzememek için.

2 — Şeytanların intişarı anından kaçınmak içindir. Çünkü Peygamber Efendimiz:

«إِنَّ الشَّمْسَ لَتَطْلُعُ وَمَعَهَا قَرْنُ الشَّيْطَانِ فَإِذَا طَلَعَتْ قَارَنَهَا ، وَإِذَا ارْتَفَعَتْ فَارَقَهَا ، فَإِنِ اسْتَوَتْ قَارَنَهَا ، فَإِذَا زَالَتْ فَارَقَهَا ، فَإِذَا تَضَيَّفَتْ لِلْغُرُوبِ قَارَنَهَا ، فَإِذَا غَرَبَتْ فَارَقَهَا»

«Şeytanların boynuzları güneş ile beraber doğar, güneş yükselince ayrılır, zevâle gelince tekrar gelirler alçalmaya başlayınca ayrılırlar, batacağı sırada tekrar gelir ve battıktan sonra tekrar ayrılır.» (675) buyurmuştur.

(Bu hadîs beş şekilde te'vil edilmiştir. Neticesi birinciye racidir. Yâni o vakitlerde şeytanlar bâzı insanlara sokulur ve onları güneşe taptırırlar demektir. (Mütercim). İşte (Resûlullah Efendimiz) bu hadîs ile bu vakitlerde namazdan menetmenin illetini bildirmiş oldu.

3 — Âhiret yolcuları, her vakitlerini tâat ve ibâdetle geçirir. Halbuki devamlı ibâdet neticede usanç getirir. Bunun için kıldığımız namazlarda da kıyâm, rükû, sücûd ve teşehhüd gibi muhtelif şekiller vardır. Dâimâ namâz kılmaktan usanç getirirsin diye Allahu Teâlâ muâyyen bu üç vakitte namazdan menetmiş ve bu vakitleri daha ko-

(675) Nesei, Abdullah Senabihi'den. Bak. Müslim c. 2. sf. 476.

lay olan zikr ve tesbîh ve istiğfara tahsis ile âbidlerin neşatını arttırmış oldu. Ve aynı zamanda, insan menedildiği şeye daha harîs olduğu için, bu vakitlerin geçmesini ve yeniden namaza başlamayı candan arzu eder.

İşte bu ve benzeri gibi bizim anlayamadığımız ve ancak Allahu Teâlâ ve Resûlünün bileceği bâzı sebebler dolayısiyle, bu vakitlerde namazdan menedilmiş olduğuna göre bu üç sebeb ancak şeri'atte mühim olan **kazâ, husûf, istiska** ve **tahiyyetü'l - mescid** gibi mühim ibâdetlerde nazarı itibara alınmayabilir. Diğer zayıf rivâyetler ile sâbit olan ibâdetler bu mânileri kaldıramaz ve bu vakitlerde kılınamazlar. Bizim anlıyabildiğimiz bu kadar. Her şeyi olduğu gibi ancak Allah bilir.

İhyâu 'Ulûm'un, "**Esrar-ı Salât kitâbı**" burada sona erdi. Allahu Teâlâ'nın lûtf u inâyetiyle bunu "**Esrar-ı Zekât kitâbı**" takip ediyor.

Yalnız Allah'a hamdeder, mahlûkatının en hayırlısı Muhammed Aleyhi's - selâm'a ve Âline pek çok salât u selâm ederim.

(İhyâ - Cilt : 1 - Kitâb : 4'ün sonu)